

KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

İNSAN HAKLARI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE EV İÇİ ŞİDDETİN İLGİLİ
ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER VE 6284 SAYILI KANUN
ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ**

RABİA GÜNDOĞMUŞ

DANIŞMAN: DR. ÖGR. ÜYESİ REYDA ERGÜN UMUROĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSTANBUL, MAYIS 2020

**KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE EV İÇİ ŞİDDETİN İLGİLİ
ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER VE 6284 SAYILI KANUN
ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ**

RABİA GÜNDOĞMUŞ

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ REYDA ERGÜN UMUROĞLU

Kamu Hukuku Anabilim Dalı İnsan Hakları Programı'nda Yüksek Lisans derecesi için gerekli kısmi şartların yerine getirilmesi amacıyla Kadir Has Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'ne teslim edilmiştir.

İSTANBUL, MAYIS 2020

RABİA GÜNDOĞMUŞ;

Hazırladığım bu Yüksek Lisans Tezinin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve başka çalışmalardan yaptığım alıntıların kaynaklarını kurallara uygun biçimde tez içerisinde belirttiğimi onaylıyorum.

RABİA GÜNDOĞMUŞ

20.05.2020

KABUL VE ONAY

RABİA GÜNDOĞMUŞ tarafından hazırlanan **KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE EV İÇİ ŞİDDETİN İLGİLİ ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER VE 6284 SAYILI KANUN ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ** başlıklı bu çalışma tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Reyda Ergün Umuroğlu (Danışman) Kadir Has Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aysun Altunkaş Kadir Has Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Evra Çetin İstanbul Okan Üniversitesi

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İMZA

Müdür

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

ONAY TARİHİ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
KISALTMALAR DİZİNİ.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL SÖZLEŞMESİ'NE UZANAN SÜREÇ

I. KAVRAMLAR.....	6
A. Kadına Yönelik Şiddet/ Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet.....	6
1. Kadına yönelik şiddetin türleri.....	9
2. Kadına yönelik şiddetin en sinsi hali: Ev içi şiddet.....	10
II. FEMİNİST TEORİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	13
A. Kamusal Alanda Eşitlik Talebi.....	14
1. Aydınlanmacı Liberal Feminizm.....	14
2. 19.Yüzyıl Kültürel Feminizmi.....	19
B. İkinci Dalga Feminizm	21
1. Radikal Feminizm.....	21
2. Sosyalist Feminizm.....	27
III.KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN İNSAN HAKKI İHLALI OLDUĞUNUN KABULÜNE İLİŞKİN TEDRİCİ GELİŞİM.....	32
A. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi.....	32
1.Şekli eşitlik, maddi eşitlik ve pozitif ayrımcılık kavramları.....	34
2. Ayrımcılık yasağı.....	39
3.Fiili eşitliğin sağlanması noktasında CEDAW'ın ayrımcılık tanımı.....	42
B. Bir Dönüm Noktası Olarak CEDAW Komitesi 19 No'lu Tavsiye Kararı.....	46
IV. İNSAN HAKLARI AVRUPA MAHKEMESİ'NİN KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE EV İÇİ ŞİDDET KONULU KARARLARI	51
1. Klasik insan hakları hukukundan bir kopuş: Devletin pozitif yükümlülükleri.....	51

2. Opuz v. Türkiye Kararı Öncesi İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddet Konulu İçtihadı.....	56
3. Opuz v. Türkiye Kararı.....	57
4. Opuz v. Türkiye Kararı Sonrası İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddet Konulu İçtihadı.....	65

İKİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL SÖZLEŞMESİ VE 6284 SAYILI KANUN

I.İSTANBUL SÖZLEŞMESİ.....	78
A. İstanbul Sözleşmesi'nin Amacı, Kapsamı ve Tanımları.....	78
1.Giriş.....	78
2. Sözleşme'nin amacı.....	80
3. Sözleşme'nin kapsamı ve tanımları.....	82
B. İstanbul Sözleşmesi'ne Taraf Devletlerin Yükümlülükleri.....	86
1. Önleme yükümlülüğü.....	91
2. Koruma ve destek sağlamaya ilişkin yükümlülükler.....	93
3. Hukuki ve cezai yollara ilişkin yükümlülükler.....	95
C. İzleme Mekanizması	101
II.İSTANBUL SÖZLEŞMESİ HÜKÜMLERİNİN TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	103
A. Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinin Türkiye Hukukundaki Yeri ve Etkisi....	103
B. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun.....	110
1. 4320 sayılı Kanun'dan 6284 sayılı Kanun'a giden süreç.....	110
2. Kanun'un kapsam ve amacı.....	117
3. Kanun'un öngördüğü koruyucu ve önleyici tedbirler.....	120
4. 6284 sayılı Kanun'un uygulama açısından değerlendirilmesi.....	125
4.1. Önleme yükümlülüğünün uygulama açısından değerlendirilmesi.....	125
4.2. Koruma yükümlülüğünün uygulama açısından değerlendirilmesi.....	129
4.3. Usul hukukunun ve tedbir kararlarının uygulama açısından değerlendirilmesi.....	134
SONUÇ.....	140
KAYNAKÇA.....	152
- Kitaplar – Makaleler.....	152
- İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları.....	161
- Diğer Kaynaklar.....	164

ÖZET

GÜNDOĞMUŞ, RABİA. *KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE EV İÇİ ŞİDDETİN İLGİLİ ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER VE 6284 SAYILI KANUN ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ*, YÜKSEK LİSANS TEZİ, İSTANBUL, 2020.

Bu yüksek lisans tezinin yazılmasının amacı; öncelikle, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetin insan hakları hukukunda nasıl değerlendirildiğinin aşamalı gelişiminin anlatılmasıdır. Uluslararası insan hakları hukukuna koşut olarak düzenlenmiş Türkiye'deki kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetin önlenmesine dair yasal çerçeveye tezin ikinci bölümünün ikinci ana başlığı altında yer verilmiştir. Tezin ortaya koymak istediği asıl konu ise kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddete dair ulusal hukuka ve bu hukukun bir parçası olan uluslararası insan hakları hukukuna uygulamada ne kadar riayet edildiğinin gözler önüne serilmesidir.

Konuyla ilgili genel kavramların açıklanmasının ardından, ikinci dalganın sonuna kadar feminist teori tarihçesi verilmiştir. Bunun sebebi; ev içi şiddetin önlenmesinin yasal bir çerçeveye kavuşmasının, radikal feminist teorideki kamusal/ özel alan tartışmaları sayesinde mümkün olmasıdır. Ancak bu çalışma hukuk yüksek lisans programı altında yapılmış olduğundan ağırlıklı olarak pozitif insan hakları hukukundaki gelişmelere yer verilmiştir.

Uluslararası pozitif insan hakları hukukundaki gelişmeler; tarihsel sırasına göre açıklanmıştır. Ev içi şiddetin önlenmesi ve bertaraf edilmesinin hukuki bir çerçeveye kavuşmasında bir dönüm noktası olan İstanbul Sözleşmesi; çalışmanın ikinci bölümünün başlangıç noktası olarak alınmıştır.

İstanbul Sözleşmesi'ne ilişkin açıklamaların ardından uluslararası insan hakları hukukunun Türkiye hukukundaki bağlayıcı etkisi belirtilmiştir. Ardından ulusal hukuktaki 6284 sayılı Kanun'daki düzenlemeler açıklanmıştır. Tezin asıl ortaya koymak istediği bölüm ise; 6284 sayılı Kanun'un uygulama açısından değerlendirildiği bölümdür. Yasal çerçevenin birkaç eksik dışında uluslararası standartlarla büyük ölçüde uyumlu olduğu ulusal hukukla ilgili temel sorunun daha ziyade uygulamadan kaynaklandığı saptanmıştır. Kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetin çok yoğun olarak yaşandığı Türkiye'de gerek İstanbul Sözleşmesi'nden gerek 6284 sayılı Kanun'dan kaynaklı; önleme yükümlülüğüne, koruma yükümlülüğüne ve cezai yollara ilişkin yükümlülükler riayet edilmemektedir.

Anahtar Sözcükler: Kadına Yönelik Şiddet, Kadınlara Yönelik Ayrımcılık, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Feminizm, Devletin Yükümlülükleri, İstanbul Sözleşmesi, 6284 sayılı Kanun.

ABSTRACT

GÜNDOĞMUŞ, RABİA. *EVALUATION OF VIOLENCE AGAINST WOMEN AND DOMESTIC VIOLENCE WITHIN THE FRAMEWORK OF RELEVANT INTERNATIONAL CONVENTIONS AND LAW NO. 6284*, MASTER'S THESIS, İSTANBUL, 2020.

The purpose of writing this master's thesis is primarily to explain the gradual development of how violence against women and domestic violence are evaluated in human rights law. The legal framework on the prevention of violence against women and domestic violence in Turkey, which is regulated in parallel with international human rights law, is given under the second main title of the second part of the thesis. The main issue that the thesis seeks to put forward is how much respect is observed in the application of national law on violence against women and domestic violence and the international human rights law, which is a part of this law.

After explaining the general concepts on the subject, the history of feminist theory is given until the end of the second wave. This is because a legal framework for the prevention of domestic violence is possible through public/private debates in radical feminist theory. However, since this study was conducted under the master of law program, positive developments in human rights law have been given place mainly.

Developments in international positive human rights law are explained in historical order. The Istanbul Convention, which is a turning point in achieving a legal framework for the prevention and elimination of domestic violence, was taken as the starting point of the second part of the study.

The binding effect of international human rights law on Turkish law was stated after the statements regarding the Istanbul Convention. Then the regulations in Law No. 6284 in national law were explained. The part that the thesis wants to put forward is; this is the section where the Law No. 6284 is evaluated in terms of implementation. It was found that the legal framework was largely in compliance with international standards, except for a few deficiencies, and that the main problem with national law is mainly due to implementation. In Turkey, where violence against women and domestic violence is very intense, the obligations related to prevention, protection and criminal liabilities arising from the Istanbul Convention and the law No. 6284 are not respected.

Keywords: Violence Against Women, Discrimination Towards Women, Gender Equality, Feminism, Obligations of State, Istanbul Convention, Law No. 6284.

KISALTMALAR DİZİNİ

4320 Sayılı Kanun	Ailenin Korunmasına Dair Kanun
6284 Sayılı Kanun	Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun
AB	Avrupa Birliği
ABAD	Avrupa Birliği Adalet Divanı
AK	Avrupa Konseyi
AÜHFD	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AY	Anayasa
AYM	Anayasa Mahkemesi
BM	Birleşmiş Milletler
CEDAW	Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi
CEDAW Komitesi	Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi
E.T.	Erişim Tarihi
f.	fıkra
GREVIO	Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddete Karşı Uzman Eylem Grubu
İHAM	İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi
İHAS	İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi
İstanbul Sözleşmesi	Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Sözleşmesi
Kadın Konukevleri Yönetmeliği	Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik
m.	madde
Mor Çatı	Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı
MÜHF-HAD	Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi
RG	Resmi Gazete
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu

ŞÖNİM	Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri
ŞÖNİM Yönetmeliği	Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik
TBB	Türkiye Barolar Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
Uygulama Yönetmeliği	6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği
1993 tarihli Bildiri	1993 tarihli Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Birleşmiş Milletler Bildirisi
12 No'lu Tavsiye Kararı	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, 12 No'lu Tavsiye Kararı: Kadına Yönelik Şiddet.
19 No'lu Tavsiye Kararı	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, 19 No'lu Tavsiye Kararı: Kadına Yönelik Şiddet.
35 No'lu Tavsiye Kararı	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi, Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddete İlişkin 35 sayılı Genel Tavsiye.

GİRİŞ

Kadına yönelik şiddet ve kadınların ev içinde gördükleri şiddet evrensel bir olgudur. En gelişmiş ülkelerde dahi görülen bu olgu; Türkiye'nin en önemli insan hakları ve demokrasi problemlerinden birini oluşturmaktadır. Kadına yönelik şiddetin sebebi ise; kadın erkek eşitsizliğidir. Şiddet eşitsizlikten beslenen bir tahakküm aracıdır.

Kadına yönelik şiddetin pek çok türü olmakla birlikte bu çalışmanın odak noktası ev içi şiddettir. Çünkü iktidar ilişkilerinden kaynaklı şiddetin en yoğun olduğu yer özel alandır. Kadınlar için en tehlikeli yer çoğunlukla kendi evleri olmuştur. Uluslararası insan hakları hukukunda ve ulusal ceza hukukunda kadına yönelik şiddet her ne kadar işkence olarak tanımlanmasa da kadınların çoğu ev içinde işkenceye varan şiddete maruz kalmaktadır.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından Aralık 2014 tarihinde yayımlanan; "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması" isimli rapora göre; Türkiye genelinde evli kadınların yüzde 38'i yaşamlarının herhangi bir döneminde fiziksel ve/ veya cinsel şiddete maruz kalmıştır.¹ Bu orana aynı evin içinde partnerlerinden ya da sevgililerinden şiddet gören kadınlar dahil değildir.

Neredeyse her gün iki kadın cinayetinin yaşandığı, kadınların hayatlarının herhangi bir döneminde fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik şiddete maruz kaldığı, içinde bulunduğumuz ataerkil toplum çalışmanın konusunu belirleyici sebep olmuştur. Kadına yönelik şiddetin pek çok türü varken ev içi şiddetin merkeze alınmasının sebebi ise; güven ve sevginin en yoğun ve en açık yaşandığı yerin aslında ev olması gerekirken en yoğun şiddetin burada gerçekleşmesinin özellikle kadınlar ve çocuklar üzerinde çok derin bir yıkıcılığa sebep olmasındandır. Bir diğer ifadeyle, güven mahremiyetin merkezinde gelişir ve gelişme için sevgi elzemdir.² Güven ve sevgi yerine şiddetin olduğu özel alanda yaşayanların alacağı yaralar ise bir yaşam boyu iz bırakabilir.

Herring, ev içi şiddeti cebri kontrolün bir türü olarak kavramsallaştırmıştır; onu diğer şiddet türlerinden ayıran en önemli farkın ise şiddet uygulayanın şiddete maruz kalan üzerinde bir amaca yönelik araç olarak kullandığının altını çizmiştir.³ Araç, kadına yönelik şiddetin her türlü

¹ Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, Özet Rapor, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/ozetraporturkceweb.pdf>, E.T.: 23.11.2019, s. 9.

² Jonathan Herring, *Ev İçi Şiddetin Tanımlanması: Saldırıdan Cebri Denetime*, Çevirmen: Duygu Hatipoğlu Aydın, *Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları: Kadına Yönelik Şiddet ve Ev- İçi Şiddet* içinde, Editörler: Funda Kaya, Nadire Özdemir, Gülriz Uygur, Savaş Yayınevi, Ankara, 2014, s. 187.

³ Age., s. 187.

görünümü iken amaç ise kadını tahakküm altına almaktır. Her şiddet türünü aynı potada eriten indirgemeci bir perspektiften kaçınmakla beraber Herring'in ev içi şiddet faillerinin tespit ettiği amaçları oldukça isabetli görünmektedir. Buna göre ev içi şiddet faili erkeklerin kadınlar üzerindeki amaçları şunlardır: Sindirme, yalnızlaştırma ve denetim.⁴

Özel alan, kişilerin en savunmasız halde yakalanabilecekleri yerlerdendir. Yakın ilişkiler ise kimliğimizin ve benlik duygumuzun oluşmasında merkezidir.⁵ Kişilerin özel alanda savunmasız bir halde olmasının sebebi ise güven duygusundan ötürüdür. Dolayısıyla bir kadının en çok güvende hissetmesi gereken yerde en çok güvendiği insan tarafından şiddete maruz kalması ile sokakta bir yabancı tarafından şiddete maruz kalmasının yaşattığı yıkımın aynı olması beklenemez:

"[...] ilişkilerimiz yoluyla tanımlarımızı oluşturduğumuz gibi, kim olduğumuzu, deneyimlemeyi ve dünyayı anlamlandırmayı da biçimlendiririz, kendini olumlama ve kendini tanımlama için bir araç olması gerekirken, ev içi şiddet, bir yabancılaşma ve kendine ihanet aracına dönüşür [...]"⁶

Ev içi şiddete maruz kalan bir kadının *kırılgan* olarak nitelendirilmesi de samimiyet ve güvenin inşa edilmesi gereken yerde öz saygısını yitirmesinden, bağımlı ve değersiz hissetmesinden kaynaklanır. Çünkü şiddet çoğunlukla en *özel* bilgilerini paylaştığı kişi tarafından o bilgilerle kendisine zarar vermek için kullanılır. Herring, bu meseleye ilişkin olarak aktardığı bir davadaki kararı paylaşmıştır; ilgili davanın konusu evlilik içi cinsel şiddete ilişkindir:

"[...] aktardığımız olguların gösterdiği ve adamın savunmasının doğruladığı, fail, karısının rızası olmadan karısıyla cinsel ilişkiyi, onu aşağılamak ve ona hükmetmek için bir silah olarak kasten seçmiştir. Bu, adamın gerçek bir sevgi ilişkisi kurduğu bir kadındı. Burada ciddi bir güven ihlali vardı. Fail, çiftlerin birbirleri hakkında sahip olduğu bir çeşit bilgiyi kullandı, bu bilgi, kadının tamamen kabul edilmez bulduğu bir cinsel pratik hakkındaydı [...]"⁷

Herring'in aktarmış olduğu bu karar İngiltere'de temyiz mahkemesinin vermiş olduğu bir karardır.⁸ İlgili temyiz mahkemesi yukarıda belirtilen güven ilişkisinin ve mahremiyetin

⁴ Age., s. 187. Fail kelimesi suçun maddi unsurlarından biri olan fail olarak değil Türk Dil Kurumu'ndaki karşılıklarından *eden, yapan, özne* anlamlarında kullanılmıştır.

⁵ Age., s. 188.

⁶ Age., s. 188.

⁷ Age., s. 189-190.

⁸ İlgili karara dair makale içerisinde yazılan bütün bilgiler şunlardır ancak kararın aslı verilen bilgilerle taranmasına rağmen bulunamamıştır: Attorney- General's Reference (No 90 of 2009), EWCA Crim 2610. Aktaran: Jonathan Herring, Ev İçi Şiddetin Tanımlanması: Saldırıdan Cebri Denetime makalesi içinde, s. 189.

kadının aleyhine kullanılmasından ötürü ilk derece mahkemesinin vermiş olduğu 10 yıllık cezayı 18 yıla çıkarmış; bir nevi ev içi şiddeti cezanın arttırılmasına sebep olan nitelikli hal gibi değerlendirmiştir.

Kadına yönelik şiddetin her biçimi başlı başına son derece yıkıcıdır. Şiddet türleri arasında bir hiyerarşi bulunmamaktadır ancak özel alanda maruz kalınan şiddete karşı çok uzun yıllar boyunca hukuk da suskun kalmıştır. İnsan hakları hukuku liberal ideoloji izleğinde inşa edilmiştir, dolayısıyla hakların yorumlanmasında ve değerlendirilmesinde liberalizmin öne çıkardığı unsurların etkisi yadsınamaz. Liberalizmin öne çıkardığı beş unsur vardır: Bireycilik, doğalcılık, gönüllülük, idealizm ve ahlakçılık.⁹ Bu unsurlar arasında öne çıkan ise bireycilik anlayışıdır ve adeta kutsallık atfedilen bireycilik anlayışı bir yerde toplumsal olanın göz ardı edilmesine yol açmıştır. İnsan haklarının ortaya çıktığı burjuva devrimi mülkiyet hakkına neredeyse yaşam hakkı kadar kutsallık atfetmiştir. Mülkiyet hakkının kutsallığı devletin özel alandan muaf tutulmasına ve hak ihlallerinin görünmemesine sebep olmuştur. Bu tartışmalara " Aydınlanmacı Liberal Feminizm" isimli bölümde yer verilmiştir.

Ev içinde dezavantajlı olan grup sadece kadınlar değildir; çocuklar da kadınlar kadar korumasız bir konumdadır. Çocukların ev içinde doğrudan maruz kalmasa da şiddete tanıklık etmesi mağduriyet için yeterlidir; çocuklar ayrıca kendilerine zarar verecek olaylara karşı savunma yapmaktan yoksun öznelerdir.¹⁰ Bir çocuğun en güvenebileceği insan olması gereken babanın, anneye şiddet uyguladığını görmek dahi pek çok bilişsel, davranışsal ve duygusal problemlere yol açması için yeterlidir.¹¹ Ev içi şiddet yıllar boyunca ve halen kutsallık atfedilen aile kavramıyla maskelenmeye çalışılmıştır. Ancak hiçbir şey *insan onurundan ve şiddetten uzak yaşama hakkından* daha kutsal değildir. Kadınlar ev içinde maruz kaldığı şiddetten ve denetimden ötürü 2020 yılında dahi diğer insan haklarına erişememektedir.

Bu yüksek lisans tezinin yazılış amacı ise; uluslararası insan hakları hukukuna koşut bir şekilde hazırlanan Türkiye'deki yasal çerçevenin uygulamada ne durumda olduğunun tespit edilmesidir.

Birinci bölümde genel kavramların kısaca açıklanmasının ardından; radikal feminist teorinin hukuki kazanımlarını teslim etmek maksadıyla kısa bir feminizm tarihçesi bölümü

⁹ Ann Scales, *Hukuki Feminizm: Aktivizm, Savunma ve Hukuk Kuramı*, Liberalizmin Sınırları bölümü içinde, Orijinal Adı: *Legal Feminism: Activism, Lawyering and Legal Theory*, Çevirmen: Fehmiye Ceren Akçabay, Dost Kitabevi Yayınları, Kasım 2019, 1. Baskı, Ankara, s. 105.

¹⁰ Age., s. 191.

¹¹ Age., s. 191.

oluşturulmuştur. Ancak birinci bölüm ağırlıklı olarak pozitif insan hakları hukukundaki gelişmelere ayrılmıştır. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi; her ne kadar şiddete dair bir hüküm barındırmasa da kadınlara yönelik ayrımcılığın sebebinin ataerkil toplumun direngen unsurları olduğunu kabul etmesiyle oldukça önemli bir sözleşmedir. Yine hukukun gelişmesi ve dönüşmesiyle; şekli eşitlik anlayışının terk edilmesi, fiili eşitlik ve pozitif ayrımcılık gibi kavramların hukuk literatürüne girmesi çok kıymetlidir.

Klasik insan hakları anlayışında bir kırılma yaşandığını ise Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin 1992 tarihli 19 No'lu Tavsiye Kararı ile görmek mümkündür. 19 No'lu Tavsiye Kararı ile hukuk; kadına yönelik şiddeti ayrımcılık yasağı zemininde değerlendirmiş ve kadına yönelik şiddetin insan hakları ihlali olduğunu kabul etmiştir.¹²

Uluslararası insan hakları hukukundaki devletin sorumluluğunu sadece kendi organlarının yapmış olduğu ihlallerle sınırlı gören dar anlayışın terk edilmesi ise sadece kadına yönelik şiddet açısından değil genel olarak bütün insan hakları hukuku için çığır açıcıdır.

Kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet açısından; İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin 2009 yılında vermiş olduğu Opuz v. Türkiye Kararı ise İHAM nezdinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. İHAM da artık kadına yönelik şiddeti ayrımcılık yasağı zemininde değerlendirmeye başlamış ve Taraf Devletin özel alanın müdahale edilemeyecek bir yer olduğu iddialarını sert bir dille eleştirmiştir. Karar, ayrımcılığın ispatı açısından da çok önemlidir. İHAM, Opuz v. Türkiye kararındaki kriterlerini yıllar içinde konuya ilişkin vermiş olduğu diğer kararlarla yerleşik içtihadı haline getirmiştir. Birinci bölümün son başlığında bu kararlara mümkün olduğunca yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü ise; İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Sözleşmesi ile başlamaktadır. İstanbul Sözleşmesi, Türkiye açısından doğrudan kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddete dair düzenleme getiren ilk uluslararası insan hakları sözleşmesidir. İkinci bölümün ilk başlığında Sözleşme'nin hükümlerine dair bilgi verilmiş ve Sözleşme'ye taraf devletlerin yükümlülükleri açıklanmıştır.

¹² CEDAW Komitesi, 19 No' lu Tavsiye Kararı, Kadına Yönelik Şiddet, 11.Oturum, 1992. Bu metnin İngilizceden Türkçeye çevirisi Sevinç Eryılmaz Dilek tarafından yapılmıştır. Kaynak: Bertil Emrah Oder, *Kadınların İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması, Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama*, Derleyenler: Gökçeçiçek Ayata, Sevinç Eryılmaz Dilek, Bertil Emrah Oder, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları, Temmuz 2010.

Uluslararası hukuk ile ulusal hukuk arasında köprü görevini görecek bölüm ise; Anayasa'da 2004 yılında 90. maddenin 5. fıkrasında yapılan değişiklik ile uluslararası insan hakları sözleşmelerinin ulusal normlar hiyerarşisi içinde nerede yer aldığına dair tespit yapıldığı bölümdür. Bu bölüme, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un açıklandığı bölümden önce yer verilmiştir.

İkinci bölümün son ana başlığında ise 6284 sayılı Kanun'a yer verilmiştir. 6284 sayılı Kanun ile ilgili genel bilgilerin verilmesinin ardından; 6284 sayılı Kanun'dan ve uluslararası insan hakları hukukundan kaynaklı yükümlülüklerin ne derece yerine getirildiğine dair değerlendirmenin yapıldığı 6284 sayılı Kanun'un uygulama açısından incelendiği bölüm gelmiştir.

6284 sayılı Kanun'un içeriği açıklanmadan önce, 6284 sayılı Kanun'dan önce Türkiye'de kadına yönelik şiddeti önleme ve bertaraf etme konusunda ilk yasal çerçeve olan 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'a geçiş mahiyetinde kısaca yer verilmiştir. Ardından 6284 sayılı Kanun'un İstanbul Sözleşmesi'ne koşut şekilde getirmiş olduğu önleyici ve koruyucu tedbirler açıklanmıştır. Son olarak ise, çalışmanın asıl varmak istediği yer olan 6284 sayılı Kanun'un ve İstanbul Sözleşmesi'nin düzenlemiş olduğu önleme, koruma ve kovuşturmayaya dair yükümlülüklerle uygulamada ne kadar riayet edildiğinin değerlendirildiği bölüme yer verilmiştir.

I. KAVRAMLAR

A. Kadına Yönelik Şiddet/ Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet

Kadına yönelik şiddet; erkeklerin kadınlara göre üstünlükleri, avantajları ve iktidarı üzerine kurulu olan, içinde yaşanılan ataerkil sistemde, erkeklerin kadınlara sistematik olarak uyguladıkları şiddettir.¹³ Kadına yönelik şiddet; ataerkil toplumun kadınların ikincil konumları üzerine inşa edilmiş düzeninin bir sonucudur. Kadına yönelik şiddetin kaynağında güç ve kontrol isteği bulunmaktadır. Kadına yönelik şiddetin sebebi; kadın- erkek eşitsizliğidir, aslında eşitsizlik şiddetin hem sebebi hem de sonucudur.¹⁴ Güç ilişkilerinden kaynaklı olarak şiddet uygulayan erkek, kadının dezavantajlı konumunu daha da derinleştirir. Ataerkil sistemden güç alan şiddet, bu şekilde kendini tekrar tekrar üretir.

Kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve bertaraf edilmesine dair bölgesel insan hakları hukuku düzenlemelerinin öncüsü olan Kadınlara Yönelik Şiddeti Önleme, Cezalandırma ve Ortadan Kaldırmaya İlişkin İnter-Amerikan Sözleşmesi'nde – kısa ismiyle Belem do Para- kadına yönelik şiddet Giriş kısmının 3. paragrafında şu şekilde tanımlanmıştır:¹⁵

" [...] insan onuruna karşı bir saldırı ve kadın ile erkek arasındaki tarihsel eşitsizliğe dayalı iktidar ilişkisinin dışavurumu [...]"¹⁶

Kadına yönelik şiddetin güç ilişkilerinden kaynaklı olan bu tanımı radikal feminist teori sayesinde yapılmıştır. Nitekim insan hakları hukuku da 1990'ların başından itibaren aynı kabulde yeknesak düzenlemeler meydana getirmiştir.¹⁷

Kadına yönelik şiddet kural olarak toplumsal cinsiyete dayalı şiddettir. Çalışma boyunca da bu anlamıyla kullanılmıştır. Bir diğer ifadeyle; kadına yönelik şiddet toplumsal cinsiyete dayalı bir şiddet olması sebebiyle, tesadüfen gerçekleşen bir şiddet değil, kadının toplumdaki ikincil konumu sebebiyle maruz kaldığı bir olgudur.¹⁸

¹³ Nacide Berber, Kadına Yönelik Şiddet, *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* içerisinde, Hazırlayan: Feryal Saygılıgil, Dipnot Yayınları, 2016, 1. Baskı, Ankara, s. 248.

¹⁴ Age., s. 248.

¹⁵ Bertil Emrah Oder, Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Anayasal Tutumlar: Normatif ve Yargısal Boyut, *Şiddet ve İnsan Hakları (Violence and Human Rights)* içinde, Yayına Hazırlayan: İoanna Kuçuradi, Özge Yücel Dericiler, Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü Yayınları-4, İstanbul 2013, s. 103.

¹⁶ Çeviri Bertil Emrah Oder'e aittir, 13. dipnotta verilen yayım bilgileri üzerinden ulaşılabilir.

¹⁷ Tijen Dünder Sezer, *İnsan Hakları Hukuku Açısından Kadınlara Yönelik Şiddet*, Turhan Kitabevi, Ankara 2019, s. 16.

¹⁸ Age., s. 16.

Kadına yönelik şiddet istisnai olarak toplumsal cinsiyete dayalı olmayabilir. Bunlar genelde münferit vakalardır, niceliksel olarak sayıları çok azdır.¹⁹ Belirtilmesi gereken bir diğer husus; toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin, kadına yönelik şiddetin bir üst başlığı olarak nitelendirilmesi gereğidir. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet; hiyerarşik ilişkilerden kaynaklı şiddet türlerini altında toplayan bir şemsiye terim gibi düşünülmektedir.

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet; şemsiye bir terim olduğundan, bir erkeğin maruz kaldığı şiddet de toplumsal cinsiyete dayalı bir şiddet olabilir. Yakın Ertürk'e göre; kadına yönelik şiddet ile "marjinalleştirilmiş" erkekliklere yönelik şiddet arasında, her ikisinin de toplumsal cinsiyet kimliklerinin hegemonik inşasıyla varlık bulmaları anlamında bir bağ bulunmaktadır.²⁰ Bir diğer ifadeyle; ataerkil sistemin dezavantajlı kıldığı kadınlar kadar, heteronormatif sistemin dışında kalan erkekler de toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalabilmektedir.

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ifadesi; ilk kez CEDAW Komitesi' nin 1992 tarihli 19 No'lu Genel Tavsiyesi ile hukuki literatüre girmiştir.²¹ 19 No'lu Genel Tavsiye'nin birinci paragrafı, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin bir ayrımcılık biçimi olduğunu ifade etmektedir.²² 19 No'lu Genel Tavsiye'de hem toplumsal cinsiyete dayalı şiddet hem de kadına yönelik şiddet ifadesi kullanılmıştır. Buradan iki kavramın birbirine koşut olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

19 No'lu Genel Tavsiye'de toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin tanımı şu şekilde yapılmıştır:

*"Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet; kadınlara kadın olduğu için yöneltilen ya da kadını orantısız olarak etkileyen şiddet biçimidir."*²³

1993 tarihli Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Birleşmiş Milletler Bildirisi ise; kadına yönelik şiddeti, toplumsal cinsiyete dayalı eylemler olarak tanımlamıştır. 1993 Tarihli Bildiri'de; 19 No'lu Genel Tavsiye'de olduğu gibi ağırlıklı olarak toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ifadesi değil, kadına yönelik şiddet ifadesi kullanılmıştır. 2017 tarihli

¹⁹ Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun 2018 yılı raporundaki verilere göre; Türkiye'de, 2018 yılında 440 kadın erkekler tarafından öldürülmüştür. Tespit edilebilen ölüm sebeplerinin neredeyse yarısı kadınların kendi hayatlarına dair karar alması ile ilgilidir. <http://kadincinayetlerini-durduracagiz.net/veriler/2869/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2018-veri-raporu> E.T.:17.11.2019.

²⁰ Yakın Ertürk, *Sınır Tanımayan Şiddet: Paradigma, Politika ve Pratikteki Yönleriyle Kadına Şiddet Olgusu*, Metis, Nisan 2015, 1. Baskı, İstanbul, s. 40.

²¹ Sezer, s. 17.

²² CEDAW Komitesi, 19 No' lu Tavsiye Kararı, Kadına Yönelik Şiddet, 11.Oturum, 1992, paragraf 1,1.

²³ CEDAW Komitesi, 19 No' lu Tavsiye Kararı, paragraf 6.

CEDAW Komitesi'nin 35 No'lu Genel Tavsiyesi'nin başlığında ise terim "kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet" olarak geçmektedir.²⁴

35 No'lu Genel Tavsiye'de; toplumsal cinsiyete dayalı şiddet vurgusu ile kadına yönelik şiddet sorununun, münferit değil toplumsal bir problem olduğunun altı çizilmiştir.²⁵ Tavsiye boyunca da toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ifadesi kullanılmıştır.

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi²⁶; kısa ismiyle İstanbul Sözleşmesi'ne bakıldığında, "Tanımlar" başlıklı 3. maddenin a) bendinde, kadına yönelik şiddetin toplumsal cinsiyete dayalı tüm şiddet eylemleri olarak tanımlandığı görülmektedir. 3. maddenin d) bendinde ise; kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ifadesinin tanımı yapılmıştır. Yapılan tanım; CEDAW Komitesi'nin 1992 tarihli 19 No'lu Genel Tavsiyesi'deki toplumsal cinsiyete dayalı şiddet tanımının birebir aynısıdır.

İstanbul Sözleşmesi'nde; "*kadına yönelik şiddet*" ifadesi ile "*kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet*" ifadesi birbirlerinin yerine kullanılacak şekilde, paralel olarak düzenlenmiştir.²⁷ Bu durumun sonucu olarak da, İstanbul Sözleşmesi'nin maddelerinin büyük çoğunluğu yapısal güç eşitsizliklerinin bertaraf edilmesini amaçlayan fiili eşitlik anlayışı zemininde inşa edilmiş; fiili eşitliğin gerçekleştirilmesi konusunda ise Taraf Devletlerin yükümlülükleri detaylı bir şekilde düzenlenmiştir.

Uluslararası insan hakları hukukunda; feminist teorinin katkısı ve kadın hareketinin mücadelesi sayesinde, öncelikle 1992 tarihli 19 No'lu Genel Tavsiye ile kadına yönelik şiddetin ayrımcılık yasağının bir ihlali olduğu kabul edilmiştir. Ayrımcılık yasağının ihlali ise insan hakları ihlali olduğundan ötürü kadına yönelik şiddetin insan hakları ihlali olduğu konusunda tereddüt kalmamıştır.

Kadına yönelik şiddetin tanımlanmasını; ayrımcılık yasağı üzerinden değerlendiren bu bakış açısı; önce İstanbul Sözleşmesi'nin "*kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet*"

²⁴ Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddete İlişkin 35 sayılı Genel Tavsiye, çeviri: Nazan Moroğlu, <http://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2018/08/CEDAW-General-Recommendation-35-çeviri-Nazan-Moroğlu.pdf>, E.T.: 18.08.2019.

²⁵ CEDAW Komitesi, 35 Sayılı Genel Tavsiye, paragraf 10.

²⁶ 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da imzalanan ve 24/11/2011 tarihli ve 6251 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi"nin onaylanması; Dışişleri Bakanlığının 12/1/2012 tarihli ve HUM/7771842 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3. maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 10/2/2012 tarihinde kararlaştırılmıştır. RG Yürürlük Tarihi: 8 Mart 2012. Bkz.:

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120308m1-1.htm>

²⁷ Sezer, s. 18.

ifadesi ile belirginleşmiştir. "Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet" ifadesi, 2012'de yürürlüğe giren İstanbul Sözleşmesi'nin ardından; 2017 tarihli CEDAW Komitesi'nin 35 No'lu Genel Tavsiyesi'ne ise doğrudan ismini vermiştir.²⁸

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da²⁹ ise; yasakoyucu her ne kadar "*toplumsal cinsiyete dayalı şiddet*" ifadesini kullanmaktan kaçınsa da 2. maddenin ç) bendinde yapılan kadına yönelik şiddet tanımı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet zemininde yapılmış olan bir tanımdır. Bu tanıma göre; kadına yönelik şiddet, kadınlara yalnızca kadın oldukları için uygulanan cinsiyete dayalı bir ayrımcılıktır ve kadınların insan haklarının ihlal edilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bir diğer ifadeyle 6284 sayılı Kanun'un kadına yönelik şiddet tanımı uluslararası insan hakları metinlerinde yapılan tanım ile birebir örtüşmektedir.

1. Kadına yönelik şiddetin türleri

Kadına yönelik şiddetin türlerine bakıldığında; en yaygın haliyle, fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik, sözel, dijital ve flört şiddeti gibi türlere ayrıldığı görülmektedir.³⁰ Kadına yönelik şiddetin türleri arasında bağlantılar ve geçişler de olabilmektedir.

Kadına yönelik şiddet türleri tasnif eden kişiye göre farklı nitelendirilmelerle de değerlendirilebilir. Örneğin Yakın Ertürk; kadına yönelik şiddet türlerini faili meçhul cinayetler, femicide³¹, polis şiddeti, ticari amaçla cinsel istismar gibi sınıflandırmalar üzerinden değerlendirmiştir.³² Yoksulluk ya da sağlık ve eğitim gibi temel insan haklarına erişememe durumlarını da kadına yönelik şiddet olarak değerlendirenler bulunmaktadır.³³ Hatta bir kadının entelektüel gelişimini engellemek, siyasal anlamda baskılamak ve ifade özgürlüğüne ket vurmanın da şiddet olduğunu savunan yazarlar bulunmaktadır.³⁴

²⁸ Belirtilmesi gereken bir konu; İstanbul Sözleşmesi'nin Avrupa Konseyi bünyesinde imzaya açılmış bir sözleşme olduğudur. CEDAW ise Birleşmiş Milletler nezdinde yapılmış bir insan hakları sözleşmesidir. İnsan hakları sözleşmeleri ve mekanizmaları kendi içerisinde farklı tasniflere tabi tutulabilmektedir. Bunlardan biri evrensel ve bölgesel olma nitelikleridir. Birleşmiş Milletler nezdinde yapılan insan hakları sözleşmeleri evrensel nitelikte iken Avrupa Konseyi sözleşmeleri ise genel olarak bölgesel düzeydedir.

²⁹ Kanun 08.03.2012 tarihinde kabul edilmiş, 20.03.2012 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

³⁰ Berber, s. 254.

³¹ Femicide: Kadın kırımını olarak da kullanılmakta olup kadınların sadece kadın olmaktan ötürü vahşice öldürülmeleri anlamına gelmektedir. Kapsamlı bilgi için Dünya Sağlık Örgütü' nün ilgili çalışması okunabilir: Understanding and Addressing Violence Against Women: Femicide. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77421/WHO_RHR_12.38_eng.pdf. E. T.: 19.11.2019.

³² Ertürk, s. 175- 185.

³³ Sezer, s. 23.

³⁴ İnci User, Belkıs Kümbetoğlu, Tolunay Kolankaya, Şiddete İlişkin Bir Bilinç Yükseltme Çalışması, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları* içinde, Editör: Yasemin Özdek, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Mayıs 2002, s. 159.

1992 tarihli 19 No'lu Genel Tavsiye'nin 6. paragrafı fiziksel, cinsel ve zihinsel şiddet türlerinden bahsetmektedir.³⁵ 1993 tarihli Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Birleşmiş Milletler Bildirisi ise; 2. maddenin c) bendinde kadına yönelik şiddeti tanımlarken, fiziksel ve cinsel şiddete ek olarak psikolojik şiddeti vurgulamıştır. İstanbul Sözleşmesi'nin; "*Tanımlar*" başlıklı 3. maddesinin a) bendinde ise, fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddete ek olarak ekonomik şiddet de tanımlanmıştır. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un; "*Tanımlar*" başlıklı 2. maddesinin d) bendinde ise, İstanbul Sözleşmesi'ne koşut şekilde, fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet tanımlanmıştır. Çalışmanın kapsamı açısından sadece ev içi şiddetin tanımına bir sonraki başlıkta yer verilecektir.

2. Kadına yönelik şiddetin en sinsi hali: Ev içi şiddet

Ev içi şiddet; ikinci dalga feminist hareketin, 1970'ler itibariyle ABD ve Avrupa'da, 1980 sonrasında ise Türkiye'de mücadele ettiği başlıca konudur.³⁶ "*Kişisel olan politiktir*" sloganından yola çıkan radikal feminist hareket ev içi şiddeti görünür kılmak için uzun mücadeleler vermiştir. Nitekim bu mücadeleler, ev içi şiddetin önlenmesinin yasal bir çerçeveye kavuşmasıyla meyvesini de vermiştir.

Ev içi şiddetin yıllarca hukukun müdahalesinden azade olmasının sebebi ise; kamusal / özel alan ayrımında inşa edilen liberal teorinin hukukun sınırlarını kamusal alan ile çizmesidir. Ev içi şiddetin önlenmesinin yasal bir çerçeveye kavuştuğu günümüzde dahi bir erkeğin karısını dövmesi "aile içi" mesele olarak karşılanabilmektedir.

Kadına yönelik şiddetin sebebinin; geleneksel değerlerle kuşatılmış ataerkil toplum yapısındaki kadın erkek eşitsizliği olduğu belirtilmiştir. Kadının toplum içindeki dezavantajlı konumundan kaynaklı bu eşitsizlik hukukun yıllarca girmediği kapalı kapılar arkasında derinleşmiştir. Ev içi şiddetin kadına yönelik şiddetin en "*sinsi*" hali olarak tanımlanması da; toplumsal cinsiyet eşitliğinin olmaması nedeniyle mağdur olan kadının bir de hukuk eliyle mağdur edilmesinden kaynaklanmaktadır.³⁷

³⁵ Sezer, s. 21.

³⁶ Berber, s. 250.

³⁷ Tanımlama CEDAW Komitesi'nin 19 No'lu Tavsiye Kararı'nın 23. paragrafında geçmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Bu çalışmanın Bir Dönüm Noktası Olarak: CEDAW Komitesi 19 No'lu Tavsiye Kararı başlıklı bölümü.

1989 tarihli CEDAW Komitesi'nin 12 No'lu Tavsiye Kararı ile; özel alanda kadına yönelik şiddet hukuki literatüre girmiştir.³⁸ Ev içi şiddete dair düzenlemeler; uluslararası insan hakları hukukunda, yıllar içinde tedrici bir gelişim sergileyerek günümüzdeki halini almıştır.

Terminoloji açısından ise; bazı hukuki metinlerde *aile içi şiddet* bazı hukuki metinlerde ise *ev içi şiddet* ifadesi geçmektedir. Ev içi şiddet; aile içi şiddetin bir üst başlığı olarak okunmalıdır.³⁹

1992 tarihli 19 No'lu Genel Tavsiye'de aile içi şiddet anlamına gelen *family violence*, 1993 tarihli Bildiri'de hem *family violence* hem de ev içi şiddet anlamına gelen *domestic violence* ifadesi kullanılmıştır.⁴⁰ İstanbul Sözleşmesi'nin tamamında ev içi şiddet ifadesi geçmektedir. 2017 tarihli 35 No'lu Genel Tavsiye'de de terim aynı şekilde kullanılmıştır.⁴¹

Ev içi şiddetin mağduru herkes olabilmekle birlikte; kadına yönelik şiddet sistematik bir şiddet olduğundan, hukuki düzenlemeler kadın öznesi eksenli yapılmıştır. Yine ev içi şiddet ifadesiyle; bir insanın hukukun öznesi olabilmesi için "aile" olması gerekmediği anlamı açık bir şekilde çıkarılabilir.

Türkiye'de ise 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun; her ne kadar gerek kamusal alanda yaşanan şiddeti gerek özel alanda yaşanan şiddeti bertaraf etmeyi yasal bir çerçeveye kavuşturmuş olsa da ve 2. maddesinin b) bendinde "ev içi şiddet" ifadesinin tanımını yapsa da, isminden de anlaşılacağı gibi Kanun'da "ailenin korunması" vurgusu bulunmaktadır.

Kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetin önlenmesi; günümüzde kapsamlı bir yasal çerçeveye kavuşmuş olsa da, kadınlar için en tehlikeli yer hala evleridir. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi tarafından hazırlanan "Kadınların ve Kız Çocuklarının Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ölümleri" isimli 2018 yılı raporundaki veriler dehşet verici boyuttadır.⁴²

BM Raporu'na göre; 2017 yılında 87.000 kadın öldürülmüştür, 50.000'inin katili ise eşleri, sevgilileri ya da aile üyeleridir.⁴³ Bir diğer ifadeyle; her gün 137 kadın ev içi şiddet sonucu

³⁸CEDAW Komitesi, 12 No'lu Tavsiye Kararı, Kadına Yönelik Şiddet (8. Oturum, 1989), paragraf 4. [https://www.tbmm.gov.tr/komiyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/tavsiye_kararlari/CEDAW%20Komitesi%20Tavsiye%20Kararlar%C4%B1_\(1-29\).pdf](https://www.tbmm.gov.tr/komiyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/tavsiye_kararlari/CEDAW%20Komitesi%20Tavsiye%20Kararlar%C4%B1_(1-29).pdf). E.T.: 22.06.2019.

³⁹ Gülriiz Uygur, Funda Kaya, Nadire Özdemir, Giriş içinde, *Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları: Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddet*, Savaş Yayınevi, Kasım 2014, 1. Baskı, Ankara, s. 2.

⁴⁰ Sezer, s. 39.

⁴¹ Age., s. 39.

⁴² Global Study On Homicide: Gender-related killing of women and girls 2018, United Nations Office on Drugs and Crime, Vienna, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/GSH2018/GSH18_Gender-related_killing_of_women_and_girls.pdf E.T.: 20.11.2019

⁴³ Global Study On Homicide: Gender-related killing of women and girls 2018, Key findings, s. 10.

katledilmiştir.⁴⁴ En güvenli olması gereken "ev" kadınların en tedirgin, en güvensiz hissettikleri yer haline gelmiştir. Dünya genelindeki oranlara bakıldığında ise; 2017 yılında Asya'da 20.000, Afrika'da 19.000, Amerika'da 8000, Avrupa'da 3000 ve Okyanusya'da 300 kadın cinayeti tespit edilmiştir.⁴⁵ Bu sayıların içinde sadece eşleri ve partnerleri tarafından öldürülen kadınların sayısı ise şöyledir: Asya ve Afrika'da 11.000, Amerika'da 6000, Avrupa'da 2000 ve Okyanusya'da 200.⁴⁶

Görüldüğü gibi; ev içi şiddet, gerek yıllar içinde hukukun müdahalesinden muaf olması, gerek direngen ataerkil kültür karşısında hukukun uygulanmasında bir yığın sorun çıkmasından ötürü kadınların insan haklarına erişimindeki en büyük engellerin başını çekmektedir.

⁴⁴ Age, s. 10.

⁴⁵ Age, s. 10

⁴⁶ Age, s. 17.

II. FEMİNİST TEORİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Üst başlık her ne kadar feminist teorinin tarihsel gelişimi olsa da; çalışmada feminist teoriden ikinci dalganın sonuna kadar özet bir şekilde bahsedilmiştir. Bu durumun iki sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, feminist teorinin tarihçesinin başlı başına bir tez konusu olacak kadar uzun ve ayrıntılı oluşudur. Üçüncü dalga tartışmalarının dahi 15 sene önce tüketildiği bir kuram olan feminist teorinin yanı sıra queer kuram da günümüz akademik çevrelerinde hararetle tartışılmaktadır. Bu tartışmaların hepsini bu tez kapsamında tüketmek mümkün görünmemektedir.

İkinci sebep ise; bu çalışmanın hukuk yüksek lisans programı kapsamında yazılmış ve konusunun da kadına yönelik ev içi şiddet merkezinde inşa edilmiş olmasıdır. Ev içi şiddetin önlenmesinin hukuki çerçeveye kavuşması ise belirtildiği gibi ikinci dalga feminist teori, bilhassa radikal feminist teori sayesinde gerçekleşmiştir. Konunun ekonomik şiddet boyutuna dikkat çeken ise sosyalist feminizm olmuştur. Odak noktasının kaçırılmaması için sınırları belirli olan çalışmada feminizm tarihi konusunda özet bir bilgi aktarımı yapılmış, diğer bölümler ağırlıklı olarak pozitif insan hakları hukuku izleğinde inşa edilmiştir.

Feminizm tarihsel ve güncel birçok farklı pozisyon ve akım için bir üst kavramdır.⁴⁷ Kavramın adlandırılması konusunda ortak bir görüş bulunmamaktadır. Literatürde Latince "femina" yani kadın kelimesinden türetildiği konusunda ağırlıklı bir görüş bulunmaktadır.⁴⁸ Feminizmin tanımı konusunda da yeknesak bir görüş yoktur; tek bir bakış açısından oluşan feminizm de yoktur. Ancak aşağıda Kayhan tarafından yapılan genel tanım isabetli görünmektedir:

"[...] özellikle girdiği toplumların siyasi mücadele platformunda artık bir daha geri dönülemeyecek bir öge olarak yerini almış olan feminizm, kadın kurtuluş hareketinin teorisi ve pratiğidir [...]"⁴⁹

Politikayı yaratan teoridir; teori ve eylemin yan yana oluşunu vurgulayan bu tanım önemli bulunmuştur. Belirtildiği gibi feminizm bir üst başlıktır; tek bir kadın kategorisi olmadığı gibi tek bir feminizm de yoktur. Ancak bütün kopuşlara rağmen feminizmde ortak olan kadınların ikincilliğine kadınlar tarafından itiraz edilmesidir.

Feminizmler zamansal açıdan ya da savunduğu argümanlar açısından farklı adlandırmalar almıştır. Liberal feminizm, kültürel feminizm, radikal feminizm, ekofeminizm, siyah feminizm,

⁴⁷ Gisela Notz, *Feminizm*, Çeviren: Sinem Derya Çetinkaya, Phoenix Yayınevi, Ocak 2012, Ankara, s. 9.

⁴⁸ Age., s. 9.

⁴⁹ Fatma Kayhan, *İzm'ler Dizisi: Feminizm*, BDS Yayınları, 1999 Kasım, s. 9.

sosyalist feminizm, postfeminizm, vejetaryan ekofeminizm bu görüşlerden belli başlı olanlardır.⁵⁰

Feministlerin teorik olarak üretip eş zamanlı olarak sahada yapmaya çalıştıkları ise ayrımcılığın üstesinden gelmektir:

"[...] bu sebepten dolayı feminizm bir toplumsal hareketi temsil etmektedir. Kadınların yaşam koşullarında bir düzelme olması için politik ve pratik önlemler organize eden, kampanyalar ve eylemler düzenleyen, ayrımcılığın ortadan kalkması için müttefik kazanmaya çalışan bir toplumsal harekettir [...]"⁵¹

Kadınların feminizm sayesinde yapmış oldukları eylemler ile dönüştürdükleri en önemli alan hukuktur. Nitekim bu çalışmada da tedrici olarak gelişmesi serimlenmeye çalışılan kadınların insan hakları hukukundaki kazanımları da, yapılan politikaların hukuku öncelediğini kanıtlar niteliktedir.

Yukarıda de belirtildiği gibi çalışmanın sınırları açısından bütün feminizm türlerine yer vermek olanaksızdır. Ağırlıklı olarak, başlangıç noktası olan liberal feminizmden ve liberal feminizmin eleştirileri üzerinde yükselen radikal feminizmden bahsedilecektir.

A. Kamusal Alanda Eşitlik Talebi

1. Aydınlanmacı liberal feminizm

Birinci dalga feminizm; genel olarak medeni ve siyasal hak talepleri üzerinde yoğunlaşmış, 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyıl başları arasında, 1. Dünya Savaşı'nın sonlanmasına dek sürmüştür. Birinci dalga feminizm içinde iki düşünce akımı bulunmaktadır; aydınlanmacı liberal feminizm ve 19. yüzyılın kültürel feminizmi.

Liberal erkek kuramcılara göre insan haklarının öznesi; ailelerin efendisi olan, mal sahibi erkeklerdir. Kadının kocasının himayesi altında, aileye ait olduğu fikri tüm liberal erkek kuramcılarının ortak düşüncesidir; hatta kuramsal olarak doğal hakların tüm insanlar için olduğu görüşünü savunan John Locke gibi düşünürler bile buna taraftardır.⁵²

Locke'a göre yönetimde söz sahibi olmak rasyonel olmayı gerektirir. Erkek "doğuştan" rasyoneldir. Bu düalist düşünce yapısı içinde kadın elbette irrasyonel olandır. "İrrasyonel" olan

⁵⁰ Gisela Notz, *Feminizm*, s. 10.

⁵¹ Age., s. 10.

⁵² Josephine Donovan, *Feminist Teori: Entelektüel Gelenekler*, Çevirenler: Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan, İletişim Yayıncılık, 11. Baskı, 2016, İstanbul, s. 26.

kadının kamusal hayatın dışında tutulması gerekmektedir. Güçlü ve iktidar sahibi olan erkek gerek kamusal gerek özel alanda tek yetki sahibidir.⁵³

Liberal feminist kuram, aydınlanma düşüncesinin temel kavramları üzerine inşa edilmiştir. Liberal kuramcılar, bireyin diğer bireylerden ayrı olarak gerçeği arayan, akılcı ve bağımsız bir aktör olarak hareket eden ve onuru bu bağımsızlığa bağlı olan özerk bir varlık olduğu görüşünden hareketle toplumun eleştirel düşünce ile dönüşebileceği fikri üzerinde durmuşlardır.⁵⁴

Bu dönemin en önemli feminist teorisyenlerinden biri Mary Wollstonecraft'dır. *Kadın Haklarının Gereçelendirmesi* isimli eseri liberal feminist teorinin en önemli yapıtlarından biridir. Bu çalışmanın ana argümanı; kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiği çünkü her iki cinsin de Tanrı tarafından yaratıldıkları, kadınların erkeklerden farklı biçimde yetiştirilmelerinden ötürü kendilerini zekaları üzerinden değil cinsellikleri üzerinden tanımlamalarının kadınların aleyhine, erkeklerin lehine olduğudur.⁵⁵

Bu fikirden hareketle; kadınların kurtuluşunun rasyonalite ve eleştirel düşüncede yattığının altı çizilmektedir. Wollstonecraft eserinde kadınların da erkekler kadar akıl sahibi canlılar olduğunu ve bu akli kullanmalarına izin verildiği takdirde aslında bunun tüm toplumun yararına olduğunu belirtmiştir.⁵⁶

Liberal hak anlayışının kavramsallaştırması çerçevesinde şekillenen insan hakları ise Aydınlanma düşüncesinin tasarımına dayanmaktadır. İnsan haklarının öznesi olan "birey" den kasıt; Avrupalı, beyaz, burjuva, heteroseksüel ve elbette erkektir. Çünkü liberal hak anlayışı liberalizme dayanır ve liberalizmin inşa edildiği değerlerin ele alınış şekli sorunludur. Liberalizmin beş asli boyutu; bireycilik, doğalcılık, gönüllülük, idealizm ve ahlakçılık üzerine dayandırılmıştır.⁵⁷ Bu kavramlar içinde en çok problem üreten anlayış liberalizmin temel direği olan bireyciliktir.

⁵³ John Locke, *Political Essays: An Essay on the Poor Law*, ed. Mark Goldie, Cambridge Texts in the History of Political Thought, Cambridge University Press, 2006, s. 190.

⁵⁴ Donovan, s. 33.

⁵⁵ Mary Wollstonecraft, *Kadın Haklarının Gereçelendirmesi*, Çeviren: Deniz Hakyemez, İş Bankası Kültür Yayınları, Kasım 2018, 5. Baskı, İstanbul, s. 64.

⁵⁶ Age., s. 221.

⁵⁷ Scales, s. 105.

Belirtilmesi gerekir ki bir ideoloji olarak liberalizm, tarihsel olarak diğer ideolojilerin hepsinden daha eski bir kökene sahiptir.⁵⁸ Berktaş'ın ifadesiyle liberalizmin temel kaygısı, devletin müdahalesine karşı bireylere sivil özgürlüklerini kazandırmaktır.⁵⁹ Hareket noktasını bireycilikten almış olan liberalizm, toplumsal olanı ise gözden kaçırmaktadır. Liberalizmin merkezinde yer alan radikal bireycilik, insanların grup temelli doğasını gizler ve kamusal söylemi dibe doğru bir yarışa teşvik eder.⁶⁰

Bireyin özgürlüğünün devletin müdahalesi ile çizilmesi anlayışı da problemleri sonuçlara yol açmaktadır. Yıllar boyunca hukukun kutsal mülkiyet hakkı ile sınırlı olan özel alana girmemesinin sebebi tam olarak bu anlayıştan ötürüdür.⁶¹ Eşitlik, adalet, bireycilik gibi sloganlar elbette ilk bakışta çok güzel görünür ancak bu kavramlar yüzyıllar boyunca var olan eşitsizlikleri maskeleymiştir. Bu durumu hukukçu feminist Ann Scales şöyle ifade etmiştir:

"[...] belki de en yıkıcı olanı, liberalizm, sistematik şiddet ve güç dengesizliklerini algılamayı ya da bu konuda sorumluluk almayı sistematik olarak zorlaştırır. Bu inançların olumlanması, toplumsal sorunların grup temelli doğasını anlamayı engeller [...]"⁶²

İnsan hakları hukukunun kurucu belgeleri de liberal düşünürlerin fikirleri izleğinde inşa edilmiştir. Örneğin, Amerikan devriminden sonra yayınlanan Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi Locke'un doğal hukuk teorisine dayanıyordu.⁶³ 1789 Fransız Milli Meclisi yasa karşısında eşitliği savunan liberal ideale işaret ediyordu.⁶⁴ Ancak tutarsız olan durum şuydu; yasa karşısında eşitliği savunan 1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ni kabul eden Fransız Meclisi'nde, kadınların oy hakkı dahi 1944 yılının sonunda kabul edilmişti.⁶⁵

Berktaş bu konuyla ilgili olarak "Tarihyazımında Farklı Bir Perspektif" isimli makalesinde işe şu satırları kaleme almıştır:

⁵⁸ Fatmagül Berktaş, Liberalizm: Tek Bir Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler içinde, Derleyen: H. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, s. 49.

⁵⁹ Age., s.50.

⁶⁰ Scales, s. 107.

⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Çalışmanın "Klasik İnsan Hakları Hukukundan Bir Kopuş: Devletin Pozitif Yükümlülükleri" isimli bölümü, s. 43.

⁶² Scales, s. 107.

⁶³ Berktaş, s. 56.

⁶⁴ Age., s. 56.

⁶⁵ Günün İlki: Fransa'da kadınlar ilk kez oy kullandı, <https://ekmekvegul.net/sectiklerimiz/gunun-ilki-fransada-kadinlar-ilk-kez-oy-kullandi>. E.T.: 19.01.2020.

"[...] Kadınlar, 5-6 Ekim 1789'da yaptıkları gibi, ekmek talebiyle isyan ettikleri zaman mesele yoktur; ne var ki, Fransız devriminin süreci içinde kendilerinin de eşit insan olduklarını öne sürüp kamusal rollere soyundukları zaman iş değişir! [...]"⁶⁶

Bu bilincin oluşmasıyla kadınların insan hakları mücadelesi de başlamıştır. Liberal aydınlanmacı feminist hareket farklı ülkelerde, kamusal alanlarda, siyasi ve medeni hak talepleri üzerinden sesini yükseltmeye başlamıştır.

Tarihsel olarak bakıldığında kadınların insan hakları mücadelesi, köleliğe karşı hareketin içinden çıkmıştır. Köleliğin kaldırılması davalarının takipçileri olan kadın eylemciler saldırıların hedefi olmuş ve bu saldırılar neticesinde örgütlenmeye başlamışlardır. Bu örgütlenmelerin üzerinden geçen on bir yılın ardından 1848 yılında New York yakınlarında 68 kadın ve 42 erkek tarafından Seneca Falls toplantısı sırasında *Declaration of Sentiments* imzalanmıştır.⁶⁷ Dönemin şartları düşünüldüğünde imzacılardan 42 kişinin erkek olması dikkate değerdir.

Seneca Falls toplantısı sırasında imzalanan bu bildirge, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin eleştirisi üzerine inşa edilmiştir. İnsanlara zulmeden kişi Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'ndeki gibi Büyük Britanya Kralı değil, erkeklerdir. Kadınlar doğal haklardan neden mahrum kaldıkları sorusunu yöneltmiş, kendilerini kamusal alandan yok sayan bu yönetim biçimine razı olmayacaklarını dile getirmiş, oy hakkı, eğitim hakkı talep etmiş, erkeklerle eşit ücret almak istemişlerdir.⁶⁸

Bu dönemin bir diğer önemli düşünürü olan Sarah Grimke, siyasi temsil hakkı olmadan vergi mükellefi sayılmak gibi tutarsız bir durumu tartışmaya açmıştır.⁶⁹ Kadınlar siyasi olarak ölüdürler, kamusal alandan menedilmişlerdir ancak ne ilginçtir ki siyah kadınlar, beyaz kadınlar gibi özel alana da tıkmamışlardır, onları fiziksel olarak güç gerektiren her türlü ağır işte özel alanın dışında da görmek mümkün olmuştur.⁷⁰

20. yüzyılın başlangıcında dünya genelinde pek çok ülkede kadınların oy hakkı tanınmamıştı. Seçme hakkı kamusal alana ilişkin bir haktır ve kadınlar kamusal alanda yoktu. Bir diğer

⁶⁶ Fatmagül Berktaş, *Tarihin Cinsiyeti* içinde, Metis Yayınları, Eylül 2015, İstanbul, s. 22.

⁶⁷ Serpil Çakır, *Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi*, Derleyen Birsen Örs, *19.Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 6. Baskı, Mart 2013, İstanbul, s. 418.

⁶⁸ Age., s. 418.

⁶⁹ Donovan, s. 44.

⁷⁰ Age., s. 57.

ifadeyle, kadın milletin "birey"iydi ancak henüz yurttaş olamamıştı.⁷¹ Kadınlara biçilmiş roller coğrafyaya, tarihe ve dinlere rağmen hep aynıydı. Kadın ev içinde çocuk ve yaşlılara bakacak; sorumluluğu sadece ev ekonomisi ile sınırlı olacaktı.

Kadını ev içerisine hapseden bu direngen görüş sadece halktan insanlara özgü de değildi. O kadar ki ünlü anayasacı Adhemar Esmein kadının seçmen olamayışını doğal yasalara, tarihin derinliklerinden gelen ikili cinsiyet yapısından kaynaklı iş bölümüne uygun buluyordu.⁷² Esmein'e göre kadınlara oy hakkı tanımak, onlardan askerlik görevi beklemek kadar saçmaydı.⁷³

1867'de, İngiltere'de; kadınlar oy haklarını alabilmek için bir imza kampanyası başlatmış ve dönemin ünlü siyaset felsefecilerinden John Stuart Mill, bu hakkın tanınması için Avam Kamarası'na yasa önerisini sunmuştur.⁷⁴ Mill'e göre kölelik ortadan kalkmış olsa da kadınların erkekler ile kamusal alanda eşit olmaması durumu ilkel kölelik halidir.⁷⁵ İlkel kölelik hali ise vahşi kökeninin izlerini hala taşımaktadır. Düşünür, kadınların özel alana hapsedilmelerinin en büyük gerekçesi olarak gösterilen "kadın doğası" hakkındaki görüşlerini ise şu şekilde açıklamıştır:

*"[...] bugün kadın doğası dediğimiz şeyse, tümüyle yapay bir şey. Bazı yönleriyle zorla uygulanan baskının, bazı yönleriyle de hiç de doğal olmayan özendirmenin bir sonucudur [...]"*⁷⁶

John Stuart Mill, döneminin ötesinde bir düşünürdür. İngiltere'de kadınların oy hakkı hareketi olarak bilinen süfrajet hareketinin önemli bir sesi olmuş; kadınlar için sadece oy hakkı talep etmekle kalmamıştır. Mill, kamusal alanda kadınların erkeklerle her konuda mutlak bir eşitliğe tabi olmasını istemiştir.⁷⁷ Kuşkusuz döneminin demokrasi anlayışının sınırlarını zorlayan bu fikirler de eşi Harriet Taylor'ın payı yadsınamaz.⁷⁸

⁷¹ Zafer Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908- 1935)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ekim 2016, 2. Baskı, İstanbul, s. 155.

⁷² Jean Hippolyte Emmanuel Esmein'in "Nouvelle Revue Historique du Droit Français et Etranger" isimli dergisindeki makaleden aktaran Zafer Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm*, s. 156.

⁷³ Age., s. 155.

⁷⁴ John Stuart Mill, *Özgürlük Üzerine*, Çeviren: Alime Ertan, Belge Yayınları, Mart 2000, İstanbul, s. 161.

⁷⁵ Age., s. 163.

⁷⁶ Age., s. 169.

⁷⁷ Age., s. 163.

⁷⁸ John Stuart Mill, dönemin felsefesi ve kadın hakları savunucusu Harriet Taylor ile evlidir, Taylor siyasi eşitliğin yanı sıra boşanma konusunda da devletin hiçbir söz hakkının olmaması gibi birinci dalga feminist harekete göre radikal fikirlerin sahibidir.

1903'te, Emmeline Pankhurst, iki kızı Christabel ve Sylvia ile *Women's Social and Political Union*'u kurmuş ve bu birliğe bağlı olarak *Votes for Women* dergisi çıkarılmıştır.⁷⁹ İngiltere'de süfrajet hareketi olarak bilinen oy hakkı taraftarları, kamuoyu ve parlamenterlerin ilgisini çekebilmek için şiddet dahil her türlü yönteme başvurmuş, açlık grevini tarihte ilk kez politik bir eylem olarak uygulamışlardır. İngiltere'de 1918 tarihinde son bulan eylemler ile 30 yaşın üstünde, mülk sahibi ya da mülk sahibiyle evli, üniversite mezunu ya da haftada 5 pound gelir getiren bir işte çalışan kadınlara siyasal hakları tanınmıştır.⁸⁰

Aydınlanmacı liberal feminizmin mücadele ettiği bir diğer alan ise aile hukukuna ilişkin düzenlemelerdir. Bu mücadelenin sonucu olarak ABD'de 19. yüzyılın ortalarında hemen hemen bütün eyaletlerde evli kadının malvarlığını koruyucu kanunlar kabul edilmiş, boşanmaya ilişkin hükümler liberalleşmiş ve 1880'lerde kadınların üniversiteye ve birçok mesleğe girebilmesinin önü açılmıştır.⁸¹

İnsan hakları kavramının doğduğu ülke olan Fransa'da ise kadınların eşit yurttaş olmaları 1944 yılında gerçekleşmiştir. Fransa'da birinci dalga feminist mücadelenin bahsedilirken üzerinde durulması gereken isim ise devrimde faal olarak görev almış olan Olympe de Gouges'dır. De Gouges 1791 Anayasası'nın kabulünden önce dönemin kral ve kraliçesine Kadın Hakları Bildirgesi'ni göndermiş, kadınlar için de insan haklarının tanınmasını talep etmiştir. Bu talebin bedeli olarak da arkadaşı ve zamanın ünlü entelektüel kadınlarından Madame de Rolland ile giyotinde idam edilmiştir.⁸²

Bu olay üzerine 10 Kasım 1793'te *Le Moniteur Universal* gazetesi şu satırları kaleme almıştır:

"[...] Olympe de Gouges... devlet adamı olmak istedi ve yasa onu cinsine yakışan erdemleri unuttuğundan dolayı cezalandırdı. Roland kadın ise bir anneydi, ama doğanın üstüne çıkmak isterken onu feda etmiş, bilgiç olma arzusu cinsinin erdemlerini unutmasına yol açmıştı. Her zaman tehlikeli olan bu unutuş da, onun idam sehpasında can vermesine yol açtı [...]"⁸³

2. 19. yüzyıl kültürel feminizmi

Giriş kısmında da ifade ettiğimiz gibi birinci dalga feminizm içinde yer alan bir diğer düşünce akımı, 19. yüzyılın kültürel feminizmidir.

⁷⁹ Çakır, s. 424.

⁸⁰ Age., s. 425.

⁸¹ Donovan, s. 65-66.

⁸² Berktaş, *Tarihin Cinsiyeti* içinde, s. 14- 35, s. 22.

⁸³ Age, s. 23.

Aydınlanmacı liberal feminist teorisinin genel olarak rasyonalite ve eleştirel düşünme kavramları üzerinde durduğu ifade edilmişti. 19. yüzyılın kültürel feministleri ise bu kavramların önemini kabul etmekle beraber hayatın akıldışı, sezgisel ve genellikle kolektif yönü üzerinde durmuşlardır.⁸⁴ Aydınlanmacı liberal feminist teorisyenler, tartışmalarını kadınların erkeklerle aynı olduğu vurgusu üzerinden yürütürken, 19. yüzyılın kültürel feministleri kadın ve erkekler arasındaki farklılıklar üzerinden argümanlarını savunmuşlardır.⁸⁵

Liberal kuramcılar ağırlıklı olarak ve hatta hemen hemen tümüyle eşitlik tartışmalarını tamamen kamusal alan üzerinden yürütmüşlerdir. 19. yüzyıl kültürel feministleri de özel alana çok girmemekle birlikte din, evlilik ve yuva gibi kurumları tartışmaya açmaya başlamışlardır.⁸⁶

Kültürel feminizm hareket noktasını anaerkil bakış açısından alır; dişil yönlerin dolaşıma sokulacağı bir hareketle bütün toplumun daha iyiye doğru gideceğine dair bir fikir vardır. Örneğin; kadın politikada söz hakkına sahip olmalıdır çünkü politikanın eril ve kirlenmiş alanı kadının arındırıcı müdahalesiyle berraklaşacak ve bu bütün toplumun lehine olacaktır.⁸⁷

Kültürel feminist gelenek, Margaret Fuller'in 1845 yılında kaleme almış olduğu *Woman in the Nineteenth Century* adlı eseriyle başlar. Fuller, yukarıda açıklamış olduğumuz feminist kuramcıların şiddetle eleştirdikleri kadınlık ve erkeklik üzerinden kurgulanan düalizmi eleştirmez aksine olumlar. Fuller, eril ve dişil niteliklerin ruhsal sentezinin, organik ve harmonik bütün olan ying yang uyumu gibi, birbirini bütünleyen karşıtlıkların diyalektiğini yaratarak, dış dünyaya yansıdığını düşünür.⁸⁸

19. yüzyıl kültürel feministlerinde; Neolitik Devrim öncesi var olduğu iddia edilen anaerkil döneme karşı özlem vardır.⁸⁹ Anaerkil dönem; arındırıcı, barışsever ve bolluk demektir. Ataerkil dönem ise savaşların, kıtlıkların, kirliliğin hakim olduğu bir süreçtir. Bu anaerkil bakış, 19.yüzyılın ortalarında Batı Avrupa'da egemen olan Sosyal Darwinizm'in eril ideolojisine bir tepkidir.⁹⁰ 19. yüzyıl kültürel feminizmi, liberal feminizmin kadın ve erkeğin aynı olduğu argümanı yerine, kadınların farklı olduğunu ve ayrı bir kültürün mirasçısı olduğunu savunur.⁹¹ Kültürel feminizm, sadece 19. yüzyıl ile sınırlı değildir. 20. yüzyılda en önemli temsilcilerinden olan Virginia Woolf, kadınların siyasal olarak, ev içinde ezildiklerini kabul eder. Ancak

⁸⁴ Donovan, s. 73.

⁸⁵ Age., s. 74.

⁸⁶ Age., s. 76.

⁸⁷ Age., s. 88.

⁸⁸ Age., s. 80.

⁸⁹ Age., s. 80.

⁹⁰ Kayhan, s. 38.

⁹¹ Age., s. 39.

Woolfa göre bu ezilmişlikten kurtulmanın yolu, bütünsel, antimilitarist ve koruyucu bir kadın etiğinin geliştirilmesinden geçmektedir.⁹² Tarihsel olarak kadının ikincilliğine dair olgular kabul edilmiştir ancak bu ikincilliği bertaraf etmenin yolu hala kadına özgülüne değerlerin yüceltilmesinden geçmektedir.

Kadınlara has olduğu söylenen bu özellikler özcülük tehlikesini de içerisinde barındırmaktadır.⁹³ Kadınların "doğası" üzerinden yapılan politikalar genellikle kadınların ataerkil sisteme daha da bağımlı hale gelmesine yol açmaktadır. Kadının ikincilliğinin sebebi olan ataerkinin kökleri, kadının ve erkeğin kendiliğinden farklı olduğu ve bu farklılıkların değiştirilemez olduğu düşüncesinde yatmaktadır. Kültürel feminizmin argümanları ise bu farklılıkları onaylamaktadır. Kadının ikincilliği sorunun kaynağı olan "doğuştan" farklılık argümanını onaylamak ise sorunu bertaraf etmek açısından akılcı bir yol değildir.

B. İkinci Dalga Feminizm

1. Radikal feminizm

Kamusal alandaki hukuki ve siyasal hak kazanımlarının ardından, feminist hareket ve tartışmalar Simone de Beauvoir'ın yapıtları ortaya çıkana kadar sessizleşmiştir. De Beauvoir (1908-1986) yapıtlarında ileri sürdüğü fikirlerle 19. yüzyılın birinci dalgası ile 20. yüzyılın 1970'lerdeki ikinci dalga feminizmi arasındaki köprüyü kurmuştur.⁹⁴

Simone de Beauvoir 1949'da, çığır açıcı bir şekilde "kadın doğulmaz, kadın olunur" dediğinde birer toplumsal form olarak kadınlık ve erkekliği üreten kültürel süreçleri sorgulamıştı:⁹⁵

"[...] İnsan kadın doğmaz: sonradan olur. İnsan dışısının toplum içerisindeki görünüşünü belirleyen biyolojik, ruhsal ve iktisadi bir yazgı yoktur; erkekle kadını erkek denen iğdiş edilmiş cins arasındaki bu ürünü yaratan uygarlığın tümüdür [...]"⁹⁶

⁹² Donovan, s. 346.

⁹³ Özcülükten kastedilen biyolojik özcülüktür. Berktaş biyolojik özcülüğü şu şekilde tanımlamıştır: "Biyolojik özcülük, özcülüğün özgül bir biçimidir ve kişinin özünün yani kişiliğinin ve karakteristiklerinin bedene içsel olan bir şeylerden (hormonlar, genler vb.) kaynaklandığını öne sürer. Alternatif bir terim biyolojik determinizmdir." Bkz.: Fatmagül Berktaş, *Feminist Teorinin Önemli Bir Alanı: Cinsellik*, Cogito *Feminizm* sayısı içinde, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 58/ Bahar 2009, İstanbul, s. 57- 73, s. 59.

⁹⁴ Çakır, s. 435.

⁹⁵ Aksu Bora, *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*, Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımları bölümü içerisinde, İletişim Yayınları, 7. Baskı, 2016, İstanbul, s. 37.

⁹⁶ Simone de Beauvoir, *Kadın, İkinci Cins: Genç Kızlık Çağı*, Çevirmen: Bertan Onaran, Payel Yayınları, 7. Basım, Ocak 1993, İstanbul, s. 231.

Beauvoir yazmış olduğu bu satırlarla insan bedeni ile toplumsal kaderinin birbirinden farklı kavramlar olduğunu kadınlığın tarihsel ve toplumsal olarak kurulduğunu ifade etmiştir.⁹⁷ Bugün dahi hararetle tartışılan toplumsal cinsiyet kavramının bilinen ilk tanımını yapan kişi Simone de Beauvoir'dır. Tarihsel ve toplumsalın kadına yüklediği ikincil roller kadını "öteki" olarak kurgulamıştır.

Kadının ikincilliği üzerine kurulu düşünce yapısının kökleri çok derindir. Antik Yunan düşüncesinden tek tanrılı dinlere kadar her şey cinselleşmiş düalist sistem üzerine inşa edilmiştir. Bu düşünce yapısı öyle bir hale gelmiştir ki yaşadığımız dünyayı kavramsallaştıracak başka bir araç tahayyül edemeyecek noktaya gelinmiştir: Erkek/kadın, akıl/doğa, kültür/doğa, zihin/beden, efendi/köle, akıl/madde, akıl/duygu, özne/nesne, özgürlük/zorunluluk (doğa), evrensel/tikel, üretim/üreme (doğa), kamusal/ özel ...⁹⁸

Toplumsal cinsiyet kavramsallaştırması ile kadınlık ve erkekliğin "doğasına" bağlanan eşitsizlikler ortaya konmuştur.⁹⁹ Yüzyıllar boyunca doğallaştırılarak meşrulaştırılmaya çalışan ayrımcı pratiklerin aslında birer kurgudan kaynaklı olduğunun bilinci feminist düşünceye ivme kazandırmıştır.¹⁰⁰

Beauvoir'a göre, kadınların özgürleşmesi özel alandan çıkıp ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarıyla mümkündür. Yayımlandığı zaman çok büyük bir yankı uyandıran *Kadın: İkinci Cins* adlı eserinde bunun altını çizmiştir. Kadınların anayasa ile kazandığı hakların (seçme

⁹⁷ Bora, s. 37.

⁹⁸ Elifhan Köse, Cinsiyet/Toplumsal Cinsiyet İkiciliği Üzerine Eleştirel Yaklaşımlar Ya Da Doğa "Doğal Mıdır?", Doğu Batı Düşünce Dergisi, *Toplumsal Cinsiyet II*, 64, Nisan 2013, Ankara, s. 46. Cinselleşmiş düalist düşünce sisteminin tek tanrılı dinlerdeki yeri ve bu ilişki üzerinden kadının ikincilliğinin açıklandığı bir diğer çalışma için bkz.: Fatmagül Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın: Hıristiyanlıkta ve İslamiyette Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*, Metis Yayınları, Nisan 2016, 6. Baskı, İstanbul.

⁹⁹ Bora, s. 38.

¹⁰⁰ Toplumsal cinsiyet kavramı ile kadınlığa ve erkeğe özgülünen rollerin kurgu olduğunu belirtmek şu tartışmayı beraberinde getirmiştir: Toplumsalın kurgu olduğunu kabul etmek toplumsalın temelindeki biyolojik yapıyı zımnen onaylamak olduğundan ötürü özcülük tehlikesini beraberinde getirmeyecek midir? Şöyle ki: Tartışmalar toplumsal cinsiyet (gender) ve biyolojik cinsiyet (sex) ikiliği çerçevesinde yapılmıştır. Toplumsal cinsiyet kurgu demek ise bir yerde biyolojik cinsiyete özgülünen davranış ve tutumları onaylamaktır. Bu durum ise biyolojik determinizmin içinde barındırdığı tehlikelere yol açabilir; Direk'in deyimiyile kadını içkinliğe mahkum eden normları onaylamak anlamına gelir. Feminizmin özellikle radikal feminizmin biyolojik determinizmin sebep olduğu sonuçlara çok ciddi eleştiriler yönelttiği ortadadır. Kaldı ki Butler ve queer kuram ile biyolojik cinsiyet de tartışmaya açılmıştır. Konuya ilişkin tartışmalar için bkz.: Elifhan Köse, Cinsiyet/Toplumsal Cinsiyet İkiciliği Üzerine Eleştirel Yaklaşımlar Ya Da Doğa "Doğal Mıdır?", Doğu Batı Düşünce Dergisi, *Toplumsal Cinsiyet II*, 64, Nisan 2013, Ankara. Zeynep Direk, Queer Kuram ve Cinsiyet Farklılığı, *Cinsellik Muamması: Türkiye'de Queer Kültür ve Muhalefet* içinde, Hazırlayanlar: Cüneyt Çakırlar ve Serkan Delice, Metis Yayınları, 1. Baskı, Haziran 2012, İstanbul.

hakkı, kocaya itaatin kaldırılması gibi) ekonomik özerklikle tamamlanmadığı takdirde bir anlamının olmadığını ileri sürmüştür.¹⁰¹

Radikal feminizm, kadının ikincilliğinin sebebinin esas olarak aile üzerinden değerlendirmiştir. Liberal feminizmin siyaset, istihdam ve eğitim alanlarındaki eşitlik taleplerinin özel alanda ayrımcılığın ortadan kaldırılmadan gerçekleşmeyeceği düşüncesiyle özel alanı siyasi mücadelenin merkezi haline getirmiştir.¹⁰² Radikal feminist teoriye göre ataerkinin kendini yeniden ürettiği yer ailedir. Kadının ikincilliğini ortadan kaldırmak ataerkinin kendini üretmesinin engellenmesinden geçtiğinden ötürü mücadelenin odağına aile içindeki ilişkilerin konulması gereklidir.¹⁰³

Ataerki ya da patriyarka kavramsallaştırması da radikal feminist teoride tartışılan başat konulardan biridir. Ataerki sistem, bir cins olarak toplumda kadınların ezilmesi sonucunu doğuran kurumsal ve kültürel düzenleme ve uygulamaları belirtmektedir.¹⁰⁴ Berktaş, ataerkinin tanımında tarihsellik ve kültürel vurgusunu bilhassa belirtmiştir çünkü ataerki tarihe ve kültüre göre kurgulanır, değişkenlik gösterir ve bu da onu cinsiyetçilik kavramından ayırmaktadır.¹⁰⁵ Ataerki sistem, sadece kadının cinselliğini değil, emeğini, bedenini ve doğurganlığını da tahakküm altına almaktadır. İkinci dalga feminist teori içinde radikal feminizm kadının ev içinde cinselliğinin ve bedeninin tahakküm altına alınmasının sebeplerini irdelerken, sosyalist feminist teori ise odağına kadının ev içi görünmeyen emeğini koymuştur.

Dünya genelinde 60'ların sonu, Türkiye'de ise 70'lerin sonuna tekabül eden zaman zarfında feminizm, toplumsal adalet, barış gibi kavramlar hararetli bir şekilde tartışılırken, radikal feministler, bütün bu sorunların birbirleriyle ilintili olduklarına, erkek egemenliğinin ve kadınlara hükmetmenin toplumdaki baskının kökü ve modeli olduğuna ve gerçekten devrimci olan bir değişimin temelini feminizm olduğuna inandılar.¹⁰⁶

1967 ve 1968'de oluşturulan New York radikal feminist grupları, radikal feminist kuramın ana gövdesini geliştirdiler. İlk büyük radikal feminist yayım, *Notes from the First Year*, Haziran 1968'de çıkmıştır; onu *Notes from the Second Year* ve *Notes from the Third Year* izlemiştir.¹⁰⁷

¹⁰¹ Simone de Beauvoir, *Kadın, İkinci Cins: Bağımsızlığa Doğru*, Payel Yayınları Çevirmen: Bertan Onaran, 8. Basım, İstanbul, s. 113.

¹⁰² Bora, s. 40.

¹⁰³ Age, s. 40-41.

¹⁰⁴ Fatmagül Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın: Hıristiyanlıkta ve İslamiyette Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*, s. 24.

¹⁰⁵ Berktaş, s. 24.

¹⁰⁶ Donovan, s. 266.

¹⁰⁷ Age., s. 269.

İkinci dalga feminizm içinde kadınların baskı altına alınmasının sebepleri konusunda da çeşitli tartışmalar vardır. Bu baskının kaynakları bazen ekonomik, bazen psikolojik, bazen cinsellik üzerinden tartışmaya açılmıştır. Bu dönemin en önemli kuramsal tartışmalarını iki metinde görmek mümkündür: Kate Millet'in yazdığı *Cinsel Politika* ve Shulamith Firestone'un yazdığı *Cinselliğin Diyalektiği*.

Millet'e göre; cinsel olan politiktir çünkü kadın erkek ilişkisi, ezen ezilen ilişkisi üzerinde inşa edilmiş bir ilişkidir. Millet'in kuramı, Louis Althusser ve Antonio Gramsci'ninkilerden farklı değildir; devlet yönetimi zor aracılığıyla, fakat aynı zamanda da ideolojik hegemonya aracılığıyla sürdürür.¹⁰⁸ Gramsci, Batı toplumlarının "nasıl yöneltildiği" sorusuna Marksist literatür içinden özgün yanıtlar katan bir düşündürür.¹⁰⁹ Gramsci'ye göre kapitalist devletler varlıklarını salt baskı mekanizmalarına dayandırmazlar; devletler esas gücünü toplumsal rıza mekanizmalarını harekete geçirebilmesinden almaktadır.¹¹⁰ Millet'de çalışmasında fikirlerini hem erkeklerin kadınlar üzerindeki baskısı hem de rıza kavramını tartışmaya açarak inşa etmiştir. Radikal feminist teoriye göre erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümü, sınıfsal, ırksal, dinsel vb. tüm tahakküm biçimlerinden daha yaygın ve daha baskıcıdır.¹¹¹ Bir diğer ifadeyle, erkekler bütün toplumsal kurumları kadınlar üzerinde bir baskı aracına dönüşmüştür.¹¹²

Shulamith Firestone ise; *Cinselliğin Diyalektiği* adlı eserinde, Marksizm'in temel kavramsallaştırmaları aracılığıyla, köktenci bir kadın özgürlüğünü savunur. Biyolojik ailenin, kadının ezilmesinde birincil unsur olduğunu düşünür, tıpkı Marksizm'de adil bir dünya için proletaryanın üretim araçlarını ele geçirmesi gerektiğinin söylenmesi gibi kendisi de kadınların özgürleşmesi için üreme araçlarını ele geçirmeleri gerektiğini ve hatta çocuk yetiştirme ve çocuk doğurma ilgili tüm toplumsal kurumların tahakküm altına alınması gerektiğini öne sürer.¹¹³

İkinci dalga feminist teorisyenlerinin birinci dalga feminizme yönelttiği en büyük eleştiri ise, kadınların insan hakları mücadelesini sadece kamusal alan üzerinden vermesi, özel alanda var

¹⁰⁸ Kate Millet, *Cinsel Politika*, Çevirmen: Seçkin Selvi, Payel Yayınevi, Mart 2018, İstanbul, s. 106.

¹⁰⁹ Ahmet Bekmen, Marksizm: "Praksis" in Teorisi, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, Derleyen: Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 6. Baskı, Mart 2013, İstanbul. s. 210.

¹¹⁰ Age., s. 210.

¹¹¹ Oktay Uygun, Feminist Hukuk Teorisi ve Özen Ahlakı, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XIV, Sayı:1, Yıl: 2017, ISSN: 1303-4650, s.130.

¹¹² Age., s. 131.

¹¹³ Shulamith Firestone, *Cinselliğin Diyalektiği: Kadın Özgürlüğü Davası*, Çevirmen: Yurdanur Salman, Payel Yayınevi, 2. Basım, İstanbul, s. 22.

olan iktidar ilişkilerini görmezden gelmesi üzerinedir. Berktaş'a göre bunun sebebi; birinci dalga feminizm içinde büyük bir yer kaplayan liberal feminizmin sınırlarını çizen liberal çerçevenin kendisinin sorgulanmamasıdır.¹¹⁴

Kamusal/ özel alan ayrımı eski Yunan düşüncesinden ve onun *polis* (kamusal alan) ile *oikos* (hane) kavramsallaştırmasından türetilir.¹¹⁵ Yaşam, erkeklerin yönetim alanı olan polis ve kadınların yaşam alanı olan hane ikiliği üzerine inşa edilmiştir. Liberal teori ile kamusal alan hukuki düzenlemelerin muhatabı, özel alan ise hukuki düzenlemelerden mümkün mertebeye azade kılınmıştır. Çünkü liberalizmin özgürlük anlayışı özel mülkiyetten bağımsız düşünülemez; liberal teoride mülkiyet hakkı neredeyse yaşam hakkı ile eşdeğer bir yerdedir:

"[...] her bireyin, kendi çıkarlarının ne olduğunu en iyi bilip en iyi koruyanın gene kendisi olduğunu kabul eden liberal pozisyonda, bireylerin çıkarları peşinde koşabilmelerini düzenleyen mekanizmalar yalnızca "anayasal devlet", "özel mülkiyet" ve rekabetçi "piyasa ekonomisi" değil aynı zamanda açık seçik bir şekilde ataerkil olan aileydi [...]."¹¹⁶

Berktaş'ın deyiimiyle devletin neyi düzenlemediği ise başlı başına anlamlıdır.¹¹⁷ Radikal feminizmin en önemli argümanlarından biri olan "*kişisel olan politiktir*" sözü tam da bu noktada anlam kazanır. Ev içi şiddet bağlamında; *kişisel olan politiktir* demek, kadının özgürlüğünü, özgürlük alanı olarak düşünülen özel alanda kaybetmesi, iktidar ilişkilerinin en yoğun olduğu alanın aslında özel alan olması demektir.

Feminist hukukçu ve akademisyen Catharine A. MacKinnon, *kişisel olan politiktir* sloganını şöyle açıklamıştır:

"[...] *Kişisel olan politiktir* demek, toplumsal cinsiyetin bir iktidar bölüşümü olduğunun, cinsel açıdan nesnelleştirilen kadınların mahrem deneyimleri aracılığıyla fark edilebileceği ve değiştirilebileceği anlamına gelir; çünkü toplumsal cinsiyet cins olarak dışıyı tanımlayan ve kadınların yaşamıyla adeta eşanlı hale gelmiş bir kavramdır, bu düzeyde feminizm, kadın bakış açısının kuramı demektir [...]."¹¹⁸

¹¹⁴ Berktaş, *Tarihin Cinsiyeti* içinde, s. 43.

¹¹⁵ Hannah Arendt, *İnsanlık Durumu*, Çeviren: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, 1. Baskı, Kasım 1994, s. 47-48.

¹¹⁶ Berktaş, *Liberalizm: Tek Bir Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji*, s. 68.

¹¹⁷ Berktaş, *Tarihin Cinsiyeti* içinde, s. 39.

¹¹⁸ Catharine A. MacKinnon, *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, Çevirmenler: Türkan Yöney, Sabir Yücesoy, Metis Yayınları, Eylül 2015, 2. Baskı, İstanbul, s. 143.

Özel alan; cinselliğin, psikolojik şiddetin, ekonomik şiddetin, fiziksel şiddetin, üremenin, ev içi emeğin sömürsünün yaşandığı yerdir. Bu mahremiyet içinde de eşitsiz bir güç dağılımı bulunmaktadır. Kadın, belki de yaşamı boyunca atlatamayacağı travmatik olayları en çok özel alanda yaşar, bedenine dair politikalar en çok özel alanda üretilir. Dolayısıyla bu eşitsiz güç dağılımının bertaraf edilmesi için hukukun en çok bu alana girmesi gerekmektedir.

Ev içi şiddetin önlenmesinin yasal bir çerçeveye kavuşması; radikal feminist teorinin üretmiş olduğu kamusal/ özel alan ayrımı eleştirisi sayesinde olmuştur. Teorik tartışmalar yapılan politikaları yönlendirmiş ve hukuku dönüştürmüştür. Kadınların maruz kaldıkları bu ayrımcı ve dezavantajlı konumu fark etmeleri ise yine radikal feminizmin ana yöntemi olan bilinç yükseltme sayesinde gerçekleşmiştir.

Kadınlar bilinç yükseltme tekniği ile; kolektif bir deneyimle, hangi sosyo-ekonomik, eğitim, medeni hal, inanç sistemine mensup olursa olsun belirli ortak ezilmişliklerinin farkına varmışlardır. Somut bir örnek vermek gerekirse; ekonomik açıdan bağımsızlığı olmayan, kocasının ona verdiği kadarıyla yetinmek zorunda kalan bir kadın ev içi şiddete maruz kalabilmektedir. Ancak bu sadece ekonomik özgürlüğü olmayan evli kadınlara has bir durum değildir. Zengin, ünlü, bekar bir kadın da partneri tarafından ev içi şiddete maruz kalabilir. Aksu Bora'nın Rosi Braidotti'den aktarmış olduğu "kolektif bir tekillik" durumu, kadınların kendi içlerinde ne kadar farklı olsalar da maruz kaldıkları ayrımcılık ve baskının kadınlar arasında bir ortaklık kurduğu anlamına gelmektedir.¹¹⁹ Bora'nın belirttiği gibi feminist politikayı mümkün kılan ve hukuku dönüştüren kadınların deneyimledikleri negatif ortaklıktır.¹²⁰

Deneyim, radikal feminizmin ana yöntemi olan bilinç yükseltmenin dayanağıdır. MacKinnon'un deyimiyle; bilinç yükseltme, kadın ve erkek arasındaki toplumsal ilişkilerin ayırdına varan, bu ilişkileri sorgulayan, dönüştürücü ve eleştirel bir tavırla kadın ve erkeği yeniden tanımlayan kolektif bir deneyimdir.¹²¹

Bilinç yükseltme gruplarının oluşumundan feminist politik örgütlenme hakkında da fikir edinebiliriz. Bu gruplar oluşturulurken özellikle dikkat edilen unsur hiyerarşik ilişkilere yer vermemektir. Hiyerarşik ilişkileri bertaraf etmeye çalışmak, radikal feminist politik örgütlenmenin en önemli özelliklerinden biridir. Bir grup halinde toplanan kadınlar, bilinç yükseltme tekniği ile kendileriyle ilgili algılamaları gözden geçiriyorlardı; kendi varlıklarının

¹¹⁹ Bora, s. 48.

¹²⁰ Age., s. 49.

¹²¹ MacKinnon, s. 118.

tanımını diğerleri üzerinden değil, kendileri üzerinden yapmaya başlıyorlar bir nevi nesne olmaktan çıkıp özne olmaya, fail konumuna geçmeye başlıyorlardı.¹²²

Radikal feminist teori, feminist teoriye yukarıda bahsedilen çok önemli argümanlar ve araçlar kazandırmıştır. Radikal feminist teorinin Marksist teoriden alarak kullandığı bir kavram ise praksis kavramıdır.¹²³ Praksis kavramı insanın yaratıcılığı üzerinde durur. İnsan potansiyel yaratıcılığı ile özgürlüğünün sınırlarını genişletecek yeni alanlar inşa eder. Bu bilgilerin verilmesinin sebebi şudur: Bugün ev içi şiddetin önlenmesinin yasal çerçeveye kavuşması radikal feminist teori sayesinde olduğu gibi şiddetin bertaraf edilmesi ve maruz kalanın korunması amacıyla sığınma evlerinin kurulması da tam da bu yaratıcı feminist politik örgütlenmenin bir sonucudur. Türkiye'de radikal feminist hareketin güçlendiği zaman olan 1980'li yılların sonu ile 1993 yılında Ankara'da ilk kadın sığınma evi kurulmuştur.¹²⁴ Kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve bertaraf edilmesine dair sayısız kazanımlar radikal feminist politik örgütlenme sayesinde mümkün olmuştur.

2. Sosyalist feminizm

İkinci dalga feminist teorinin odağının kadının ev içindeki konumu olduğu belirtilmişti. Radikal feminist teorinin başat tartışmalarından biri ev içinde kadına yönelik şiddet iken; sosyalist feminist teori ise kadının ev içi görünmeyen emeğini odağa koymuştur.¹²⁵

"Ev kadınlığı" kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesinden önce var olan bir olgu olsa da, tarihsel olarak Sanayi Devrimi'nden önce ev ve iş yeri ayrımı olmadığından ötürü "ev kadınlığı" kavramı gelişmemiştir.¹²⁶ Liberal teorinin iktisadi boyutuyla gelişen serbest bir pazarın kurumlaşması ve bireycilik anlayışı yerleşik toplumsal hiyerarşiyi yıkmış, toplumdaki ahlaki gelişmelerin yıkıcılığı ise özellikle orta sınıf kadınlarının "yuvalarında" tutulmasıyla bertaraf edilmeye çalışılmıştır.¹²⁷ Bir diğer ifadeyle, kadın hangi mesleğe ya da kimliğe sahip olursa olsun her şeyden önce bir ev kadınıdır ve ev kadınlığı ataerki kadar derin bir geçmişe sahiptir.

¹²² Çakır, s. 454

¹²³ Ahmet Bekmen tarafından yapılan praksis tanımına göre: "[...] praksis, tanımı gereği son derece geniş bir alanı içerir. Kısaca, ihtiyacı değişime uğratan yaratıcı faaliyet alanının tümünü kapsar. En geniş anlamıyla praksis, insan hayatının tüm veçheleriyle üretimini esas alır [...]" Bkz.: Ahmet Bekmen, Marksizm: "Praksis'in Teorisi, 19.Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, Derleyen: Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, Mart 2013, s. 183.

¹²⁴ Nühket Paksoy Erbaydar, Kadın Sığınmaevleri, Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/.../siginmaevi_aylikyazi.doc, E.T.: 20.01.2020, s. 2.

¹²⁵ Bora, s. 40.

¹²⁶ Age., s. 59.

¹²⁷ Age., s. 60.

Sosyalist feminizm, Marksist kategoriler temelinde ve radikal feminizmin eleştirileri ışığında şekillenmiştir.¹²⁸ Kadınların insan haklarına ilişkin sorunları, Marksizmin temel kavramsallaştırmaları aracılığıyla feminist bir perspektiften eleştiriye tutulup teori üretilmektedir.¹²⁹ Bu kavramların başlıcaları; emek, yabancılaşma, sınıf bilinci, tarihsel materyalizm, yeniden üretim ve ideolojidir.

Marksizm içinde çok çeşitli tartışmalar bulunmakla birlikte en önemlilerinden biri; tarihsel materyalizm olarak adlandırılan, kültür ve toplumu ekonomik koşulların şekillendirdiğine yönelik maddeci determinizm fikridir. Marksizm toplumu sınıf bağlamında ele alır; bir toplumdaki egemen ideolojinin, yöneten sınıfın- ki bunlar Marx'ın döneminde ve çağdaş toplumda kapitalistlerdir- ekonomik çıkarları tarafından belirlendiğine inanır.¹³⁰

Marksizm içindeki başat tartışmalardan biri ise yabancılaşma kavramı etrafında şekillenmektedir. Hegel yabancılaşma kavramını açımlayan ilk modern filozoftur.¹³¹ Yabancılaşma; günümüz anlamıyla, kendinden, diğerlerinden, doğadan ve en nihayetinde anlam duygusundan kopmaktır ve Marx bu kavramı özel mülkiyetin konumu üzerinden açıklamaktadır.¹³²

Hem sosyalist feminist teori içinde hem de kadınların ikincil statüsünün tarihsel sebepleri açıklanırken çokça atıf yapılan eser ise Engels'in yazmış olduğu *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*'dir.¹³³ Engels'in tezine göre; tarıma geçmeden önce topluluğun ortak mülkiyetini kadınlar denetliyordu. Tarım toplumuna geçişle birlikte erkeklerin tarım araçlarını –özellikle sabanı ve çiftlik hayvanlarını- ele geçirmesiyle birlikte, özel mülkiyet kavramı ortaya çıkmış ve iktidar kadınların aleyhine olacak şekilde el değiştirmiştir. Saban öncesinde toprağı çapayla işleyenler genelde kadınlardır. İnsan topluluklarının avcı-toplayıcı olmaktan çıkıp tarımcı hayvan yetiştiricisi olmaya geçtiği bu aşama Neolitik Devrim olarak adlandırılmaktadır.¹³⁴

Neolitik Devrim'i izleyen İkincil Ürünler Devrimi ile hayvanların sadece etinden değil sütünden, derisinden, yününden de faydalanılabildiği bilgisi öğrenilmiş ve artı değer üretimi

¹²⁸ Çakır, s. 457.

¹²⁹ Age., s. 457.

¹³⁰ Donovan, s. 135.

¹³¹ Age., s. 138.

¹³² Ömür Sezgin: *Marx, Kapital ve Diyalektik Materyalizm*, Phoenix Yayınevi, 2008, s. 27-28.

¹³³ Friedrich Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Orijinal Adı: *Der Ursprung der Familie des Privateigentums und des Staats*, Çeviren: Kenan Somer, Sol Yayınları, 18. Baskı, Şubat 2017.

¹³⁴ Age., s. 189.

başlamıştır. İktisadi sistemdeki bu büyük değişimler, hiyerarşik ilişkiler ağının büyümesine hizmet etmiştir.¹³⁵

Marx, yabancılaşma teorisini ücretli emek ilişkileri kapsamında ele almıştır. Evin içinde; uyku dışında kesintisiz olarak çalışan ve hiçbir ücret almayan kadının yaşadığı deneyimin yabancılaşma olarak ele alınıp alınamayacağı konusunda ise sosyalist feminist teoride görüş birliği bulunmamaktadır.¹³⁶

Kadının ev içinde görünmeyen emeğinin ücretli emek ilişkilerine hizmet ettiği açıktır. Kadın, özel alana hapsedilmiş bir şekilde geceli gündüzlü bir şekilde çalışarak erkeğe ve çocuklara hizmet eder; erkek bu hizmetler sayesinde kamusal alanda çalışacak gücü bulur. Aksi takdirde erkeğin üretim ilişkilerine katılabilmesi için bu hizmetleri başka bir yerden ücretli olarak satın alması gerekirdi.¹³⁷

Ev içinde hiçbir şekilde karşılık ödenmeyen bu emek, ücretli emek ilişkilerinin bir parçasıdır dolayısıyla yabancılaşmayı katmerli bir şekilde yaşayan ev içinde çalışan kadınlardır. Savran'a göre, kadının görünmeyen ev içi emeği, bütün kapitalist ilişkiler ağının başlangıç noktasıdır.¹³⁸ Bir diğer ifadeyle kadınların ev içi emeği görmezden gelinse de kadınlar yapmış oldukları ürün ve hizmetlerle artı değeri ilk üreten sınıftır.

Sosyalist feminist teoride ağırlıklı görüş kadının ev içi emeğinin toplumsallaşması ve ev içi emeğine karşılık olarak bir ücret ödenmesi gerektiği idi.¹³⁹ Sosyalist feministler kadınların toplumda genel olarak tüketici olarak görüldüğünü ama aksine kadınların ev içinde başlayan üretim sürecinde malların basit kullanım değerlerini üreten ilk sınıf olduğunu iddia ediyorlardı.¹⁴⁰ Bir diğer ifadeyle kadının ev içinde ürettiklerini para karşılığında satamaması kadınların üretim ilişkilerine katılmadığı anlamına gelmezdi.¹⁴¹

¹³⁵ Age., s. 190.

¹³⁶ Rosemarie Putnam Tong, *Feminist Düşünce*, Çeviren: Zafer Cirhinlioğlu, Gündoğan Yayınları, Nisan 2006, s. 87.

¹³⁷ Age., s. 88.

¹³⁸ Gülnur Acar Savran, *Feminizm Yazıları: Kuramdan Politikaya* içinde, Dipnot Yayınları, 2018, s. 66.

¹³⁹ Tong, s. 87.

¹⁴⁰ Age., s. 87.

¹⁴¹ Marksizmde tasnif edilen üç farklı değer kavramı ise: "[...] Marx, Kapital'de üç tür değeri birbirinden ayırmaktadır: Kullanım değeri, değişim değeri ve artı değer. Kullanım değeri ve değişim değeri kavramlarının kökeni Marx'tan önce de var olmakla beraber artı değer kavramı Marx'ın kavramsallaştırmasıdır. Kullanım değeri kişinin kendi grubunun üyeleri tarafından kullanım için üretilmiş maddelerin değerine göndermede bulunur. Örneğin; yemek pişirme, örgü örme ve dokuma. Değişim değeri kavramı ise değişim için üretilen maddelere aittir ve bir maddenin içkin anlamı o değişim için kullanılacak olduğunda değişir. Artı değer ise emek ürünlerinin değeri ile o emek gücünü üretmenin maliyeti, yani emekçinin geçimi arasındaki farktır [...]" Bkz.: Josephine Donovan, *Feminist Teori*, s. 144,145, 146.

Kadınların ev içinde üretim ilişkilerine katıldığı konusunda yeknesak bir görüşe sahip olan sosyalist feminist teori, ev içinde üretilen ürün ve hizmetlerin para karşılığı satılması konusunda ise yeknesak bir çizgi izlemez. Ev içinde görünmeyen emeğe dayalı üretim sürecinin parasal karşılığı olmasını talep eden sosyalist feministlerin argümanı belliydi: Kadınların ev içindeki üretimleri ve hizmetleri olmadan erkeklerin kamusal alanda istihdamı mümkün değildi.¹⁴²

Ev işlerinin toplumsallaşmasıyla beraber ücrete karşı çıkan feministlerin argümanı ise şuydu: Ev işlerine karşılık olarak verilecek ücret, kadınları özel alana daha da bağımlı kılacak ve her şeyin metalaştığı kapitalist sisteme katkıda bulunacaktı.¹⁴³ Bir diğer ifadeyle, cinsiyete dayalı iş bölümü daha da güçlü hale gelmiş olacaktı.

Kadının ev içinde harcadığı emeğin görünür kılınması kadınların güçlenmelerinin ve insan haklarına erişimlerinin ilk aşamasıdır. Çünkü ev içinde kendilerini tekrar eden döngüye maruz kalan kadınlar istihdamdan, toplumsallaşmaktan, entelektüel gelişimlerini tamamlamaktan mahrum kalmaktadırlar. Kadınların ev içi emeğinin görünür kılınmasının ardından var olan eşitsiz hukuki düzenlemelerin bertaraf edilebilmesi için feminist politikalar aracılığıyla bir dönüşüm yaşanması gerekmektedir. Bu dönüşümü sağlayacak politikalar üretilirken de son derece dikkatli olunmalıdır çünkü iyiniyetli de olsa mevcut iktidarın ideolojisince şekillenen politikalar kadınların özgürleşmesini sağlamak yerine eşe ve babaya bağlı konumlarını pekiştirebilir.¹⁴⁴

Sosyalist feministler, kadınların aleyhine olan hukuki düzenlemeleri lehe olacak şekilde dönüştürmek için çeşitli tartışma konuları açmıştır. Bunlar, kadınlar için pozitif ayrımcılık yapılması esasına dayanan ve eksenine karşılıksız ev emeğini yerleştiren taleplerdir.¹⁴⁵

Tartışmalar sonucunda başlıca talep edilenler ise bellidir; kadınlar için kocalarına ve babalarına bağlı olmayan emeklilik hakkı, ücretli işte çalışan kadınlar için çifte mesai yapmaları durumunda cinsiyete dayalı yıpranma payı ve yıpranma payına bağlı düşük primle erken emeklilik, kadın- erkek herkese işsizlik, kaza, hastalık sigortası, ev eksenli ve ücretli ev ve bakım işlerinde çalışan kadınlarla ücretsiz aile işçileri için sosyal güvenlik hakkı...¹⁴⁶

Sosyalist feministlere göre, kadının ikincil statüsünün bir sebebi toplumsal cinsiyet ise diğeri sınıftır. Aslında radikal feministler de kadınların kendiliğinden bir sınıf oluşturduğunu

¹⁴² Age., s. 89.

¹⁴³ Age., s. 91.

¹⁴⁴ Age., s. 67.

¹⁴⁵ Age., s. 83.

¹⁴⁶ Age., s. 84.

söylemişlerdir. Ancak sosyalist feminizm içinde en çok tartışılan konu ise yukarıda da ifade ettiğimiz gibi kadının ev içinde görünmeyen emeği meselesidir. Sosyalist feminist teorisyenlere göre kadının özgürleşmesi, kadınların kamusal alanda çalışması ve özel alandaki işlerin ise toplumsallaşmasıyla mümkün olacaktır. Aksi takdirde ev içinde hiçbir ücret almadan karşılıksız bir şekilde çalışan kadınların değeri asla erkeklerle eşit olmayacaktır.¹⁴⁷

Çalışmada feminist teori ile ilgili tarihsel sürece yer verilmesinin sebebi şudur: Teoriler yapılan politikaları şekillendirir ve hukuk ile politika birbirinden bağımsız ele alınamaz. Hukuk ile politika ilişkisinin temelde iki görünümü bulunmaktadır: Hukukun yaratılması ve hukukun uygulanması.¹⁴⁸ Hukuku yaratan siyasi iktidarı elinde bulunduranlardır ve hukuku dönüştüren ise siyasi iktidara eleştiri yönelenlerdir. Kadınların insan hakları açısından da hukuka ve siyasi iktidara eleştiri yönelen feminist teorisyenler ve feminist harekettir. Teorik tartışmalar öncelikle yeni bir politika hattı açmış, yapılan politikalar yeni toplumsal hareketlere sebep olmuş ve toplumsal hareketler de hukukun eksikliklerini gözler önüne sermiş, hukuku dönüştürmüştür.

Klasik insan hakları anlayışının devletleri sadece kendi organlarından kaynaklı ihlaller ile sorumlu tutan anlayışının terk edilmesi, kamusal/özel alan ayrımının ortaya çıkarılması, kadına yönelik şiddet türlerinin yasalarda ayrıntılı bir şekilde tanımlanmasında feminist teorinin ve hareketin katkısı yadsınamaz. Feminist teorisyenler hukukun tarafsızlık iddiasını sorgulamış ve yüzyıllar boyunca kadınların "insan" öznesinin içine dahil olmadığını ortaya koymuşlardır. Hukuk ile politika ilişkisinin ikinci temel görünümü olan uygulama ise 2020 yılına rağmen pek iç açıcı değildir. Çalışmanın ikinci bölümünde bu konuya etraflıca değinilecektir.

Çalışmanın bir sonraki bölümünde ise aktarılan teorik tartışmalar izleğinde inşa edilen kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetin önlenmesine dair pozitif insan hakları hukukundaki aşamalı gelişime yer verilecektir. Örneğin, kadınların insan hakları açısından bir başlangıç olan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin 1979 yılında ortaya çıkması bir tesadüf değildir. İkinci dalga feminist hareketin ortaya çıkmasıyla kadınların insan hakları açısından uluslararası hukukta başlayan süreç, 2011 yılında İstanbul Sözleşmesi'ne kadar giden zaman diliminde feminizme koşut olarak hukuk da büyük bir gelişim göstermiştir.

¹⁴⁷ Donovan, s. 152.

¹⁴⁸ Dilan Mızrak, Özgür Temiz, Hukuk ve Politika: Türkiye'de Yaşanan Olağanüstü Dönemlerin Edebiyat Eserleri Işığında İncelenmesi, Ankara Barosu Dergisi, Yıl: 67, Sayı: 2, Bahar 2009, s. 81.

III. KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN İNSAN HAKKI İHLALİ OLDUĞUNUN KABULÜNE İLİŞKİN TEDRİCİ GELİŞİM

A. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi

Kadına yönelik şiddetin bir insan hakkı ihlali olduğunun kabulü belirli bir tarihsel sürecin sonunda gerçekleşmiştir. Totaliter rejimlerin yükselişi ve insan hakları ihlallerinin korkunç boyutlara ulaştığı II. Dünya Savaşı'nın ardından, aynı acıların tekrar yaşanmaması adına 1945 yılında Birleşmiş Milletler kurulmuş, ayırım yapılmaksızın herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilmesi, bunların geliştirilmesi ve desteklenmesi de örgütün temel amaçlarından birini oluşturmuştur.¹⁴⁹ 24 Ekim 1945'te gerçekleşen San Francisco Konferansında ise Birleşmiş Milletler Şartı yürürlüğe girmiş, böylece insan hakları uluslararası hukuk tarafından korunması gereken uluslararası bir konu hüviyetine bürünmüştür.¹⁵⁰ Bu dönem aynı zamanda uluslararası insan hakları hukukunun doğduğu döneme tekabül etmektedir.

Birleşmiş Milletler Şartı ile insan hakları hukukuna ilişkin genel düzenlemeler getirilmiş ancak detaya girilmemiştir. Bu genel düzenlemelerden ilki ve en önemlisi 10.12.1948 yılında kabul ve ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'dir.¹⁵¹

Kadınların insan haklarına ilişkin, Birleşmiş Milletler örgütü nezdinde yapılan ilk uluslararası sözleşme ise 1979 tarihli kısaca CEDAW olarak bilinen Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'dir.¹⁵² Sözleşme, bir başlangıç kısmı ve 30 madde ve 6 bölümden oluşmaktadır.¹⁵³

¹⁴⁹ Ahmet Hamdi Topal, Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması, *Mevzuat Dergisi*, Sayı: 83, Kasım 2014, s. 1.

¹⁵⁰ Tacettin Çalık, Birleşmiş Milletler Organlarının İnsan Hakları ile İlişkisi, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayı Cilt:2 Yıl 2015, s. 1093.

¹⁵¹ İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş, oylamaya katılan BM üyesi 48 devletin temsilcisi olumlu oy vermiştir. Türkiye de olumlu oy veren devletler arasındadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından oylama sonucu kabul edilmiş bir karardır ve tavsiye niteliğindedir. Teknik hukuk açısından bağlayıcı değildir ancak bölgesel ve uluslararası alanda pek çok hukuki metin tarafından yollama yapılması onun insan hakları hukuku alanında üst bir belge olduğunu göstermektedir. Bkz.: Rona Aybay, *İnsan Hakları Hukuku*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı.

¹⁵² 1 Mart 1980 tarihinde imzaya açılan ve 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe giren Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, Türkiye açısından 11.06.1985 tarih ve 3232 sayılı Kanunla uygun bulunmuş, Bakanlar Kurulunca 24.07.1985 tarihinde 85/9722 sayılı kararla onaylanmış ve 14 Ekim 1985 tarih ve 18898 sayılı sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır.

¹⁵³ Demet Özdamar, *CEDAW Sözleşmesi: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme ve Ek İhtiyari Protokol'ün, İç Hukukumuzda, Özellikle Yeni Aile Hukukumuzda Etkisi*, Seçkin, 2009, s. 94.

Klasik insan hakları sözleşmelerinin genel düzenlemelerinden farklı olarak CEDAW, kadınların toplum içerisindeki ikincil konumlarının farkındalığıyla kaleme alınmıştır; "*kadınların insan hakları sözleşmesi*" olarak da anılmaktadır.¹⁵⁴ CEDAW'ın temel özelliği kadınlara karşı ayrımcılığı tanımlıyor olmasıdır; diğer bir ifadeyle Sözleşme soyut bir cinsiyet eşitliği fikrinden hareket etmez; cinsiyet temelli ayrımcılığı tanımlamakta ve yasaklamaktadır.¹⁵⁵ Birleşmiş Milletler Şartı, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nde de cinsiyet dahil olmak üzere hiçbir temelde ayrımcılık yapılmayacağı düzenlenmiştir ancak bu metinlerdeki eşitlik ilkesi şekli eşitlik anlayışı çerçevesinde kaleme alınmıştır; CEDAW bunlardan farklı olarak erkeklerle kadınlara aynı şekilde davranılmasının ötesine geçmiş ve kadınların dezavantajlı konumuna işaret etmiştir.¹⁵⁶

CEDAW'ın çerçeve maddelerinde (1.-5. ve 24. madde) hayatın bütün alanlarında kadınlara yönelik ayrımcılık yasaklanmış, medeni duruma dayalı ayrımcılık hali ise ayrıca belirtilmiştir.¹⁵⁷ 6-14. maddeler arası ise özgül hak kategorileri ekseninde düzenlenmiş; kadın satışının yasaklanması (6. madde), siyasal haklar (7-9. madde), sosyal haklar (10-14. madde) etraflıca kaleme alınmış, hatta kırsal alandaki kadınların hakları (14. madde) gibi somut bir kategori dahi göz önünde bulundurulmuştur.

CEDAW'ı diğer insan hakları sözleşmelerinden ayıran ve "*kadınların insan hakları sözleşmesi*" denecek kadar önemli kılan unsurlar ise şunlardır;

1. CEDAW, kadın bakış açısıyla kaleme alınmış, var olan dezavantajlı konumların farkında olan, nötr olmayan bir metindir.¹⁵⁸
2. CEDAW, kadınlara sadece belirli haklar tanımakla yetinmemiş, kadınların bu insan haklarına ulaşabilmesi için devletlerin pozitif yükümlülükleri olduğunu belirtmiştir.
3. CEDAW, "*hukuki alanda tedbirler alma yükümlülüğü*" başlıklı 2. maddesinin (e) bendiyle devletlere kişi ve kurumların kadınlara yönelik ayrımcılık yapmasını önlemek

¹⁵⁴ Sezer, s. 71.

¹⁵⁵ Feride Acar, CEDAW'dan İstanbul Sözleşmesi'ne: Kadınların İnsan Hakları ve Kadınlara Karşı Şiddete İlişkin Uluslararası Standartların Evrimi, *Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları: Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-İçi Şiddet* içerisinde, s. 63.

¹⁵⁶ Özge Yücel Dericiler, *Sosyal Haklar ve İnsan Hakları Hukuku Çerçevesinde Devletin Yükümlülükleri: Refah Devletinin Krizi Ekseninde Bir İnceleme*, 12 Levha, 1. Baskı, s. 272.

¹⁵⁷ CEDAW Nedir? Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Kadınların İnsan Hakları ve Önemi, (Federal Başbakanlık – Federal Kadın, Medya ve Kamu Hizmeti Bakanlığı, Redaksiyon, içerikten sorumlu: Sylvia Kölbl, Grafik Düzenleme: neuwirth+steinborn, www.nest.at, Baskı: Druckerei Friedrich VDV, Viyana 2007), s.12, <http://www.frauen.bka.gv.at.DocView.axdCobld.28274>, E.T.: 21.06.2019

¹⁵⁸ Berktaş, *Tarihin Cinsiyeti* içinde, s. 34- 65.

için önlem alma yükümlülüğü yüklemiştir.¹⁵⁹ Bir diğer ifadeyle devlet yalnızca kendi organlarının sebep olduğu ayrımcı muamelelerden değil, özel kişilerin yapmış olduğu eylemlerden de sorumlu tutulmuştur.

4. CEDAW, asıl olarak eşitliğin fiilen sağlanmasını amaçlamaktadır.
5. CEDAW, eşitliğin fiilen sağlanması noktasında yapısal eşitsizlikleri göz ardı etmemiştir; ataerkil toplum yapısı dönüştürülmediği sürece bu eşitsizliklerin devam edeceği kabulünü içinde barındıran bir metindir.
6. CEDAW, liberal ideoloji üzerinde kurulan pozitif insan hakları hukukunun kamusal-özel alan ayrımının kadınların aleyhine işlediğini ortaya koyan radikal feminist teorinin en temel argümanını kabul eden bir metindir.

Bir diğer ifadeyle CEDAW'ın üç temel üzerinde inşa edilmiş bir sözleşme olduğu da söylenebilir: eşitlik ilkesi, ayrımcılık yasağı ve devletlerin pozitif yükümlülüğü.¹⁶⁰ Bu kavramların ne anlama geldikleri ise ileriki bölümlerde açıklanacaktır.

1. Şekli Eşitlik, Maddi Eşitlik ve Pozitif Ayrımcılık

İnsan hakları kavramının en önemli parçası olan eşitlik ilkesinin pozitif hukuk tarafından kabul edilmiş ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Eşitlik kavramının ne olduğuna dair tanımlamalara baktığımızda literatürde önümüze en fazla çıkan tartışma "şekli eşitlik" ve "maddi eşitlik" kavramları ekseninde yapılan tartışmalardır. 2300 yıl önce Aristo'nun ortaya attığı şekli eşitlik kavramının mottosu eşit durumda olanlara eşit muamele, farklı durumda olanlara ise farklı davranılması gerektiğidir.¹⁶¹

Aristo tarafından tanımı yapılan bu eşitlik kavramının eleştirilmesi, güncel insan hakları hukukundaki maddi eşitlik anlayışının ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Şekli eşitlik anlayışında; bir hukuk kuralının herkese aynı şekilde uygulanması halinde eşitliğin sağlanacağı düşünülür; muamele edilen özneler soyut bir kategori gibi algılanır.¹⁶² Şekli eşitlik anlayışı, liberal hak kuramının öznesi olan soyut insan tasarımına dayanır ancak bu bakış açısı çoğunlukla adaleti tesis etmez. Çünkü bir hukuk kuralının herkese aynı şekilde uygulanması halinde eşitliğin sağlanabilmesi için herkesin birebir aynı ve aynı konumda olması gerekmektedir ki bu düşüncenin gerçek dışı olduğu apaçık ortadadır. İnsanların cinsiyetlerinden,

¹⁵⁹ Sezer, s. 72.

¹⁶⁰ Gülriz Uygur- F. İrem Çağlar Gürgey, *Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları: Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-İçi Şiddet* içinde, s. 19.

¹⁶¹ Ulaş Karan, *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Anayasa Hukuku Işığında Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı*, 12 Levha, 1. Baskı, s. 38.

¹⁶² Nisan Kuyucu, *AIHM İçtihadında Ayrımcılık Yasağı Çerçevesinde: Kadına Yönelik Şiddet*, Seçkin, 2014, s. 23.

cinsel yönelimlerinden, ırklarından, inanışlarından, sosyo-ekonomik durumlarından ötürü farklı aidiyetleri bulunmaktadır; hepsini aynı potada eriten bir bakış açısı var olan farklılıkları göz ardı etmek ve baskın olanı dayatmak anlamına gelecektir.

Farklılık vurgusunun ise mevcut adaletsizlikler içerisinde duyulması gereken farklı sesler olarak anlaşılması gerekmektedir.¹⁶³ Aksi halde farklılık vurgusu, kadının ve erkeğin *doğası gereği* için birtakım özelliklere sahip olduğu şeklinde de anlaşılabilir; bu da biyolojik determinizm tehlikesini beraberinde getirmektedir.

Farklı sesin ortaya konulması, toplumsal cinsiyetle ilgili klişelerin ve önyargıların farkında olunması kabulünü içermektedir.¹⁶⁴ Bir diğer ifadeyle; farklı sesi duymanın yolu, kadının ikincilliği üzerine inşa edilmiş kültürün ve toplumun ayırdına varmaktan geçecektir. Yapısal adaletsizliğin farkında olmadan yapılacak farklılık vurgusu, mevcut adaletsizliklerin sürdürülmesine hizmet edecektir.¹⁶⁵ Yapısal adaletsizlikten kastedilen ise; eşitsizliğin bir sonucu olarak, oluşturulan sosyal yapının, cinsiyet, ırk, sınıf, cinsel yönelim gibi sebeplerle bir grubu ayrıcalıklı kılarken diğerini dezavantajlı kılmasıdır.¹⁶⁶

Şekli eşitlik kavramı içerisinde farklılara farklı muamele edilmesi anlayışı bulunmaktadır ancak farklılığın ne olduğuna dair somut bir ölçüt bulunmamaktadır. Bu sebeple yapısal eşitsizlikleri bertaraf edecek ya da pozitif ayrımcılık getirecek düzenlemeler, şekli eşitlik anlayışını esas alan bir hukukta yer bulamaz.¹⁶⁷

Şekli eşitlik; benzer ve simetrik bir muameleye odaklanır; belirli bir gruba mensubiyete dayalı yapısal dezavantajları göz önünde bulundurmaz. Bireysel liyakata ve kusurlara odaklanır ve bu sebeple şekli eşitlik anlayışında maddi eşitliği sağlamaya yönelik olumlu önlemler haklı kabul edilmez.¹⁶⁸ Çünkü şekli eşitlik anlayışının dayandığı liberal teori bireycilik üzerine inşa edilir ve bu bireycilik anlayışı insanın başkalarıyla ilişkide bulunan ve kendini bu ilişkide var eden bir varlık olduğu düşüncesini dışlar.¹⁶⁹ Bir diğer ifadeyle liberal teori toplumsallığı göz önünde bulundurmaz, yapısal eşitsizliklerin bertaraf edilmesi de toplumsallığı yok sayarak mümkün değildir.

¹⁶³ Gülriz Uygur, *Toplumsal Cinsiyet ve Adalet: Hukuk Adaletsizdir*, Ankara Barosu Dergisi, 2015, s. 127.

¹⁶⁴ Age, s. 127.

¹⁶⁵ Age., s. 129.

¹⁶⁶ Age., s. 128.

¹⁶⁷ Kuyucu, s. 25.

¹⁶⁸ Kadriye Bakırcı, *Uluslararası Hukuk, AB ve ABD Hukuku ile Karşılaştırmalı Çalışma Yaşamında Kadın Erkek Eşitliği Arayışı: Cinsiyet Ayrımcılığı Yasağı ve Türkiye*, Seçkin, Eylül 2012, s. 43.

¹⁶⁹ Uygur., s. 126.

Şekli eşitlik anlayışında devletin liberalliğini savunan görüşten ötürü devletten aktif bir müdahale de beklenemez ki bu anlayış pozitif insan hakları hukukuyla bağdaşır bir durum değildir. Güncel insan hakları sözleşmelerinin hepsinde dezavantajlı grupların insan haklarına erişimi için devletin pozitif yükümlülükleri tanımlamaktadır.

Şekli eşitlik anlayışında yasa koyucunun norm yaratma konusundaki otoritesi mutlak kabul edilerek, kanunların genel ve soyut nitelik taşıyıp taşımadığına bakılmaktadır; toplumdaki farklı konumlardan doğan kategoriler dikkate alınmaz.¹⁷⁰ Maddi eşitlik anlayışı ise bunun tam aksine toplumda var olan bu kategorileri gerçek bir eşitliğe ulaşmak için dikkate alır.¹⁷¹ İnsanların belirli kimlikleri nedeniyle sistematik olarak maruz kaldığı ayrımcı muamele üzerine eğilir ve hukukun kağıt üzerinde yaptıklarından çok gerçekliğe yaptığı etkiyle ilgilenir.¹⁷² Hukukun kağıt üzerinde düzenlendiği eşitliğin çoğu zaman eşitliğin gerçekleşmesine katkıda bulunmadığı ve bu noktada devletin önleme, koruma ve destek sağlama gibi pozitif yükümlülüklerinin bulunduğu görüşü de maddi eşitlik fikri içerisinde gelişmiştir.

Maddi eşitlik anlayışının farklılıkları kıstas alan yorumlanma biçiminde, yapısal sınıflandırmaların rasyonel, makul, adil ve keyfi olup olmadığı değerlendirilmektedir.¹⁷³ Feminist hukukçular bu yorum biçimine ek olarak sınıflandırmanın eşitlik ilkesine uygun olup olmadığını anlamak için dezavantaj testiyle ölçülmesini önermişlerdir.¹⁷⁴ Bir diğer ifadeyle farklı uygulamanın haklı olup olmadığını araştırmak yerine, kadınları ikincil bir konuma düşürüp düşürmediği, ataerkil toplum yapısının güçlenmesine hizmet edip etmediği sorusu sorulmalıdır.¹⁷⁵ Kadın ve erkek arasındaki eşitliğin fiilen sağlanması için dezavantaj testinin yapılması elzem görünmektedir.

Feminist hukuk metotları içerisinde; dezavantaj testi, kadın sorusu sorulması yöntemine karşılık gelmektedir. Akçabay'ın Katharina Barlett'in tasnifinden aktarmış olduğu üç önemli feminist hukuk metodu mevcuttur: Kadın sorusu, feminist pratik akıl yürütme ve bilinç yükseltme.¹⁷⁶ Çalışmanın bütünselliği ve kısıtlı olması sebebiyle sadece kadın sorusu metoduna değinilecektir.

¹⁷⁰ Sezer, s. 26

¹⁷¹ Kuyucu, s. 26.

¹⁷² Age., s. 27.

¹⁷³ Merih Öden, *Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi*, Yetkin, Ankara 2013, s. 190.

¹⁷⁴ Sezer, s. 27.

¹⁷⁵ Age., s. 27.

¹⁷⁶ Fehmiye Ceren Akçabay, *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde, Editörler: Gülriz Uygur, Nadire Özdemir, Seçkin, Mayıs 2018, s. 24.

Feminist hukukçular, hukukun tarafsızlık ve nesnellik kabulünün hukuk uygulaması ile paralellik göstermediğinden hareketle bu kural ve uygulamalara düzenli olarak bir dizi soru yöneltmektedirler.¹⁷⁷ Bu yöntem ile hukukun kadın deneyimlerini ne kadar göz ardı ettiği ve hukuki standartların kadınlar açısından ortaya çıkan ve çıkabilecek dezavantajları ortaya konulmuştur.¹⁷⁸ Bu soruların şekli eşitlikten maddi eşitliğe doğru giden süreçte de önemli katkıları bulunmaktadır. Literatürde *kadın sorusu* olarak adlandırılan yedi tane soru yer almaktadır:

- Günümüzde ve şimdiye dek kadınların hayata dair deneyimlerine hukuk uygulamasında ve doktrininde ne kadar yer verilmiştir?
- Hukukta kadınlara, erkeklere ve toplumsal cinsiyete ilişkin görünürdeki tarafsız kabuller nelerdir?
- Kadınların hayata dair deneyimleri ile hukukun kadınlara ilişkin kabulleri yahut empoze ettiği yapılar arasındaki çatışma ya da uyumsuzluklar nelerdir?
- Bu uyumsuzluk hangi ataerkil çıkarılara hizmet etmektedir?
- Söz konusu uyumsuzluğu gidermek için ne gibi hukuki reform önerilerinde bulunulmuştur?
- İdeal bir dünyada, kadınların hayatı nasıl olabilir?
- Bu ideal dünyaya nasıl ulaşılabilir?¹⁷⁹

Bu bir dizi sistemli sorunun ardından, normun pratikte dezavantajlı konumda bulunan kadınların lehine mi yoksa aleyhine mi olacağı ortaya çıkarılacaktır. Bir diğer ifadeyle tarafsız ve nesnel olduğu iddia edilen hukuk kurallarının, feminist hukuk metotlarından biri olan kadın sorusu ile fiili eşitliğin sağlanmasına hizmet edip etmediğinin tespiti yapılacaktır.

Kadın erkek eşitliğinin fiilen sağlanması için son yıllarda bir eşitlik kavramı daha literatürde tartışılmaya başlanmıştır. Dönüştürücü eşitlik olarak adlandırılan bu kavram bazı yazarlara göre maddi eşitliğin alt dalıdır.¹⁸⁰ Dönüştürücü eşitlik anlayışı perspektifi, ataerkil toplumun hiyerarşik ilişkilerle örülü cinsiyetçi kabullerinin olduğunu göz önünde bulundurmaktadır. Örneğin; CEDAW'ın "*önyargı ve geleneklerin tasfiye edilmesi*" başlıklı 5. maddesi, dönüştürücü eşitlik anlayışı ile kaleme alınmış bir hükümdür. Dönüştürücü eşitlik anlayışı ile

¹⁷⁷ Age., s. 24, 25.

¹⁷⁸ Age., s. 25.

¹⁷⁹ Age., s. 25.

¹⁸⁰ Age., s. 27.

sorunun kökenine inilmektedir; kadına yönelik şiddetin ve ayrımcılığın temelinin eşitsiz ilişkileri besleyen bir toplumdan kaynaklandığı kabul edilmektedir.

Geleneksel eşitlik ilkesinin eksikliklerini bertaraf etmek için ortaya atılan kavramlardan biri de pozitif ayrımcılık kavramıdır.¹⁸¹ Pozitif ayrımcılık; bir toplumda dezavantajlı konumdaki insan gruplarının lehine geliştirilen politika, strateji, yöntem ve uygulamaların bütününe verilen isimdir.¹⁸² Literatürde, pozitif ayrımcılık kavramının yanı sıra yapıcı eylem (*affirmative action*), tersine ayrımcılık ve tercihli muamele gibi adlandırmalar da kullanılmaktadır.¹⁸³

Eşitliğin özel bir görünümü olarak pozitif ayrımcılık; tarih boyunca süregelen ayrımcılığın, dezavantajlı grupların -özellikle de kadınların- ulaşabileceği olanakları sınırlamasının bir sonucu olarak mevcut fırsatların eşit olarak dağıtılmasının yeterli olamayacağı fikrine dayanmaktadır.¹⁸⁴ Bir diğer ifadeyle; geçmişteki adaletsiz pratiklerin etkisi o denli köklüdür ki günümüzde her ne kadar kanun önünde eşitlik ilkesi çoğu yerde geçerli olsa da, uygulamada da eşitliğin sağlanabilmesi ancak aktif bir edimle mümkün olabilecektir. En bilinen örneğiyle; kamusal alandan dışlanan kadının, seçilme hakkını kullanabilmesi için siyasi partilerin kota uygulaması yapması eşitliğin fiilen sağlanması açısından elzemdir.

Pozitif ayrımcılık, kendi içerisinde dar anlamda ve geniş anlamda pozitif ayrımcılık olarak ikiye ayrılmaktadır.¹⁸⁵ Dar anlamda pozitif ayrımcılık, pozitif ayrımcılığın güçlü versiyonlarıdır; radikal önlemleri içinde barındırır. Geniş anlamda pozitif ayrımcılık ise -pozitif ayrımcılık olduğuna dair hemfikir olunmamakla birlikte- daha yumuşak önlemleri içerisinde barındırır.¹⁸⁶ Aslında geniş anlamda pozitif ayrımcılıkla kastedilen, sosyal devlet ilkesinin bir gereği olarak yapılması gereken olumlu edimlerdir.¹⁸⁷

Pozitif ayrımcılığın, eşitliğin fiilen sağlanması hedefine ulaşılabilmesi için dezavantajlı gruplar lehine birtakım ayrıcalıklar tanınması olduğu ifade edilmiştir. Söz konusu ayrıcalıklara gerçek eşitlik tesis edilince son verilecektir, dolayısıyla bir grubun diğerine üstün kılınması gibi bir durum söz konusu değildir. CEDAW'ın "*geçici olarak alınan özel tedbirler*" başlıklı 4. maddesi bu anlayışla düzenlenmiş bir hükümdür.

¹⁸¹ Age., s. 28.

¹⁸² Kasım Akbaş, İlker Gökhan Şen, Türkiye'de Kadına Yönelik Pozitif Ayrımcılık: Kavram, Uygulama ve Toplumsal Algılar, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Hukuk Fakültesi 20. Yıl Özel Sayısı, s. 167.

¹⁸³ Age., s. 167.

¹⁸⁴ Age., s. 171.

¹⁸⁵ Age., s. 169.

¹⁸⁶ Age., s. 169.

¹⁸⁷ Age., s. 171.

Pozitif ayrımcılık tedbirleri, devletlerin kadına yönelik şiddete ve ayrımcılığa son vermek için sorumlu olduğu pozitif yükümlülüklerden yalnızca bir tanesidir. Sezer'in de belirttiği gibi şiddeti önlemeye yönelik kanun çıkarılması ya da şiddet gören kadının korunması gibi özen yükümlülüğünün parçası olan uygulamalar ayrımcılık olmadığı gibi pozitif ayrımcılık kapsamında da ele alınamazlar.¹⁸⁸ Çünkü bir insan hakkı ihlalinin önlenmesi pozitif ayrımcılık olarak nitelendirilemez, bizatihi devletin yükümlülüğüdür. Ancak var olan ve tanınmış bir insan hakkına, kadınların eşit erişiminin sağlanması için aktif bir müdahale pozitif ayrımcılık olarak nitelendirilebilir.

2. Ayrımcılık Yasağı

Ayrımcılık yasağının, eşitlik ilkesinin bir uzantısı olduğu ifade edilmişti. Ayrımcılık yasağının da eşitlik ilkesi gibi uluslararası hukukta açık bir tanımı bulunmamaktadır. Ayrımcılık yasağı çok farklı şekillerde ortaya çıkabilmekle beraber, bu çalışmanın sınırları içinde, temelde ikiye ayrılarak kavramsallaştırılan doğrudan ve dolaylı ayrımcılık türlerine yer verilecektir.

Doğrudan ayrımcılık, şekli eşitlik anlayışı zemininde inşa edilmiş bir kavramdır. Ayrımcı muamele açık bir şekilde belirgindir. Sebepleri Karan tarafından ikiye ayrılarak ele alınmıştır;

1. Bizatihi hukuki düzenlemenin kendisi doğrudan ayrımcılığa sebep olmuş olabilir. Belirli bir grup ilgili hukuki düzenlemenin kapsamına alınmamış olabilir. Örneğin; toplu iş sözleşmesinin düzenlenmesi sırasında kadınlar ve erkekler için farklı ücretlerin öngörülmesi.¹⁸⁹
2. Hukuki düzenleme herhangi bir ayrımcılık içermeyecek şekilde yapılmıştır ancak kişi ya da gruba ait olduğu kimlikten ötürü belirgin bir farklı muamele yapılmıştır. Örneğin; eşcinsel olan erkeğe işe başvurusu sırasında heteroseksüel bir erkeğe göre işe alımda daha zor olan ölçütler konulması.

Doğrudan ayrımcılık kavramının uluslararası hukukta açık bir tanımı bulunmamakla birlikte pek çok hukuki düzenlemede yaklaşık bir açıklaması yapılmıştır. Örneğin; Birleşmiş Milletler nezdinde 1969 tarihinde yürürlüğe giren Her Biçimiyle Irksal Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin birinci maddesindeki "amacını taşıyan" ifadesi doğrudan ayrımcılık kavramına işaret eder¹⁹⁰:

¹⁸⁸ Sezer, s. 29.

¹⁸⁹ Karan, s. 204.

¹⁹⁰ Age., s. 205.

"[...] insan haklarının ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, bunlardan yararlanılmasını yahut bunların kullanılmasını kaldırmak yahut zayıflatmak amacını taşıyan ya da etkisini doğuran, ırk, renk, soy veya ulusal yahut etnik kökene dayalı herhangi bir fark gözetme, dışlama, kısıtlama yahut öncelik tanıma [...]"

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin ayrımcılık yasağını düzenleyen 14. maddesi doğrudan ayrımcılığın tanımını yapmamıştır. Ancak 2000 tarihli Ek 12 numaralı Protokol¹⁹¹ ile ayrımcılık yasağı etraflıca düzenlenmiştir. İHAM, Sözleşme'nin ayrımcılık yasağını düzenleyen 14. maddesini çoğunlukla Sözleşme'nin maddi bir hükmüyle birlikte değerlendirmektedir; dolayısıyla insan hakları hukukçularının çoğunluğu da 14. maddenin otonom bir madde olmadığı görüşündedir. Bir diğer ifadeyle; ayrımcılık yasağı, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ndeki diğer haklarla bağlantılı olarak değerlendirilmekte ve Sözleşme' deki asıl hükmün ihlal edilmiş olması bir ön koşul olarak aranmaktadır.¹⁹² Ancak Mahkeme'nin sadece 14. madde üzerinden vermiş olduğu ihlal kararları da bulunmaktadır, dolayısıyla 14. maddenin otonom olup olmadığı konusunda yeknesak bir görüş bulunmamaktadır.¹⁹³

İHAM'ın önüne gelen davalarda ayrımcılık yasağının ihlal edilip edilmediğine ilişkin değerlendirmesinin kriterleri ise şu şekildedir¹⁹⁴:

1. Uygulanmış olan farklı muamelenin makul ve nesnel haklı bir sebebinin olup olmadığı,
2. Farklı muamelenin meşru bir amacı bulunup bulunmadığı;
3. Demokratik bir toplumun gereklerinden biri olarak ele alınıp alınmayacağı,
4. Gerçekleştirilmek istenen amaç ile başvuru yöntemi arasında makul bir orantılılık ilişkisinin mevcut olup olmadığı.

¹⁹¹ Protokol 4 Kasım 2000 tarihinde imzaya açılmış ve 1 Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Protokol'ü 18 Nisan 2001 tarihinde imzalamış, fakat henüz onaylamamıştır.

¹⁹² Ayşe Özkan Duvan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında Eşitlik Hakkı ve Ayrımcılık Yasağı, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, s. 2, 2017, s. 28.

¹⁹³ Örneğin; Burghartz v. İsviçre davasında; evli bir çift; erkeğin soyadını aile soyadı olarak seçmiştir. Kadın ise ortak soyadını, evlilik öncesi soyadının önünde ve her ikisini birlikte kullanmak istemiştir. Ancak kadının bu talebi yerel merciler önünde reddedilmiştir. Bunun üzerine başvuranlar, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 8. ve 14. maddelerinin ihlal edildiği iddiasında bulunmuşlardır. İHAM, 8. madde üzerinden değerlendirme yapmamıştır, meselenin doğrudan ayrımcılıkla ilgili olduğundan hareketle sadece 14. madde üzerinden ihlal kararı vermiştir. Bkz.:Burghartz v. İsviçre, Başvuru No: 16213/ 90, 22.02.1994.

¹⁹⁴ Opuz v. Türkiye, Başvuru No:33401/02, 09.06.2009,

Şayet bu kriterlerden biri yoksa İHAM'ın genel olarak ayrımcılık temelinde ihlal kararı verdiğini ve doğrudan ayrımcılık ile ilgili sergilediği yaklaşımın Aristocu şekli eşit anlayışına yakın olduğu söylenebilir.¹⁹⁵

Doğrudan ayrımcılık kavramına yöneltilen temel eleştiri -şekli eşitlik anlayışından hareket etmesi sebebiyle- ayrımcılığa maruz kalmış kişinin ya da grubun talep ettiği hakkı, kıyaslanan öznenin hakkıyla sınırlı tutmasıdır. Örneğin, İHAM vermiş olduğu bir kararda¹⁹⁶ vatandaş olmayan evli erkeklerin eşlerini vatandaşı oldukları ülkeden yanlarına getirme hakları olduğu halde aynı durumda olan kadınlara bu hakkın tanımamasını ayrımcılık yasağının ihlali olarak değerlendirmiş fakat Birleşik Krallık daha sonra bu soruna karşı söz konusu hakkı erkeklere de tanımayarak çözümlenmiştir. Sonuç olarak, taraf devlet hakların herkese eşit bir şekilde tanınarak demokrasi standartlarının yükseltilmesini değil daha aşağıya çekilmesini tercih etmiştir.¹⁹⁷

Şekli eşitlik kavramına yöneltilen eleştirilerle maddi eşitlik kavramı ortaya çıkmış ve fiili eşitliğin sağlanmasına yönelik maddi eşitlik anlayışı da beraberinde dolaylı ayrımcılık kavramını doğurmuştur. Doğrudan ayrımcılık yasağıyla dolaylı ayrımcılık yasağı arasındaki en temel farklılık, birincisinin farklı muameleyi ikincisinin ise ayrımcı etkileri olan aynı muameleyi yasaklamasıdır.¹⁹⁸

Dolaylı ayrımcılık kavramında etki unsuru oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Çünkü dolaylı ayrımcılığın tespitinde doğrudan ayrımcılıkta olduğu gibi ayrımcı muamele açık bir şekilde belirli olmadığı için muamelenin ya da düzenlemenin sonuç ve etkileri üzerinden bir değerlendirme yapılmaktadır.¹⁹⁹

Dolaylı ayrımcılık üç farklı görünümde ele alınmaktadır;

1. Objektif görünümlü hukuk kuralının belirli bir grubun üyesi olan kişileri dezavantajlı duruma düşüreceğinin öngörülmesi ve ilgili düzenlemenin makul ve nesnel bir gerekçeden yoksun olması,

¹⁹⁵ Karan, s. 205.

¹⁹⁶ Abdulaziz, Cabales ve Balkandal v. Birleşik Krallık, Başvuru No: 9214/80, 25.05.1985; [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["002-4152"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T. : 20.06.2019.

¹⁹⁷ Age., paragraf 9.3.

¹⁹⁸ Karan, s. 213.

¹⁹⁹ Age., s. 214.

2. Genel nitelikli olarak alınmış bir önlemin uygulanması ile sayısal olarak daha fazla olan bir grubun içerisinde yer alan kişilerin diğer gruplara göre daha dezavantajlı duruma gelmesi ve bu durumun makul ve nesnel bir gerekçeden yoksun olması,
3. Genel olarak alınmış bir önlemin makul ve nesnel bir gerekçeden yoksun bir şekilde belirli bir kategorideki insanlara uygulanması durumunda ortaya çıkan ayrımcılık.²⁰⁰

Dolaylı ayrımcılığın üç farklı görünümünde de ortak olan, bu muameleyi doğuran durumun makul ve nesnel bir gerekçeden yoksun olması durumudur ve İHAM da bu kriteri kullanmaktadır. Bu noktada dolaylı ayrımcılık doğrudan ayrımcılığa benzer görünmektedir ama dolaylı ayrımcılığın varlığı konusunda asıl olan tarafsız olarak görülen hukuki düzenlemenin ya da uygulamanın yaratmış olduğu dezavantajlı etkinin ispatlanmasıdır, dolaylı ayrımcılık etki temelli bir ayrımcılık türüdür.²⁰¹

Dolaylı ayrımcılık ekseninde yapılmış hukuki düzenlemeler maddi eşitlik anlayışı zemininde inşa edilmiştir. Pozitif insan hakları hukukuna bakıldığında da ayrımcılık kavramının içeriğinin zenginleştiği görülmektedir. Bu durum eşitlik kavramının olgusal değil normatif olma özelliğinden kaynaklanır.²⁰²

Şekli eşitliğin özgül kategorileri göz ardı eden soyut eşitlikçi anlayışının terk edildiği, adaletin tesis edilmesi için hukuki düzenlemeler kadar farklı kimliklere sahip insanların bu kimliklerinden ötürü bulunduğu dezavantajlı konumlarını göz önünde bulunduran ve bu noktada devlet ve ilgili aktörlere de aktif edimler yükleyen maddi eşitlik anlayışının asıl olduğu bir dönemde de artık doğrudan ayrımcılık kavramının yeterli olmadığı ve dolaylı ayrımcılık üzerinden gelişen bir insan hakları hukukuyla karşı karşıya bulunmaktayız. Ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkesine ilişkin bu genel açıklamaların ardından ise CEDAW'ın kadınlara karşı ayrımcılığın tanımını nasıl ele aldığı açıklanacaktır.

3. Fiili Eşitliğin Sağlanması Noktasında CEDAW'ın Ayrımcılık Tanımı

CEDAW'ın kadınlara karşı ayrımcılığın tanımının yapıldığı birinci maddesi çerçeve bir maddedir ve Sözleşme'nin spesifik içerikle kaleme alınmış diğer maddelerini birinci madde bağlamında okumak gerekmektedir. Belirtilmesi gereken bir nokta ise Sözleşme'de ayrımcılık yasağı geniş bir şekilde düzenlenmesine rağmen kadınlara yönelik şiddete dair bir madde

²⁰⁰ Age., s. 214.

²⁰¹ Age., s. 213.

²⁰² Kuyucu, s. 22.

bulunmadığıdır; CEDAW Komitesi tarafından 1992 yılında kabul edilen tavsiye kararına kadar da bu meselenin üzerinde durulmamıştır.

CEDAW'ın kadınlara karşı ayrımcılığın tanımlandığı birinci maddesi şu şekilde düzenlenmiştir:

"[...] İşbu Sözleşmeye göre "Kadınlara karşı ayırım" deyimi kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir [...]"²⁰³

CEDAW 1. maddede, kadınlara karşı ayrımcılığın tanımı hak ekseni üzerinden yapılmış, kadınların siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve medeni alanlardaki herhangi bir hakkının tanınmaması ya da kullanılamaması durumunda, söz konusu muamele ayrımcılık olarak değerlendirilmiştir.

CEDAW, kadınlara karşı ayrımcılığı tanımlarken, "medeni durumu" özellikle vurgulamıştır. Kadınların evli ya da bekar olması ayrımcılığın hiçbir şekline sebep oluşturamaz. Aslında 1. maddedeki bu vurgu, "önyarguların ve geleneklerin tasfiye edilmesi" başlıklı 5. madde ile de bağlantılıdır. Çünkü geleneksel anlayış içerisinde "makbul kadınlık" evlilik ile mümkündür. Geçmişte, ev içerisinde maruz kalınan şiddet için koruma sağlanması dahi, kadının yasal bir evlilik akdinin tarafı olup olmasına göre değişmekteydi.²⁰⁴ İşte tam da burada CEDAW, bu ve benzeri bir uygulamanın cinsiyete dayalı bir ayrımcılık olduğunu belirtmektedir.

Kadınlara karşı ayrımcılığın tanımı hem doğrudan hem dolaylı ayrımcılığı kapsayacak biçimde geniş bir şekilde yapılmıştır. Ayrımcılık yasağı kapsamına giren işlem ve eylemlerde ayrımcılık kastı aranmamakta ancak cinsiyet temelli farklılaştırmanın etki ve sonuçları değerlendirilerek ayrımcılığın tespiti yapılmaktadır.²⁰⁵ Ayrımcılık kastı aranmayan durumlar doğrudan

²⁰³ 3 Eylül 1981 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı resmi çevirisidir.

²⁰⁴ Örneğin; Türkiye'de 8 Mart 2012 tarihinde kabul edilen 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun öncesinde yürürlükte olan 4320 sayılı Ailenin Korunmasına İlişkin Kanunda korumanın sınırları Medeni Kanun'a göre evli çiftler ile çizilmiştir.

²⁰⁵ Bertil Emrah Oder, *Kadınların İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması, Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama*, Derleyenler: Gökçeçiçek Ayata, Sevinç Eryılmaz Dilek, Bertil Emrah Oder, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları, Temmuz 2010, s. 25.

ayrımcılık yasağının kapsamına girmektedir; etki temelli bir değerlendirme ise dolaylı ayrımcılık yasağına ilişkin durumlarda yapılmaktadır.

Kadınlara karşı ayrımcılığın bütün görünüşleri hem kamusal hem özel alanda yasaklanmıştır. Kadınların kamusal alanda karşılaştıkları birçok ayrımcılık şeklinin temelini, kadınların özel alanda maruz kaldıkları ayrımcılığın oluşturduğu kabul edilmiştir.²⁰⁶ Kadınların özel alanda yaşadıkları ayrımcılık ve şiddet neticesinde kamusal alandaki insan haklarına da ulaşamadıklarının kabulü ise ikinci dalga feminizm içerisinde yer alan radikal feminist politikalar neticesinde sağlanmıştır. Radikal feminizm içerisindeki en önemli tartışma konularından biri kamusal / özel alan ayrımıdır. 1970'lerin sonunda ortaya çıkan radikal feminizm, 1979 tarihli Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin iskeletinin oluşmasına pek çok katkıda bulunmuştur.

Liberal anlayışla özgürlük alanı addedilen özel alan, güç ilişkilerinin en yoğun olduğu alandır; bu güç kadınların aleyhine bir şekilde büyümektedir. Tarafsızlığın olmadığı özel alanda hukukun da susması erkek bakış açısını iyice pekiştirecek ve bu bakış açısını topluma kabul ettirecektir.²⁰⁷

Ayrımcılık yasağının ve eşitlik ilkesinin bir madalyonun iki yüzü gibi olduğu ifade edilmişti. CEDAW' da dolaylı ayrımcılığı da kapsayacak şekilde yapılan bu geniş ayrımcılık tanımı da Sözleşme' ye hakim olan eşitlik anlayışının maddi eşitlik anlayışı olduğunu göstermektedir. Maddi eşitlik anlayışı ile kadınların dezavantajlı konumlarının bilincine varılmış, eşitliğin fiilen gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Nitekim CEDAW bu amacın gerçekleştirilmesi için de pek çok maddede Taraf Devletlere pozitif yükümlülükler yüklemiştir.

Sözleşmede başlangıç bölümünde erkekler ile kadınlar arasında tam bir eşitliğin gerçekleşmesi için toplum ve ev içerisindeki geleneksel rollerin değişmesi gerektiği vurgulanmış, "*hukuki alanda tedbirler alma yükümlülüğü*" başlıklı 2. madde, "*siyasal, ekonomik ve kültürel alanda tedbir alma yükümlülüğü*" başlıklı 3. madde, "*geçici olarak alınan özel tedbirler*" başlıklı 4. madde, "*önyarguların ve geleneklerin tasfiye edilmesi*" başlıklı 5. madde ve son olarak ulusal düzeyde bütün önlemleri almayı taahhüt eden 24. madde ile Taraf Devletlere fiili eşitliğin sağlanması noktasında bir dizi yükümlülük getirilmiştir.

²⁰⁶ Özdamar, s. 98.

²⁰⁷ MacKinnon, s. 272.

Kadınlar ve erkekler arasındaki fiili eşitliğin sağlanması noktasında *"hukuki alanda tedbirler alma yükümlülüğü"* başlıklı ikinci madde Taraf Devletlere aşağıdaki yükümlülükleri yüklemektedir:

- ✓ Kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmayı hedefleyen kapsamlı politikalar üretmek,
- ✓ Kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kalkması için normatif düzeyde bütün önlemleri almak,
- ✓ Kadınların insan haklarının erkeklerle eşit düzeyde korunmasını içtihadî düzeyde sağlamak,
- ✓ Kadınlara karşı ayrımcı muamele ve uygulamaları kamu yetkilileri ve kuruluşları nezdinde önlemek,
- ✓ Kadınlara karşı ayrımcı muamele ve uygulamaları özel kişiler nezdinde önlemek,
- ✓ Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan hukuki ve cezai düzenlemeleri değiştirmek ve feshetmek.

Bu düzenleme, eşitliğin fiilen sağlanmasını ön planda tutan, kadınların toplumda dezavantajlı bir gruba mensup olmaktan ötürü ayrımcılığa maruz kaldığını kabul eden ve tüm insanların eşit bir şekilde toplumsallaşmasını hedefleyen ve bu hedeflerin gerçekleşmesi için devletlerin pozitif yükümlülükleri olduğunu kabul eden maddi eşitlik anlayışının sonucudur.²⁰⁸

Sözleşme'nin *"geçici olarak alınan özel tedbirler"* başlıklı 4. maddesinin lafzında ise bu anlayış doğrudan ifade edilmiştir:

"[...] Kadın ve erkek eşitliğini fiilen sağlamak için Taraf Devletlerce alınacak geçici ve özel önlemler [...]"

Taraf devletlerin kadın ve erkek arasındaki eşitliğin sağlanması konusundaki pozitif yükümlülükleri fiili eşitliğin sağlanmasıyla birlikte son bulacaktır. CEDAW' ın kadın ve erkek arasındaki fiili eşitliğin sağlanması noktasında sıklıkla vurguladığı konulardan biri ise sosyal ve kültürel davranış kalıplarının değiştirilmesinin gerekliliğidir. Diğer bir ifadeyle, Sözleşme toplumun ataerkil yapısından kaynaklı eşitsiz konumları göz ardı etmemiş, böyle bir toplum içerisinde salt hukuki bir değişikliğin sorunu çözmekte yetersiz kalacağını kabul etmiştir.

Ataerkil toplum yapısının değiştirilmesi ve dönüştürülmesi konusunda Taraf Devletlerin üzerlerine düşen sorumluluklar Sözleşmenin ilgili maddelerine serpiştirilmiştir:

²⁰⁸ Karan, s. 45.

"a. Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı ön yargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla [...]"(CEDAW, 5. madde)

"[...] erkeklerle kadınlar arasında tam bir eşitliğin gerçekleşmesi için kadınlar ile erkeklerin toplumdaki geleneksel rollerinde bir değişiklik ihtiyacı bulunduğu farkında olarak [...]" (CEDAW, Başlangıç kısmı)

"c. Kadın ve erkeğin rolleriyle ilgili kalıplaşmış kavramların eğitimin her şeklinden ve kademesinden kaldırılması [...]"(CEDAW, 10. madde)

CEDAW'ı ayrımcılığın önlenmesinde bu kadar önemli kılan, ayrımcılığın ortadan kaldırılmasında ve eşitliğin fiilen sağlanmasında devletlerin pozitif ayrımcılık da dahil gerekli her türlü tedbiri alması gerektiğini belirtmesi ve ayrımcılığı sadece kamusal alanda maruz kalınan ya da devletlerce uygulanan sınırlı bir pratik içerisinde ele almaması, bireylerin gerçekleştirdiği ya da özel alanda yaşanan ayrımcı uygulamaları da hukuken yasaklamış ve Taraf devletlere ayrımcılığın önlenmesi için yükümlülükler yüklemiş olmasıdır.²⁰⁹

B. Bir Dönüm Noktası Olarak CEDAW Komitesi 19 No'lu Tavsiye Kararı

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'ne İlişkin Ek İhtiyari Protokol kadınların insan hakları ihlallerini denetlemek için üç farklı yöntem izlemektedir²¹⁰:

1. CEDAW madde 18 gereğince rapor hazırlanması yöntemi
2. Ek İhtiyari Protokol'ün getirmiş olduğu şikayet yöntemi
3. Ek İhtiyari Protokol'ün getirmiş olduğu inceleme yöntemi

Sözleşmenin uygulanması sırasında meydana gelen gelişmeleri izlemek için "Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi" (Komite) kurulmuştur. CEDAW' a Taraf Devletler 18. madde gereği, dört yılda bir ülkelerinde CEDAW ilkeleri gereği yapılan düzenlemeleri ve bu düzenlemeler neticesinde meydana gelen gelişmeleri yansıtan bir rapor

²⁰⁹ Kuyucu, s. 93.

²¹⁰ Protokol, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 6 Ekim 1999 tarih ve 54/4 sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 10 Aralık 1999 tarihinde imzaya açılmıştır. 22 Aralık 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, İhtiyari Protokol'ü 8 Eylül 2000 tarihinde imzalamıştır. Onayın uygun olduğuna ilişkin 30 Temmuz 2002 tarih ve 4770 sayılı Kanun, 2 Ağustos 2002 tarih ve 24834 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanmıştır. Bakanlar Kurulu'nun 26 Ağustos 2002 tarih ve 2002/4703 sayılı kararıyla İhtiyari Protokol'ün onaylanması kabul edilmiş ve Bakanlar Kurulu kararı ile İhtiyari Protokol'ün resmi Türkçe çevirisi, 18 Eylül 2002 tarih ve 24880 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanmıştır. Onay belgeleri 29 Ekim 2002 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne tevdi edilmiş ve İhtiyari Protokol, Türkiye bakımından 29 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

hazırlayarak Komite'ye sunmakla yükümlüdürler.²¹¹ Komite raporu değerlendirir ve hükümetlere sorular sorar, daha sonra rapor ve hükümetlerin yazılı yanıtları ilgili ülkenin hükümet delegasyonu ile beş saatlik bir oturumda tartışılır.²¹²

Raporların hazırlanmasında sivil toplum kuruluşlarının önemini teslim etmek gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşları hem hükümetlerin vermiş olduğu taahhütlerin yerine getirilmesi için baskı ve kamuoyu oluşturulmasında hem de hazırladıkları gölge raporlar ile genel tablonun gösterilmesi noktasında önemli bir yer teşkil etmektedir.

Şikayet yöntemi; kadınların bireysel ya da grup halinde Komite' ye, Sözleşme' de yer alan haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle başvuruda bulunulmasını sağlayan iletişim prosedürüdür.²¹³ İnceleme yöntemi ise; Ek İhtiyari Protokol'ün 8. maddesiyle getirilmiştir. Komite' ye tehlikeli ya da sistematik hak ihlalleri karşısında re' sen araştırma, soruşturma ve gerektiğin de ayrımcılığın kaldırılması için Taraf Devletlere öneride bulunma yetkisi vermektedir.²¹⁴

Taraf Devletler, Komite tarafından belirlenen görüş ve önerileri göz önünde bulundurmamak ve bu görüşlere uygun hareket etmek taahhüdünde bulunmuşlardır ancak Komite bir mahkeme değildir; bu nedenle de herhangi bir tazminat ya da cezai yaptırım uygulamamaktadır. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin vermiş olduğu kararların bağlayıcı olması gibi bir durum Komite için geçerli değildir. Komite'nin vermiş olduğu görüş ve önerileri göz önünde bulundurmamak ve bu görüşlere uygun bir şekilde önlemler almak Taraf Devletlerin insan hakları ve demokrasi konusundaki gerçek tutum ve niyetlerinin göstergesi olarak okunabilir.

Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin ayrımcılık yasağını çok geniş bir şekilde ele almasına rağmen kadına yönelik şiddeti düzenlemediği yukarıda da ifade edilmişti. Bu konuya ilişkin olarak ilk adım, Komite tarafından 1989 yılında yapılan 8. oturumda 12 No' lu Genel Tavsiye ile Taraf Devletlerden kadına yönelik her türlü şiddet olayını raporlamasını istemekle atılmıştır.²¹⁵

²¹¹ Özdamar, s. 447.

²¹² Age., s. 455.

²¹³ Başvurunun kabul edilebilmesi için sadece CEDAW' a değil, Ek İhtiyari Protokol'e de taraf olunması gerekmektedir. Bkz.: Demet Özdamar, CEDAW Sözleşmesi, s. 447.

²¹⁴ Age., s. 466.

²¹⁵ CEDAW Komitesi, 12 No' lu Tavsiye Kararı, Kadına Yönelik Şiddet (8. Oturum, 1989), paragraf 4.

1989 tarihli "Kadına Yönelik Şiddet" başlıklı 8. Oturum'da, Taraf Devletlerin, kadınları aile içinde, iş yerinde veya toplumsal hayatın başka herhangi bir alanında meydana gelen her türlü şiddetten korumakla yükümlü olduğu belirtilmiştir.²¹⁶

1989 tarihli 12 No' lu Tavsiye Kararı'nın ardından 1992 tarihli 19 No' lu Tavsiye Kararı²¹⁷ ile kadına yönelik şiddete dair tarihsel önemi olan bir tespit yapılmıştır: Kadına yönelik şiddet, kadınların uluslararası insan hakları hukukundan doğan insan haklarından ve temel özgürlüklerinden kadın erkek eşitliği temelinde yararlanmasını azalttığı ya da engellediği için kadına yönelik bir ayrımcılık biçimidir ve bir insan hakları ihlalidir.²¹⁸

Komite 19 No' lu Tavsiye Kararı'nda "*toplumsal cinsiyete dayalı şiddet*" ifadesini kullanarak, ataerkil toplum içerisinde kadınların dezavantajlı konumlarından ötürü maruz kaldığı her türlü şiddeti yasaklamaktadır. Diğer bir ifadeyle kadına yönelik şiddeti, "kadınlara kadın oldukları için yöneltilen ya da kadınları orantısız biçimde etkileyen şiddet" olarak tanımlamaktadır.²¹⁹

Komite, özellikle kadınların yaşamış oldukları şiddetten ötürü sahip oldukları diğer insan haklarının da zarar gördüğünü ya da kullanmalarının engellendiğini vurgulamış, bu hakların en önemlilerinin yaşam hakkı, işkence ve onur kırıcı muameleye maruz kalmama hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, hukukun korunmasından eşit biçimde yararlanma hakkı, hane içinde eşitlik hakkı, fiziksel ve ruhsal sağlık hakkı ve çalışma hakkı olduğunu sırayla belirtmiştir.²²⁰

Kadına yönelik şiddetin sadece kamu yetkililerinin gerçekleştirdiği şiddet ile sınırlı olmadığı, herhangi bir kişinin, kuruluşun ya da teşebbüsün gerçekleştirdiği şiddetten ötürü de devletlerin koruma ve önleme yükümlülüklerinin olduğu belirtilmiştir.²²¹

Komite 19 No' lu Genel Tavsiye Kararı ile kadınların ev içinde maruz kaldığı şiddeti özellikle vurgulamış, şiddetin görünümlerinden olan zorla evlendirmeyi, kadın sünnetini, pornografiyi

²¹⁶ CEDAW Komitesi, 12 No' lu Tavsiye Kararı, paragraf 1.

²¹⁷ Bu metnin İngilizceden Türkçeye çevirisi Sevinç Eryılmaz Dilek tarafından yapılmıştır. Bkz.: *Kadınların İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması, Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama*, Derleyenler: Bertil Emrah Oder, Gökçeçiçek Ayata, Sevinç Eryılmaz Dilek, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları, Temmuz 2010.

²¹⁸ CEDAW Komitesi, 19 No' lu Tavsiye Kararı, Kadına Yönelik Şiddet, 11. Oturum, 1992, paragraf 1,7. Bu metnin İngilizceden Türkçeye çevirisi Sevinç Eryılmaz Dilek tarafından yapılmıştır. Bkz.: *Kadınların İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması, Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama*, Derleyenler: Bertil Emrah Oder, Gökçeçiçek Ayata, Sevinç Eryılmaz Dilek, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları, Temmuz 2010.

²¹⁹ Kuyucu, s. 93.

²²⁰ CEDAW Komitesi 19 No' lu Tavsiye Kararı, paragraf 7.

²²¹ CEDAW Komitesi 19 No' lu Tavsiye Kararı, paragraf 8, 9.

tek tek sıralamıştır.²²² Toplumsal cinsiyete dayalı şiddete en yoğun biçimde maruz kalan kesimin seks işçileri olduğunu belirtmiş, Taraf Devletlerin fuhşun istismarını önlemek için yasama dahil gerekli bütün önlemleri almakla yükümlü olduğu belirtilmiştir.²²³

Komite ayrıca kadınlar arasındaki özgül kategorileri de göz ardı etmemiştir; silahlı çatışmalar sırasında kadınların şiddete en açık grup olduğu ve bu noktada devletlerin ayrıca önlemler alması gerektiği belirtilmiş, işçi kadınların yaşadığı cinsel tacizin farklı boyutları ve türleri kabul edilmiştir. Yine kırsal bölgedeki kadınların farklı şiddet türleri açısından özel bir risk grubunu oluşturdukları da Tavsiye Kararı'nda yer almaktadır.²²⁴

Komite'nin Tavsiye Kararı'nda ev içi şiddet ayrıca belirtilmiş, ev içi şiddetin, şiddetin en sinsi şekli olduğu, kadınların özel alanda yaşadıkları şiddetten ötürü aile ve toplum yaşantısına eşit olarak katılamadığı ifade edilmiştir.²²⁵ 1992 tarihli Tavsiye Kararı'nda belirtilen ev içi şiddetin tanımı, 1993 yılında Birleşmiş Milletler nezdinde kabul edilen Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Hakkında Bildirge tarafından yapılmıştır. Bu Bildirge'nin 2. maddesinde ev içi şiddetin kapsamı ilk defa bir uluslararası normda tanımlanmış ve ev içi şiddetin bunlarla sınırlı olmaksızın aşağıdakileri içerir biçimde anlaşılması gerektiği belirtilmiştir²²⁶:

- a) *"Dayak ve hırpalama, ev halkı dahil kız çocuklarının cinsel suiistimali, drahoma bağlantılı şiddet, evlilik içi tecavüz, kadın cinsel organını sakatlama veya kadına zarar veren diğer geleneksel uygulamalar, eş haricinde (ev halkına dahil) kişilerce uygulanan şiddet, sömürüyle bağlantılı şiddet dahil olmak üzere aile içinde meydana gelen fiziksel, cinsel veya psikolojik şiddet;*
- b) *Tecavüz, cinsel suiistimal, iş yerinde, eğitim kurumlarında veya diğer yerlerde meydana gelen cinsel taciz ve sindirme, kadın ticareti ve fahişeliğe zorlama dahil olmak üzere genel olarak toplum içinde meydana gelen şiddet;*
- c) *Nerede olursa olsun devlet tarafından işlenen veya göz yumulan fiziksel, cinsel veya psikolojik şiddet.'*²²⁷

²²² CEDAW Komitesi 19 No' lu Tavsiye Kararı, paragraf 11,12.

²²³ CEDAW Komitesi 19 No' lu Tavsiye Kararı, paragraf 13,15.

²²⁴ CEDAW Komitesi 19 No' lu Tavsiye Kararı, paragraf 21.

²²⁵ CEDAW Komitesi 19 No' lu Tavsiye Kararı, paragraf 23.

²²⁶ Çiğdem Sever, Kadına Karşı Evi İçi Şiddette Devletin Sorumluluğu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Opuz v. Türkiye Kararı, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2012, s. 5.

²²⁷ Declaration on the Elimination of Violence Against Women, Article 2, <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ViolenceAgainstWomen.aspx>. Çeviri Çiğdem Sever' e aittir. Bkz.: *Kadınların İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması, Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama*, Derleyenler: Bertil Emrah Oder, Gökçeçişek Ayata, Sevinç Eryılmaz Dilek, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları, Temmuz 2010.

Bildirgenin 2. maddesinin c) bendinde "göz yumulan" ifadesinden de anlaşılacağı üzere devletlerin sorumluluğu geniş bir çerçevede çizilmiştir ki Bildirge'nin 4. maddesinin c) bendi ise bu hükmü tamamlar niteliktedir:

"[...] ister Devlet, ister özel şahıslar tarafından gerçekleştirilsin, kadına yönelik şiddet eylemlerini önlemek, soruşturmak ve failleri ulusal yasalara uygun bir biçimde cezalandırmak için gerekli özeni göstermeleri [...]"²²⁸

Madde lafzından da anlaşılacağı üzere özel kişilerin yaptığı eylemler de devletlerin sorumluluğu kapsamında kabul edilmiştir. Bu durum insan hakları hukukunda bir dönüm noktasını ifade etmektedir ve devletin pozitif yükümlülükleri başlıklı bölümde etraflıca ele alınacaktır.

Komitenin 19 No' lu Tavsiye Kararı'nı önemli kılan unsurlar şunlardır: Kadına yönelik şiddeti doğrudan, ayrıntılı bir şekilde düzenlemesi – ki bu noktada Birleşmiş Milletler Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi'nin temelini oluşturur-, kadına yönelik şiddetin toplumsal cinsiyetin kurgulanışından kaynaklı bir ayrımcılık ve insan hakları ihlali olduğunun, kadınların yaşamış olduğu bu hak ihlallerinden ötürü diğer temel hak ve özgürlüklerine de erişemediğinin ve bu ihlallerin önlenmesinde devletlerin sorumluluğunun sadece hükümetlerin eylemleriyle sınırlı olmadığını, bireylerin eylemlerinden ötürü de devletlerin sorumluluğunun doğacağını belirtmesi.

²²⁸Declaration on the Elimination of Violence Against Women, Article 4) c). <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ViolenceAgainstWomen.aspx>. E.T.: 21.06.2019. Çeviri Çiğdem Sever' e aittir. Bkz.: *Kadınların İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması, Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama*, Derleyenler: Bertil Emrah Oder, Gökçeçiçek Ayata, Sevinç Eryılmaz Dilek, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları, Temmuz 2010.

IV. İNSAN HAKLARI AVRUPA MAHKEMESİ'NİN KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE EV İÇİ ŞİDDET KONULU KARARLARI

1. Klasik İnsan Hakları Hukukundan Bir Kopuş: Devletin Pozitif Yükümlülükleri

Temel hak ve özgürlükler, Jellinek' in sistemleştirdiği üzere klasik olarak negatif boyutuyla kavranır: Bu anlamda "*haklar, devlete karşı kullanılır*".²²⁹ Temel hak ve özgürlüklere negatif boyutuyla yaklaşımda devletin edilgen bir tutumda kalması beklenir. Devletin negatif yükümlülüğünün sınırı yurttaşın sahip olduğu haklara saygı gösterme yükümlülüğü ile çizilmiştir.

Pozitif insan hakları hukukunun dinamik yapısından ötürü temel hak ve özgürlüklerin içeriği hem konu hem de kişi itibariyle genişlemektedir. Özellikle ikinci kuşak haklar olarak nitelendirilen sosyal ve ekonomik hakların ortaya çıkmasıyla devletin temel hak ve özgürlükler konusunda edilgen tutumu düşüncesi yerine etken bir rol oynaması gerektiği düşüncesi yaygınlaşmaya başlamıştır.²³⁰

Genel olarak bakıldığında, temel hak ve özgürlükler, devletlere her iki yönde yükümlülükler yüklemektedir. Örneğin; birinci kuşak haklardan biri olan işkence görmeme hakkı devletin işkence yasağı ile bağlı olması anlamına geldiği gibi mali kaynaklarının önemli bir kısmını güvenlik güçlerinin eğitimi, denetimi ve çalışma koşullarının iyileştirmesi için ayırmasını gerektirmektedir.²³¹

İnsan haklarının ihlal edilmemesi kadar önemli olan bir başka konu ise bu haklara ulaşılmasıdır. Bu durumda ise literatürde pozitif yükümlülükler kavramı ile karşılaşılmaktadır. Pozitif yükümlülükler devletlerin sorumluluğu konusunda üç unsuru barındırmaktadır. Bunlardan ilki yukarıda ifade edilen, genellikle birinci kuşak haklarla ilişkilendirilen ve devletten pasif bir tutum sergilemesi beklenen *saygı yükümlülüğü*, ikincisi ise üçüncü kişilerin eylemlerinden ötürü sözleşmesel hakları *koruma yükümlülüğü*, son olarak ise sözleşmesel hakların etkili bir şekilde kullanılmasını sağlaması anlamına gelen *gerçekleştirme yükümlülüğüdür*.²³²

²²⁹ Georg Jellinek, *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi Üzerine: Modern Anayasa Tarihine Bir Katkı*, Çevirmenler: Rezzan İtişgen Dülger, Muzaffer Dülger, Pinhan Yayıncılık, Mart 2017, 1. Baskı, İstanbul, s. 122.

²³⁰ Oktay Uygun, *İnsan Hakları*, s. 33.

²³¹ Age., s. 33.

²³² Oya Boyar, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa* içinde, Editör: Sibel İnceoğlu, Beta Yayınları, Ekim 2013, 3. Baskı, İstanbul, s. 55.

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi²³³ ve 1979 yılından bu yana İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi, devletlerin temel hak ve özgürlüklerin gerçekleştirilmesi konusunda garantör bir işlev gördüklerini ifade etmişlerdir. Nitekim İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin giriş kısmında ve 1. maddesinde geçen aşağıdaki ifadeler Taraf Devletlerin koruma ve gerçekleştirme yükümlülüklerinin kaynağı mahiyetindedir:

"[...] açıkladığı hakların evrensel ve etkin olarak tanınmalarını ve uygulanmalarını sağlamayı hedef aldığını [...]"

"Yüksek Sözleşmeciler Taraf Devletler kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin, bu Sözleşme'nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlarlar."²³⁴

Devletler, kendi organlarının bireylere karşı gerçekleştirdiği hak ihlallerinden bir diğer ifadeyle dikey ilişki neticesinde meydana gelen fiillerden doğrudan sorumludur ancak mevcut hak ihlali devlet tarafından değil de özel kişi tarafından gerçekleşmişse bu durumda devletin sorumluluğuna gidebilmek için devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğinin tespitini yapmak gerekecektir. Devletin üçüncü kişinin yaptığı eylemden ötürü sorumluluğu, yatay ilişki çerçevesince koruma yükümlüğünü yerine getirip getirmediğinin tespiti yapılarak dolaylı sorumluluk olarak değerlendirilecektir.²³⁵

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin üçüncü kişilere karşı koruma yükümlülüğünün ihlal edildiğine ilişkin ilk kararı, X ve Y v. Hollanda kararıdır.²³⁶

X ve Y v. Hollanda Kararı'nda, zihinsel engelli olan 16 yaşındaki Y, kendisi gibi özel durumda olanların yaşadığı bir yurttan, yurt müdiresinin damadı tarafından nitelikli cinsel istismara maruz kalmıştır.²³⁷

Hollanda'nın Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre; cinsel istismar suçlarının kovuşturulabilmesi saldırıya uğrayan kişinin bizzat şikayetçi olması şartına bağlanmıştır. Y zihinsel engelli olduğu için şikayet babası tarafından yapılmış ve soruşturmada görevli olan savcı şüpheli hakkında takipsizlik kararı vermiştir.²³⁸

²³³ Türkiye açısından kabul tarihi: 4 Kasım 1950, RG 3 Eylül 1953.

²³⁴ Türkçe çeviri ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin tamamı için bkz.: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf, E.T.: 11.03.2020.

²³⁵ Boyar, s. 61.

²³⁶ Boyar, s. 63.

²³⁷ X ve Y v. Hollanda, Başvuru No: 8978/ 80, 26.03.1985, para.9, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-57603"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T.: 01.07.2019.

²³⁸ X ve Y v. Hollanda, para. 53.

İHAM, "özel ve aile hayatına saygı hakkı" başlıklı 8. madde temelinde yaptığı incelemede, söz konusu hükmün öncelikli olarak kamu makamlarının keyfi müdahalelerinden bireyleri korumayı amaçladığını ancak devletin yükümlülüğünün sadece bu negatif yükümlülük ile sınırlı olmadığını, pozitif yükümlülüklerinin de bulunduğunu ifade etmiştir;

*"[...] pozitif yükümlülükler, kişiler arasındaki ilişkilere varıncaya kadar özel yaşama saygıyı amaçlayan bir dizi önlemin alınmasını da gerektirebilir [...]."*²³⁹

İHAM bu kararında Hollanda'nın koruma yükümlülüğünü yerine getirmediğinden ötürü İHAS Madde 8'in ihlal edildiğini tespit etmiştir. Bu karar ile klasik insan hakları hukukunun devletin sorumluluğunu dikey ilişkiler içerisinde sınırlayan dar anlayışının terk edildiği görülmektedir.²⁴⁰

İHAM'ın devletin pozitif yükümlülüklerini önüne gelen vakaya göre belirlediği ve tarihsel seyri içerisinde genişlettiği görülmektedir. Dolayısıyla devletin pozitif yükümlülükleri denilince sıralı bir liste ortaya koymak mümkün görünmemektedir. Önemli olan Sözleşme' de yer alan hakka etkili ve tam olarak ulaşılmasını sağlayan gerçekleştirme yükümlülüğünün yerine getirilmesidir. Devletin pozitif yükümlülükleri pek çok unsuru barındırabilir; kanun çıkarılması, etkili soruşturma yapılması, adli yardım yapılması, ölüm tehdidi altında olan kişinin korunması gibi.²⁴¹

Devletin pozitif yükümlülükleri konusunda sınırlı yorum yapılan konulardan birini ev içi şiddet meselesi oluşturmaktaydı. 2009 yılında İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi tarafından verilen Opuz v. Türkiye Kararı'na kadar ev içi şiddet vakalarında devletin sorumluluğunun sınırlarının ne olduğu netlik kazanmamıştı. Liberal devlet anlayışının kamusal-özel alan ikiliğinden miras kalan bu ayırmda devletten özel alanda mümkün mertebe sessiz kalması bekleniyordu ve bu uzun yıllar boyunca insan hakları hukukunda da böyle kabul edilmişti. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi nezdinde kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet konulu ilk ihlal kararı Opuz v. Türkiye Kararı olmamakla beraber konuyu detaylı bir şekilde ele alan ve Madde 14 zemininde inceleyen ilk karar Opuz v. Türkiye kararıdır. Kadın örgütlerinin ve feministlerin özverili

²³⁹ X ve Y v. Hollanda, para. 23.

²⁴⁰ Bölgesel insan hakları mekanizmaları sadece İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ile sınırlı değildir, İHAM'ın 1985 yılında vermiş olduğu X ve Y v. Hollanda Kararı'nın ardından, devletlerin özel kişilerin eylemleri nedeniyle de pozitif yükümlülüklerinin olduğuna ilişkin bir başka tarihi kararı Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi 1988 tarihli Velasquez Rodriges v. Honduras Kararı ile vermiştir. Karara konu olay, Honduras devletinde kaybolan insanlarla ilgilidir. Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi, devletin doğrudan sorumluluğu bulunmamasına rağmen yasama ve yürütme organlarının özen yükümlülüğünü ihlal ettiğini, ihlalleri engellemediğini ve dolaylı sorumluluğunun olduğunu belirtmiştir. Bkz.: *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa*, Editör: Sibel İnceoğlu, Beta, 3. Baskı. s. 52-81.

²⁴¹ Sezer, s. 128.

mücadeleleri hukuka da yansiyacak ve İHAM ev içi şiddete dair çok önemli bir karar verecekti. 2009 yılında Türkiye'ye karşı açılan Opuz davası, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddeti ayrımcılık yasağı zemininde ele almış, ayrımcılığın ispatı konusunda da sonradan vermiş olduğu kararlarla yerleşik içtihadı haline gelmiş olan kriterleri ise tek tek belirlemiştir.

Belirtilmesi gerekir ki; ev içi şiddete dair, kamusal -özel alan ikiliğinin aşıldığı Opuz v. Türkiye Kararı'ndan önce Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi tarafından verilen A.T. v. Macaristan kararı bulunmaktadır.²⁴² Komite'nin ilgili kararına değinilecektir ancak İHAM'ın hem tam bir yargı organı olması hem de daha kapsamlı bir içtihat üretmesinden ötürü açıklamaların merkezine Opuz v. Türkiye Kararı konulacaktır. Ancak Opuz Kararı'ndan 6 yıl önce CEDAW Komitesi'nin vermiş olduğu A.T. v. Macaristan Kararı'nı ele almak kadına yönelik şiddet konusunda uluslararası insan hakları hukukunda meydana gelen değişimi bütünsel açıdan anlamak açısından faydalı olacaktır.

Başvuran A. T. dört yıl boyunca eşi tarafından ev içi şiddete maruz kalmıştır. Şiddet uygulayan L. F. ayrıca silah bulundurmakta, kendisini ölümlü, engelli iki çocuğu da nitelikli cinsel istismarla tehdit etmektedir. Başvuran bir sığınma evine gidememiştir çünkü hiçbir sığınma evi kendisini ve iki çocuğunu barındıracak donanımına sahip değildir.²⁴³ Sığınma evlerinin işlevsiz olması sebebiyle A.T. müşterek konutta oturup kilidi değiştirmiştir. L.F. zorla daireye girerek başvurana hastaneye kaldırmayı gerektirecek kadar şiddet uygulamıştır.²⁴⁴

L. F. müşterek mülkiyette olan konuta girebilmek için dava açmış, Budapeşte Bölge Mahkemesi L. F.'nin eve dönmesi ve evi kullanabilmesi yönünde karar vermiştir. Gerekçe ise şudur: A.T.'nin düzenli olarak şiddet gördüğüne dair delil yoktur ve L.F.'nin mülkiyet hakkı sınırlanamaz.²⁴⁵ L.F. aleyhinde açılan ceza davalarında ise gözaltı dahi olmamış, Macar yetkilileri A.T.'yi korumak için hiçbir önlem almamışlardır.²⁴⁶ Yetkili makamlar engelli çocukları korumak için de hiçbir şey yapmamışlardır.²⁴⁷

Başvuran A.T., Macaristan'ın CEDAW'ın "*hukuki alanda tedbirler alma yükümlülüğü*" başlıklı 2. maddesinin (a), (b) ve (e) bentlerini, "*önyarguların ve geleneklerin tasfiye edilmesi*" başlıklı

²⁴²A.T. v. Macaristan, <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/decisions-views/CEDAW%20Decision%20on%20AT%20vs%20Hungary%20English.pdf> E.T.: 08.03.2019.

²⁴³A.T. v. Macaristan, para. 2.1.

²⁴⁴A.T. v. Macaristan, para. 2.2.

²⁴⁵A.T. v. Macaristan, para. 2.4.

²⁴⁶A.T. v. Macaristan, para. 2.6.

²⁴⁷A.T. v. Macaristan, para. 2.7.

5. maddesini ve "evlenme ve aile ilişkileri alanındaki yükümlülükler" başlıklı 16. maddesini ihlal ettiğini iddia etmiştir.²⁴⁸ Başvurana göre Taraf Devlet, Sözleşme kapsamındaki pozitif yükümlülüklerini pasif bir tutum sergileyerek yerine getirmemiş ve bu sebeple maruz kaldığı şiddetin süregelen bir hale gelmesine hizmet etmiştir.²⁴⁹

Komite ilgili başvuruda öncelikli olarak kadına yönelik şiddet ile ilgili verdiği 19 No' lu Genel Tavsiye Kararı'ndaki ilkeleri hatırlatmıştır. Komite' ye göre tespit edilmesi gereken ilk konu başvuranın iddia ettiği gibi dört yıl boyunca uğradığı şiddete karşı Taraf Devletin vatandaşını fiziksel ve ruhsal sağlığına ve hayatına gelebilecek ciddi tehlikelerden koruma yükümlülüğü noktasında etkin bir şekilde hareket edip etmediğidir.²⁵⁰ Komite öncelikli olarak şunu belirtmiştir:

*"Kadınların yaşam, bedensel ve ruhsal bütünlük ile ilgili insan hakları, mülkiyet hakkı ve özel yaşamın gizliliği hakkı da dahil olmak üzere diğer haklar tarafından gölgelenemez."*²⁵¹

Komite A.T. Kararı'nda, Macaristan'ın, pozitif yükümlülüklerin bir parçası olan özen yükümlülüğüne aykırı hareket ettiği için, CEDAW'ın 16. maddesiyle bağlantılı olarak 2 (a), (b) ve (e) ve 5 (a) maddelerinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Özen yükümlülüğünün bir parçası olarak, kadına yönelik şiddete dair etkili bir yasal çerçeve oluşturmayan Macaristan'da bir bütün olarak kadınlar tehlikenin hedefindedir.²⁵² A.T. v. Macaristan kararıyla, ilk kez bireysel başvuru yoluyla, bir uluslararası insan hakları organı tarafından, ev içi şiddet toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık olarak nitelendirilmiştir.²⁵³

Eklenmesi gerekir ki, özen yükümlülüğü sadece hak ihlalinin gerçekleşmemesine dair yükümlülükler ile sınırlı değildir; ihlal gerçekleştikten sonra etkili bir soruşturma ve kovuşturma yapıp faillerin cezalandırılması ve hakkaniyete uygun bir tazminat sağlanması gibi yükümlülükleri de içinde barındırmaktadır.²⁵⁴ Komite de bu yükümlülükten hareketle başvuranın bedensel ve ruhsal sağlığı için acil şekilde önlemler alınması gerektiğini, ivedi bir şekilde çocuklarıyla beraber yaşayacağı güvenli bir alan tahsis edilmesi, yaşadıklarıyla orantılı

²⁴⁸ A.T. v. Macaristan, para. 3.1.

²⁴⁹ A.T. v. Macaristan, para. 3.1.

²⁵⁰ A.T. v. Macaristan, para. 9.2.

²⁵¹ A.T. v. Macaristan, para. 9.3.

²⁵² Sezer, s. 167.

²⁵³ Age., s. 168.

²⁵⁴ Kuyucu, s. 63.

olarak bir tazminata hükmedilmesi ve şiddeti uygulayanların uluslararası standartlara uygun bir şekilde adalete teslim edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁵⁵

Kadına yönelik şiddetle ilgili pozitif yükümlülüklerin bir parçası olarak özen yükümlülüğü dinamik bir karaktere sahiptir ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi içtihadına göre de asgari olarak şu unsurları içinde barındırmaktadır:

- Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifiyle donatılmış *önleme yükümlülüğü*
- *Tazmin yükümlülüğüne* uygun kalıcı mekanizmaların kurulması
- Şiddete uğrayan *koruyan* şiddeti uygulayanı ise *cezalandıran* mevcut uygulamaların belirli periyotlarda gözden geçirilmesi
- Kadına yönelik şiddet önleme konusunda, sorumluluk ve tecrübe sahibi olan sivil toplum örgütlerinin ve ilgili diğer devlet dışı aktörlerin sürece aktif katılımının sağlanması.²⁵⁶

Çalışmanın bir sonraki başlığında ise bu yükümlülüklerin hepsi İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi kararları etrafında açıklanacaktır.

2. Opuz v. Türkiye Kararı Öncesi İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddet Konulu İçtihadı

Çalışmanın bu bölümünde İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet konulu kararlarına yer verilecektir. Öncelikle belirtilmesi gerekir ki, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin konuya ilişkin güncel içtihadının başlangıç noktasını oluşturan karar Opuz v. Türkiye Kararı'dır. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi, Opuz v. Türkiye Kararı'ndan sonra ev içi şiddete dair vermiş olduğu her kararında aynı kriterlerin altını çizmiştir. Bu bölümde amaçlanan ise İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin Opuz v. Türkiye Kararı ile oluşturduğu kriterleri açıklamak olduğundan Opuz v. Türkiye Kararı öncesi konuya ilişkin sadece bir karara yer verilecektir: Bevacqua ve S. v. Bulgaristan.²⁵⁷

Bevacqua ve S. v. Bulgaristan Kararı'nda, başvuran, eşi tarafından ev içi şiddete maruz kalmaktadır; başvuruyu hem kendisi hem de oğlu S. için yapmıştır.²⁵⁸ Başvuran, maruz kaldığı şiddetten korunmak için tedbir kararı talep etmesine rağmen ilgili mahkeme konuya ilişkin

²⁵⁵ A.T. v. Macaristan, para. 2.13, 2.15, 2.17.

²⁵⁶ Ertürk, s. 107.

²⁵⁷ Bevacqua ve S. v. Bulgaristan, Başvuru No: 71127/ 01, 12.09.2008, E.T.: 20.07.2019.

²⁵⁸ Bevacqua ve S. v. Bulgaristan, para. 5-7.

hiçbir karar vermemiştir.²⁵⁹ Başvuran, maruz kaldığı şiddeti adli tıp raporlarıyla belgelendirmesine rağmen ne tedbir taleplerine ne de suç duyurularına karşılık yetkili makamlardan bir yanıt alamamıştır.²⁶⁰ Başvuran adli süreçten bir yanıt alamayınca konuya ilişkin olarak İçişleri Bakanlığı'na dahi yazmıştır.²⁶¹ Başvuran sayılan tüm bu yollardan sonuç alamadığından ve maruz kaldığı şiddet son bulmadığından ötürü İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne başvurmuştur.

Başvuran, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin "işkence yasağı" başlıklı 3. maddesinin, " adil yargılanma hakkı" başlıklı 6. maddesinin, "özel ve aile hayatına saygı hakkı" başlıklı 8. maddesinin, "etkili başvuru hakkı" başlıklı 13. maddesinin ve "ayrımcılık yasağı" başlıklı 14. maddesinin ihlal edildiği iddiasında bulunmuştur.²⁶²

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Bevacqua ve S. v. Bulgaristan kararında, ilgili makamların başvurunu şiddetten korumaya dair tedbir kararları almamasını özel ve aile hayatına saygı hakkından kaynaklanan pozitif yükümlülüklerin ihlali olarak değerlendirmiş ve sadece 8. madde üzerinden ihlal kararı vermiştir.²⁶³ İhlal iddiası olan diğer maddeler hakkında değerlendirme dahi yapmamıştır.²⁶⁴

3. Opuz v. Türkiye Kararı

Opuz v. Türkiye Kararı²⁶⁵, İHAM içtihadında kadına yönelik ayrımcılığın tanımı, ev içi şiddetten devletin dolaylı sorumluluğu ve ayrımcılığın tespitinde kabul ettiği kriterler açısından pek çok önemli konuda bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Karar, 01.03.2014 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin – bilinen adıyla İstanbul Sözleşmesi- iskeletini oluşturmuştur. Çünkü Opuz v. Türkiye Kararı ve sonrasında İHAM tarafından verilen kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet konulu kararlarla Avrupa Konseyi nezdinde ev içi şiddeti önlemeye dair bir sözleşmenin olmamasının eksikliği hissedilmiştir.

Başvuran Nahide Opuz, Diyarbakır'da yaşayan, annesinin dini nikahlı eşi A.O.'nun oğlu H.O. ile evli ve bu evlilikten üç çocuğu olan bir kadındır.²⁶⁶ Başvuru konusu olayda yedi ayrı ciddi

²⁵⁹ Bevacqua ve S. v. Bulgaristan, para. 10.

²⁶⁰ Bevacqua ve S. v. Bulgaristan, para. 11-30.

²⁶¹ Bevacqua ve S. v. Bulgaristan, para. 24.

²⁶² Bevacqua ve S. v. Bulgaristan, para. 54.

²⁶³ Bevacqua ve S. v. Bulgaristan, para. 84.

²⁶⁴ Bevacqua ve S. v. Bulgaristan, para. 54.

²⁶⁵ Opuz v. Türkiye, Başvuru No:33401/02, 09.06.2009, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-102332"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T. : 10.04.2019.

²⁶⁶ Opuz v. Türkiye, para. 8, 9.

şiddet vakası bulunmaktadır. 10.04.1995 tarihli ilk saldırıda Nahide Opuz ve annesi, H.O. ve A.O. tarafından dövülmüş ve ölümlle tehdit edilmiştir ancak savcı, kadınlar hakkındaki beş günlük iş göremez raporuna rağmen sadece tehdit suçundan iddianame düzenlemiş ve Diyarbakır 2. Sulh Ceza Mahkemesi de A.O. ve H.O. hakkında tahliye kararı vermiştir.²⁶⁷

İkinci saldırı sonrası Nahide Opuz korktuğu için şikayetini geri çekmiş, H.O. ile barıştığını ifade etmiştir.²⁶⁸ Üçüncü saldırıda, başvuran ve annesi H.O. tarafından bıçakla yaralanmışlardır; soruşturmada görevli olan savcı ise kovuşturmayaya yer olmadığına karar vermiştir. Üçüncü saldırı ile dördüncü saldırı arasında kadınlar koruma talep etmiş, Nahide Opuz polisler eşinden boşanmak istediğini söylemiş, polislerden ise kendilerini oyalamaması gerektiği yanıtını almıştır.²⁶⁹

Dördüncü saldırıda, başvuran ve annesine arabayla çarpılmış, başvuranın annesi hayati tehlike oluşturacak şekilde ağır yaralanmıştır. H.O. bu fiili sebebiyle sadece 25 gün cezaevinde kalmıştır.²⁷⁰ Beşinci saldırıda, H.O. başvuranı yedi bıçak darbesiyle ağır bir şekilde yaralamıştır; yerel mahkeme işlenen bu suça adli para cezası vermiş, verilen cezayı da sekiz taksite bölmüştür.²⁷¹ Ölüm tehditlerinin çok yoğun olduğu altıncı olayda ise ne kolluk ne de yargı mensupları tarafından harekete geçilmiştir. Başvuran ve annesi artan tehditler üzerine taşınma kararı almış, 11.03.2002 tarihinde taşınma sırasında H.O. kamyoneti durdurup başvuranın annesini olay yerinde öldürmüştür.²⁷²

İHAM, değerlendirmesine öncelikli olarak Sözleşme'nin "yaşam hakkı" başlıklı 2. maddesiyle başlamıştır. Taraf devletlerin, vatandaşlarının yaşam haklarını sağlamak için negatif yükümlülüklerinin yanında yaşamlarını korumak için pozitif yükümlülüklerinin de bulunduğunu hatırlatmıştır.²⁷³ Mahkeme ihlal iddiasının tespiti için devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini değerlendirmiştir; bir diğer ifadeyle somut olayın özelliklerine göre özen yükümlülüğüne riayet edilmediyse yaşam hakkının ihlal edildiği sonucuna varılacaktır. Özen yükümlülüğü noktasında ise üç kıstas belirlenmiştir:

- Öngörülebilirlik: Ulusal makamlar cinayetin işlenmesini öngörebilir miydi?

²⁶⁷ Opuz v. Türkiye, para. 11, 12.

²⁶⁸ Opuz v. Türkiye, para. 18.

²⁶⁹ Opuz v. Türkiye, para. 21.

²⁷⁰ Opuz v. Türkiye, para. 29.

²⁷¹ Opuz v. Türkiye, para. 29.

²⁷² Opuz v. Türkiye, para. 44.

²⁷³ Opuz v. Türkiye, para. 54.

- Önleme yükümlülüğü: Ulusal makamlar cinayeti önlemeye yönelik gerekli gayreti gösterdi mi?
- Etkili cezai kovuşturma: Cinayet işlendikten sonra failin cezalandırılması için etkili bir yargılama süreci yapıldı mı?

İHAM, özen yükümlülüğünü öncelikle öngörülebilirlik kriteri üzerinden incelemiş ve yedi kez ciddi yaralama ve ölüm tehditlerinin olduğu bir olayda bu şartın gerçekleştiğine kanaat getirmiştir. İkinci kriter olan önleme yükümlülüğü açısından yaptığı değerlendirmede ise önce Hükümetin savunmasını hatırlatmıştır: Hükümete göre işlenen suçlar şikayete bağlıdır, kişiler şikayetlerini geri çekmiştir. Geri çekmelerine rağmen soruşturmaya devam edilmesi özel hayata saygı hakkını düzenleyen 8. maddenin ihlali anlamına gelecektir.²⁷⁴

Mahkeme'ye göre, tespit edilmesi gereken hukuki mesele şudur: Zincirleme şekilde şiddete uğrayan bir kadının şikayetini geri çekmesinde rızası ne kadar geçerlidir?²⁷⁵

Rızanın anlamına dair hukuk öğretisinde çok fazla tartışma yapılmış ve bu tartışmalar mahkeme kararlarına da çokça yansımışsa da rızanın her olay bakımından ayrı olarak değerlendirilmesi onun ortak bir tanımının yapılmasını güç kılmıştır.²⁷⁶ Rıza kavramı genel olarak seçenek kavramı ile ilişkilendirilmiş ve kişinin başka bir seçim yapmasının mümkün olmadığı durumlarda verilmiş olan rızanın hukuka uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. Alternatifin olduğu ve tarafların seçim yapabildiği durumlarda dahi ortada bir şiddet varsa, var olan şiddetin toplumsal menfaati ihlal etmesi sebebiyle devlet müdahalesine izin vereceğini savunanlar da olmuştur.²⁷⁷

İHAM da bu noktada çok önemli bir değerlendirme yapmıştır; kovuşturma şikayete bağlı olsa dahi söz konusu kriterlerin varlığı halinde kişi şikayetini geri çekse de Taraf Devletin yargı organı mensuplarının kovuşturmaya devam etmekle yükümlü olduğunu belirtmiştir:

- Suçun ciddiyeti;
- Mağdurun yaralarının fiziksel veya psikolojik olması;
- Davalının silah kullanıp kullanmadığı;
- Davalının saldırıdan bu yana tehditlerde bulunup bulunmadığı;
- Davalının saldırıyı planlayıp planlamadığı;

²⁷⁴ Opuz v. Türkiye, para. 128.

²⁷⁵ Opuz v. Türkiye, para. 137.

²⁷⁶ Çiğdem Sever, Kadına Karşı Evi İçi Şiddette Devletin Sorumluluğu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Opuz v. Türkiye Kararı, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 2, 2012, s. 14.

²⁷⁷ Age., s. 15.

- Hanede yaşayan çocuklar üzerindeki psikolojik etkisi, davalının tekrar saldırıda bulunma ihtimali;
- Mağdur veya dahil olan veya olabilecek diğer kişilerin sağlığı ve güvenliğine yönelik devam etmekte olan tehdit;
- Mağdurun davalıyla halihazır ilişkisi, kovuşturmaya mağdurun isteğinin aksine devam edilmesinin bu ilişki üzerindeki etkisi;
- İlişkinin evveliyatı, özellikle geçmişte de şiddet uygulanıp uygulanmadığı;
- Ve davalının adli sicili, özellikle geçmişte şiddet uygulamış olup olmadığı.²⁷⁸

Mahkeme, ulusal makamların ceza yargılamasının koşullarını belirlemesi bakımından takdir alanlarının olduğunu ancak ortada ciddi bir suç işleme riski varsa şikayet şartı gerçekleşmemesine rağmen kovuşturmanın devam etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bir diğer ifadeyle yaşam hakkıyla özel hayata saygı hakkı karşı karşıya geldiğinde elbette yaşam hakkına üstünlük tanınacaktır; devlet yaşam hakkını korumakla yükümlüdür. Mahkeme'nin ortaya koyduğu liste dikkatli incelendiğinde listede yer alan unsurların pek çoğunun (tehdit, süreklilik, çocuklar üzerinde olumsuz etki vb.) ev içi şiddet olaylarında genellikle bulunduğu görülmektedir.²⁷⁹

Mahkeme'ye göre özen yükümlülüğünün öğeleri olarak öngörülebilirlik şartı oluşmuş, önleme yükümlülüğü ise ihlal edilmiştir. Yaşam hakkına ilişkin özen yükümlülüğü incelemesinde son olarak Taraf Devletin etkili bir cezai kovuşturma yapıp yapmadığının tespiti kalmıştır. İHAM, işlenen cinayetten ötürü altı yıldır yargılamanın devam ettiğini, dosyanın halen Yargıtay'da olmasından ötürü yargı sisteminin caydırıcı etkisi olmadığını, dolayısıyla suçu önlemede sahip olması gereken önleyici etkiyi sabote ettiği için bu unsurun da gerçekleşmediğini belirtmiştir.²⁸⁰

İHAM, yukarıda açıklanan unsurlardan ötürü devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediğinden hareketle yaşam hakkını düzenleyen 2. maddenin ayrımcılık yasağı başlıklı 14. madde temelinde ihlal edildiğine karar vermiştir.²⁸¹

İHAM, ev içi şiddet ile ilgili 14. madde değerlendirmesini Opuz Kararı'ndan sonra yerleşik içtihadı haline getirmiştir. Öyle ki *prima facie* deliller sunulamaması halleri ve başvuranın 14.

²⁷⁸ Opuz v. Türkiye, para. 138.

²⁷⁹ Sever, s. 16.

²⁸⁰ Opuz v. Türkiye, para. 151.

²⁸¹ Opuz v. Türkiye, para. 202.

madde ihlal iddiası bulunmayan vakalar hariç, ev içi şiddete dair incelenen bütün kararlarını 14. madde temelinde vermiştir.

İHAM, Opuz Kararı'yla CEDAW Komitesi'nin 19 No'lu Genel Tavsiyesi'ndeki ilkeleri hatırlatarak kadına yönelik şiddetin bir ayrımcılık ve insan hakları ihlali olduğunu kabul etmiştir. Söz konusu şiddetin toplumsal cinsiyet temelli bir şiddet olduğunu, bir grup olarak kadınları ilgilendirdiği için de ayrımcılığı içinde barındırdığını ifade etmiştir. Kadınlara yönelik şiddeti ayrımcılıkla eşitleyen bu formül, kadınlara yönelik şiddetin kalıp yargılar, ataerkillik, ekonomik ve siyasi özerklikten yoksunluk, güçlendirilmeme gibi olgularla nitelendirildiği sosyo-politik bir bakış açısını yansıtmaktadır.²⁸²

Opuz v. Türkiye Kararı ile devletin kadınları ev içi şiddete karşı korumamasının kendisinin, devletin korumama yönünde bir kastı olmasa bile ayrımcı olduğunun altı çizilmiştir.²⁸³ İHAM, Opuz v. Türkiye Kararı'ndan önce vermiş olduğu, ev içi şiddete yönelik başka bir karar olan Bevacqua ve S. v. Bulgaristan Kararı'nda ise başvuranın İHAS'ın 3.,6.,8., ve 14. maddelerin ihlal edildiği iddialarına ise yalnızca 8. madde üzerinden ihlal kararı vererek cevap vermiştir.

İHAM, Opuz v. Türkiye Kararı'nda ayrımcılığın tespitini sivil toplum örgütlerinin istatistiki verileri ve raporları sayesinde yapmıştır. Sivil toplum örgütlerinin çalışmaları ulusal düzeyde kadına yönelik şiddete dair nasıl bir tablo çizildiğinin anlaşılması bakımından hayati bir öneme sahiptir. Mahkeme öncelikle kadınlara yönelik ayrımcılığın tespiti konusunda ispat yükünün hangi tarafa ait olduğuna dair değerlendirmesini yapmış, genel hukuk kuralı olan iddia eden ispatla yükümlüdür ilkesinin önüne gelen vakalarda her zaman geçerli olmadığını belirtmiş ve eklemiştir:

"[...] belirli bir kuralın, erkeklere göre kadınların daha büyük bir yüzdesini etkilediğine ilişkin aksi kanıtlanıncaya kadar geçerli olan bir delilin mevcudiyetini gösterdiği hallerde, bunun cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmaksızın objektif unsurların bir sonucu olduğunu kanıtlamak Sorumlu Hükümet'in görevidir [...]"²⁸⁴

Bir diğer ifadeyle, belirli bir normun cinsiyete dayalı bir ayrımcılık doğurmadığını ispatlamak devletin görevidir aksi halde zaten ayrımcılığın ispatı imkansız bir hale gelir. Başvuran Türkiye'de ve özellikle olayların yaşandığı bölge olan Diyarbakır'da kadınlara yönelik genel bir ayrımcılık olduğu hakkındaki iddialarını Uluslararası Af Örgütü'nün "Türkiye: Aile İçi Şiddet

²⁸² Sezer, s. 149.

²⁸³ Kuyucu, s. 125.

²⁸⁴ Opuz v. Türkiye, para. 180.

Gören Kadınlar" başlıklı raporu ve Diyarbakır Barosu tarafından hazırlanan rapor ile desteklemiştir.

Uluslararası Af Örgütü'nün 2004 yılında hazırlamış olduğu rapora göre, Türkiye'de kadınlara yönelik şiddeti önleme konusunda genel olarak adli ve yargısal bir pasiflik mevcuttur.²⁸⁵ Mahkemeler ve kolluk, kadınların lehine çıkan koruma kararlarına erkeklerin uymalarını sağlamamakta, kadın cinayetlerinde failere tahrik edildikleri gerekçesiyle sürekli olarak indirim uygulanmaktadır.²⁸⁶

Diyarbakır Barosu Herkes İçin Adalet Projesi ile Kadın Hakları Danışma ve Uygulama Merkezi tarafından hazırlanan raporda ise, 1999-2005 yılları arasında Diyarbakır ağır ceza ve çocuk mahkemeleri tarafından karara bağlanan davalar incelenmiştir. Rapora göre yedi yıllık bu aralıkta 59 davada nihai karar verilmiş, 71 kişi öldürülmüş, öldürülen kişinin erkek olduğu davalarda, sanıkların öldürülen kişilerin yakınlarından birine tecavüz ettiği ya da fahişeliğe yönelttiği iddialarında bulunulmuştur. Öldürülen kişinin kadın olduğu davalarda ise sanıklar, mağdurun başka erkeklerle konuştuğunu ya da cinsel ilişkiye girdiğini iddia etmiştir. Verilen 59 kararın 46'sında haksız tahrik indirimi uygulanmıştır.²⁸⁷

Türkiye Hükümet yetkilileri Uluslararası Af Örgütü'nün ve Diyarbakır Barosu'nun hazırlamış olduğu raporlardaki verilere yargılamanın hiçbir aşamasında itiraz etmemişlerdir.²⁸⁸

İHAM, sivil toplum örgütlerinin istatistiki verileri ışığında ev içi şiddetten esas olarak kadınların etkilendiğine, Türkiye yargısının adli ve cezai pasifliğinin ev içi şiddeti teşvik eden bir atmosfer yarattığına, dolayısıyla toplumsal cinsiyet temelli bir şiddet ve ayrımcılık olduğuna hükmetmiştir.²⁸⁹

Ayrımcılık yasağı kapsamında değerlendirilmesi gereken en önemli konulardan birisi, Taraf Devletlerin iki kişi arasında ve ev içinde gerçekleşen şiddet olaylarını "özel meseleler" olarak addettiği durumlardır.²⁹⁰ Ev içinde yaşanan şiddet vakalarının özel meseleler olarak görülmesi; ev içinde dezavantajlı konumda bulunan yaşlı, çocuk, engelli, kadın gibi öznelerin maruz kaldığı şiddete meşru bir zemin hazırlanması anlamına gelecektir ki bu durum Taraf Devletlerin ne negatif ne pozitif yükümlülükleriyle bağdaşmaktadır.²⁹¹ Nitekim İHAM da dava konusu

²⁸⁵ Opuz v. Türkiye, para. 101.

²⁸⁶ Opuz v. Türkiye, para. 101.

²⁸⁷ Opuz v. Türkiye, para. 105, 106.

²⁸⁸ Opuz v. Türkiye, para. 193.

²⁸⁹ Opuz v. Türkiye, para. 202.

²⁹⁰ Kuyucu, s. 120.

²⁹¹ Age., s. 120.

olayda, polis memurlarının soruna müdahale edemeyecekleri bir "aile meselesi" olarak yaklaşımlarının kabul edilemez olduğunu belirtmiştir.²⁹²

Kadına yönelik şiddet; kadına yönelik ayrımcılık biçimlerinden biri ve insan hakları ihlali olduğundan, iç hukukta yetkililerin adli ve yargısal pasiflik gösterdiklerine dair iddiaların hepsini soruşturmak, Taraf Devletlerin pozitif yükümlülüklerinin başında gelmektedir. Ayrımcılık konusunda dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da İHAM'ın ayrımcılık zemininde ihlal kararı verirken şiddet uygulayanın ayrımcı saikle hareket edip etmemesini değil yetkili mercilerin vakaya yaklaşımındaki tutumlarının ayrımcı olup olmadığını kıstas almasıdır.²⁹³ Kadına yönelik şiddet vakalarında adli ve yargısal pasiflik gösteren ulusal makamların tutumunun Taraf Devletlerce soruşturulmamış olması İHAS 14. maddenin usuli yönden ihlali anlamına gelecektir.²⁹⁴

Ayrımcılığın tespiti konusunda belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise; Taraf Devletlerin iç hukukunda kadına yönelik şiddet vakalarında yetkili mercilerin tutumlarının ayrımcılık teşkil edip etmediğini tespit edecek bir kurum ya da mekanizmanın varlığı meselesidir. Bu konuda henüz yerleşik bir içtihat bulunmamakla birlikte Kuyucu'nun İHAM'ın Savda v. Türkiye Kararı²⁹⁵ üzerinden yapmış olduğu yorumun isabetli olduğu düşünülmektedir.

İHAM, Savda v. Türkiye kararında başvuran Halil Savda'nın Türkiye'de vicdani retçi statüsü tanınma talebini inceleyecek bir kurum bulunmaması nedeniyle İHAS'ın "düşünce, vicdan ve din özgürlüğü" başlıklı 9. maddesinden ihlal kararı vermiştir.²⁹⁶ Kuyucu'ya göre kıyas yoluyla, iç hukukta kadına yönelik şiddet vakalarında yetkililerin davranışlarının ayrımcılık oluşturup oluşturmadığını tespit edecek bir mekanizma bulunmamasının 14. madde ihlali anlamına gelebileceği söylenebilir.²⁹⁷

İHAM'ın Opuz v. Türkiye Kararı'nda kadına yönelik şiddeti ayrımcılık meselesi üzerinden ele almasını sağlayan bir diğer faktör dava dosyasının çok detaylı ve titiz bir şekilde hazırlanmış olmasıdır. Kuşkusuz burada sivil toplum örgütleri tarafından hazırlanmış olan raporların katkısı çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Mahkeme, ayrımcılığın tespiti konusunda başlıca şu iki kriteri aramaktadır:

²⁹² Opuz v. Türkiye, para. 195.

²⁹³ Kuyucu, s. 123.

²⁹⁴ Opuz v. Türkiye, para. 202.

²⁹⁵ Savda v. Türkiye, Başvuru No: 4730/05, 12.06.2012.

²⁹⁶ Savda v. Türkiye, para. 98.

²⁹⁷ Kuyucu, s. 123.

1. Ulusal boyutta kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddeti önlemeye yönelik bir yasal çerçeve mevcut mu?
2. Ulusal boyutta kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddeti tolere eden bir iklimin olduğu ispatlandı mı?

İkinci sorunun yanıtı; *prima facie* deliller sunulması ile doğrudan ilişkilidir. Bu delillerin sunulması ve ilk bakışta bir ayrımcılığın olduğunun ispatı ise sivil toplum örgütlerinin raporlarındaki istatistiksel verilerle sağlanacaktır. Örneğin, Opuz v. Türkiye Kararı'ndan bir yıl sonra ev içi şiddete dair çıkan bir başka karar olan A v. Hırvatistan Kararı'nda bu raporların sunulmamış olması sebebiyle Mahkeme sadece 8. madde temelinde ihlal kararı vermiştir.

Opuz v. Türkiye Kararı'nda 14. madde temelinde verilen bir diğer ihlal hükmü ise İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin "işkence yasağı" başlıklı 3. maddesine ilişkindir. 3. maddenin başlığı her ne kadar işkence yasağı olarak düzenlenmiş olsa da, madde metni içerdiği fiiller açısından ikili bir ayrıma gitmiştir: İşkence ve insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele. Bu kavramlar arasındaki farkın ne olduğuna ise bir sonraki bölümde yer verilecektir. Çünkü İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi nezdinde, ev içi şiddet konulu kararlarda İHAS 3. maddenin yargıçlar tarafından farklı bir perspektifle yorumlandığı ilk karar 2019 tarihli Volodina v. Rusya Kararı'dır.

İHAM, Opuz v. Türkiye Kararı'nda, ilgili muamelenin insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele kapsamına girebilmesi için belirli bir vahamet seviyesine ulaşması gerektiğini belirtmiş, somut olayda bu seviyeye ulaşıldığının ise açık olduğunu belirtmiştir.²⁹⁸ İHAM, devlet dışı aktörlerin 3. madde kapsamında fiillerinden sorumlu olup olmadığına dair soruna dair ise, hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde 3. kişilerin fiillerinden ötürü devletlerin dolaylı sorumluluklarının olduğunun altını çizmiştir.²⁹⁹ Bir diğer ifadeyle İHAM nezdinde kamusal/ özel alan, devlet organlarına mensup bir personel ya da herhangi bir kişi fark etmeksizin şiddet uygulayanın fiillerinden Taraf Devlet'in de sorumluluğu meydana gelmektedir.

İHAM, İHAS 3. madde açısından yaptığı değerlendirmede, isnat edilen suçların yargılaması şikayete tabi olsa dahi 2. madde üzerinden saptamış olduğu kriterlerin varlığı halinde Taraf Devletin re'sen kovuşturma yapmakla yükümlü olduğunu belirtmiştir.³⁰⁰ İHAM, şiddet uygulayan eşin fiilleri karşısında yargı makamının tutumunun etkililikten yoksun ve hatta şiddet

²⁹⁸ Opuz v. Türkiye, para. 158- 176.

²⁹⁹ Opuz v. Türkiye, para. 159.

³⁰⁰ Opuz v. Türkiye, para. 168.

uygulayana karşı belirli bir hoşgörü sergilediğini belirtmiştir.³⁰¹ Türkiye'de kadına yönelik şiddet konusundaki adli ve yargısal pasiflikten ötürü şiddet uygulayanların üzerinde tekrar şiddet uygulamaları yönünde hiçbir caydırıcı etki oluşmamaktadır.³⁰²

İHAM, Türkiye'de kadına yönelik şiddeti tolere eden iklimden ve yetkili makamların süregelen bir şekilde şiddete maruz kalan Nahide Opuz'a karşı hiçbir pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediğinden ötürü Sözleşme'nin 3. maddesinin 14. madde temelinde ihlal edildiğine karar vermiştir.³⁰³

Çalışmanın bir sonraki başlığında, Opuz v. Türkiye Kararı'nda açıklanan kriterlerin İHAM nezdinde kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet konulu kararlarda zaman içinde yerleşik hale gelmesinin seyri açıklanacaktır.

4. Opuz v. Türkiye Kararı Sonrası İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddet Konulu İçtihadı

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin Opuz v. Türkiye Kararı'nın ardından kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet konulu kararlarından bazıları şunlardır: E.S. ve Diğerleri v. Slovakya³⁰⁴, A v. Hırvatistan³⁰⁵, Valiulienė v. Litvanya³⁰⁶, Eremia v. Moldova³⁰⁷, T.M. ve C.M. v. Moldova³⁰⁸, Durmaz v. Türkiye³⁰⁹, Civek v. Türkiye³¹⁰, M.G. v. Türkiye³¹¹, Halime Kılıç v. Türkiye³¹², Talpis v. İtalya³¹³ ve Volodina v. Rusya³¹⁴.

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi, Opuz v. Türkiye Kararı ile oluşturduğu içtihadını yukarıda sayılan kararlar ile yerleşik hale getirmiştir. 2019 Temmuz'da vermiş olduğu Volodina v. Rusya Kararı ile kadına yönelik şiddet vakalarında İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 3. maddesi açısından çığır açıcı bir yorumda bulunmuştur. Volodina v. Rusya Kararı, bu açıdan Opuz v. Türkiye Kararı'ndan ayrılmaktadır.

³⁰¹ Opuz v. Türkiye, para. 170.

³⁰² Opuz v. Türkiye, para. 170.

³⁰³ Opuz v. Türkiye, para. 202.

³⁰⁴ E.S. ve Diğerleri v. Slovakya, Başvuru No: 8227/04, 15.09.2009.

³⁰⁵ A v. Hırvatistan, Başvuru No: 55164/08, 14.10.2010.

³⁰⁶ Valiulienė v. Litvanya, Başvuru No: 33234/07, 26.03.2013.

³⁰⁷ Eremia v. Moldova, Başvuru No: 3564/11, 28.08.2013.

³⁰⁸ T.M. ve C.M. v. Moldova, Başvuru No: 26608/11, 28.04.2014.

³⁰⁹ Durmaz v. Türkiye, Başvuru No: 3621/07, 13.11.2014.

³¹⁰ Civek v. Türkiye, Başvuru No: 55354/11, 23.02.2016.

³¹¹ M.G. v. Türkiye, Başvuru No: 646/10, 22.03.2016.

³¹² Halime Kılıç v. Türkiye, Başvuru No: 63034/11, 28.06.2016.

³¹³ Talpis v. İtalya, Başvuru No: 41237/14, 02.03.2017.

³¹⁴ Volodina v. Rusya, Başvuru No: 41261/17, 09.07.2019.

İHAM'ın Opuz v. Türkiye Kararı'ndan üç ay sonra verdiği, ev içi şiddete dair bir diğer karar ise E.S. ve Diğerleri v. Slovakya Kararı'dır. E.S. ve Diğerleri v. Slovakya Kararı'nda başvuran, eski eşi tarafından şiddete maruz kalan kadın E.S. ve onun üç çocuğudur.³¹⁵ Başvuran E.S. ve üç çocuğu, E.S.'nin eski eşi ve çocuklarının babası tarafından fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalmıştır.³¹⁶ Ayrıca başvuran E.S.'nin kızı, babası tarafından cinsel istismara da maruz kalmıştır.³¹⁷

E.S. ve üç çocuğunun maruz kaldığı fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddet vakalarına karşılık yerel mahkemeler yaklaşık üç yıl boyunca şiddete maruz kalanlar için herhangi bir koruyucu önlem almamıştır.³¹⁸ Cinsel istismar suçundan ötürü failin cezalandırılmasına bile iki yıl sonra karar verilmiştir. İHAM, E.S. ve Diğerleri v. Slovakya Kararı'nı 3. ve 8. maddeler üzerinden vermiştir.³¹⁹ Belirtilmesi gerekir ki başvuranlar 14. madde ihlalini ileri sürmemişlerdir. Dolayısıyla dosya içinde 14. maddenin ihlal iddiasını destekleyecek *prima facie* deliller de sunulmamıştır.

A v. Hırvatistan başvurusunda ise sadece 8. madde temelinde ihlal kararı verilmiştir.³²⁰ Çünkü başvuran, ulusal boyutta kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddete tolere eden bir iklim olduğunu *prima facie* delillerle ispatlamamış; konuya ilişkin hiçbir istatistiki veri ya da rapor sunmamıştır.³²¹

A v. Hırvatistan Kararı'ndan sonra konuya ilişkin verilen bir diğer karar olan Valiuliene v. Litvanya Kararı'nın verildiği zaman diliminde ise İstanbul Sözleşmesi'nin imzaya açıldığının belirtilmesi gerekir. Valiuliene v. Litvanya Kararı, fiziksel şiddetin 3. madde kapsamında değerlendirilmesinde asgari eşiğin tanımlanması ve psikolojik şiddet vurgusu açısından önemli bir karardır.

Valiuliene v. Litvanya Kararı'nda, başvuran, partneriyle birlikte yaşayan ve beş ayrı kez fiziksel şiddete maruz kalan bir kadındır.³²² Başvuran, maruz kaldığı fiziksel şiddetten ötürü şikayetçi olsa da, görevli savcı başvuranın yaralanmalarının hafif nitelikte olduğundan ötürü kovuşturma aşamasına geçmemiştir.³²³ İHAM nezdinde yapılan yargılamada Hükümetin savunması da aynı

³¹⁵ E.S. ve Diğerleri v. Slovakya, para. 5.

³¹⁶ E.S. ve Diğerleri v. Slovakya, para. 6.

³¹⁷ E.S. ve Diğerleri v. Slovakya, para. 8.

³¹⁸ E.S. ve Diğerleri v. Slovakya, para. 8-19.

³¹⁹ E.S. ve Diğerleri v. Slovakya, para. 44.

³²⁰ A v. Hırvatistan, para. 100-104.

³²¹ A v. Hırvatistan, para. 104.

³²² Valiuliene v. Litvanya, para. 7.

³²³ Valiuliene v. Litvanya, para. 10-19.

yöndedir: Bir fiilin 3. madde kapsamında değerlendirilmesi için belirli bir asgari eşiğe ulaşması gerekmektedir ve somut olayda bu eşiğe ulaşılmamıştır.³²⁴

İHAM, bir fiilin 3. madde kapsamında değerlendirilmesi için belirli bir vahamet derecesine sahip olması gerektiğini kabul etmiştir ancak fiilin değerlendirilmesinde fiziksel etki kadar psikolojik etkinin de önemli olduğunun altını çizmiştir.³²⁵ İHAM, Valiuliene v. Litvanya başvurusunda 3. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.³²⁶ Başvuranın 14. maddenin ihlal edildiğine yönelik bir iddiası ise bulunmamaktadır. Valiuliene v. Litvanya Kararı'nda 3. maddenin değerlendirilmesi sırasında, başvuranın maruz kaldığı psikolojik şiddetin vurgulanmasında İstanbul Sözleşmesi'nin etkisi yadsınamaz.

Eremia v. Moldova Kararı'nda ise, başvuran, eşi tarafından iki kızının önünde sürekli olarak fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalmıştır; başvuranın boşanma davası açmasının ardından şiddetin dozu giderek artmıştır.³²⁷ Başvuran, eşi A. tarafından maruz kaldığı ölümcül bir saldırı sonrası Adli Tıp tarafından 11 gün sonra muayene edilmiş ve muayenede herhangi bir fiziksel şiddet bulgusuna rastlanmamıştır. Yine başvuranın talep ettiği koruma kararının 24 saat içerisinde çıkarılması zorunlu olmasına rağmen karar 13 gün sonra çıkarılmıştır.³²⁸ Koruma kararına rağmen saldırılar devam etmiş, başvurana polisler tarafından şikayetini geri çekmesi yönünde tavsiyeler verilmiştir.³²⁹ Soruşturmada görevli olan savcı ise A.'nın toplumsal bir zararının olmaması sebebiyle soruşturmayı erteleme kararı vermiştir.³³⁰

İHAM ilgili kararında, dava konusu olaylar silsilesindeki adli ve yargısal pasif tavır karşısında toplumsal cinsiyete dayalı bir ayrımcılık olduğuna kanaat getirmiş ve 14. madde temelinde 3. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.³³¹

Eremia v. Moldova Kararı'nın 14. madde temelinde verilmesinin sebebi şudur: Başvuran, Moldova'da kadına yönelik şiddetin ciddi boyutlarını detaylı bir şekilde anlatan Birleşmiş Milletler Kadına Yönelik Şiddet, Nedenleri ve Sonuçları Özel Raportörü tarafından istatistikî verileri dosya içinde sunmuştur.³³² Bir diğer ifadeyle İHAM, Opuz v. Türkiye Kararı'ndaki ayrımcılığın ispatlanması konusundaki *prima facie* delillerin Eremia v. Moldova dosyasında

³²⁴ Valiuliene v. Litvanya, para. 54-63.

³²⁵ Valiuliene v. Litvanya, para. 69.

³²⁶ Valiuliene v. Litvanya, para. 86.

³²⁷ Eremia v. Moldova, para. 7.

³²⁸ Eremia v. Moldova, para. 8-12.

³²⁹ Eremia v. Moldova, para. 14-18.

³³⁰ Eremia v. Moldova, para. 27.

³³¹ Eremia v. Moldova, para. 91.

³³² Eremia v. Moldova, para. 89-91.

olması sebebiyle kararını 14. madde temelinde vermiştir, konuya ilişkin aynı kriterleri uygulamıştır.

T.M. ve C.M. v. Moldova kararında ise; başvuran T.M., eşi M.M.' den kendisine ve çocuğu C.M.'ye karşı saldırgan tavırlar göstermesi ve kumar oynamaya başlaması sebebiyle boşanmıştır.³³³ Boşanma kararının ardından ortak konutun ¼ ünün M.M.'ye ¾ ünün ise T.M.'ye tahsis edilmesi ile M.M.'nin saldırılarının dozu artmıştır. T.M. koruma kararı almasına rağmen ilgili kararın tebliğ edilmesi 10 gün sürmüştür. Yine T.M.'nin ceza davası açılması talebi soruşturmada görevli olan savcı tarafından T.M.'nin yaralanmalarının belli bir ciddiyete ulaşmadığı sebebiyle reddedilmiştir.³³⁴

İHAM, soruşturmada görevli olan savcının tavrının Taraf Devletlerin pozitif yükümlülükleriyle bağdaşmadığını, ayrıca ev içi şiddetin sadece fiziksel şiddet ile sınırlı olmadığını, psikolojik, ekonomik şiddet gibi türlerinin de bulunduğunu ifade etmiştir. İHAM, yetkililerin konuya yaklaşımının, M.M.'nin tekrar şiddet uygulayacağına öngörülmesine rağmen buna göz yumulması şeklinde olduğu, bu durumun da önleme yükümlülüğünü ihlal etmesi sebebiyle 14. madde temelinde 3. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.³³⁵

İHAM'ın T.M. ve C.M. v. Moldova Kararı'nı 14. madde temelinde vermesinin sebebi ise, dosya içinde Moldova'da kadına yönelik şiddetin türlerini detaylı bir şekilde anlatan ve bu şiddetin %63'ünün ev içi şiddet olduğunu belirten, Moldova Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Bürosu tarafından hazırlanan "Moldova Cumhuriyeti'nde Aile İçerisinde Kadına Yönelik Şiddet" isimli raporun sunulmasından ötürüdür.³³⁶

İHAM tarafından, T.M. ve C.M. v. Moldova Kararı'yla aynı yıl verilen konuya ilişkin bir diğer karar ise Durmaz v. Türkiye Kararı'dır. Dava konusu olayda başvuran Ümran Durmaz, şüpheli şekilde öldürülen kızı Gülperi O. adına başvuruda bulunmuştur.³³⁷ Gülperi O., Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'nde hemşire olarak çalışmaktadır ve aynı hastanenin eczanesinde çalışan O.O. ile evlidir.³³⁸

Başvuran Ümran Durmaz; kızının, eşi tarafından çok sık şiddete maruz kaldığını ifade etmiştir.³³⁹ O.O., 18 Temmuz 2005 tarihinde, Gülperi O.'yu hastaneye getirip aşırı dozda ilaç

³³³ T.M. ve C.M. v. Moldova, para. 6-8.

³³⁴ T.M. ve C.M. v. Moldova, para. 9-13.

³³⁵ T.M. ve C.M. v. Moldova, para. 62,64.

³³⁶ T.M. ve C.M. v. Moldova, para. 26.

³³⁷ Durmaz v. Türkiye, para. 3.

³³⁸ Durmaz v. Türkiye, para. 7.

³³⁹ Durmaz v. Türkiye, para. 8.

yuttuğunu ifade etmiştir.³⁴⁰ Hastane polisinin olay üzerine O.O.'dan aldığı ifade; O.O. eşi ile tartıştığını ve ona vurduğunu, ardından evden ayrıldığını ve döndüğünde Gülperi O.'nun fenalaşmış olduğunu gördüğünü söylemiştir.³⁴¹ Gülperi O.'nun hastanede tedavisine başlanmıştır ancak kurtarılamamıştır.³⁴² Gülperi O. hastaneye getirildikten yaklaşık üç buçuk saat sonra hayatını kaybetmiştir.³⁴³

Gülperi O.'nun, kesin ölüm sebebi yetkili merciler tarafından tespit edilmeden kayıtlara intihar olarak geçmiştir.³⁴⁴ Gülperi O.'nun anne ve babası, kızlarının intihar etmediğini eşi tarafından öldürüldüğünü ifade etmiş ve suç duyurusunda bulunmuşlardır.³⁴⁵ Suç duyurusu üzerine; görevli olan savcı, Adli Tıp Kurumu'nun Gülperi O.'nun vücudunda yabancı bir ilaca rastlanmadığı yönündeki raporuna rağmen, ölüm sebebinin intihar olduğuna karar vermiştir.³⁴⁶

Başvuran; savcının kararına karşı, ağır ceza mahkemesine itirazda bulunmuştur.³⁴⁷ Ağır ceza mahkemesi ise görevli savcının kararında bir isabetsizlik olmadığı yönünde karar vermiştir.³⁴⁸

İHAM; Opuz v. Türkiye Kararı'ndaki kriterlerine atıf yaparak, ev içi şiddetin başta kadınları etkilediğine, Türkiye'deki yargıdaki genel ve ayrımcı nitelikteki etkisizliğin ev içi şiddeti teşvik eden bir ortam yarattığını belirtmiştir.³⁴⁹ İHAM; somut davada, soruşturmadaki eksikliklerden ve adli pasiflikten ötürü, ulusal makamların pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediklerine, bu nedenle Sözleşme'nin 2. maddesinin usul yönünden ihlal edildiğine karar vermiştir.³⁵⁰

İHAM; Durmaz v. Türkiye Kararı'nda, Türkiye'de ev içi şiddeti tolere eden ayrımcı bir iklim olduğunu vurgulamasına rağmen sadece 2. madde üzerinden ihlal kararı vermiştir. Belirtilmesi gerekir ki; başvuran 14. maddenin ihlal edildiği iddiasında da bulunmamıştır.

Durmaz v. Türkiye kararından 15 ay sonra, yine Türkiye'ye karşı açılan bir davada çıkan başka bir karar ise Civek v. Türkiye Kararı'dır. Başvuranlar, babaları tarafından öldürülen anneleri adına başvuran Hayriye Pınar Civek, Rabia Merve Civek ve Yaşar Civek'tir.³⁵¹

³⁴⁰ Durmaz v. Türkiye, para. 9.

³⁴¹ Durmaz v. Türkiye, para. 10.

³⁴² Durmaz v. Türkiye, para. 12.

³⁴³ Durmaz v. Türkiye, para. 12.

³⁴⁴ Durmaz v. Türkiye, para. 12.

³⁴⁵ Durmaz v. Türkiye, para. 13, 15.

³⁴⁶ Durmaz v. Türkiye, para. 16.

³⁴⁷ Durmaz v. Türkiye, para. 25,26.

³⁴⁸ Durmaz v. Türkiye, para. 27.

³⁴⁹ Durmaz v. Türkiye, para. 65.

³⁵⁰ Durmaz v. Türkiye, para. 67.

³⁵¹ Civek v. Türkiye, para. 1.

Başvuranların annesi Selma Civek, 23 yıllık evlilik hayatı boyunca şiddete maruz kalmış bir kadındır.³⁵² Selma Civek, artan şiddetten ötürü üç çocuğu ile sığınma evine yerleşmiştir.³⁵³ Selma Civek, tüm çabalarına rağmen eşi tarafından bıçakla yaralanmış ve ölüm tehditleri almaya devam etmiştir.³⁵⁴ Yaşanan bu bıçakla yaralama saldırısından sonra H.C. (Selma Civek'in eşi) tutuklanmıştır.³⁵⁵ Ancak tutukluluk durumu, Selma Civek' in şikayetini geri çekmesiyle sadece 27 gün sürmüştür.³⁵⁶ Serbest bırakılan H.C., sokak ortasında Selma Civek'i 22 yerinden bıçaklayarak katletmiştir.³⁵⁷

İHAM, yine Opuz kararındaki kriterlerini tekrar etmiş, Taraf Devletin önleme yükümlülüğüne dair pozitif yükümlülüklerini ihlal ettiğinden ötürü Sözleşme'nin 2. maddesinin ihlal edildiğine oy birliğiyle karar vermiştir.³⁵⁸ Civek v. Türkiye Kararı 14. madde zemininde verilmemiştir çünkü ayrımcılığın ispatına ilişkin *prima facie* deliller dosya içine konulmamıştır.³⁵⁹

Civek v. Türkiye ile aynı yıl verilen bir karar daha vardır: M. G. v. Türkiye Kararı.

M.G. v. Türkiye başvurusunda; başvuran, eşi tarafından, cinsel saldırıya, yaralamaya (sopayla ayakları kırılmış, jiletle dudağı kesilmiş, çakıyla yanağı delinmiştir) tehditlere, hakaretlere ve psikolojik şiddete maruz kalmıştır.³⁶⁰ Başvuran hakkında, yaşamış olduğu bu korkunç olaylardan kaynaklı olarak majör depresif bozukluk ve kronik travma sonrası stres bozukluğu teşhisi de mevcuttur.³⁶¹

Başvuran; ruh sağlığının bozulmuş olduğuna dair psikiyatri bölümünden de rapor alarak şikayette bulunmasına rağmen, soruşturmada görevli savcı eski eşi hakkında zorla getirilme kararını 5 ay sonra çıkartmıştır.³⁶² Soruşturma ise Adli Tıp raporuna rağmen 5 yıl 6 aydan daha uzun bir süre sonra başlatılmıştır.³⁶³

Dava konusu olayda bir diğer hukuki sorun ise; başvuranın 24 Eylül 2007 tarihinde boşanması ve boşanmış olduğu süre ile 6284 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği 20 Mart 2012 tarihi arasında yasal çerçeve ve uygulamanın koruma tedbirlerinden yararlanmasına dair net bir tavır

³⁵² Civek v. Türkiye, para. 33-69.

³⁵³ Civek v. Türkiye, para. 8.

³⁵⁴ Civek v. Türkiye, para. 11

³⁵⁵ Civek v. Türkiye, para. 14

³⁵⁶ Civek v. Türkiye, para. 18.

³⁵⁷ Civek v. Türkiye, para. 26.

³⁵⁸ Civek v. Türkiye, para. 65-66.

³⁵⁹ Civek v. Türkiye, para. 69.

³⁶⁰ M.G. v. Türkiye, para. 7.

³⁶¹ M.G. v. Türkiye, para. 11.

³⁶² M.G. v. Türkiye, para. 25.

³⁶³ M.G. v. Türkiye, para. 38.

sergilememesidir.³⁶⁴ Çünkü 6284 sayılı Kanun'dan önceki 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'da korumanın sınırlarının evli olmayan kadınları kapsadığına dair uygulamada yeknesaklık bulunmamaktaydı.

İHAM Opuz v. Türkiye Kararı'ndaki kriterleri vurgulamış, Sözleşme'nin 3. maddesi anlamında Taraf Devletlerin pozitif yükümlülüklerinin öncelikli olarak, kişiler tarafından yapılan kötü muameleleri önlemek ve cezalandırmak amacıyla yasal çerçeve oluşturmak olduğunu belirtmiştir.³⁶⁵ Ev içi şiddete dair yasal bir çerçeve oluşturma yükümlülüğünün ardından, mağdurları koruma ve kötü muameleden sorumlu olanları cezalandırma yükümlülüğü gelmektedir.³⁶⁶

M.G. v. Türkiye başvurusunda; başvuranın boşanması ile iç hukukta korumadan yoksun kalması hali zaten başlı başına bir ihlal sebebidir. İHAM da bunu belirtmiş; başvuranın, eski eşine karşı koruma tedbirlerinden 6284 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesine kadar faydalanamamasının, başvuranın fiziksel bütünlüğünü tehdit altında bıraktığını vurgulamıştır.³⁶⁷ İHAM; yasal boşluk olan dönemden ötürü, başvuranın, korku, kırılabilirlik ve güvensizlik duygularıyla yaşamak zorunda kaldığını belirtmiştir.³⁶⁸

İHAM başvuranın boşandığı ve 6284 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği, yaklaşık olarak beş yıllık süre zarfında, başvuran açısından yasal bir çerçevenin olmaması ve başvuranın maruz kaldığı şiddeti yetkili makamlara bildirmesine rağmen süregiden adli pasiflikten ötürü Türkiye'nin İHAS'ın 3. maddesiyle birlikte 14. maddesini ihlal ettiğine karar vermiştir.³⁶⁹ M.G. v. Türkiye Kararı'ndaki 14. madde ihlalinin tespiti, dosya içindeki Türkiye'de kadına yönelik şiddet konusunda yasal çerçevenin eksikliklerini anlatan İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı'nın istatistik verilerini barındıran raporları sayesinde yapılmıştır.³⁷⁰

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin M.G. v. Türkiye Kararı ile ev içi şiddete dair 3. maddeye dair kriterlerinin yerleşik hale geldiği görülmektedir. Taraf Devletlerin İHAS 3. maddeye dair maddi ve usule ilişkin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmemesinden ötürü ihlal kararları çıkacağı belirginleşmiştir. Ev içi şiddet vakalarında İHAS 3. maddeye dair maddi yükümlülüklerin başlıcaları şunlardır:

³⁶⁴ M.G. v. Türkiye, para. 9.

³⁶⁵ M.G. v. Türkiye, para. 85.

³⁶⁶ M.G. v. Türkiye, para. 85.

³⁶⁷ M.G. v. Türkiye, para. 105.

³⁶⁸ M.G. v. Türkiye, para. 105.

³⁶⁹ M.G. v. Türkiye, para. 107.

³⁷⁰ M.G. v. Türkiye, para. 45, 52.

- Ev içi şiddeti önlemeye dair yasa çıkarılması,
- Koruyucu ve önleyici tedbirlerin alınmış olması,
- Alınmış olan bu tedbirlerin etkili şekilde uygulanması.

İHAM 3. maddeye dair Taraf Devletlerin usule ilişkin yükümlülüklerinin başlıcaları ise şunlardır:

- Ev içi şiddete dair etkili bir soruşturma yapılması,
- Adli ve yargısal pasiflik gösterilmemesi,
- Şiddet vakalarına karşılık olarak ivedi bir şekilde cevap verilmesi,
- Yargılamaların uzun sürmemesi ve cezasızlığın önüne geçilmesi.³⁷¹

Opuz v. Türkiye Kararı ile belirtilen bu kriterler M.G. v. Türkiye kararları ile yerleşik bir hale gelmiştir. İHAM, ev içi şiddete dair yerleşik içtihadını, başta Türkiye ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelen kadına yönelik şiddet konulu başvuruları ile oluşturmuştur. Civek v. Türkiye ve M.G. v. Türkiye kararlarının verildiği yıl olan 2016'da Türkiye'ye karşı bir ihlal kararı daha verilmiştir: Halime Kılıç v. Türkiye.

Halime Kılıç v. Türkiye Kararı'nda; başvuran Halime Kılıç, davayı katledilen kızı Fatma Babatlı adına açmıştır.³⁷² Fatma Babatlı, 17 yıldır evlidir ve evlendiği süre boyunca hem kendisi hem de çocukları eşi S.B. tarafından şiddet görmektedir.³⁷³ Dava konusu olayları, şiddetin artık dayanılmaz bir boyuta geldiği 4 ayrı vaka oluşturmuş ki sonuncusu Fatma Babatlı'nın ölümü ile neticelenmiştir.³⁷⁴

İHAM, Fatma Babatlı'nın maruz kaldığı şiddetten ötürü dört defa ulusal makamlara başvurduğunu, üç adet koruma kararı çıkarttığını belirtmiştir.³⁷⁵ Ancak birinci koruma kararı S.B.'ye 19 gün, ikinci ise 8 hafta sonra tebliğ edilmiştir.³⁷⁶ O kadar ki koruma kararlarının çıktığı ve tebliğ edildiği zaman aralığında Fatma Babatlı tekrar şiddet görmüştür.³⁷⁷

Şikayete konu vakalardan birinde; S.B., Fatma Babatlı ve kız kardeşlerini yaralamış, Fatma Babatlı'nın boynuna jilet dayayıp ölümcül bir hamle yapmak üzereyken polisleri görüp kaçmış ve tüm bu fiillerden ötürü S.B. hakkında sadece adli para cezası ve hükmün açıklanmasının geri

³⁷¹ Sezer, s. 184.

³⁷² Halime Kılıç v. Türkiye, para. 3.

³⁷³ Halime Kılıç v. Türkiye, para. 7.

³⁷⁴ Halime Kılıç v. Türkiye, para. 7-45.

³⁷⁵ Halime Kılıç v. Türkiye, para. 94, 95.

³⁷⁶ Halime Kılıç v. Türkiye, para. 96.

³⁷⁷ Halime Kılıç v. Türkiye, para. 96.

birakılması kararı verilmiştir.³⁷⁸ Benzer bir ciddi şiddet vakasında da sulh ceza hakimliği, soruşturmada görevli olan savcının talebinin aksine S.B.'nin serbest bırakılmasına karar vermiştir.³⁷⁹

İHAM, ayrıca S.B.'nin hakkında çıkan koruma kararlarını defalarca ihlal etmesine rağmen ulusal makamların bu konuda hiçbir şey yapmadıklarını, şiddetin tekrarlanacağı bir cezasızlık ortamı oluşturduklarını belirtmiştir.³⁸⁰ Bütün bu sayılan sebeplerden ötürü, Türkiye yaşam hakkını koruma konusunda üzerine düşen özen ve koruma yükümlülüklerini yerine getirmemiştir. Mahkeme, İHAS'ın 2. maddesiyle beraber 14. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.³⁸¹ Halime Kılıç v. Türkiye başvurusunda, sivil toplum örgütlerinin gölge raporları, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün "Türkiye'de Aile İçi Şiddet ve Korumaya Erişim" konulu raporu, Hacettepe Üniversitesi'nin "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet" isimli raporu ve konuya ilişkin diğer raporlar da sunulmuştur.³⁸²

Halime Kılıç v. Türkiye Kararı'ndan bir yıl sonra ev içi şiddete dair verilen bir diğer karar ise Talpis v. İtalya Kararı'dır.

Başvuran Elisaveta Talpis, A.T. ile evlidir ve bu evlilikten iki çocuğu bulunmaktadır.³⁸³ A.T., kızına ve başvurana fiziksel şiddet uygulamakta, ayrıca başvurana arkadaşlarıyla cinsel birliktelik yaşamaya zorlamaktadır.³⁸⁴

Başvuran bu saldırılara karşı defalarca şikayette bulunmuş, sağlık raporu almış, kızını ve oğlu için de koruma talep etmiştir ancak şikayetlerine karşın etkin bir koruma sağlanamamış, A.T. için sadece para cezasına hükmedilmiştir.³⁸⁵

A.T'nin üçüncü saldırısında başvuran yaralanmış oğlu ise öldürülmüştür; yaralama ve cinayetten ötürü yedi ay sonra dava açılmış, yargılama ise üç yıl sürmüştür.³⁸⁶ İHAM, başvuranın oğlunun ölümünden ötürü İtalya'nın özen yükümlülüğünü ihlal ettiği gerekçesiyle 2. maddeden ihlal kararı vermiştir.³⁸⁷

³⁷⁸ Halime Kılıç v. Türkiye, para. 28.

³⁷⁹ Halime Kılıç v. Türkiye, para. 38.

³⁸⁰ Halime Kılıç v. Türkiye, para. 99.

³⁸¹ Halime Kılıç v. Türkiye, para. 122.

³⁸² Halime Kılıç v. Türkiye, para. 61-63, 67-69.

³⁸³ Talpis v. İtalya, para. 7.

³⁸⁴ Talpis v. İtalya, para. 9,10,14.

³⁸⁵ Talpis v. İtalya, para. 35.

³⁸⁶ Talpis v. İtalya, para. 42, 43.

³⁸⁷ Talpis v. İtalya, para. 125.

İHAM, İHAS 3. maddeye ilişkin olarak, doğrudan İstanbul Sözleşmesi'nin başlangıç kısmına atıf yapmış, ev içi şiddet olaylarına ilişkin Taraf Devletlerin daha fazla özen göstermesi gerektiğini belirtmiş, başvuran Elisaveta Talpis'i devlet tarafından korunması gereken hassas kişi olarak nitelendirmiştir.³⁸⁸ Kararda ayrıca İstanbul Sözleşmesi'nin 48. maddesinin tamamına yer verilmiştir.³⁸⁹ İstanbul Sözleşmesi'nin 48. maddesi, ev içi şiddet vakalarında mağdur hakları merkezli bir perspektifin izlenmesine ilişkin kaleme alınmış bir maddedir.

İHAM, işlenen cinayet ve yaralama nedeniyle ancak yedi ay sonra dava açılıp yargılamanın ise üç yıl sürmesinden ötürü adli ve yargısal pasiflik olduğundan hareketle 3. maddeden ihlal kararı vermiştir.³⁹⁰ Talpis v. İtalya başvurusunda; Ulusal İstatistik Enstitüsü'nün "Kadına Yönelik Şiddet" isimli raporundan istatistiki veriler, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin tavsiye kararları ve Birleşmiş Milletler Özel Raportörü'nün İtalya ziyaretine dair kadına yönelik şiddet konulu görüşleri bulunmaktadır.³⁹¹ Bu veriler ile 3. madde ile birlikte 14. maddenin ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Her ne kadar ayrık görüş ile sınırlı olsa da, İHAS 3. madde açısından çığır açıcı tespitin yapıldığı karar ise Volodina v. Rusya Kararı'dır.

Volodina v. Rusya Kararı'nın 3. madde açısından farklılığını ortaya koyabilmek için öncelikle 3. maddeden kısaca bahsedilmesi gerekmektedir. Sözleşme'nin 3.maddesi işkence yasağını düzenlemekte ve aşağıdaki ifadeyi içermektedir:

"Hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleyle ya da cezaya maruz bırakılamaz."

Madde lafzından da anlaşılacağı üzere burada ikili bir ayrıma gidilmektedir; işkence ve insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele. Sözleşme'nin 3. maddesinin bir olayda uygulanabilmesi için asgari ağırlık düzeyine ulaşmış bir şiddetin bulunması gerekmektedir ancak bu muameleler ilgili maddede tek tek tanımlanmamıştır.³⁹²

İHAM, işkencenin tanımıyla ilgili olarak Birleşmiş Milletler İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'nin 1.maddesinde yapılan tanımı kabul etmiştir. Bu tanıma göre işkence; kamu görevlisi ya da resmi sıfatla hareket eden bir kişi tarafından ya da bu kişilerin onaylarıyla üçüncü kişiler tarafından bilgi elde etmek, işlenmiş veya işlendiğinden şüphelenen bir fiil nedeniyle cezalandırmak veya zorlamak

³⁸⁸ Talpis v. İtalya, para. 129.

³⁸⁹ Talpis v. İtalya, para. 129.

³⁹⁰ Talpis v. İtalya, para. 131, 132.

³⁹¹ Talpis v. İtalya, para. 55,57, 91-93.

³⁹² Osman Doğru, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi, Legal, Mart 2013, İstanbul, s. 8.

amacıyla veya ayrımcılığa dayanan herhangi bir sebeple kasten işlenen ve işlendiği kimseye fiziksel ve ruhsal olarak ağır acı veya ıstırap veren herhangi bir fiildir.³⁹³ Asgari bir seviyeye ulaşan ancak işkencenin tanımındaki unsurların yer almadığı şiddet fiilleri genel olarak insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele kapsamında ele alınmaktadır.³⁹⁴

Kadınların insan hakları alanında çalışanların büyük bir kesiminin ev içi şiddetle ilgili olarak taleplerinden birisi de ev içi şiddetin işkence olarak kabul edilmesidir. İHAM, ev içi şiddete ilişkin kararlarında 3. maddeden ihlal vermekle birlikte ev içi şiddeti doğrudan işkence olarak nitelendirmemiştir. Konuyla ilgili olarak, 2019 tarihli Volodina v. Rusya Kararı'nda Hakim Pinto De Albuquerque ve Dedov ayrık görüşünde işkence nitelendirmesi yapılmış ancak henüz içtihat değişikliği gerçekleşmemiştir.

Volodina v. Rusya Kararı'nda; başvuran Valeriya Volodina eski partneri S. ile 2014 yılında birlikte yaşamaya başlamış, evden ayrılmak istediğinde ise S. saldırganlaşmaya başlamış ve ölüm tehditlerinde bulunmuştur.³⁹⁵

Başvuru konusu olayda 2016 Ocak- 2018 Mart arasında yedi ayrı ciddi şiddet vakası bulunmaktadır; S. başvuranın arabasının camlarını kırmış, fren hortumunu kesmiş, içinde kimliğinin ve cep telefonunun bulunduğu çantasını çalmıştır.³⁹⁶ Şiddet vakalarının birinde S., başvuran hamile iken başvuranın yüzüne ve karnına yumruk atmış ve kürtaj olmasına sebep olmuştur.³⁹⁷ Başvuran en baştan beri her bir şiddet vakası hakkında şikayetçi olmuştur ancak şiddet olaylarının önü kesilmemiştir.

Başvuran taşınmak için devamlı teşebbüslerde bulunmuş, Moskova'ya sığınmaya çalışmış, S.'ye adres vermemesine rağmen başvuranın iş aradığı bir sırada S. sahte bir iş mülakatı düzenleyerek başvuranı kaçırmıştır.³⁹⁸ Başvuran daha sonra çantasının içine saklanmış bir GPS cihazı bulmuştur.³⁹⁹ S. ayrıca başvuranın özel fotoğraflarını kamusal alanlarda, sosyal ağlarda rızası olmadan paylaşmıştır.⁴⁰⁰ Tüm bu şiddet, ısrarlı takip, ölümle tehdit, özel hayatın gizliliğinin ihlali suçlarına rağmen ulusal makamlar süregelen bir şekilde adli pasiflik göstermiştir.⁴⁰¹

³⁹³ Age., s. 8.

³⁹⁴ Age., s. 8.

³⁹⁵ Volodina v. Rusya, para. 8, 9.

³⁹⁶ Volodina v. Rusya, para. 10-22.

³⁹⁷ Volodina v. Rusya, para. 14.

³⁹⁸ Volodina v. Rusya, para. 20-24.

³⁹⁹ Volodina v. Rusya, para. 28.

⁴⁰⁰ Volodina v. Rusya, para. 30.

⁴⁰¹ Volodina v. Rusya, para. 94.

İHAM 3. madde açısından yaptığı değerlendirmede, başvuranın hamileyken maruz kaldığı fiziksel şiddet ile 3. madde açısından asgari eşiğe ulaştığını tespit etmiş ayrıca ev içi şiddetin en önemli unsurlarından birinin psikolojik etki olduğunu altını çizmiştir.⁴⁰² Mahkeme, S.'nin devamlı olarak uyguladığı taciz, tehdit ve ısrarlı takip ile başvuran üzerinde korku, kaygı ve derin bir güçsüzlük hissi yarattığını belirtmiş, bu durumun da 3. madde açısından insan onuruyla bağdaşmayan asgari eşiğe ulaştığını belirtmiştir.⁴⁰³ İHAM, 3. maddedeki yasakların ihlal edildiğine dair tespitinin ardından Taraf Devletin bu ihlal karşısında pozitif yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini incelemeye geçmiştir.

İHAM, öncelikli olarak Rusya'da kadınları şiddetten korumaya yönelik yeterli hukuki çerçevenin oluşturulmadığını tespit etmiş, önleme ve etkili bir soruşturma yürütme yükümlülüklerinin yerine getirilmediğinden hareketle 3. maddenin ihlal edildiğine kanaat getirmiştir.⁴⁰⁴ Mahkeme ayrıca Rusya'da ev içi şiddetten orantısız bir şekilde kadınların etkilendiğini belirtmiş ve Rus yetkililerin ev içi şiddete izin veren iklimi tolere eden tavrından ötürü 3. madde ile birlikte 14. maddenin de ihlal edildiğini tespit etmiştir.⁴⁰⁵

Buraya kadar bakıldığında; Volodina v. Rusya Kararı İHAM' ın ev içi şiddete dair vermiş olduğu diğer kararlardan çok farklı değildir; ev içi şiddet kötü muamele yasağı kapsamında değerlendirilmiş, kötü muamele yasağı sadece fiziksel şiddet ile sınırlı tutulmamış, psikolojik şiddet de bu kapsamda ele alınmıştır. Ev içi şiddete dair 14. maddeyle birlikte 3. maddenin ihlalinin tespit edildiği diğer kararlarda da olduğu gibi devletlerin sorumluluğunu doğuran en önemli unsur; yetkililerin ev içi şiddete izin veren iklimi tolere eden tavrı diğer bir deyimle adli pasifliktir.

Volodina v. Rusya Kararı'nı İHAM'ın diğer kararlarından ayıran unsur ise Hakim Pinto De Albuquerque ve Dedov'un ayrık görüşleridir. Hakim Pinto De Albuquerque ve Dedov, başvuranın fiziksel ve psikolojik olarak yaşadıklarının 3. madde kapsamında olduğunun tartışmasız olduğunun ancak 3. maddenin kendi içerisinde üç farklı muamele barındırdığını belirtmişlerdir: İşkence, insanlık dışı muamele, aşağılayıcı muamele.⁴⁰⁶

Hakimler, başvuranın yaşamış olduklarını kötü muamele olarak değil doğrudan işkence olarak nitelendirmişlerdir. Bu nitelendirmenin kaynağı olarak ise Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı

⁴⁰² Volodina v. Rusya, para. 74.

⁴⁰³ Volodina v. Rusya, para. 75.

⁴⁰⁴ Volodina v. Rusya, para. 78-102.

⁴⁰⁵ Volodina v. Rusya, para. 132,133.

⁴⁰⁶ Volodina v. Rusya Separate Opinion of Judge Pinto de Albuquerque, Joined by Judge Dedov, para. 2.

Sözleşme'nin 2 Numaralı Genel Yorumu'nu göstermişler, devletlerin üçüncü kişiler arasındaki şiddete karşı sistematik ihmalleri, rızaları ve onaylarının da BM İşkenceye Karşı Sözleşme'nin kapsamı altında olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁰⁷ BM özel raporörü de, kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet kaynaklı şiddetin kötü muamele yerine işkence olarak nitelendirmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁰⁸

Hakimlerin de belirttiği gibi ev içi şiddetin kötü muamele olarak değil de işkence olarak nitelendirilmesi durumunda Taraf Devletin pozitif yükümlülükleri daha katı olacak, başvuranın mağduriyetinin bertaraf edilmesi için atılacak adımlar daha yüksek standartları içerecektir.⁴⁰⁹

İHAM'ın yakın geçmişteki kararlarına girmeye başlayan İstanbul Sözleşmesi hükümleri ve Volodina Kararı'ndaki yukarıda görüşe bakıldığında zaman içerisinde ev içi şiddetin Mahkeme tarafından kötü muamele yasağı kapsamında değerlendirilmesi yerine işkence olarak değerlendirileceğini öngörmek pek de zor değildir.

Çalışmanın bu bölümden itibaren kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetin önlenmesine dair Avrupa Konseyi nezdinde düzenlenmiş olan İstanbul Sözleşmesi ve onun ulusal boyutta yansıması olan 6284 sayılı Kanun ele alınacaktır. İlgili yasal çerçevenin aktarılmasının ardından uygulamaya ilişkin veriler değerlendirilecektir.

⁴⁰⁷ Age., para. 2,3.

⁴⁰⁸ Age., para. 4.

⁴⁰⁹ Age., para. 9, 10.

İKİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL SÖZLEŞMESİ VE 6284 SAYILI KANUN

I. İSTANBUL SÖZLEŞMESİ

A. İstanbul Sözleşmesi'nin Amacı, Kapsamı ve Tanımları

1. Giriş

11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da imzaya açılan Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi, kısa ismiyle İstanbul Sözleşmesi, 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁴¹⁰

İstanbul Sözleşmesi, kadına yönelik şiddeti önlemeye özgülenen ikinci uluslararası sözleşmedir; ilki Amerikan Devletleri Örgütü tarafından kabul edilen Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılmasına Dair Amerikan Devletleri Sözleşmesi diğer ismiyle Belem do Para Sözleşmesi'dir. 1994 yılında kabul edilen Belem do Para Sözleşmesi 1995 yılında yürürlüğe girmiştir.⁴¹¹ Ancak İstanbul Sözleşmesi, Belem do Para Sözleşmesi'ne göre çok daha ayrıntılı bir şekilde kaleme alınmıştır; 81 maddeden oluşan İstanbul Sözleşmesi'nin 7-65. maddelerinin çoğunluğu sadece devletin pozitif yükümlülüklerine ayrılmıştır.⁴¹²

İstanbul Sözleşmesi'nin Belem Do Para Sözleşmesi ile ortak olan önemli yönü ise şudur: Her iki bölgesel insan hakları sözleşmesi devletin kadınlara yönelik ve ev içi şiddete karşı üçlü yükümlülüğünü kabul etmiştir.⁴¹³ Taraf devletlerin kadına yönelik şiddeti *önleme*, şiddete maruz kalan kadınları *koruma* ve şiddet faileri hakkında *kovuşturma* yapma yükümlülükleri bulunmaktadır. Devlet, tüm bu yükümlülükleri yerine getirirken de gereken tüm *özeni (due diligence)* göstermekle yükümlüdür.⁴¹⁴

İstanbul Sözleşmesi, bölgesel bir belge olmasına rağmen sadece Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin değil tüm devletlerin imzasına açıktır.⁴¹⁵ Sözleşmeyi bu kadar önemli kılan insan hakları hukukundaki kadına yönelik şiddete dair bütün gelişmeleri içerisine alıp hatta bir adım

⁴¹⁰ Kadriye Bakırcı, İstanbul Sözleşmesi, Ankara Barosu Dergisi, 2015/4, s. 133.

⁴¹¹ Sezer, s. 95.

⁴¹² Belem Do Para Sözleşmesi'nin kendi içerisinde bireysel başvuru yolu bulunmakla birlikte İstanbul Sözleşmesi'nin bulunmamaktadır. Bunun üzerinden İstanbul Sözleşmesi'ne yapılan eleştirilere denetim mekanizması başlığında yer verilecektir.

⁴¹³ Oder, Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Anayasal Tutumlar: Normatif ve Yargısal Boyut, s. 104.

⁴¹⁴ Age., s. 104.

⁴¹⁵ Sezer, s. 107.

öteye taşıyarak kodifiye etmesidir. Örneğin, her ne kadar öncesinde toplumsal cinsiyet kavramının tanımına Birleşmiş Milletler Sözleşmelerinin denetim organlarının kararlarında yer verildiyse de ilk kez bir insan hakları sözleşmesinde toplumsal cinsiyet kavramı kullanılmış, cinsiyet farklılığına değil yapısal eşitliksizliklere odaklanılmıştır.

İstanbul Sözleşmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı şiddetin kadınları daha fazla etkilediğini, kadınları toplumsal olarak ikincil bir konuma mahkum ettiğini kabul eden bir hukuk metnidir.⁴¹⁶ Belem do Para Sözleşmesi ve İstanbul Sözleşmesi daha giriş kısımlarında *tarihsel eşitlikçi olmayan güç ilişkileri* kabulünü ifade etmekte ve şiddetin bunlarla doğrudan bağlantılı olduğunu gözler önüne sermektedir.⁴¹⁷

İstanbul Sözleşmesi'nin amacı kısmına geçmeden önce belirtilmesi gereken bir konu ise çevirideki yanlışlıklar ve eksikliklerdir.⁴¹⁸ Sözleşme'nin orijinal başlığındaki *domestic violence* ifadesi resmi Türkçe çevirilerde *ev içi şiddet* yerine *aile içi şiddet*, *domestic unit* ifadesi ise *ev içinde* yerine *aile birliğinde* olarak yer almaktadır.

Bakırcı'nın da belirttiği gibi büyük ihtimalle politik tercihlerden kaynaklanan bu durum hem teknik hukuka hem de tarafı olduğumuz uluslararası sözleşmelere aykırıdır. 1969 tarihli Antlaşmalar Hukuku Hakkında Viyana Sözleşmesi 33. maddeye göre, uluslararası sözleşmelerin orijinal metinleri bağlayıcıdır. Türkiye 1969 tarihli Viyana Sözleşmesi'ne taraftır ve İstanbul Sözleşmesi'ni ise herhangi bir çekince koymadan imzalamıştır.⁴¹⁹ Diğer bir ifadeyle Türkiye için bağlayıcı olan metin İngilizce olarak kaleme alınan metindir.

Türkiye'nin tarafı olduğu Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin 1. maddesi, kadınlara karşı ayrımcılığın şekillerini tanımlarken medeni durumu özellikle vurgulamıştır. Kadınların sadece evlilik sınırları içerisinde korunacağını öngören bir metin açıkça ayrımcıdır; CEDAW'ın 1. maddesinin ihlali anlamına gelmektedir. Bu durum Anayasa'nın eşitliği düzenleyen 10. maddesi ile de bağdaşmamaktadır.⁴²⁰

⁴¹⁶ Oder, Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Anayasal Tutumlar: Normatif ve Yargısal Boyut, s. 104.

⁴¹⁷ Age., s. 104.

⁴¹⁸ 08.03.2012 tarihli 28227 sayılı Resmi Gazete'deki aile vurgusu sebebiyle çalışmada Resmi Gazete'deki çeviri esas alınmamıştır. Çalışmada orijinal metin olan İngilizce dili esas alınmıştır ve kavramlar çalışmanın yazarı tarafından çevrilmiştir. Resmi Gazete'deki çeviri için bkz.: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120308M1-1.htm>, E.T.: 10.03.2020. Sözleşme'nin İngilizce metni için bkz.: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008482e>, E.T.: 10.03.2020.

⁴¹⁹ Bakırcı, İstanbul Sözleşmesi, s. 138.

⁴²⁰ Age., s. 138.

Belirtilmesi gereken en önemli nokta ise; ev yerine aile kelimesini tercih etmenin İstanbul Sözleşmesi'nin kendisiyle çelişen bir durum oluşudur. Çünkü Sözleşme daha başlangıç kısmında şiddetin sebebinin eşitsiz güç ilişkileri olduğunu ifade eder ve buradan fiili eşitliğe yollama yapar. Bir diğer ifadeyle, İstanbul Sözleşmesi kadına yönelik şiddetin tarihsel bir olgu olduğunu vurgular ve şiddetin kaynağının erkeğin kadın üzerindeki tahakkümü olduğu kabulünü içinde barındırır.⁴²¹

Fiili eşitliğin sağlanması için de insanların dezavantajlı konumlarının göz önünde bulundurulması gerekir. Türkiye gibi ataerkil toplumlarda sadece evli kadınların dezavantajlı konumda olduğunu söylemek mümkün değildir; heteronormatif sistemin dışında kalan bir çift de dezavantajlı konumdadır, şiddete tanıklık etmek zorunda kalan bir çocuk da dezavantajlı konumdadır ya da sevgilisi tarafından şiddet gören bir kadın da dezavantajlı konumdadır.

Aile vurgusu Sözleşme'nin korumasının sınırlarını sadece medeni kanuna göre evli çiftler belirliyor gibi bir algı yaratmaktadır ki bu günümüz insan hakları hukukuyla bağdaşır bir durum değildir. İstanbul Sözleşmesi'nin en önemli yeniliklerinden biri de ayrımcılığa ilişkin yasaklara cinsel yönelimi de dahil etmesidir. Bu yenilik Sözleşme'nin başlangıç kısmındaki *tarihsel eşitlikçi olmayan güç ilişkileri* kabulünün bir yansımasıdır. CEDAW'ın "*önyargıların ve geleneklerin taşıyıcı edilmesi*" başlıklı 5. maddesine paralel şekilde, devletin kadınların ikincilliğini ya da toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı rol kalıplarını benimseyen önyargıları, adetleri, gelenek ve görenekleri ortadan kaldırma yükümlülüğü bulunmaktadır.⁴²² Bir diğer ifadeyle, devletin toplumsal cinsiyet alanındaki eşitsiz kabulleri dönüştürme yükümlülüğü bulunmaktadır ve bu yükümlülük kadına yönelik şiddetin önlenmesinin temel çözümüdür.

2. Sözleşme'nin Amacı

İstanbul Sözleşmesi'nin Önsöz'ünde, Sözleşme'nin hedefinin kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetten arınmış bir Avrupa yaratmak olduğu belirtilmiştir.⁴²³ Sözleşme'nin amaçlarını düzenleyen 1. maddede bu amaçların; öncelikli olarak kadınları her türlü şiddete karşı korumak,

⁴²¹ Begüm Özcan, Kadına Yönelik Şiddet Konusunda Feminist Hareketin ve Devletin Karşılaştırmalı Yaklaşımı: İstanbul Sözleşmesi Örneği, Prof. Dr. Nurhan Yentürk danışmanlığında İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Projeler ve Sivil Toplum Kuruluşları Yönetimi Yüksek Lisans Programı altında yazılmış tez. S. 53. <http://openaccess.bilgi.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11411/1602/Kadına%20yönelik%20şiddet%20konusunda%20feminist%20hareketin%20ve%20devletin%20karşılaştırmalı%20yaklaşımı%20İstanbul%20sözleşmesi%20örneği.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, E.T.: 05.03.2020.

⁴²² Oder, Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Anayasal Tutumlar: Normatif ve Yargısal Boyut, s. 104.

⁴²³ Bakırcı, s. 133.

kadına yönelik şiddeti ve ev içi şiddeti önlemek, kovuşturmak ve ortadan kaldırmak olduğu belirtilmiştir.

Kadına yönelik her türlü şiddet denilmesinin sebebi; salt fiziksel şiddet değil, psikolojik, ekonomik, sosyal ve cinsel şiddetin de Sözleşme kapsamında yasaklanmış olması ve bu şiddet türlerini önleme konusunda da taraf devletlere yükümlülükler getirilmesidir.⁴²⁴ Sözleşme'nin amacını düzenleyen 1. maddenin b) bendinde, şiddetin sebebinin eşitsizlik olduğunun kabulünün sonucu olarak kadınlara karşı her türlü ayrımcılık yasaklanmış ve eşitliğin sağlanmasının yolunun kadınların güçlendirilmesinden geçtiği vurgulanmıştır.

İstanbul Sözleşmesi, kadına yönelik şiddeti önlemekte bütüncül bir yaklaşım sergilemekte ve yapısal bir dönüşümü hedeflemektedir.⁴²⁵ Bu noktada da medya, sağlık, sivil toplum, eğitim gibi pek çok alandaki kuruluşlara bir dizi görev yüklemiştir. Amaçlar kısmını düzenleyen 1. maddenin c) bendinde de "kapsamlı bir çerçeve" ifadesiyle söz konusu bütüncül yaklaşımın vurgusu yapılmıştır. Sözleşme salt hukuki alanda düzenlemeler yapan bir metin değildir, bu yüzden de klasik insan hakları sözleşmelerinden ayrılmaktadır.

Sözleşme'nin bütüncül yaklaşımının bir sonucu olarak d) bendinde kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddeti ortadan kaldırmak için uluslararası iş birliğinin yaygınlaştırılması, e) bendinde ise kolluk kuvvetleri birimlerinin birbiriyle etkili bir biçimde işbirliği yapması gerektiği ifade edilmiştir.

İstanbul Sözleşmesi'nin hedeflediği yapısal dönüşümün gerçekleşmesi ise kadınlar ile erkekler arasındaki hukuki ve fiili eşitliğin gerçekleştirilmesi ve kadına yönelik şiddetin ortadan kalkması ile mümkün olacaktır.⁴²⁶ Fiili eşitliğin gerçekleşmesinin kilit unsuru ise CEDAW 5. maddeye paralel bir şekilde kaleme alınmış Sözleşme'nin 6. maddesinde yatmaktadır. İstanbul Sözleşmesi'nin 6. maddesi *toplumsal cinsiyet konusunda hassasiyet gerektiren politikalar* başlıklıdır ve taraf devletlere toplumsal cinsiyet perspektifli politikalar geliştirme yükümlülüğü yüklemektedir.

Sözleşme'nin çok büyük bir kısmının devletlerin yükümlülüklerine ayrıldığını belirtmiştik. Bu yükümlülüklerin en başında da bütüncül politikalar yürütme yükümlülüğü gelmektedir. Taraf devletlerin kadına yönelik şiddeti önleme noktasında; kadın erkek eşitsizliğine ilişkin sosyal normların ve geleneksel tutumların dönüştürülmesi, farkındalık artırma, eğitim, özel sektör ve

⁴²⁴ Müge Demirkır Ünlü, *Kadına Yönelik Şiddet ve Aile-İç Şiddet: İstanbul Sözleşmesi'nin Ulusal Hukuk Açısından Değerlendirilmesi*, Legal, Mart 2013, İstanbul, s. 50.

⁴²⁵ Sezer, s. 108.

⁴²⁶ Bakırcı, s. 133.

medyanın da katılımını teşvik etme gibi araçları da kullanması öngörülmüştür.⁴²⁷ Diğer bir ifadeyle, fiili eşitliğin sağlanması noktasında, devletin elinin altındaki bütün araçları kullanarak kadınlara yönelik zararlı kalıp yargıları kaldırma yükümlülüğü bulunmaktadır.⁴²⁸

İstanbul Sözleşmesi'nin önsözünde her ne kadar şiddetten arınmış bir Avrupa vurgusu olsa ve Sözleşme' de her ne kadar bölgesel bir mekanizma içinde ortaya çıkmış bir sözleşme olsa da taraf olabileceklerin Avrupa Konseyi üyesi ülkelerle sınırlı olmaması evrensel bir insan hakları sözleşmesi olduğunu göstermektedir ve şiddetten arınma hedefinin bir sonucu olarak Sözleşme 4. maddesinde, kadınların *şiddetten uzak yaşama haklarını* spesifik bir hak olarak düzenlemiştir.

Belirtilmesi gereken bir husus da şudur: Sözleşme her ne kadar kadına yönelik şiddeti ve ev içi şiddeti ayrıntılı bir şekilde düzenlese de kadınlara yönelik şiddetin ihlal ettiği diğer insan haklarını CEDAW Komitesi'nin 19 No'lu Genel Tavsiyesi'nin aksine tek tek saymamıştır. 19 No'lu Genel Tavsiyeden 25 yıl sonra yayınlanan 2017 tarihli 35 No'lu Genel Tavsiye'de İstanbul Sözleşmesi'nin etkisiyle bağımsız bir hak olarak kadınların şiddetten uzak yaşam hakkı belirtilmiş ve bu hakkın yaşam hakkı başta olmak üzere, işkence yasağı, sağlık hakkı, çalışma hakkı, eşitlik ve ev içinde eşit koruma gibi diğer insan haklarıyla birbirine bağlı ve bölünmez niteliği vurgulanmıştır.⁴²⁹

3. Sözleşme'nin Kapsamı ve Tanımları

İstanbul Sözleşmesi, kapsamı açısından iki grubu barındırmaktadır:

- Ev içerisinde şiddet mağduru olan herkes,
- Ev dışarısında ise şiddet mağduru olan kadınlar.

İstanbul Sözleşmesi'nde ev içi şiddetin tanımı geniş bir şekilde yapılmıştır. Şiddete maruz kalan ile şiddet uygulayanın aynı evde yaşayıp yaşamaması önemli değildir. Şiddet uygulayan şiddete maruz kalanın birlikte olduğu eşi ya da partneri olabildiği gibi eski eşi ya da partneri de olabilir.⁴³⁰ Çalışmanın en başından beri ifade edildiği üzere özel alan tahakküm ilişkisinin en yoğun yaşandığı yerdir. Tahakküm ilişkileri ise eşitsizlikten beslenir; eşitsizliğin olduğu bir

⁴²⁷ Gülay Arslan Öncü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Sisteminde Kadına Karşı Aile İçi Şiddet Olgusu ve Bununla Mücadele Araçları, MHB, Yıl 32, Sayı 2, 2012, s. 25.

⁴²⁸ Sezer, s. 109.

⁴²⁹ Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi, Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddete İlişkin 35 sayılı Genel Tavsiye, çeviri: Nazan Moroğlu, para. 15, <http://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2018/08/CEDAW-General-Recommendation-35-çeviri-Nazan-Moroğlu.pdf>, E.T.: 18.08.2019.

⁴³⁰ Oder, Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Anayasal Tutumlar: Normatif ve Yargısal Boyut, s. 104.

ilişkide dezavantajlı konumda olan imam nikahlı olarak birliktelik sürdüren bir kadın olabileceği gibi LGBTİ+ de olabilir. Şiddet kendi içinde oldukça çetrefil bir kavram olmakla birlikte ataerkil ve heteronormatif bir toplumsal düzenin sonucudur.⁴³¹ Ev içi şiddet kavramı ise çoğunlukla kadınların özel alanda maruz kaldığı şiddetin üst başlığı olarak okunmalıdır.

Birinci bölümde, insan hakları hukukunun liberal hak anlayışı üzerine inşa edildiği, liberal hak anlayışının ise kamusal alanı hukuki düzenlemelerin muhatabı, özel alanı ise hukukun dokunmadığı, bireyin özgürce hareket ettiği bir alan olarak tasavvur ettiği belirtilmiş, radikal feminist teori içerisindeki tartışmaların ise özel alandaki bireyin özgürlüğünün aslında gücü elinde bulunduranın özgürlüğü olduğu tespitini yaptığı ifade edilmişti.

Pozitif insan hakları hukuku da, radikal feminist teorinin bu tespitinin bir kabulü olarak özel alanı hukuktan muaf tutmamış aksine detaylı bir şekilde düzenlemeye tabi kılmıştır. Sözleşme şiddetin sebebinin eşitsiz güç ilişkileri olduğunun kabulüyle güç ilişkilerinin en yoğun ve tehlikeli hale gelebildiği ev içerisinde dezavantajlı konumda bulunan herkesi koruması altına almıştır.

Sözleşme, 3. maddenin f) bendinde kadın kelimesinin 18 yaşından küçük kızları da kapsadığını belirtmiştir.⁴³² Sözleşme'nin koruma amacı dezavantajlı olma durumundan hareket ettiğinden, Sözleşme metninde belirli koşullar sebebiyle şiddete daha açık hale gelmiş kadın grupları ayrıca belirtilmiştir.⁴³³ Savunmasız ya da kırılgan olarak nitelendirilen daha güçsüz durumdaki bu kadınlar; hamile kadınlar, küçük çocuğu olan kadınlar, eşcinsel kadınlar, engelli kadınlar, azınlık gruplara mensup kadınlar, seks işçisi olarak çalışan kadınlar gibi gruplara ayrılmıştır.⁴³⁴

İHAM'ın Talpis v. İtalya kararından da hatırlanacağı üzere, iki küçük çocuğu olan başvuran Elisaveta Talpis, İHAM tarafından Sözleşme'ye paralel olarak *hassas kişi (vulnerable person)* olarak nitelendirilmiş ve bu durumda *devletin özen yükümlülüğünün (due dilligence)* daha fazla olduğu belirtilmiştir.⁴³⁵ İstanbul Sözleşmesi'nin 18. maddesinin 3. fıkrasında da şiddete maruz kalanların *ikincil mağduriyetini (revictimization)* önleme yükümlülüğü ve bu duruma koşul olarak taraf devletin adli yardım sistemi kurma yükümlülüğü olduğu belirtilmiştir.⁴³⁶ (Madde

⁴³¹ Alev Özkazanç, *Cinsellik, Şiddet ve Hukuk: Feminist Yazılar*, Dipnot Yayınları, 1. Baskı, 2013, Ankara, s. 250.

⁴³² Bakırcı, s. 140.

⁴³³ Age., s. 140.

⁴³⁴ Age., s. 140.

⁴³⁵ Talpis v. İtalya, para. 129.

⁴³⁶ Oder, Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Anayasal Tutumlar: Normatif ve Yargısal Boyut, s. 105.

18/3) Kişinin şiddete uğrama tehlikesi ne kadar büyükse devletin yükümlülükleri de orantılı olarak artacaktır.

İstanbul Sözleşmesi ayrıca taraf olmayan devletlerin vatandaşı olan kadınlara da koruma sağlamakta, sığınmacı ve hukuki durumu nasıl nitelendirildiği önemli olmaksızın göçmen kadınlara ilişkin düzenlemelere yer vermektedir.⁴³⁷ İstanbul Sözleşmesi'nin 60. maddesine göre, kadınların yalnızca kadın olmaktan kaynaklı maruz kaldıkları şiddet sebebiyle sığınma hakları bulunmaktadır.⁴³⁸ Zorla doğum kontrolü, kısırlaştırma, kürtaj, kadın hakları aktivistlerine yönelik şiddet, kadın sünneti, zorla evlilik, LGBTİ+lara yönelik şiddet, kadınların temel hak ve özgürlüklerine erişememesi gibi durumlar genel olarak toplumsal cinsiyete dayalı şiddet türleri olarak kabul edilmektedir ve İstanbul Sözleşmesi'nin 60. maddesi kapsamında değerlendirilmektedir.⁴³⁹ Bir diğer ifadeyle, bir önceki cümlede sayılan şiddet türleri 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi'nin Madde 1/A (2) hükmü çerçevesindeki zulüm çeşitlerinden biridir ve iltica sebebidir.⁴⁴⁰

İstanbul Sözleşmesi, önsözünde cinsiyeti fark etmeksizin ev içerisinde tüm çocukların şiddet mağduru olabileceklerini ifade etmiştir. Çocukların mağdur olarak nitelendirilebilmeleri için şiddete doğrudan maruz kalmaları gibi bir şart bulunmamaktadır; şiddete tanıklık eden bir çocuk da mağdur sıfatını alabilecektir.⁴⁴¹ Kaldı ki çocuğun ebeveynlerinden birinin uğradığı şiddeti görmesi dahi başlı başına bir travma sebebidir. Sözleşme ayrıca 46. maddesinin a) bendinde işlenen suça bir çocuğun tanıklık etmesi halini cezayı ağırlaştırıcı sebep olarak düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Sözleşme'nin 18 yaşından küçük kız çocukları da kadın olarak nitelendirdiği ifade edilmişti. Dolayısıyla kız çocuklarının kamusal alanda maruz kaldığı şiddet de koruma kapsamına girmektedir. Sözleşme, cinsel taciz, cinsel saldırı, zorla evlilik, sözde namus adına işlenen

⁴³⁷ Age., s. 141.

⁴³⁸ Samet Talha Tekçe, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İstanbul Sözleşmesi'nde Kadına Karşı Şiddeti Önleme Mekanizmaları ve Türkiye, Dr. Gülay Arslan Öncü danışmanlığında İstanbul Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı altında yazılmış yüksek lisans tezi, İstanbul, 2019, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, E.T.: 06.03.2020. s. 82.

⁴³⁹ Age., s. 83,84.

⁴⁴⁰ 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi'nin 5 Eylül 1961 tarihli 5927 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan metni için bkz.: <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/tr/content/114-multecilerin-hukuki-durumuna-dair-sozlesme/>. E.T.:11.03.2020. Sözleşme'nin İngilizce metni için bkz.: <https://www.unhcr.org/3b66c2aa10>. E.T.: 11.03.2020.

⁴⁴¹ Bakırcı, s. 144.

suçları ve kadın sünneti gibi farklı şiddet türlerini de ayrıca belirtmiş, kadınların bu suç türlerine erkeklerden daha fazla oranda maruz kaldıklarını vurgulamıştır.⁴⁴²

Sözleşme, önsözünde erkeklerin de ev içi şiddet mağduru olabileceğini belirtmiş ancak uygulama noktasında taraf devletlere takdir alanı bırakmıştır.⁴⁴³ Sözleşme'nin 2. maddesinde taraf devletlere Sözleşme hükümlerinin ev içi şiddetin bütün mağdurlarına yönelik uygulanması yönünde teşvik edildiği düşünülecek olursa taraf devletlerin ev içi şiddetin mağdurları için cinsiyete dayalı bir ayırım gözetmeksizin gerekli tedbirleri almakla yükümlü olduğu sonucu rahatlıkla çıkarılabilir.

İstanbul Sözleşmesi'nde doğrudan LGBTİ+'lara yönelik bir hüküm bulunmamaktadır ancak ayrımcılık yasağına ilişkin 4. maddenin 3. fıkrasında *gender identity* ve *sexual orientation* ifadeleri geçmektedir. Her iki ifade de Türkçe'ye cinsel kimlik olarak çevrilmektedir; bu durum hem politik sebeplerden hem de terminolojiyi bilmemekten kaynaklı olabilir. *Gender identity* yani cinsiyet kimliği; kişinin kendi bedenini ve benliğini belirli bir cinsiyet içinde algılaması ile ilgili bir durumdur; doğumda atanmış cinsiyet ile uyumlu olduğu gibi olmayabilir de.⁴⁴⁴ *Sexual orientation* ifadesi ise cinsel yönelim anlamına gelmektedir; cinsiyet kimliği kişinin kendisini hangi cinsiyette hissettiği ile ilgiliyken cinsel yönelim ise hangi cinsiyete ilgi duyduğu ile ilgilidir, cinsel duygu ve isteğe dair bir durumdur.⁴⁴⁵ Sözleşme'nin İngilizce metni bağlayıcı olduğundan dolayı LGBTİ+'ların da koruma kapsamında olduğunun söylenmesi gerekmektedir.

Sözleşme her türlü şiddeti yasaklamakla beraber kendi içerisinde üç tür şiddeti tanımlamaktadır; *kadına yönelik şiddet*, *ev içi şiddet* ve *toplumsal cinsiyete dayalı şiddet*.

Sözleşme'nin 3. maddesinin a) bendine göre kadına yönelik şiddet; ister kamusal ister özel alanda meydana gelsin, baskı veya rastgele özgürlüğü engelleme de dahil, kadınların fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zararı ile sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan tüm eylemler,

b) bendine göre ev içi şiddet; ev içinde veya daha önceki veya şu anki eşler veya partnerler arasında meydana gelen, failin aynı evi şu an veya daha önce şiddet mağduruyla paylaşım paylaşmadığına bakılmaksızın, fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik bütün şiddet türleri,

⁴⁴² Oder, Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Anayasal Tutumlar: Normatif ve Yargısal Boyut, s. 105.

⁴⁴³ Age., s. 147.

⁴⁴⁴ Cinsiyet Geçiş Kılavuzu, Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği, s. 9, <http://www.spod.org.tr/SourceFiles/pdf-2018112216419.pdf>, E.T.: 22.08.2019.

⁴⁴⁵ Age., s. 9.

d) bendine göre toplumsal cinsiyete dayalı şiddet; kadına kadın olmasından dolayı uygulanan ve kadınları orantısız biçimde etkileyen şiddet, olarak tanımlanmaktadır.

Sözleşme, 33. maddesinde psikolojik şiddeti, 34. maddesinde taciz amaçlı takibi, 35. maddesinde fiziksel şiddeti, 36. maddesinde cinsel saldırı dahil cinsel şiddeti, 37. maddesinde zorla evliliği, 38. maddesinde kadın sünnetini, 39. maddesinde zorla kısırlaştırma ve kürtajı ve 40. maddesinde cinsel tacizi tanımlamaktadır ancak bu tanımlara birinci bölümde yer verildiğinden burada tekrar değinilmeyecektir.

A. İstanbul Sözleşmesi'ne Taraf Devletin Yükümlülükleri

81 maddeden oluşan İstanbul Sözleşmesi'nin 7-65. maddelerinin büyük kısmı devletlerin pozitif yükümlülüklerine ayrılmıştır. Sözleşme kadına yönelik şiddet konusunda taraf devletlerin yükümlülüklerini bu derece ayrıntılı düzenlemesi bakımından da öncü niteliğindedir.⁴⁴⁶

Taraf devletlerin Sözleşme kaynaklı pozitif yükümlülükleri dört bölümde ele alınmakta, Sözleşme'nin asıl dili olan İngilizce baş harflerinden ötürü 4P olarak kodlanmaktadır:

- Önleme (*prevention*)
- Koruma (*protection*)
- Kovuşturma (*prosecution*)
- Bütüncül politikalar yürütme (*integrated policies*)

Bunlara ek olarak da Sözleşme'nin 4. maddesinde, taraf devletlerin kadınlara karşı yaşamın her alanında ayrımcılığı yasaklaması ve ulusal mevzuatını da ayrımcılık yasağı ile uyumlu hale getirmesi beklenmektedir. Bu yükümlülük CEDAW'ın da bir gereğidir. Sözleşme'nin 4. maddesinin 2. fıkrası çerçevesince taraf devletlere yasal düzenleme ve alınacak tedbirler açısından özellikle tavsiye edilen üç husus bulunmaktadır:⁴⁴⁷

- Ulusal anayasalarına ve ilgili diğer mevzuata kadın- erkek eşitliği ilkesini dahil edip bu ilkenin uygulamada da gerçekleştirilmesini temin etmek,
- Kadınlara karşı ayrımcılığı yasaklamak için gerekiyorsa yaptırım da uygulamak,
- Kadınlara karşı ayrımcılık yapan yasa ve uygulamaları yürürlükten kaldırmak.

⁴⁴⁶ Sezer, s. 111.

⁴⁴⁷ Ünlü, s. 56.

Türkiye'de Anayasa'nın 10. maddesine 2004 yılında 5170 sayılı Kanunla "*kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir*" ifadesi eklenmiştir.⁴⁴⁸ İlgili hüküm, devletin kadınlara karşı ayrımcılık yasağından doğan olumlu yükümlülüklerini hatırlatmakta hem de devletin kadınların insan haklarına erişiminin önündeki sosyoekonomik engelleri kaldırmakla yükümlü olduğunu belirtmektedir.⁴⁴⁹ Aynı maddeye 2010 yılında eklenen hüküm ise şöyledir: "*Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.*" Devletin ev içi şiddeti önleme yükümlülüğü kapsamında Anayasası'na fiili eşitlik anlayışını yerleştirmesi elzemdir. Öden'in tasnifiyle Türkiye Anayasası'nda kadın erkek eşitliği temelinde, devlete ev içi şiddeti önleme yükümlülüğü getiren hükümler şunlardır:⁴⁵⁰

- Anayasa'nın Başlangıç kısmının altıncı paragrafında belirtilen yurttaşların *onurlu bir hayat sürme hakkı*,
- 10. maddede belirtilen *cinsiyete dayalı ayrımcılık yasağından* kaynaklı devletin olumlu yükümlülükleri,
- 12. maddede belirtilen *herkesin kişiliğine bağlı dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip olduğu* hükmü,
- 17. maddede belirtilen *herkesin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı*.⁴⁵¹

Oder'e göre de, kadına yönelik şiddetin önlenmesi, özgürlükçü geleneğe sahip anayasal düzenlerin *öz amacı (telos)* olan *insan onurunun* korunması ve kişinin şahsa sıkı sıkıya bağlı temel haklarına sahip olduğu anlayışı ile doğrudan bağlantılıdır.⁴⁵²

Türkiye, İstanbul Sözleşmesi'nin ve kendi Anayasası'nın da bir gereği olarak, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun yeterli olmadığından ötürü, 20.03.2012 tarihinde 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'u yürürlüğe sokmuştur.⁴⁵³ İstanbul Sözleşmesi hükümlerinin Türkiye açısından değerlendirildiği bölümde, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun detaylı bir şekilde incelenecektir.

⁴⁴⁸ Merih Öden, Türk Anayasa Hukukunda Devletin Kadınları Ev-İçi Şiddete Karşı Koruma Ödevi, *Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları: Kadına Yönelik Şiddet ve Ev- İçi Şiddet* içinde, Editörler: Funda Kaya, Nadire Özdemir, Gülriz Uygur. Savaş Yayınevi, 1. Baskı, Kasım 2014, Ankara, s. 84.

⁴⁴⁹ Age., s. 87.

⁴⁵⁰ Age., s. 81.

⁴⁵¹ Age., s. 85.

⁴⁵² Oder, Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Anayasal Tutumlar: Normatif ve Yargısal Boyut, s. 101.

⁴⁵³ Ünlü, s. 56.

Sözleşme, taraf devletlerin uyması gereken pozitif yükümlülükleri belirli ilkeler doğrultusunda yerine getirmesini öngörmektedir. Bakırcı'nın tasnifine göre bu ilkeler şunlardır:⁴⁵⁴

- **Toplumsal Cinsiyete Duyarlılık İlkesi:** Sözleşme'nin 6. maddesi, Sözleşme hükümlerinin uygulama ve etkilerinin değerlendirilmesinde toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifine yer verilmesinin taraf devletlerin başlıca yükümlüklerinden olduğunu ifade eder. Taraf devletler koruma ve kovuşturma yükümlüklerini de bu anlayış çerçevesinde yerine getirmelidir (Madde 18/3, Madde 49/2).
- **Kadınların Güçlendirilmesi İlkesi:** Sözleşme'nin amacı kadına yönelik şiddetin sebebi olan ayrımcılığı ortadan kaldırmaktır. Ayrımcılığı ortadan kaldırmanın yolu ise kadınlarla erkekler arasında fiili eşitliği sağlamakla mümkündür. Fiili eşitliğin sağlanmasının yolu ise kadınların güçlendirilmesi ilkesinden geçmektedir. Sözleşme uyarınca, kadına yönelik şiddetin mağduruna dair alınacak önlemler kadınların güçlendirilmesi ve ekonomik bağımsızlığının hedeflenmesi ile temin edilecektir (Madde 18/3). Taraf devletler şiddete maruz kalan kişinin iyileşmesi için gerekli her tür yasal ve psikolojik danışmanlık, mali yardım, eğitim ve iş bulma desteği gibi hizmetleri sunmakla yükümlüdürler (Madde 20/1).
- **Kapsamlı, Eşgüdümlü ve Bütüncül Politikalar İzleme İlkesi:** Sözleşme'ye göre taraf devletler, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddeti önlemek ve bunlarla mücadele etmek için bütüncül bir yaklaşım içeren, etkili, kapsamlı ve koordineli politikaları ülke çapında benimsemek için gerekli her türlü önlemi alacaktır (Madde 7). Bu ilke bir dizi kurum, kuruluş ve örgütlerle birlikte çalışılmasını gerektirmektedir.
- **Yeterli Mali ve Beşeri Kaynaklar Tahsis Etme İlkesi:** Sözleşme'ye göre kadına yönelik şiddetin ve ev içi şiddetin önlenmesi için kamu mercilerinin ve hükümet dışı örgütlerin -özellikle sivil toplum örgütlerinin- konuyla ilgili kampanya ve etkinlikler düzenlenmesi gerekmektedir. Taraf devletlerin bu etkinlikler için kendi ekonomilerine uygun olarak kaynak tahsis etmesi gerekmektedir (Madde 8).
- **Hükümet Dışı Kuruluşlarla, Sivil Toplumla ve Erkeklerle İşbirliği İlkesi:** Sözleşme'nin bütüncül yaklaşımının bir sonucu olarak, taraf devletlerin hükümet dışı aktörlerle de iş birliği yapması gerekmektedir. Bu düzenlemenin bir önemi de kadına yönelik şiddetin önlenmesinde ve bu şiddete karşı mücadele edilmesinde diğer aktörlerin yapabilecekleri önemli katkıların vurgulanmasıdır.⁴⁵⁵

⁴⁵⁴ Bakırcı, s. 159.

⁴⁵⁵ Bakırcı, s. 163.

Türkiye'de de kadına yönelik şiddetle mücadelede sivil toplum örgütleri oldukça önemli bir yer kaplamaktadır. İkinci dalga feminist hareketin kadına yönelik şiddete dair yaptıkları "Bağır Herkes Duysun", "Dayağa Karşı Kadın Dayanışması", "Bedenimiz Bizimdir- Cinsel Tacize Hayır" isimli kampanyaların sonucunda sığınma evleri talebi hayata geçmiş, ilk sığınma evi 1993 yılında Ankara'da Kadın Dayanışma Vakfı tarafından, İstanbul'da ise 1995 yılında Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı tarafından kurulmuştur.⁴⁵⁶

Sözleşme'nin önemli ilkelerinden biri de, taraf devletlerin kadına yönelik şiddeti önleme konusunda erkekler başta olmak üzere toplumun bütün üyeleriyle iş birliği yapma noktasında gerekli önlemleri alma yükümlülüğü bulunmasıdır (Madde 12/3).

Literatürde erkek şiddeti olarak da adlandırılan kadına yönelik şiddetin faillerinin çoğunlukla erkekler olduğu düşünüldüğünde şiddetin son bulması ve toplumsal bir dönüşümün gerçekleşmesi için erkeklerle iş birliği elzem görünmektedir.⁴⁵⁷

- **Özel Sektör ve Medya ile İş birliği İlkesi:** Taraf devletlerin kadına yönelik şiddetin önlenmesi noktasında özel sektör ve medya ile iş birliği yapma yükümlülüğü bulunmaktadır (Madde 17).⁴⁵⁸

⁴⁵⁶ Nüket Paksoy Erbaydar. Kadın Sığınmaevleri, Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi, http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/.../siginmaevi_aylikyazi.doc, E.T.: 20.01.2020. Belirtmesi gereken bir nokta da, ikinci dalga feminist hareketin tarihsel akışı yönündendir; ikinci dalga feminizm dünya genelinde 1970'lerde ortaya çıkmıştır ancak Türkiye'de tartışmalar 1980'lerde başlamıştır. Dünya genelinde üçüncü dalga feminizmin tartışılmaya başladığı 1990'larda Türkiye'de ancak ikinci dalganın talepleri hayata geçebilmeye başlamıştır.

⁴⁵⁷ Erkek şiddetinden kastedilen bir erkek özelliği olarak şiddet değil, erkeklerin kadınlar üzerindeki sistematik şiddetidir. Bu ayrım Gülnur Savran'ın "Feminist Teori ve Erkek Şiddeti" isimli makalesinden alınmıştır. Savran makalesinde öncelikle bu kavramsal ayrımı ortaya koymuş, erkek özelliği olarak şiddetin şiddet duygularının kendisiyle ilgili olduğunu belirtmiş, feminizm içerisinde bu durumun kaynağını açıklamak için geliştirilmiş üç teoriye yer vermiş (davranışçılık ve sosyal koşullanma teorisi, özcü feminist teoriler ve psikanalitik teoriler), psikanalitik teoriye feminist bir bakışla şiddetin bilinçdışı bir arzuyu aynı kökene sahip olduğunu söylemiş ama psikanalitik teorinin tek başına yeterli olmadığını da ifade etmiştir. Aslında makalenin söylediği kesin olan tek bir şey vardır: İkinci bağlamda erkek şiddetinin yani erkeklerin kadınlar üzerindeki sistematik şiddetinin kaldırılmasının ataerkil ve heteronormatif düzeni yıkmaktan geçtiği. Bu dönüşüm sağlandığında duygu olarak şiddetin insanlarda devam edip etmeyeceğine dair ise makalede bir değerlendirilme yapılmamaktadır. Detaylı bilgi için Bkz.: Feminist Teori ve Erkek Şiddeti, Gülnur Savran, Defter Dergisi içinde, Metis Yayınları, Sayı 21, İstanbul, s. 48.

⁴⁵⁸ Kitleleşen iletişim aracı olan medyanın kadına yönelik şiddet haberlerini nasıl ele aldığı ve nasıl bir söylem ürettiği şiddetin normalleştirilmesi ve ataerkil değerleri yüceltmesi noktalarında oldukça önemli bir yer kaplamaktadır. Bu konu başlı başına bir yüksek lisans tezi konusu olmakla beraber 2013 yılı boyunca kadın cinayetleri haberlerinin feminist bir bakış açısıyla değerlendirildiği şu çalışmaya değinilmelidir; Songül Sallan Gül, Yonca Altındal, Medyada Kadın Cinayeti Haberlerindeki Cinsiyetçi İzler: Radikal Gazetesi, Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı: 24, s. 168-188, 2015. Radikal muhalif çizgide olan bir gazete olmasına rağmen 2013 yılında işlenen kadın cinayetlerinin sadece ¼'üne yer verilmiş, ölümlerle sonuçlanmayan kadına yönelik şiddet vakaları magazin haberlerinin yer aldığı sayfalarda sunulmuş, 79 şiddet haberinin sadece 3 tanesi kadın muhabirler tarafından yazılmış, haberlerde kullanılan dil kadınların çaresizliğine vurgu yapmış, kadınların ikincil statüsünün sebebi olan geleneksel rollere vurgu yapmamıştır.

- **Araştırma, Veri Toplama ve Bulguları Paylaşma İlkesi:** Taraf devletlerin Sözleşme'de yer alan kadına yönelik şiddetin her biçimine dair düzenli periyotlarda, şiddetin yaygınlığını ve eğilimlerini değerlendirmek maksadıyla nüfusa dayalı araştırma yapma yükümlülüğü bulunmaktadır (Madde 11/2). Toplanan bu verilerin kamusal alanda da paylaşılması gerekmektedir (Madde 11/4). Toplanan bilgilerin kamusal alanda paylaşılması sırasında hakkında bilgi toplanan kişilerin özel yaşamlarının gizliliği ilkesine aykırı hareket etmemeye özen gösterilmelidir (Madde 65).
- **Koordinasyon Birimi Kurma İlkesi:** Taraf devletlerin Sözleşme kapsamınca kadına yönelik şiddetin her biçimini önlemek için izlenen politikaların ve alınacak önlemlerin koordinasyonu, uygulanması ve değerlendirilmesinden sorumlu asgari bir tane resmi kurum kurma yükümlülüğü bulunmaktadır (Madde 10). Oluşturulan kurumun büyüklüğü, personel sayısı, finansmanı gibi hususlar taraf devletlerce belirlenecektir.
- **Azami Dikkat ve Özen Gösterme Yükümlülüğü İlkesi (Due Diligence İlkesi):** Taraf devletlerin kadına yönelik şiddeti önlemede kendi organlarına mensup personelin eylemlerinden sorumluluğu kadar yatay ilişki çerçevesince devlet dışı aktörlerce gerçekleştirilen eylemlerden de sorumluluğu bulunmaktadır (Madde 5). Devlet dışı aktörlerden kasıt özel kişilerdir; taraf devletlerin özel kişilerin gerçekleştirdiği şiddet eylemlerini de önleme, soruşturma ve cezalandırma yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu durum yukarıda yer verilen başta Opuz v. Türkiye Kararı olmak üzere pek çok İHAM kararında da ifade edilmiştir.
- **Mağdur Hakları Odaklı Bir Perspektif İzlenmesi Gerektiği İlkesi:** İnsan hakları hukuku literatüründe şiddete maruz kalan kişinin *hassas kişi (vulnerable person)* olarak nitelendirildiği ifade edilmişti. İstanbul Sözleşmesi'nin 18. maddesinde de şiddete maruz kalan kişilerin *ikincil mağduriyetinin (revictimization)* önleme yükümlülüğünün altı çizilmiştir. İfade edilen iki durumun sonucu olarak Sözleşme'de düzenlenen bir diğer ilke ise koruma tedbirlerinde mağdur hakları odaklı bir yaklaşım sergilenmesi yükümlülüğüdür (Madde 56). Şiddete maruz kalan kişinin dinlenmesinden, destek hizmetlerinin sunulmasına, mahkemelerde ya da kollukta mağduru tekrar travmatize etmemek adına öncelikle gözetilecek olan mağdur haklarıdır.⁴⁵⁹ Çünkü şiddet zaten doğası gereği maruz kalanı ikincil bir konuma düşürmüştür.

⁴⁵⁹ Oder, Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Anayasal Tutumlar: Normatif ve Yargısal Boyut, s. 105.

1. Önleme Yükümlülüğü

İstanbul Sözleşmesi'nin nihai amacı, kapsamına aldığı her türlü şiddet fiilinin önlenmesidir.⁴⁶⁰ Taraf Devletlerin önleme yükümlülüğü, esas olarak iki genel başlık altında toplanabilir:

1. Zararlı kalıp yargıların kaldırılması,
2. Kadınların güçlendirilmesi.⁴⁶¹

Sözleşme'nin önleme yükümlülüğüne dair "*genel yükümlülükler*" başlıklı 12. maddesinin 1. fıkrası; CEDAW' ın "*önyargıların ve geleneklerin tasfiye edilmesi*" başlıklı 5. maddesine paralel şekilde, kadınların daha aşağı düzeyde olduğu düşüncesine dayalı her türlü sosyal ve kültürel davranış kalıplarının tasfiye edilmesi gerektiğini belirtir. Önleme yükümlülüğüne dair genel yükümlülüklerin en başında, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddeti önlemeye yönelik mevzuat oluşturulması gelmektedir (Madde 12/2).

Önemeye dair yükümlülüklerin hepsinde; şiddete açık hale gelen hassas kişilerin ihtiyaçları göz önünde bulundurulacak, mağdur hakları odaklı bir perspektif izlenecektir (Madde 12/3). Sözleşme; Taraf Devletlerden, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetin önlenmesi için başta erkekler olmak üzere toplumun her kesiminin problemin çözümüne aktif katılımını teşvik etmesini beklemektedir (Madde 12/4).

Sözleşme; önleme yükümlülüğünün bir parçası olarak Taraf Devletlerden, kadınların güçlendirilmesine yönelik program ve faaliyetlerin gerçekleştirilmesini de beklemektedir (Madde 12/6). Kadınların güçlendirilmesinden kastedilen; başta ekonomik ve siyasal güçlenme olmak üzere yaşamın her alanında güçlenilmesi, kadınların özne haline gelmesi ve böylece filli eşitliğin sağlanmasıdır.⁴⁶²

İstanbul Sözleşmesi kapsamınca; önlemeye dair yükümlülüklerin temelde ikiye ayrıldığını, bunların ise zararlı kalıp yargıların kaldırılması ve kadının güçlendirilmesi olduğu ifade edilmişti. Zararlı kalıp yargıların kaldırılması yükümlülüğünü ise Bakırcı'ya göre kendi içerisinde Sözleşme kapsamınca alt dallara ayırmak mümkündür. Zararlı kalıp yargıların kaldırılmasının zihniyet değişikliğinden geçtiğini ifade eden Sözleşme, bu yükümlülüğün parçaları olarak aşağıdaki unsurları ele almıştır:

1. Farkındalık Artırma (13. madde)

⁴⁶⁰ Sezer, s. 172.

⁴⁶¹ Bakırcı, s. 167-168.

⁴⁶² Bakırcı, s. 168.

2. Toplumsal Cinsiyet Eğitimi (14. madde)
3. Önleyici Müdahale ve Tedavi Programları (16. madde)
4. Özel Sektör ve Medyanın Katılımı⁴⁶³ (17. madde)

Kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetin ortadan kaldırılmasının kilit unsurlarından birini zihniyet değişikliği teşkil etmektedir. Zihniyet değişikliğinin sağlanmasının en önemli iki aracı ise farkındalık artırma ve toplumsal cinsiyet eğitimidir.⁴⁶⁴ Sözleşme'ye göre; farkındalığın artırılması konusunda kampanya ve programları uygulamak için en büyük görev, başta kadın örgütleri olmak üzere insan hakları kuruluşları ve sivil toplum örgütlerine düşmektedir (Madde 13/1). Farkındalık artırma ilkesinin amacı, kadınların sistematik bir şekilde maruz kaldıkları farklı şiddet türleri konusunda kamuoyunun bilgilendirilip, belirli bir bilincin oluşmasının sağlanmasıdır.⁴⁶⁵

Sözleşme uyarınca; Taraf Devletlerin, başta öğrenciler olmak üzere, toplumun ve profesyonellerin toplumsal cinsiyet konusunda eğitilmesini sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır (Madde 14). İlgili profesyonellerden kastedilen; yargıda, hukuk mesleğinde, infaz kurumlarında, sağlık hizmetlerinde, sosyal çalışma ve eğitim alanlarında görev yapan kişilerdir.⁴⁶⁶ Toplumsal cinsiyet konusunda eğitilmiş profesyoneller, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet problemine karşı daha fazla hassasiyet gösterecek ve herhangi bir şiddet mağduru ile karşılaştıklarında ikincil mağduriyetlerin yaşanmaması adına daha yerinde adımlar atacaklardır.

Sözleşme; önleme yükümlülükleri içerisinde, önleyici müdahale ve tedavi programları oluşturulmasını da öngörmüştür (Madde 16). Önleyici müdahale ve tedavi programlarından kastedilen, şiddete meyilli kişilerin bu alışkanlıklarını değiştirmeye yönelik eğitim programlarıdır. İlgili kişinin bu eğitim programlarına tabi tutulması sırasında mağdurun haklarının göz önünde bulundurulması gerektiği de düzenlenmiştir (Madde 16/3). Sözleşme'nin ilgili maddesinde özellikle cinsel dokunulmazlığa karşı suçların faillerine yönelik tedavi vurgusu – Sözleşme'nin aslına uygun bir vurgudur- eleştiriye açık bir konudur. Feminist teori içerisindeki ağırlıklı görüş de; cinsel şiddet başta olmak üzere kadına yönelik şiddetin her görünümünün patolojik kökenli değil, ataerkil toplumdaki beslenen erkeğin kadın üzerindeki tahakküm biçimlerinden biri olduğunu savunmaktadır.⁴⁶⁷ Erkeklerin kadınlar üzerindeki

⁴⁶³ Age., s. 168-172.

⁴⁶⁴ Age., s. 168.

⁴⁶⁵ Age., s. 169.

⁴⁶⁶ Age., s. 171.

⁴⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Diana Scully, *Cinsel Şiddeti Anlamak: Tutuklu Tecavüzcü Erkekler Üzerine Bir İnceleme*, Çevirenler: Şirin Tekeli, Laleper Aytek, Metis Yayınları, 2017, İstanbul, s. 116.

sistematik şiddetinin patolojik bir mesele olduğunu söylemek, şiddeti meşrulaştırma ve problemin özünü kaçırma tehlikesini de içerisinde barındırmaktadır.

Sözleşme; önleme yükümlülüğüyle ilgili son olarak, bilgi iletişim teknolojisi ve medyanın, kadına yönelik şiddeti önlemeye ve kadın onuruna yönelik saygıyı arttırmaya dair politikalar oluşturulması yönünde teşvik edilmesinin, Taraf Devletlerin yükümlülüklerinden biri olduğunu düzenlemektedir (Madde 17).

2. Koruma ve Destek Sağlamaya İlişkin Yükümlülükler

Taraf Devletlerin, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddeti önleme yükümlülüğünü yerine getirememesi durumunda koruma ve destek sağlamaya ilişkin yükümlülükleri gündeme gelecektir.⁴⁶⁸ Koruma yükümlülüğünün öznesi mağdurlar ve şiddete tanık olan dolaylı mağdurlardır.

Koruma ve destek sağlamaya ilişkin yükümlülüklerin amacı, şiddetin çoklu sonuçlarının bertaraf edilmesi aracılığıyla mağdurların yaşamlarını yeniden kurabilmelerinin sağlanmasıdır.⁴⁶⁹ Burada da Taraf Devletlerin, şiddet mağdurlarına yönelik belirli hizmetleri sunması yükümlülüğü ile karşılaşılmaktadır. Bu hizmetler genel ve özel destek hizmetleri olarak ikiye ayrılmaktadır.⁴⁷⁰

Genel destek hizmetleri, uzun dönemde geçerli olan genel olarak halkın tümüne açık sosyal hizmetleri ve sağlık hizmetlerini kapsamaktadır.⁴⁷¹ Özel destek hizmetleri ya da uzmanlaşmış destek hizmetleri, spesifik olarak kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet mağdurlarını hedeflemekte olan, ivedi bir şekilde müdahaleyi gerektiren hizmetlerdir.⁴⁷²

Bakırcı'nın tasnifine göre, İstanbul Sözleşmesi kapsamınca Taraf Devletlerin, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet mağdurları için aşağıdaki özel destek hizmetlerini sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır:

1. Bilgilendirme Yükümlülüğü (19. madde)
2. Bölgesel ve Uluslararası Bireysel / Toplu Şikayetlerde Destek Sağlama Yükümlülüğü (21. madde)
3. Sığınma Evi Kurma Yükümlülüğü (23. madde)

⁴⁶⁸ Sezer, s. 112.

⁴⁶⁹ Bakırcı, s. 172.

⁴⁷⁰ Age., s. 172.

⁴⁷¹ Age., s. 173.

⁴⁷² Age., s. 174.

4. Telefon Yardım Hattı Sağlama Yükümlülüğü (24. madde)
5. Cinsel Şiddet Mağdurları İçin Kriz Merkezleri Kurma Yükümlülüğü (25. madde)
6. İhbar Yükümlülüğü (27. madde, 28. madde)

Bilgilendirme Yükümlülüğü: Sözleşme'ye göre; Taraf Devletlerin, mağdurların mevcut destek hizmetleri ve yasal tedbirler hakkında, anlayabildikleri bir dilde, yeterli ve zamanında bilgi verme yükümlülükleri bulunmaktadır (Madde 19). Ancak bu yükümlülük; Taraf Devletlere her dilde hizmet sağlama yükümlülüğü getirmez, önemli olan en yaygın biçimde konuşulan dillerde bilgilendirme yapılmasıdır.⁴⁷³

Bölgesel ve Uluslararası Bireysel/ Toplu Şikayetlerde Destek Sağlama Yükümlülüğü: Sözleşme'ye göre; Taraf Devletlerin, mağdurların başvurulabilir bölgesel ve uluslararası bireysel/ toplu şikayet mekanizmalarına dair bilgilendirilmesi ve bu mekanizmalara erişimlerini sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır (Madde 21). İlgili mekanizmalar, iç hukuk yollarının tüketilmesinin ardından Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'dir.⁴⁷⁴

Sığınma Evi Kurma Yükümlülüğü: Sözleşme kapsamınca; Taraf Devletlerin, kadınlar ve çocuklar başta olmak üzere, mağdurlar için güvenli, yeterli sayıda ve kolay erişilebilir sığınma evleri kurma yükümlülüğü bulunmaktadır (Madde 23). Sığınma evlerinin en önemli işlevi; ev içi şiddetin mağdurlarının güvenli bir alanda olduklarını hissetmeleri, ihtiyaç duydukları desteği alıp güçlenmeleri ve topladıkları güç ile geleceğe dönük planlar yapabilmelerinin sağlanmasıdır.⁴⁷⁵

Telefon Yardım Hattı Sağlama Yükümlülüğü: Sözleşme kapsamınca; Taraf Devletlerin, her türlü şiddete ilişkin, gizlilik esasına dayalı, arayanlara tavsiyede bulunmak üzere ülke genelinde 7/24 hizmet verecek ücretsiz telefon yardım hattı sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır (Madde 24). Burada en önemli unsur, mağdurların kişisel bilgilerinin gizli tutulmasıdır; mağdurların hem 3. kişilere karşı güvenliği hem de kendilerini daha iyi ifade edebilmeleri açısından gizlilik esası elzemdir.

Cinsel Şiddet Mağdurları İçin Kriz Merkezleri Kurma Yükümlülüğü: Sözleşme kapsamınca; Taraf Devletlerin, cinsel şiddet mağdurlarına tıbbi ve adli muayene, travma desteği

⁴⁷³ Bakırcı, s. 179.

⁴⁷⁴ Rona Aybay, *İnsan Hakları Hukuku*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, Eylül 2017, İstanbul, s. 206.

⁴⁷⁵ Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Mekanizmaları İzleme Raporu, Hazırlayanlar: Nihan Damarlı, Nisan Kuyucu, Kadın Dayanışma Vakfı, 1 Ağustos 2016- 31 Temmuz 2017, s. 26.

ve danışma hizmetleri sunacak uygun ve kolay erişilebilir cinsel saldırı kriz merkezleri ya da cinsel şiddet başvuru/ sevk merkezleri kurma yükümlülüğü bulunmaktadır (Madde 25). Taraf Devletlere burada cinsel saldırı kriz merkezleri ya da cinsel şiddet başvuru merkezleri olarak seçimlik bir alternatif bırakılmıştır. Önemli olan; cinsel şiddete maruz kalmış kişi hakkında ivedi bir şekilde adli muayene yapılması, kişinin izleyeceği hukuki ve cezai süreç hakkında bilgilendirilmesi ve yaşamış olduğu travmayı atlatabilmesi için sürekli olarak uzman desteği almasının sağlanmasıdır.⁴⁷⁶

İhbar Yükümlülüğü: Sözleşme; şiddet eylemlerine tanık olanların ihbar yükümlülüğünü, genel olarak herkes ve özel olarak profesyoneller olmak üzere ikiye ayırarak Taraf Devletlere yükümlülükler getirmiştir.⁴⁷⁷ Sözleşme kapsamındaki şiddet eylemlerinin herhangi birinin gerçekleştiğine tanık olanların ya da gerçekleşeceğine dair makul sebeplerin varlığı halinde, herkesin bu durumu ilgili makamlara bildirmesini teşvik etmek Taraf Devlet'in yükümlülüklerinden biridir (Madde 27). Sözleşme'nin 28. maddesi de, profesyonellerin ihbar yükümlülüklerine dair bir düzenlemedir. Profesyonellerden kastedilen; başta psikiyatrist ve psikologlar olmak üzere ilgili sağlık, yargı ve hukuk mensuplarıdır.⁴⁷⁸

İlgili profesyonellerden birinin; hizmet verdiği kişinin ciddi bir şiddet eylemine maruz kaldığına dair makul sebepleri varsa ya da ciddi bir şiddet eyleminin meydana gelme tehlikesi varsa, bu durumlar mahremiyet ilkesinin istisnasını oluşturacaktır ve Taraf Devletler, bu konuya ilişkin olarak ilgili profesyonelin herhangi bir engelle karşılaşmamasını temin etmekle yükümlüdür. Bu madde ile amaçlanan; profesyonelin kendi başına cezai süreci başlatması değil, mağdurların yaşamlarının ve bedensel dokunulmazlıklarının korunmasıdır.⁴⁷⁹

3. Hukuki ve Cezai Yollara İlişkin Yükümlülükler

Taraf Devletlerin, İstanbul Sözleşmesi kapsamınca öncelikli olarak kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddeti önleme yükümlülüğü bulunmaktadır. Önleme yükümlülüğünün yerine getirilememesi halinde, koruma yükümlülüğü devreye girecektir. Taraf Devletin, şiddet mağdurunu koruma yükümlülüğünü de sağlayamaması durumunda artık hukuki ve cezai yollara ilişkin yükümlülüklerden söz edilecektir. Hukuki ve cezai yollara ilişkin yükümlülükler; isminden de anlaşılacağı üzere, hukuk ve ceza yollarına ilişkin olmak üzere temelde iki ana

⁴⁷⁶ Bölükbaşı, s. 190.

⁴⁷⁷ Bakırcı, s. 180.

⁴⁷⁸ Age., s. 180.

⁴⁷⁹ Age., s. 181.

yükümlülük olarak ayrılmaktadır. Bakırcı'nın tasnifine göre Sözleşme, hukuki giderim açısından üç farklı tür mekanizmayı özel olarak düzenlemiştir⁴⁸⁰:

1. Tazminat (30. madde)
2. Velayet Altına Alma (31. madde)
3. Zorla Gerçekleştirilen Evliliklerin Sonlandırılması (32. madde)

Tazminat: Sözleşme kapsamınca Taraf Devletler, mağdurların faillerden tazminat talep etme hakkına sahip olabilmesi için gerekli hukuki ve diğer önlemleri almakla yükümlüdür (Madde 30). Hasarın fail tarafından karşılanamaması halinde, tazminatı Devlet karşılamakla yükümlüdür (Madde 30/2). Burada kastedilen hasar, ciddi bedensel zarar veya sağlık bozukluğudur. Bedensel zarar terimi mağdurun ölümüne yol açan yaralanmaları, sağlığın bozulması ise psikolojik şiddet fiillerinin neden olduğu ciddi psikolojik hasar durumlarını kapsamaktadır.⁴⁸¹

Velayet Altına Alma: Sözleşme kapsamınca Taraf Devletlerin, çocukların velayet ve ziyaret haklarının belirlenmesinde ve kullanılmasında, mağdurun ve çocukların haklarını ve güvenliğini sağlayacak gerekli yasal ve diğer tedbirleri alma yükümlülüğü bulunmaktadır (Madde 31). Bu maddenin amacı velayet hakkı karşısında mağdurların güvenliğinin sağlanmasıdır. Taraf Devletlere, mağdurların ve çocukların daha fazla zarara karşı korunmalarını sağlama yükümlülüğü getirmektedir.⁴⁸²

Zorla Gerçekleştirilen Evliliklerin Sonlandırılması: Sözleşme kapsamınca Taraf Devletlerin, mağdura gereksiz bir parasal veya idari yük getirmeksizin zorla gerçekleştirilen evliliklerin iptal edilmesi veya sona erdirilmesini temin edecek yasal ve diğer tedbirleri alma yükümlülükleri bulunmaktadır (Madde 32). Bu madde ile amaçlanan boşanma gibi ekonomik ve bürokratik açıdan yıpratıcı bir süreçle zorla evlendirilmiş bir kadının tekrar tekrar mağdur edilmesinin yani ikincil mağduriyetlerin önüne geçmektedir.⁴⁸³

Sözleşme'nin Taraf Devletlere ilişkin pozitif yükümlülüklerinin çoğu cezai yollara ilişkindir. Genel bir yükümlülük olarak Taraf Devletlerin Sözleşme kapsamında yer alan her türlü şiddete

⁴⁸⁰ Bakırcı, s. 182.

⁴⁸¹ Age., s. 183.

⁴⁸² Age., s. 185.

⁴⁸³ Şehnaz Kıymaz Bahçeci, Evaluation of Istanbul Convention: Its Contributions and Constraints for Elimination of Violence Against Women in Turkey, Prof. Dr. Fatma Yıldız Ecevit danışmanlığında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı kapsamında yayımlanmış yüksek lisans tezi, Eylül 2012, Ankara, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, E.T.: 12.03.2020, s. 72.

ilişkin mağdur hakları merkezinde, ivedi bir şekilde soruşturma ve adli işlemleri başlatmak için gerekli hukuki veya diğer önlemleri alma yükümlülüğü bulunmaktadır (Madde 49). Genel yükümlülüklerin bir diğeri ise; Sözleşme kapsamında belirlenen suçların, soruşturulması ve kovuşturulmasının etkili bir şekilde yapılmasıdır (Madde 49/2).⁴⁸⁴

Etkili bir şekilde soruşturma yapma yükümlülüğün parçası olarak; Taraf Devletlerin, sorumlu kolluk kuvvetlerinin mağdurlara yeterli ve hızlı koruma imkanları sunabilmelerini sağlamak için gerekli hukuki veya diğer önlemleri alma yükümlülüğü bulunmaktadır (Madde 50). Kolluğun delil toplanmasındaki önemi ayrıca vurgulanmıştır (Madde 50/2).⁴⁸⁵

Şiddet mağdurunun ölüm riski varsa ya da ciddi bir şiddetin tekrarlanma ihtimali bulunuyorsa, Taraf Devletlerin risk yönetimiyle eşzamanlı güvenliği sağlamak için gerekli hukuki ve diğer önlemleri alma yükümlülüğü bulunmaktadır (Madde 51). Taraf Devletlerin güvenliği sağlamak için soruşturmanın ve koruyucu önlemlerin uygulanmasının her aşamasında, failerin ateşli silahlara sahip olup olmadıklarını ya da bunlara erişim olanaklarını göz önünde bulundurma yükümlülüğü bulunmaktadır (Madde 51/2).⁴⁸⁶

Taraf Devletlerin ani tehlike durumlarında ilgili yetkililerin re' sen ev içi şiddet failine, belirli bir süre için mağdurun ve risk altındaki kişilerin ikamet ettiği bölgeden ayrılma veya bu bölgeye girmesini engelleme veya onlarla irtibat kurmasını yasaklama emri verme yetkisine sahip olmalarını sağlamak üzere, gerekli hukuki ve her türlü önlemi alma yükümlülükleri bulunmaktadır (Madde 52).⁴⁸⁷

Sözleşme kapsamında yer alan her türlü şiddetin mağduru hakkında; etkili koruma emirlerinin sağlanması için gerekli hukuki ve her türlü önlemi almak, Taraf Devletlerin başlıca yükümlülüklerindedir (Madde 53). Taraf Devletlerin, ceza muhakemesinin her aşamasında mağdurların hak ve çıkarları kadar tanıkların da özel ihtiyaçlarını koruma yükümlülüğü bulunmaktadır (Madde 56).⁴⁸⁸

⁴⁸⁴ Ünlü, *Kadına Yönelik Şiddet ve Aile-İçi Şiddet: İstanbul Sözleşmesi'nin (Kadına Yönelik Şiddet ve Aile- İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi) Ulusal Hukuk Açısından Değerlendirilmesi*, s. 120.

⁴⁸⁵ Age., s. 121.

⁴⁸⁶ Age., s. 122.

⁴⁸⁷ Age., a. 122.

⁴⁸⁸ Age., s. 122.

Taraf Devletlerin ceza muhakemesinin her aşamasında, mağdurlara, davaya taraf olarak katıldıklarında ya da delil sunarlarken bağımsız ve yetkin çevirmenler sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır (Madde 56/1/a).⁴⁸⁹

İstanbul Sözleşmesi belirli şiddet biçimlerinin ulusal hukukta suç olarak düzenlenmesini öngörmektedir.⁴⁹⁰ Sözleşme kapsamınca aşağıdaki şiddet biçimleri ve ihlallerin suç olarak düzenlenmesi gerekmektedir:

1. Kasten Psikolojik Şiddet (Madde 33)
2. Taciz Amaçlı Takip (Madde 34)
3. Fiziksel Şiddet (Madde 35)
4. Cinsel Saldırı Dahil Cinsel Şiddet (Madde 36)
5. Zorla Evlendirilme (Madde 37)
6. Kadın Sünneti (Madde 38)
7. Zorla Kürtaj ve Zorla Kısırlaştırılma (Madde 39)
8. Kısıtlama ve Koruma Emirlerinin İhlal Edilmesi (Madde 53/3)

Taraf Devletlerin psikolojik şiddet, taciz amaçlı takip, fiziksel şiddet, cinsel saldırı dahil cinsel şiddet, zorla evlendirilme, kadın sünneti, zorla kürtaj ve zorla kısırlaştırma suçlarının kasten işlenmiş haline iştirak edilmesi halinin de ayrı bir suç olarak düzenleme yükümlülüğü bulunmaktadır (Madde 41).⁴⁹¹

Taraf Devletlerin kasten işlendiğinde, psikolojik şiddet, taciz amaçlı takip, fiziksel şiddet, cinsel saldırı dahil cinsel şiddet, zorla evlendirme, kadın sünneti, zorla kürtaj ve zorla kısırlaştırma suçlarına teşebbüs hallerinin ayrı bir suç olarak düzenleme yükümlülüğü bulunmaktadır (Madde 41/2).⁴⁹²

Taraf Devletlerin herhangi bir kişinin sözde namus adına işlenen suçlarda, çocuğu araç olarak kullanması halinde, çocuğu araç olarak kullanan kişinin cezai sorumluluğunun ortadan kalkmayacağına dair gerekli yasal ve diğer önlemleri alma yükümlülüğü bulunmaktadır (Madde 42/2).

⁴⁸⁹ Age., s. 123.

⁴⁹⁰ Bakırcı, s. 187.

⁴⁹¹ Ünlü, s. 110.

⁴⁹² Age., s. 111.

Taraf Devletlerin kısıtlama ve koruma emirlerinin etkili olarak uygulanabilmesi açısından, bu emirlerinin ihlal edilmesi halini orantılı ve caydırıcı cezai müeyyidelere tabi tutma yükümlülüğü bulunmaktadır (Madde 53/3).⁴⁹³

İstanbul Sözleşmesi, aşağıda yer alan suçların re' sen soruşturulma ve kovuşturulmasını öngörmektedir (Madde 55):

1. Fiziksel Şiddet (Madde 35)
2. Cinsel Saldırı Dahil Cinsel Şiddet (Madde 36)
3. Zorla Evlendirme (Madde 37)
4. Kadın Sünneti (Madde 38)
5. Zorla Kürtaj ve Zorla Kısırlaştırılma (Madde 39)

İstanbul Sözleşmesi, işlenen suçta aşağıdaki unsurların yer alması halinin cezayı ağırlaştırıcı nitelikli hal olarak düzenlenmesini öngörmektedir:

1. Suçun iç hukukun kabul ettiği eski veya mevcut eşe veya partnere, aile fertlerinden biri tarafından, mağdurla birlikte ikamet eden biri tarafından veya yetkisini kötüye kullanan biri tarafından işlenmesi hali,
2. Suçun veya suçların mükerrer olarak işlenmesi hali,
3. Suçun hassas olarak nitelendirilebilecek birine karşı işlenmesi hali,
4. Suçun çocuğa karşı veya çocuğun tanıklık edeceği şekilde işlenmesi hali,
5. Suçun iştirak halinde işlenmesi hali,
6. Şiddetin boyutunun çok yüksek olması hali,
7. Suçun silahla ya da silah tehdidiyle işlenmesi hali,
8. Suçun neticesi itibarıyla mağdura ağır bir fiziksel ya da ruhsal hasar vermesi hali,
9. Failin daha önce benzer suçlardan hüküm giymiş olması hali (Madde 46).⁴⁹⁴

Sözleşme' ye göre Taraf Devletler ayrıca hüküm giyen şahısların izlenmesi veya bu şahısların kontrol altında tutulması tedbirini de alabilirler (Madde 45/2).

Taraf Devletlerin; Sözleşme kapsamındaki şiddet eylemlerinde arabuluculuk ve uzlaştırma da dahil, zorunlu alternatif uyuşmazlık çözüm süreçlerini yasaklamak üzere gerekli hukuki ve her türlü önlemi alma yükümlülüğü bulunmaktadır (Madde 48).⁴⁹⁵

⁴⁹³ Age., s. 123.

⁴⁹⁴ Age., s. 118.

⁴⁹⁵ Age., s. 119.

Taraf Devletlerin, mağdurların ücretsiz hukuki destek alabilmeleri için gerekli düzenlemeleri yapma yükümlülükleri bulunmaktadır (Madde 57). Avrupa Konseyi'nin bir parçası olan İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve yargı organı olan İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi de konuyu adil yargılanma hakkı içerisinde ele almaktadır.⁴⁹⁶ Ücretsiz hukuki destek İHAS'ın "*adil yargılanma hakkı*"nı düzenleyen 6. maddesine paralel şekilde sadece cezai süreçler için düşünülse de İHAM'ın vermiş olduğu kararlardan da anlaşılacağı üzere hukuki süreçler için de geçerlidir.⁴⁹⁷ Ücretsiz hukuki desteğin hangi koşullarda sağlanacağı ise Taraf Devletlere bırakılmış bir konudur.⁴⁹⁸ Taraf Devletin adli yardım sistemi kurma yükümlülüğü ile amaçlanan; şiddete maruz kalarak zaten dezavantajlı bir konuma düşen kişinin ikincil mağduriyetlerinin oluşmasının ve hak kaybının yaşanmasının önüne geçilmesidir. Bu durum Devletin *özen (due diligence)* yükümlülüğünün de bir gereğidir.⁴⁹⁹ İstanbul Sözleşmesi'nin cezai yollara ilişkin getirmiş olduğu bir diğer önemli yükümlülük ise 58. maddede düzenlenmiştir.⁵⁰⁰ İlgili hükme göre, mağdurun reşit olmasından sonra kovuşturmanın etkin bir şekilde başlatılabilmesi için özel zamanaşımı kuralları ile hak kaybının önüne geçilmesi sağlanacaktır (Madde 58).⁵⁰¹ Bu hususun düzenlenmesinin sebebi ise çok açıktır: İnsan hakkı ihlallerinde sıkça karşılaşılan cezasızlık olgusunun önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

İstanbul Sözleşmesi, insan hakları tarihi açısından çığır açıcıdır. Avrupa Konseyi nezdinde kadına yönelik şiddeti ve ev içi şiddeti önlemeye dair bu denli kapsamlı bir yasal çerçeve yapılmış olmasının iki sebebi bulunmaktadır: Kadına yönelik şiddetin her geçen gün biraz daha artması ve feminist hareketin bu olguya karşı itiraz edip örgütlenmesi. Feminist teori tarafından insan haklarına yöneltilen eleştiriler hukukun tarafsızlığını sorgulatmış ve yatay ilişkilerden kaynaklı insan hakları ihlallerinden de devletin sorumlu olduğu kabulü zaman içerisinde pekişmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde aktarıldığı gibi, feminizm kadın bakış açısının teorisi olduğu kadar bir toplumsal hareketi de temsil etmektedir. Toplumsal hareketin olduğu yerde ise siyasal iktidara yönelik bir eleştiri bulunmaktadır. Eleştirilen durum ise siyasal

⁴⁹⁶ İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 6/3 (c) bendine göre müdafii yardımından yararlanma hakkı ve konuya ilişkin kriterleri için bkz.: Öcalan v. Türkiye, Başvuru No: 46221/99, 12.05.2005, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-124143"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T.: 13.03.2020. Kolu v. Türkiye, Başvuru No: 35811/97,02.03.2005, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-121855"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T.: 13.03.2020. Salduz v. Türkiye, Başvuru No: 36391/02, 27.11.2008, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-89893"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T.: 13.03.2020. Yoldaş v. Türkiye, Başvuru No: 27503/04, 23.02.2010, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-175879"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T.: 13.03.2020.

⁴⁹⁷Bkz.: Airey v. İrlanda Başvuru No: 6289/ 73, 09.10.1979, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-57420"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T.: 24.09.2019.

⁴⁹⁸ Bakırcı, s. 193.

⁴⁹⁹ Oder, Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Anayasal Tutumlar: Normatif ve Yargısal Boyut, s. 107.

⁵⁰⁰ Age., s. 105.

⁵⁰¹ Ünlü, s. 124.

iktidarın bir parçasını oluşturan sosyal hegemonyadır.⁵⁰² Akal'ın sosyal hegemonya olarak ifade ettiği kavram feminist teori içinde eşitsizliğin sebebi olan ataerkil toplum olarak düşünülebilir. Kendisinin belirttiği gibi yasaları belirleyen de siyasettir ve yasaların dönüşmesi için öncelikle siyasetin dönüşmesi gerektiği açıktır.⁵⁰³ Yasalar da içinde bulunduğu toplumun yetiştirdiği insanlar tarafından yaratılır. Bir diğer ifadeyle, toplum, siyaset ve hukuk asla birbirinden azade kavramlar değildir. Kadınların insan hakları açısından da, İstanbul Sözleşmesi gibi salt hukuki düzenlemeler barındırmayan, toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı iyi bir sözleşmeyi yaratan da feminist teorinin izleğinde yapılan politikaların bizatihi kendisidir.

B. İzleme Mekanizması

İstanbul Sözleşmesi, Taraf Devletlerin, Sözleşme'nin hükümlerini etkili bir biçimde uygulamasını izlemek için özel bir izleme mekanizması kurmuştur (Madde 1). Bu mekanizma ise Bağımsız Uzmanlar Grubu (GREVIO) ve Taraflar Komitesi'nden oluşmaktadır.⁵⁰⁴

Asgari 10 azami ise 15 üyeden oluşan GREVIO üyelerinin insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddet, ev içi şiddet ve ceza hukuku gibi alanlarda yetkin kişiler olmaları ve bağımsız olmaları gerekmektedir.⁵⁰⁵ GREVIO üyeleri, Taraf Devletlerle ilgili düzenli denetim raporları hazırlamak, bu raporlara istinaden Devletlere kadına yönelik şiddetin ve ev içi şiddetin önlenmesi konusunda öneriler sunmak ve bu önerilerin yerine getirilip getirilmediği kontrol etmekle yükümlüdür.⁵⁰⁶

Bağımsız Uzmanlar Grubu yani Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddete Karşı Eylem Uzman Grubu Sözleşme'nin Taraf Devletlerce uygulanmasını izlemektedir (Madde 66/1). Sözleşme'nin denetimine ilişkin temel araç, rapor usulüdür.⁵⁰⁷ Taraf Devletler, GREVIO tarafından hazırlanan bir sualnameye dayanarak aldıkları hukuki ve diğer tedbirler hakkında GREVIO tarafından değerlendirilmek üzere Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne rapor sunar (Madde 68/1).

GREVIO, Taraf Devletin aldığı tedbirlere ilişkin kendi raporunu ve elde ettiği sonuçları yayımlar (Madde 68/11). GREVIO tarafından hazırlanan rapor ve sonuçlar ilgili Taraf Devlete ve Taraflar Komitesi'ne gönderilir. Taraflar Komitesi, Sözleşme'nin hükümlerine uyulması için

⁵⁰² Cemal Bali Akal, *Siyasi İktidarın Cinsiyeti*, İmge Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Eylül 1994, Ankara, s. 115.

⁵⁰³ Age., s. 159.

⁵⁰⁴ Bakırcı, s. 199.

⁵⁰⁵ Özcan, s. 59.

⁵⁰⁶ Age., s. 60.

⁵⁰⁷ Sezer, s. 114.

ilgili Taraf Devlete ilişkin tavsiye kararları kabul edebilir (Madde 68/12). Bunlara ek olarak GREVIO ülke ziyaretlerinde bulunabilir, gerektiğinde soruşturma başlatabilir (Madde 68/14).

GREVIO soruşturmasının neticesinde, Sözleşme'nin uygulanması hakkında genel tavsiyeler kabul edebilir (Madde 69). Sözleşme'nin uygulanması için, alınan tedbirlerin izlenmesine katılmaya ulusal parlamentoları davet edebilir (Madde 70/1). Bu durumda taraflar GREVIO raporlarını kendi ulusal parlamentolarına sunacaklardır (Madde 70/2). Böylelikle Taraf Devletin ulusal hukuku Sözleşme'nin hükümleriyle uyumlu hale getirilecektir.

Belirtilmesi gerekir ki; GREVIO bir yargı organı değildir.⁵⁰⁸ Sözleşme'nin kendine has bireysel başvuru yolu bulunmamaktadır, denetim mekanizmasına zayıf olduğu yönünde eleştiriler mevcuttur.⁵⁰⁹ Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanmış olan Sözleşme'ye, yine aynı Konsey nezdinde olan İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi tarafından yürürlüğe girdiğinden bu yana konuya ilişkin her kararında atıfta bulunulduğu düşünülecek olursa ayrıca bir başvuru yoluna ne kadar ihtiyaç olduğu ise tartışmalıdır. İHAM, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet konulu davalarında Sözleşme'yi özellikle vurgulamaktadır. Sözleşme'nin kapsamındaki bir ihlal ya da suça maruz kalan kişilerin, gerekli şartları sağlamanın ardından İHAM'a başvuru yapmasında ise hiçbir engel yoktur.

İstanbul Sözleşmesi'ne dair bilgilerin aktarıldığı bu bölümün ardından İstanbul Sözleşmesi'nin ulusal yasal çerçevede nasıl bir etkisi olduğunun hukuki dayanağı olan 2004 yılında Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrasına yapılan ekleme hakkında literatürdeki görüşlere yer verilecektir.

⁵⁰⁸ Age., s. 114.

⁵⁰⁹ Age., s. 115.

II.İSTANBUL SÖZLEŞMESİ HÜKÜMLERİNİN TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinin Türkiye Hukukundaki Yeri ve Etkisi

İstanbul Sözleşmesi'nin Taraf Devletlere kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddeti önlemeye, şiddete maruz kalanı korumaya, şiddet faili hakkında kovuşturma yapılmasına dair pozitif yükümlülükler getirdiğini ve bu yükümlülükleri detaylı bir şekilde düzenlediği belirtilmiştir. Başta 1954 yılından beri tarafı olduğumuz İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve diğer uluslararası insan hakları sözleşmelerinin hükümleri ulusal hukuk açısından bağlayıcı niteliktedir. Bu bağlayıcılığın bir sonucu olarak Taraf Devletler ulusal hukuklarındaki ilgili düzenlemeleri uluslararası insan hakları hukukuna uyumlu bir hale getirmeye çalışmaktadır.

İstanbul Sözleşmesi'ne taraf olunmasının ardından Türkiye'de kadına yönelik şiddetin ve ev içi şiddetin önlenmesine dair yasal çerçevenin uyumlu olmadığı anlaşılmış ve 6284 sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir. Uluslararası insan hakları sözleşmelerinin bağlayıcı olduğunun kabulüyle birlikte literatürde insan hakları sözleşmelerinin ulusal normlar hiyerarşisinde nerede yer aldığına dair yeknesak bir görüş bulunmamakta hatta uluslararası insan hakları sözleşmelerinin ulusal normlar hiyerarşisindeki yeri konusunun Anayasa hukuku içinde en çok tartışılan konuların başını çektiği görülmektedir.

Türk Anayasa Hukuku öğretisinde, usulüne göre onaylanmış ve yürürlüğe konulmuş uluslararası insan hakları sözleşmelerinin iç hukuk normlar hiyerarşisinde nerede yer aldığına dair dört farklı görüş bulunmaktadır:

- Uluslararası insan hakları sözleşmeleri, normlar hiyerarşisinde kanun ile aynı seviyededir.⁵¹⁰
- Uluslararası insan hakları sözleşmeleri, normlar hiyerarşisinde kanun ile anayasa arasında bir seviyededir.⁵¹¹

⁵¹⁰ Bkz.: Kemal Gözler, *Milletlerarası Andlaşmalara Kanun Üstü Bir Değer Tanınabilir Mi? (Anayasa Değişikliği Teklifi Hakkında Bir Eleştiri)*, www.anayasa.gen.tr/madde90.htm. E.T.: 06.03.2020. Durmuş Tezcan, Mustafa Erdem, Oğuz Sancakdar, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında: Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, Seçkin Yayıncılık, Şubat 2004, Ankara, s. 123. Bu konu hakkındaki tartışmalar için ayrıca bkz.: Süheyl Batum, Ergun Özbudun, Serap Yazıcı, Cem Sofuoğlu tarafından Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı için hazırlanan "Anayasa'nın 90. Maddesi'nin Değiştirilmesine İlişkin Görüş" <http://www.tesev.org.tr/90madde.php> E.T.: 06.03.2020.

⁵¹¹ Bkz.: Faruk Bilir, *Anayasanın 90. Maddesinde Yapılan Değişiklik Çerçevesinde Milletlerarası Andlaşmaların İç Hukuktaki Yeri*, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 13, Sayı 1, Yıl 2005.

- Uluslararası insan hakları sözleşmeleri, normlar hiyerarşisinde anayasa ile aynı seviyededir.⁵¹²
- Uluslararası insan hakları sözleşmeleri, normlar hiyerarşisinde anayasanın da üstündedir.⁵¹³

Anayasa'da 2004 yılında 90. maddenin 5. fıkrasında yapılan değişiklik ile konuyla ilgili olarak şu hüküm getirilmiştir:

"Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi sebebiyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır."

Anayasa'ya ilgili hükmün eklenmesi önerisinin gerekçesinde her ne kadar *insan haklarına ilişkin milletlerarası andlaşmalar* denilmişse de ilgili ifade Anayasa'da *temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalar* olarak yer almaktadır.⁵¹⁴ Anayasa değişikliğinin gerekçesinde insan hakları vurgusunun olup madde lafzında sadece temel hak ve özgürlükler ifadesinin geçmesi tutarsız bir durum olarak gözükmektedir. Yine ilgili hükmün eklenmesinin gerekçesinde *öncelik verileceği* ifadesi yazıyorken Anayasa'da *esas alınır* ifadesi kullanılmıştır.

Anayasa Madde 90'da 2004 yılında yapılan ilgili ekleme uluslararası insan hakları sözleşmelerinin ulusal normlar hiyerarşisindeki yerini netleştirmek amacıyla yapılmıştır ancak madde lafzında o kadar muğlak ifadeler kullanılmıştır ki konu netleşmek yerine daha da çetrefil bir hale gelmiştir. Mesut Gülmez'in sistematığı ile madde lafzında yer alan ifadeler şu soruları da beraberinde getirmiştir:⁵¹⁵

- Neden *insan haklarına* ilişkin uluslararası andlaşmalar yerine *temel hak ve özgürlüklere* ilişkin denilmiştir? Temel hak ve özgürlükler ifadesi ile Türkiye'nin tarafı olduğu

⁵¹² Bkz.: Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, Beta, 6. Baskı, 2013, İstanbul, s. 78.

⁵¹³ Olgun Akbulut, Güncel Tartışmalar Işığında İnsan Hakları Sözleşmelerinin Türkiye Anayasal Sisteminde Normlar Hiyerarşisindeki Yeri, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı: 115-116, Nisan 2014, s. 38; Mesut Gülmez, Anayasa Değişikliği Sonrasında İnsan Hakları Sözleşmelerinin İç Hukuktaki Yeri ve Değeri, TBB Dergisi, Sayı 54, 2004. s. 158; İbrahim Özden Kabaoğlu, *Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)*, Legal Yayıncılık, Kasım 2006. İstanbul, s. 399.

⁵¹⁴ Madde gerekçesi şöyledir: "Uygulamada usulüne göre yürürlüğe konulmuş insan haklarına ilişkin milletlerarası andlaşmalar ile kanun hükümlerinin çelişmesi halinde ortaya çıkacak bir uyuşmazlığın halinde hangisine öncelik verileceği konusundaki tereddütlerin giderilmesi amacıyla 90.maddenin son fıkrasına hüküm eklenmektedir." Bkz.: TBMM Tutanak Dergisi, S. Sayısı: 430, Dönem: 22, Yasama Yılı:2, Adalet ve Kalkınma Partisi Grup Başkanvekilleri, Ankara Milletvekilleri Salih Kapusuz, Haluk İpek, Bursa Milletvekili Faruk Çelik, Ordu Milletvekili Eyüp Fatsa ve Hatay Milletvekili Sadullah Ergin ile 193 milletvekilinin; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu (2/ 278), s. 5.

⁵¹⁵ Gülmez, s. 151.

bölgesel ve evrensel bütün uluslararası insan hakları sözleşmeleri mi kastedilmek istenmiştir?

- Uluslararası sözleşmelerin hükümleri sadece ulusal kanunların hükümleri ile mi çatışabilir? Bir diğer ifadeyle uluslararası sözleşmelerin hükümleri anayasa ya da kanun hükmünde kararnamelerle çatıştığında nasıl bir yol izlenecektir?
- *Esas alma* ifadesi ile tam olarak ne kastedilmektedir? Uluslararası andlaşmalar ulusal kanunlara *üstündür* mü demektir yoksa uygulamada *öncelik* verileceği anlamına mı gelmektedir?
- *Aynı konuda farklı hükümler* ifadesi ile ne kastedilmektedir? Farklı hükümler kim tarafından ve nasıl tespit edilecektir? Farklı hükümler lafzi yorum tekniğiyle mi yoksa amaçsal yorum tekniğiyle mi tespit edilecektir? Uyuşmazlığın önüne geldiği hakim bunu re'sen mi araştıracaktır?⁵¹⁶

Uluslararası insan hakları sözleşmelerinin Türk Hukuku normlar hiyerarşisi içinde nerede yer aldığına dair görüşlerin gerekçelerine yer verilmeden önce, ilgili sorunun aslında devlet karşısında temel hak ve hürriyetlere, Anayasa'nın felsefesi ve amacına hangi perspektiften bakıldığına göre değiştiği rahatlıkla söylenebilir. Bülent Tanör'ün belirttiği gibi sorunun devlet otoritesini pekiştirmek mi yoksa *özgürlük ve demokrasiyi kurumsallaştırmak* mı olduğuna göre yanıt da farklı olacaktır.⁵¹⁷

Türkiye, 18 Mayıs 1954 tarihinden beri İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne taraftır; Anayasası'nın *Cumhuriyetin Nitelikleri* başlıklı 2. maddesinde *insan haklarına saygılı devlet, temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması* başlıklı 14. maddesinde ise *insan haklarına dayanan demokratik Cumhuriyet* ifadesi bulunmaktadır.⁵¹⁸ Bir diğer yandan Anayasa'nın 15. maddesinde *olağanüstü hallerde dahi uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerini ihlal etmeme* taahhüdü bulunmaktadır.⁵¹⁹

Anayasa'nın ilgili maddelerine yerleştirilmiş *insan haklarına saygılı ve dayanan devlet* vurgusu ile 90. madde son cümlede yer alan *temel hak ve özgürlükler* ifadesinin sadece Anayasa ile sınırlı bir temel hak ve özgürlükler listesi oluşturduğu düşünülemez. Belirtilmesi gereken bir diğer önemli konu da, Türkiye'nin tarafı olduğu 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 3. bölümünde düzenlenen *uluslararası andlaşmaların uygulanması ve riayet* ile

⁵¹⁶ Age., s. 152.

⁵¹⁷ Bülent Tanör, *Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri (1789- 1980)*, Yapı Kredi Yayınları- 963, Cogito-69, İstanbul, Mart 2016, s. 378.

⁵¹⁸ Kabaoğlu, s. 392.

⁵¹⁹ Age., s. 392.

ilgili hükümlerin başında 26. maddede *pacta sunt servanda* ilkesi gereğince sözleşmelerin uygulanmasında iyiniyet ilkesinin altının çizildiğidir.⁵²⁰ Yine Viyana Adlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 27. maddesinde ise uluslararası sözleşmeleri uygulamamaktaki hatanın ulusal düzenlemeler dayanak gösterilerek haklı gösterilemeyeceği belirtilmiştir.⁵²¹

Gerek Anayasa'da devletin niteliklerinin başında gelen *insan hakları* vurgusu gerek tarafı olduğumuz uluslararası insan hakları sözleşmelerinin dayanağı olan *ahde vefa* ilkesi gereğince *temel hak ve özgürlükler* ifadesi ile tarafı olunan tüm uluslararası insan hakları sözleşmelerinin kastedildiği açıktır.⁵²² Uluslararası insan hakları sözleşmelerinin bağlayıcılığı açısından, sadece birinci kuşak hakları düzenleyen İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi değil usulüne uygun yürürlüğe konulmuş bütün insan hakları sözleşmeleri dikkate alınmalıdır.⁵²³

Anayasa Madde 90/5 son cümlede uluslararası sözleşmelerin sadece kanunlarla çatışma halinden bahsedilmesi ise uluslararası insan hakları sözleşmelerinin ulusal normlar hiyerarşisinde kanunlar ile Anayasa arasında olduğunu söyleyen görüşün gerekçelerinden biridir.⁵²⁴ Ancak hukukta yorum tekniği sadece lafzi yorumdan ibaret değildir ve Cumhuriyet'in varlık nedeni insan haklarıdır. İlgili hükümdeki zımnen suskunluk halinden uluslararası insan hakları sözleşmelerinin ulusal normlar hiyerarşisinde Anayasa'nın altında yer aldığı anlamı çıkabilir ancak bu dar yorum en baştan beri belirtilmeye çalışan ek cümlenin amacı ile bağdaşmayacaktır.⁵²⁵ Kaldı ki Akbulut'un da belirttiği gibi, 1954'ten bu yana tarafı olduğumuz İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin *tanınmış insan haklarının korunması* başlıklı 53. maddesi, Sözleşme'nin temel hak ve özgürlüklere ilişkin standartlarının asgari olduğunu, hakların içeriğinin geniş yorumlanması gerektiğini belirtmektedir.⁵²⁶ Bir diğer ifadeyle aslolan hakların geniş yorumlanmasıdır ve ulusal hukukun uluslararası hukuktan daha yüksek standartlar düzenlemesinde hiçbir engel bulunmamaktadır.

Anayasa'ya ilgili hükmün eklenmesinin gerekçesinde *öncelik* yazmasına rağmen madde metninde *esas alma* ifadesinin kullanılmasından uluslararası insan hakları sözleşmelerinin ulusal normlar hiyerarşisinde kanunlarla aynı seviyede olduğu anlamını çıkarmak da mümkün

⁵²⁰ Ayşe Saadet Arıkan, İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması (Anayasa, md. 90/son), Ulusal Toplantı, Adliye Sarayı Ankara 5 Kasım 2004, Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi (TBB- İHAUM), İHAUM Yayını, 5. Baskı, s. 101.

⁵²¹ Age., s. 101.

⁵²² Gülmez, s. 153.

⁵²³ Age. s. 153.

⁵²⁴ Bkz.: Faruk Bilir, Anayasanın 90. Maddesinde Yapılan Değişiklik Çerçevesinde Milletlerarası Andlaşmaların İç Hukuktaki Yeri, s. 105.

⁵²⁵ Gülmez, s. 155.

⁵²⁶ Akbulut, s. 38.

görünmemektedir. *Esas alma* ifadesi ile kastedilen insan hakları sözleşmelerinin ulusal kanunlardan üstün olduğudur. Uygulama açısından ise, ulusal hukukta çatışma konusuna dair özel bir düzenleme bulunmasa dahi uluslararası insan hakları sözleşmeleri doğrudan uygulanmalıdır.⁵²⁷ Kabaoğlu da uluslararası insan hakları sözleşmelerinin ilkesel olarak doğrudan uygulanabileceği görüşündedir.⁵²⁸

Anayasa Madde 90/5 son cümledeki hüküm, lafzi yorum tekniğiyle incelendiğinde uluslararası insan hakları sözleşmelerinin ulusal kanunlara üstün tutulacağı durumlar sadece çatışma halinde mümkünmüş gibi bir anlam çıkmaktadır. Halbuki en baştan beri yapılan amaçsal ve geniş yorum tekniği ile değerlendirildiğinde uluslararası insan hakları sözleşmelerinin önceliği sadece çatışma durumları ile sınırlı değildir.⁵²⁹ Uluslararası insan hakları sözleşmelerini öncelikli uygulayacak makam sadece yargı makamı ya da adli personel de değildir. Vali, kaymakam ve kolluk personeli de uluslararası insan hakları sözleşmelerinin hükümlerini kanunlara üstün tutarak uygulamakla yükümlüdür.⁵³⁰ Hakimler ise *hukuk devleti* teminatının en önemli parçasını oluşturan kişiler olarak uluslararası insan hakları sözleşmeleri hükümlerini re'sen uygulamakla mükelleftirler. İnsan hakları kavramı tarihsel olarak her ne kadar Batı toplumları içerisinde ortaya çıkmış olsa da *insan haklarının evrenselliği* ilkesi gereği modern çağın düşünce ve uygulamasının tamamını kapsamaktadır.⁵³¹

Uluslararası insan hakları sözleşmelerini, iç hukuk normlar hiyerarşisinde kanunla aynı seviyede değerlendiren görüşün gerekçesi özü itibariyle Anayasanın egemenlik anlayışı ve yasama yetkisinin devredilmezliği ilkesine dayanmaktadır.⁵³² Bu görüşe göre: Anayasanın 90. maddesinin 5. fıkrasının 2. cümlesinde yer alan usulüne uygun olarak yürürlüğe girmiş olan bir uluslararası sözleşmeye karşı Anayasa'ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmaması hükmünden uluslararası sözleşmelerin iç hukukta kanunların üstünde bir yerde yer aldığına dair bir anlam çıkarılamaz.⁵³³ Çünkü ilgili uluslararası hükmün iç hukukta uygulanabilirliği açısından Taraf Devletin takdir alanı bulunmaktadır. Uluslararası hukukun uygulanmasına devletlerin takdir alanı perspektifinden yaklaşan bu görüş, uluslararası hüküm/

⁵²⁷ Gülmez, s. 156.

⁵²⁸ Kabaoğlu, s. 392.

⁵²⁹ Gülmez, s. 156.

⁵³⁰ Age., s. 157.

⁵³¹ Uygun, s. 28.

⁵³² Durmuş Tezcan, Mustafa Erdem, Oğuz Sancakdar, s. 123.

⁵³³ Age. s. 123.

iç hukuk hükmü çatışmasını hukukun genel teorisinde yer alan hukuk normları arasındaki çatışmanın çözümü yolunu izleyerek neticelendirmektedir.⁵³⁴

Uluslararası insan hakları hukukuna Taraf Devletlerin takdir alanı ve egemenlik anlayışı üzerinden yaklaşan bu görüş *insan haklarının evrenselliği* ilkesini zedelemekte ve kültürel rölativizmin doğuracağı tehlikeleri de beraberinde getirmektedir.⁵³⁵ Literatürde insan haklarının evrenselliği ilkesine kültürel rölativizm üzerinden -özellikle kadınların insan hakları açısından- çokça eleştiri getirilmiştir ancak çalışmanın sınırları açısından bu eleştirilere yer vermek mümkün değildir.⁵³⁶

Uluslararası hukukun süjesi olarak devletlerin her ne kadar takdir alanı bulunsa da Kabaoglu'nun belirttiği gibi Anayasa'nın 15. maddesi ile *devletin olağanüstü hallerde dahi uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerini ihlal etmeme taahhüdü* bulunmaktadır.⁵³⁷

Anayasa 90. maddeye 2004 yılından eklenen hüküm ile kesin olan şudur: Ulusal hukukun hükümleri uluslararası insan hakları sözleşmelerinin hükümleri ile çatışırsa uluslararası insan hakları sözleşmeleri, ulusal kanunlara üstündür. Normatif düzlemde yapılan bu önemli ekleme kadar önemli olan bir husus daha vardır, o da en azından hukukçuların insan hakları hukuku alanında yeterli eğitimi almış olmalarıdır. Ancak Akbulut'un da belirttiği gibi, insan hakları eğitimi, devletin meslekte yükselmek isteyen profesyonelin insan hakları alanında çalışma teklifi sunması şeklinde değil, insan hakları alanını idealize ettiği için bu alanda eğitim almış olanların istihdam edilmesi şeklinde olmalıdır.⁵³⁸

Anayasa 90. maddeye 2004 yılında yapılan ilgili ekleme *özgürlük ve demokrasiyi kurumsallaştırmak* perspektifinden okunmalıdır. Dolayısıyla başta İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi olmak üzere tarafı olduğumuz bütün insan hakları sözleşmelerinin hükümleri

⁵³⁴ Hukuk genel teorisinde hukuk normları arasındaki çatışma şu şekilde çözümlenmektedir: Çatışan normlar arasında hiyerarşi varsa, bu çatışma üst kanun alt kanunları ilga eder prensibine göre çözümlenir. Çatışan normlar, normlar hiyerarşisinde aynı seviyede ise, çatışma sonraki kanun önceki kanunu ilga eder prensibine göre çözümlenir. Çatışan normlar hiyerarşik ve zamansal açıdan aynı seviyede ise o zaman özel kanun genel kanunu ilga eder prensibine göre çözümlenecektir. Bkz.: Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, Ekin Yayınevi, Bursa, Haziran 2011, Cilt II, s. 668.

⁵³⁵ Tolga Şirin, *Takdir Marjı Doktrini ve Türkiye Anayasa Mahkemesi Açısından Anlamı*, *Anayasa Hukuku Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, 2013, s. 385. Tolga Şirin'in ilgili makalesinde yazdığı şekliyle takdir alanı ya da takdir marjı ile kastedilen İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ni yorumlarken başvurduğu ve taraf devletlere Sözleşme'deki yükümlülüklerini yerine getirmeleri için tanıdığı belirli bir değerlendirme keyfiyetini ifade etmektedir.

⁵³⁶ Konuyla ilgili tartışmalar için bkz.: Henry J. Steiner, Philip Alston, *International Human Rights in Context: Law Politics Morals*, Oxford University Press, 2000, Oxford. Yasemin Özdek, *Evrensellik/ Kültürel Görecelik Geriliminde İnsan Hakları*, *Birikim Dergisi*, Sayı: 65, Eylül 1994.

⁵³⁷ Kabaoglu, s. 392.

⁵³⁸ Akbulut, s. 45.

uygulanmak zorundadır. Türkiye ilk imzacısı olduğu İstanbul Sözleşmesi'nin 81 maddesinin hepsine riayet etmekle yükümlüdür; önleme, koruma ve kovuşturma yükümlülüklerini gerçekleştirmekle mükelleftir. Tam da bu yükümlülükler sebebiyledir ki iç hukuktaki eksiklerin bertaraf edilmesi amacıyla 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun kabul edilmiştir. Ancak uluslararası insan hakları sözleşmelerinin ulusal hukuka önceliğinin olduğunun Anayasa'da kabulüne ve İstanbul Sözleşmesi'ne koşut bir şekilde düzenlenen 6284 sayılı Kanun'a rağmen Türkiye'de kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet azalmış değildir. Aksine Türkiye'de yasal çerçevenin iyileştirilmesine tezat bir şekilde kadına yönelik şiddet her geçen yıl artmaktadır. Çalışmanın bir sonraki bölümünde 6284 sayılı Kanun'un hükümlerinin ve uygulamadaki durumunun açıklanmasının ardından özellikle sonuç bölümünde yasal çerçevenin iyileştirilmesine rağmen artan kadına yönelik şiddet olgusunun sebepleri açıklanacaktır.

A. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

1. 4320 sayılı Kanun'dan 6284 sayılı Kanun'a giden süreç

Türkiye'nin 2011 yılında İstanbul Sözleşmesi'ne taraf olmasının ardından; iç hukukta yeni düzenlemeler yapılması gerekmiştir. İstanbul Sözleşmesi'ne taraf olduğu dönemde her ne kadar kadına yönelik şiddete dair yasal bir çerçeve bulunsa da, bu yasal çerçeve pek çok eksikliği içerisinde barındırmıştır. Tam da bu sebeplerden ötürü 8 Mart 2012 tarihinde kadına yönelik şiddeti önlemek amacı ile 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun kabul edilmiştir.

6284 sayılı Kanun'dan önce yürürlükte olan 4320 sayılı Ailenin Korunmasına İlişkin Kanun'un etkili ancak yetersiz olduğu kadın örgütlerince dile getirilmiştir.⁵³⁹ Örneğin, 1998 yılında yürürlüğe giren 4320 sayılı Kanun'da şiddetin tanımı açık bir şekilde yapılmamıştır.⁵⁴⁰ Kadına yönelik şiddetin detaylı bir şekilde tanımlandığı günümüzde dahi pek çok şiddet vakasına sadece kriminal bir vaka gibi yaklaşıldığı düşünülürse, şiddetin tanımının yapılmaması oldukça önemli bir eksikliklerdir. 2004 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun dahi toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden eksiklikleri olduğu düşünüldüğünde kadına yönelik şiddet olgusunun sadece ceza hukukuna bırakılamayacak bir konu olduğu daha net anlaşılacaktır.

4320 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesine kadar şiddet mağduru kadınlar, genel kanun olan Türk Ceza Kanunu kapsamında fail hakkında suç duyurusunda bulunmaktaydılar.⁵⁴¹ Ancak ceza kanunu kadına yönelik şiddete dair spesifik bir kanun olmadığından, failin tekrar şiddet uygulama ihtimali gibi durumlar göz önünde bulundurulmamaktaydı.⁵⁴² Kaldı ki o dönemde aşağıda da belirtileceği üzere ceza kanunu, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden çokça geriydi.

4320 sayılı Kanun'la ilgili asıl sorun, gerekçesinde de belirtildiği üzere Devletin ev içi şiddeti önleme yükümlülüğünü Anayasa'nın "ailenin korunması" başlıklı 41. maddesinin ikinci fıkrasına dayandırmasıydı.⁵⁴³ 4320 sayılı Kanun'un gerekçesinde 20 kez aile kelimesi

⁵³⁹ 6284 sayılı Kanun Uygulamaları İzleme Raporu, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, https://www.morcati.org.tr/attachments/article/255/6284_Kanun_Uygulamaları_Raporu.pdf, E.T.: 17.10.2019, s. 2.

⁵⁴⁰ Seher Kırbuş Canikoğlu, Kadınlara Yönelik Şiddetin ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesine Dair Ulusal ve Uluslararası Mevzuat (İstanbul Sözleşmesi ve 6284 sayılı Kanun), Ankara Barosu Dergisi, 2015/ 3, Yayımlanma Tarihi: 01.05.2015, s. 362.

⁵⁴¹ Age., s. 361.

⁵⁴² Age., s. 361.

⁵⁴³ Öden, s. 79.

geçmekteydi; ev içi şiddete daha çok "annelerin" maruz kaldığı ifade edilmekteydi.⁵⁴⁴ Bir diğer ifadeyle 4320 sayılı Kanun'un gerekçesinde kadının adı dahi yoktu.

4320 sayılı Kanun, kadının "anne" sıfatıyla korumaya değer görülen bir varlık olarak kabulünü içinde barındıran bir düzenlemedir. Kanun'un yürürlüğe girdiği zaman diliminde ne Opuz v. Türkiye Kararı verilmiştir, ne Anayasa Madde 90/5'e son cümle eklenmiştir ne de İstanbul Sözleşmesi yürürlükte. Ancak bu düzenlemelerin hiçbiri olmasa dahi Anayasa'nın daha başlangıç kısmında her yurttaşın temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ilkesi gereğince faydalanacağı ve *hukuk düzeni içerisinde onurlu bir hayat sürme ve manevi varlığını da bu yönde gerçekleştirme hakkına* doğuştan sahip olduğu ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir.⁵⁴⁵ Kadınları "annelik" üzerinden koruyan bu bakış açısı aslında devletin kendi Anayasası'nda yer alan kadınların insan olmaktan kaynaklı onurlarını muhafaza etmediğini göstermektedir.

Kadının "annelik" sıfatıyla korunmaya değer bir varlık olarak görülmesi ulusal hukukta sadece 4320 sayılı Kanunla sınırlı değildi; 2004 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'ndan önceki 765 sayılı Kanun, kadını tamamen "annelik" ve "ailenin namusunun ve şerefine taşıyıcısı" sıfatıyla koruma altına almıştır.⁵⁴⁶ Mülga ceza kanununda düzenlenen suçların sadece isimleri bile kadının tek başına bir değer sahibi olarak kabul edilmediğini

⁵⁴⁴ 4320 sayılı Kanun'un Genel Gerekçesi şöyledir: " Anayasanın 41. maddesinde belirtildiği gibi toplumun temelini aile oluşturmaktadır. Bireysellikten toplumsallığa geçişin en büyük küçük birimi olan ve karşılıklı rıza ile oluşan ailenin sağlıklı yapılanması ve yürütülmesi toplumun varoluşunu ve yarınları güçlü bir biçimde uzanmasını doğrudan etkilemektedir. Ülkemizin büyükanne, büyükbaba, anne, baba ve torunların birlikte yaşadığı geleneksel geniş aile sisteminden hızlı sanayileşme ve buna paralel olarak şehirleşmeyle birlikte çekirdek aile dediğimiz anne, baba ve çocuğun oluşturduğu dar aile tipine doğru yoğun bir gidiş yaşanmıştır. Bugün içinde bulunan zor ekonomik koşullar, sosyal ve kavramsal kargaşalar, yorucu şehir hayatı aile bireyleri üzerinde psikolojik ve sosyolojik rahatsızlıklara sebep olmaktadır. İlk insanla birlikte ortaya çıkan şiddet olgusu değişik türleri ve uygulanış biçimleriyle her zaman gündemde olmuştur. Şiddetin aile yaşamı içerisinde, aileyi oluşturan bireyler arasında gerçekleşen ve "aile içi şiddet" adı altında "aile içinde bir bireyin diğer bireye yönelik fiziki, sözel ve duygusal kötü davranışı" şeklinde tanımlanan görüntüsü toplum için daha tehlikeli olmakta, toplumun en küçük birimi olan aile içerisinde gerçekleşen şiddetin yol açtığı ve açacağı zararlar toplum bünyesinde daha derin ve kalıcı izler bırakmaktadır. Aile içi şiddetin zararları sadece toplum açısından değil birey açısından da tehlikeli sonuçlar yaratmaktadır. Aile içi şiddet, sevgi, şefkat ve merhamet göstermesi gereken bir kişi tarafından uygulandığından, şiddete maruz kalan aile bireyinin ruhi yapısında hayatı boyunca silinmesi zor izler bırakmaktadır. Aile içi şiddet olaylarına daha çok anne ve çocukların maruz kaldığı yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Son yıllarda aile içi şiddet olayları toplumumuzu sarsar boyutlara ulaşmıştır. Her geçen gün ailede yaşanan dayak, işkence ve cinayet gibi şiddet olayları görsel ve yazılı basında izlenmektedir. Bu itibarla Anayasa'nın 41. maddesinde yer alan "*Devlet ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.*" hükmü de göz önüne alınarak aile içi şiddetten mağdur olan kadını ve çocukları koruyucu yasal tedbirlerin alınması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu amaçla hazırlanan "Ailenin Korunmasına Dair Kanun Tasarısıyla", ABD, Avustralya, Yeni Zelanda, İngiltere, İrlanda ve Norveç gibi ülkelerde uygulanan, şiddete uğrama ihtimali bulunan kadınların mahkemelere başvurarak koruma emri alabilmelerini sağlayacak hükümler Türk hukuk sistemine dahil edilmektedir." (TBMM'nin 06.08.1997 tarihli 131. Birleşim tutanağına bağlı Sayısı: 335, s. 1-2 (TBMMTD Dönem 20/2, Cilt 32).

⁵⁴⁵ Öden, s. 81.

⁵⁴⁶ Türnel Yalçın Sancar, Şiddet Kültürü ve Ceza Hukuku Açısından Kadına Yönelik Şiddet, *Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları: Kadına Yönelik Şiddet ve Ev- İçi Şiddet* içinde, 1. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, Kasım 2014, s. 122.

kanıtlar niteliktedir: Evlenme vaadiyle kızlık bozma suçu, kadın kıyafetiyle kadınların bulunduğu yerlere girme suçu, "ırza geçme" suçları, şeref kurtarma saikiyle yeni doğmuş çocuğun öldürülmesi suçu.⁵⁴⁷ Eski ceza kanununda cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar, "genel ahlak ve aile düzeni" başlığı altında tasnif edilmiştir; kanunun genelinde mağdur "evli kadın" olarak tanımlanmıştır.⁵⁴⁸ Ataerkil toplumun ve kadınların "ailenin namusunun ve şerefının taşıyıcısı" olduğu anlayışının en açık bir şekilde görüldüğü hüküm ise; cinsel saldırıya maruz kalan bir kadının saldırının faili ile evlenmesi halinde fail hakkında cezanın ertelenmesine karar verileceğini düzenleyen mülga 434. maddedir.⁵⁴⁹

4320 sayılı Kanun başlığı altında mülga ceza kanunu hükümlerine yer verilmesinin sebebi ise; 4320 sayılı Kanun'un kadın yerine "annenin korunması" anlayışının münferit bir bakış açısı olmadığını gözler önüne serilmesidir. Tarihsel ve toplumsalın bir parçası olan hukuk alanları bağımsız ele alınmamalıdır. 4320 sayılı Kanun'un başlangıçta sadece evli kadınları koruması ile ceza kanununun yıllarca evli kadın / kadın/ kız ayrımı yapması doğrudan ilişkili konulardır.

Ancak tüm bu eşitlikten uzak anlayışa rağmen 4320 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesi o dönem için oldukça olumlu bir gelişmedir. 4320 sayılı Kanun'da çok fazla eksiklik mevcut olsa da 26.04.2007 tarihinde 5636 sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerle kadına yönelik şiddet ile ilgili yasal çerçevede iyileştirmeler yapılmıştır.⁵⁵⁰ Örneğin, Yönetmelikte şiddetin tanımına yer verilmiştir.⁵⁵¹

Şiddetin tanımlanmasının önemi ise şudur: Ceza kanununda fiziksel şiddetin karşılığı olan bir suç mevcuttur. Ancak psikolojik şiddet, ekonomik şiddet gibi durumlarda her ne kadar "aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğünün ihlali" gibi bir suç düzenlenmiş olsa da bu, kadınların yaşamış olduğu şiddetin bertaraf edilmesine tam olarak yanıt veren bir düzenleme değildir. Yönetmelik ile şiddetin tanımlanması ve türlerinin belirtilmesi ile kadınların doğrudan başvuracağı bir mekanizma konusunda hiçbir şüphe kalmamıştır. 4320 sayılı Ailenin

⁵⁴⁷ Age., s. 126.

⁵⁴⁸ Age. s. 127.

⁵⁴⁹ Age., s. 123. Mülga 434. maddenin gerekçesi ise şöyledir: "[...] kaçırma, alıkoyma, ırza geçme ve ırza tasaddi suçlarında, mağdure ile sanığın veya sanıklardan birisinin evlenmesini teşvik ve bu suretle mağdurenin elem ve üzüntüsünü gidermek, ileride karşılaşılabilecek olumsuzluklardan korumak, yuva sahibi olmasını sağlamak düşüncesi olduğu [...]" Bkz. Türkan Yalçın Sancar, s. 122- 123.

⁵⁵⁰ Eray Karınca, Kadının Eş Şiddetinden Korunması İçin 4320 sayılı Kanunda Yapılabilecek İyileştirmeler, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Cilt: 1, Yıl:1 1, Sayı:3, 20.10.2010, s. 330.

⁵⁵¹ Ailenin Korunmasına Dair Kanunun Uygulanması Hakkında Yönetmelik, 4. Madde, e) bendinde şiddetin tanımı şöyle yapılmıştır: "Aile bireyinin fiziksel, cinsel, ekonomik veya psikolojik zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözel ve ekonomik her türlü davranış."

Korunmasına İlişkin Kanun'un en büyük eksikliklerinden biri ise, kanunun koruma kapsamı konusunda yeknesaklığın olmamasıydı. 4320 sayılı Kanun'un 1. maddesinde koruma kapsamının sınırları açısından "eşlerden birinin veya çocukların veya aynı çatı altında yaşayan diğer aile bireylerinden biri" ifadesi geçmekteydi.⁵⁵² Ağırlıklı görüş, Kanun'un Medeni Kanun'a göre evli çiftler hakkında uygulanabileceği yönündeydi.⁵⁵³ Bu görüşe göre, kanunun amacı aileyi korumaktır. Medeni Kanun'un hükümlerine uymayan bir birlikteliğin ise aile olarak nitelendirilmesine imkan yoktur. Ayrıca bu devrim kanunlarının onaylamadığı dini nikahlara prim vermek anlamına gelmektedir.⁵⁵⁴ Ancak Karınca'ya göre madde gerekçesinde "eşlerden biri" yerine "kadın" sözcüğüne yer verilmiş olması kanunun gerçekte kadına yönelik aile içi şiddeti önlemek için çıkarıldığının göstergesidir.⁵⁵⁵

Karınca'nın 4320 sayılı Kanun'un koruma kapsamına dair aile yerine kadını önceleyen yorumunun bir diğer sebebi ise şudur: 4320 sayılı Kanun'un temelinde şiddeti tetikleyen durumun kadın ile erkek arasındaki eşitsiz güç ilişkisi olduğu öngörüsü bulunmaktadır ve 4320 sayılı Kanun'un uluslararası hukuktaki dayanağını Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi oluşturmaktadır.⁵⁵⁶

Türkiye'nin 4320 sayılı Ailenin Korunmasına İlişkin Kanun'un yürürlükte olduğu zaman diliminde Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne de taraf olduğu düşünüldüğünde, 4320 sayılı Kanun kapsamının doğru değerlendirilmediği açıktır. CEDAW'ın 1. maddesi kadınlara karşı ayrımcılığı tanımlarken *medeni durumlarına bakılmaksızın* vurgusu yapmaktadır. 2004 yılında yapılan değişiklikle Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrasına eklenen son cümle çerçevesinde, en azından değişikliğin yapıldığı tarih ile 6284 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği 2012 yılına kadar bu konunun aile mahkemeleri nezdinde netlik kazanması gerekirdi. Ayrıca hukukçuların normlar hiyerarşisinin en tepesinde olduğu yönünde çoğunluk görüşüne sahip olduğu Anayasa'da *insan onuru* kavramından bahsediliyordu; 5237 sayılı Kanun'un 122. maddesine göre de *cinsiyete dayalı ayrımcılık suç* olarak düzenlenmişti.⁵⁵⁷

4320 sayılı Kanun'dan 6284 sayılı Kanun'a giden süreçte önemli bir diğer gelişme ise, 2006/ 17 sayılı Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin

⁵⁵² Hüsamettin Uğur, Aile Bireyleri ve Kadının Şiddete Karşı Korunması (Kadının Korunması), Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi, Cilt 8, Sayı 97-98, İstanbul 2012, s. 114.

⁵⁵³ Age., s. 362.

⁵⁵⁴ Nazan Moroğlu, Kadına Yönelik Şiddet ve Ailenin Korunmasına Dair Kanun, TBB Yayını, 2009, s. 21.

⁵⁵⁵ Karınca, s. 329.

⁵⁵⁶ Age., s. 329- 330.

⁵⁵⁷ Sancar, s. 123.

Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler başlıklı Başbakanlık Genelgesi'dir.⁵⁵⁸ Genelge'nin önemi, kadına yönelik şiddette devletin önleme, koruma ve cezalandırma sorumluluğunu açıkça kabul etmesinden ötürüdür.⁵⁵⁹

4320 sayılı Kanun'da 2007 yılında 5636 sayılı Kanun'la yapılan tüm iyileştirmelere rağmen yasal çerçevede eksiklikler bulunmaktaydı. Kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetin önlenmesi ve bertaraf edilmesine dair iyi bir yasal çerçevenin olduğu günümüzde dahi uygulamada pek çok sorun varken 6284 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği dönemden önce ulusal mevzuattaki eksikliklerin uygulamadaki sorunların pekiştirdiği açıktır. Karınca'nın yapmış olduğu tasnifle 2007 değişikliğine rağmen kadına yönelik şiddetin önlenmesi ile ilgili eksiklikler şunlardır.⁵⁶⁰

- 4320 sayılı Kanun'a göre koruma kararı alabilmek için belge ibraz etmek zorunlu bir unsurdu,
- 4320 sayılı Kanun'da koruma kararı alabilmek için "şiddete uğrama tehlikesinin varlığı" ifadesi madde lafzında bulunmamaktaydı; bu durum da koruma kararı verilirken dar bir yorum perspektifiyle yaklaşılmasına sebep olabiliyordu,
- 4320 sayılı Kanun'la ilgili Yönetmelikte fiziksel şiddetin yanında ekonomik, psikolojik, cinsel şiddet türleri belirtilse de ilgili şiddet türlerinin doğrudan 4320 sayılı Kanun'da yer alması gerekirdi,
- 4320 sayılı Kanun'da yazılı tebliğin zorunlu olmadığı istisnai durumlar ayrıca belirtilebilirdi,
- Şiddete maruz kalan kadın hakkında Aile Mahkemesi tarafından nafaka takdir edilmesi durumunda ayrı bir fon oluşturulabilirdi,
- 4320 sayılı Kanun'da 2007 yılı değişikliğine rağmen tatil günlerinde ya da hafta sonlarında şiddete maruz kalan kadınların tedbir kararı alabilmesi için bir düzenleme yapılmamıştı,
- 4320 sayılı Kanun'da 2007 yılı değişikliğine rağmen evli olmayan kadınların koruma kararı alabilmesi konusunda uygulamada yeknesaklık bulunmamaktaydı.⁵⁶¹

⁵⁵⁸ Canikoğlu, s. 364.

⁵⁵⁹ 2006/ 17 sayılı Genelge'de dönemin başbakanı olan Recep Tayyip Erdoğan'ın ismi bulunmaktadır. Genelge; kadına ve çocuğa yönelik şiddette devletin açık bir şekilde koruyucu ve önleyici tedbirlerini sorumlu kurumlarla birlikte belirtmiştir. İş birliği yapılacak kurumlar arasında sivil toplum örgütleri de sayılmış, hukuk, medya, eğitim ayakları etrafıca düzenlenmiştir. Genelge' de günümüz politikalarının aksine "adalet" yerine "eşitlik" vurgusu bulunmaktadır.

⁵⁶⁰ Karınca, s. 336.

⁵⁶¹ Age., s. 341.

4320 sayılı Kanun'da 2007 değişikliğine rağmen koruma kararlarının verilmesinde belge aranması şartı oldukça sorunlu bir durumdur. Kanun'un lafzında da şiddete uğrama tehlikesinin bulunmadığı düşünülürse, koruma kararı alabilmek için belge aranması şartının kadının korunması için öncelikle şiddete maruz kalması gibi çarpık bir yorum yapılma tehlikesine de yol açabilir. 6284 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte "şiddete uğrama tehlikesi" durumu madde lafzında açıkça belirtilmiş; 6284 sayılı Kanun'a koştur olarak düzenlenen Uygulama Yönetmeliği ile de koruyucu tedbir kararları verilirken delil ya da belge aranmayacağı açık bir şekilde düzenlenmiştir.⁵⁶²

Yine 6284 sayılı Kanun'da 4320 sayılı Kanun'da belirtilmeyen cinsel, psikolojik, ekonomik şiddetin yanı sıra " tek taraflı ısrarlı takip mağduru" kavramı yer almaktadır.⁵⁶³ 6284 sayılı Kanun'da şiddet türlerinin tek tek belirtilmiş olması durumu, şiddeti sadece fiziksel şiddetle sınırlı gören ataerkil toplumun bakış açısını değiştirebilmek açısından oldukça önemlidir. 6284 sayılı Kanun'u kadına yönelik şiddeti önlemede iyi bir kanun yapan ve 4320 sayılı Kanun'dan ayıran bir diğer fark ise, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde mülki amir ve kolluk personeline belirli koruyucu tedbir kararlarını alabilme yetkisini vermesidir.⁵⁶⁴ Böylece Karınca tarafından, 4320 sayılı Kanun'un hafta sonu ya da tatil günlerinde şiddete maruz kalan kadınları korumak için ivedi bir çözüm sunmadığı yönündeki haklı eleştirisi 6284 sayılı Kanun ile bertaraf edilmiştir.

4320 sayılı Kanun'daki reformlara rağmen uygulamada netlik kazanamayan ve 6284 sayılı Kanun ile gerçekleşen bir diğer kazanım ise evli, bekar, boşanmış ya da ayrı yaşayan, dini nikahlı eşinden ya da partneri tarafından şiddete maruz kalan tüm kadınların kanunun koruması altında olduğudur.⁵⁶⁵ Bir diğer ifadeyle cinsiyetini kadın olarak beyan eden tüm kadınlar 6284 sayılı Kanun'un koruması altındadırlar.

Karınca'nın belirtmiş olduğu tedbir kararlarının muhataba ulaşmasından kaynaklı sorunlar uygulamada hala devam etmektedir. Nafaka konusunda ise kadınlar değil 6284 sayılı

⁵⁶² Özge Bölükbaşı, *6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Kapsamında: Kadının ve Aile Bireylerinin Korunması*, Yetkin Yayınları, Ankara 2015, s. 25.

⁵⁶³ Age., s. 30.

⁵⁶⁴ Ebru Ceylan, Türk Hukukunda Aile İçi Şiddet ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesiyle İlgili Yeni Düzenlemeler, 25 Mart 2013 tarihinde İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde düzenlenen "Aile İçi Şiddet ve Kadına Yönelik Şiddet" panelinde sunulan tebliğin genişletilmiş hali, TBB Dergisi 2013/ 109, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-109-1321>, E.T.: 06.03.2020, s. 38.

⁵⁶⁵ Bölükbaşı, s. 25.

Kanun'dan kaynaklı maddi yardımlara, boşanma davası sonucunda Medeni Kanun'dan kaynaklı olarak hükmedilen nafaka haklarına dahi erişmekte çok ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır.⁵⁶⁶

4320 sayılı Kanun'un 2007 yılı değişikliğinden önce koruma tedbirinin yalnızca "kusurlu eş" karşı istenebileceği düzenlenmekteydi; 2007 değişikliği ile kusurlu eşin yanı sıra şiddet uygulayan diğer aile bireyleri hakkında da tedbir kararı verilebileceği düzenlenmiştir.⁵⁶⁷ 6284 sayılı Kanun ile "kusurlu eş" ifadesinin çıkarılması oldukça yerindedir. Çünkü uygulamada aile mahkemelerinin ya da üst derece mahkemelerinin evli bir çift arasındaki kusuru tespit ederken çoğunlukla adil kararlar vermediği görülmektedir. Örneğin; eşi tarafından fiziksel şiddete maruz kalan bir kadın eşine küfrettiği için aile mahkemesi tarafından erkekten daha ağır kusurlu olarak kabul edilmiş ve şiddete maruz kalan kadın, şiddet uygulayan erkeğe tazminat ödemeye mahkum edilmiştir.⁵⁶⁸

4320 sayılı Kanun'dan 6284 sayılı Kanun'a giden süreçte 2005 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda da aşağıda yer alan suçlarda da evlilik içinde ya da dışında kadını koruyacak şekilde düzenlemeler yapılarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleşmesi bakımından önemli bir adım atılmıştır:⁵⁶⁹

- Töre saikiyle kasten öldürme suçu (TCK Madde 82)
- İntihara yönlendirme suçu (TCK Madde 84)
- Kasten yaralama suçu (TCK Madde 86 vd.)
- Çocuk düşürtme suçu (TCK Madde 99)
- Cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar (Madde 102-105)
- Genital muayene suçu (Madde 287)

İlgili suç kategorilerine kadına yönelik şiddet vakaları açısından tehdit (Madde 106), şantaj (Madde 107), cebir (Madde 108), konut dokunulmazlığının ihlali (Madde 116), iş ve çalışma

⁵⁶⁶ Ceren Akçabay tarafından aktarılan yoksulluk nafakası araştırması çerçevesinde incelenen 140 dava dosyasının %82,92 oranında kadına yönelik şiddet iddiası bulunmaktadır. Bu dosyaların %21,4'ünde ayrıca ceza soruşturması açılmıştır. %45 oranında kadınların hiçbir gelirlerinin olmadığı tespit edilmiştir ve bu duruma rağmen çocukların velayetleri yine kadınlar tarafından talep edilmektedir. Mahkemeler tarafından hükmedilen ortalama nafaka miktarları 370 TL gibi küçük bir rakamdır ancak bu rakam dahi tahsil edilememektedir. Uygulamada aile mahkemelerinin nafaka taleplerini ya reddettiği ya da kısmen kabul ettiği görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Yoksulluk Nafakası (Sosyo- Hukuki Bir İnceleme), Yazar: Fehmiye Ceren Akçabay, Araştırma Koordinatörü ve Yayına Hazırlayan: Huriye Karabacak, Şen Matbaa, Kasım 2019, Ankara. Konuyla ilgili yakın tarihte yayımlanan bir diğer çalışma için ise bkz.: Mesut Öcal, *Yoksulluk Nafakasının Süresi*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Özel Hukuk Yüksek Lisans Tezleri Dizisi, 12 Levha Yayıncılık, 1. Baskı, Kasım 2019, İstanbul.

⁵⁶⁷ Karınca, s. 332.

⁵⁶⁸ Dayakla hakaret eşit kusurlu sayılır mı?, 09.12.2013, <https://www.haberturk.com/polemik/haber/901679-dayakla-hakaret-esit-kusur-sayilir-mi>, E.T.: 09.03.2020.

⁵⁶⁹ Bölükbaşı, s. 20.

hürriyetinin ihlali (Madde 117) ve kişilerin huzur ve sükununu bozma suçları da eklenebilir.⁵⁷⁰ Ceza hukukçuları tarafından kadına yönelik şiddet vakalarında ceza hukukunda kullanılabilecek araçlar literatürde çokça tartışılmıştır.⁵⁷¹ Ancak çalışmanın isminden de anlaşılacağı üzere çalışmanın odak noktası kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetin ilgili uluslararası sözleşmeler ve 6284 sayılı Kanun çerçevesinde değerlendirilmesidir. Ceza hukukunun kadına yönelik şiddetin sonuçlarını bertaraf etme konusundaki araçları oldukça önemli olmakla beraber çalışmanın sınırları açısından ilgili tartışmalara değinmek mümkün değildir.

6284 sayılı Kanun, 4320 sayılı Kanun'daki eksikliklerin çoğunu bertaraf eden bir yasal çerçeve sunduğu için iyi bir kanundur. 6284 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmelikler çerçevesinde koruyucu tedbir kararı almak için belge gerekli değildir, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde geçici olarak mülki amir ve kolluk personelinin belirli tedbir kararlarını alma yetkisi bulunmaktadır. 6284 sayılı Kanun'da şiddete uğrama tehlikesinin varlığı ayrıca belirtilmiş, kadına yönelik şiddetin türleri etraflıca tanımlanmış, kusurlu eş ifadesi madde lafzından kaldırılmış ve en önemlisi kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın sadece kadın olmaktan kaynaklı olarak maruz kaldıkları her şiddet türüne karşı Kanun tarafından koruma altında oldukları açıklığa kavuşmuştur.

6284 sayılı Kanun'un 4320 sayılı Kanun'a ve İstanbul Sözleşmesi'ne göre yerinde olmayan birkaç düzenlemesi vardır. İlgili düzenlemelerin eleştirisine çalışmanın sonuç bölümünde yer verilecektir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde ise 6284 sayılı Kanun'un ve ilgili Yönetmelikler'in kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddeti bertaraf etme konusunda getirmiş olduğu düzenlemelere yer verilecektir.

2. Kanun'un kapsam ve amacı

2012 yılında 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un yürürlüğe girmesi ile 4320 sayılı Kanun'un eksik düzenlemeleri ortadan kalkmıştır.

⁵⁷⁰ Yalçın Sancar, s. 125.

⁵⁷¹ İlgili tartışmalar için bkz.: *Ceza Hukukunda Kadının Şiddete Karşı Korunması*, Editör: Nur Centel, Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuka Genç Yaklaşımlar Konferans Serisi No.1 Ceza Hukuku, 12 Levha Yayınları, 2013 Mayıs, İstanbul. Ayşe Nuhoglu, Kadına Yönelik Şiddet, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi, Yıl: 2012, Sayı: 97-98, Cilt: 8. Köksal Bayraktar, Fulya Eroğlu, Aile İçi Şiddete İlişkin Ceza Kanunu Çerçevesinde Genel Bir İnceleme, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi- Prof. Dr. Erdal Adal'a Armağan-, Cilt: 8, Sayı:2, 2011.

Kanun'un yapım sürecinde 241 kadın örgütü Şiddete Son Platformu adı altında bir araya gelmiş, görüş ve önerilerini iletmişlerdir.⁵⁷²

Kadın örgütlerinin önerilerinin bir kısmı, Bakanlar Kurulu'nun imza aşamasında kanun tasarısından çıkarılmıştır. Bunlardan biri kanunun adına dair olan öneridir.⁵⁷³ Kadın örgütleri, İstanbul Sözleşmesi'ne koşut bir biçimde, kanunun adının Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun olmasını talep etmişlerdir.⁵⁷⁴ Fakat devletin aile konusundaki hassasiyeti bu önerinin gerçekleşmesine izin vermemiştir. Canikoğlu'na göre, "kanunun adına "aile" ibaresinin eklenmesi, kadına yönelik şiddetin kaynağını zikretme konusunda bir tür "lapsus" niteliği taşıırken, öte yandan kadını aileden bağımsız görmeyen, şiddeti de zaten aile kurumuna zarar verdiği için "dizginleme" ihtiyacı duyan bir siyasal tercihin yansımasıdır."⁵⁷⁵

6284 sayılı Kanun'un amacı, I. bölüm 1. maddede belirtildiği üzere, şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.⁵⁷⁶

6284 sayılı Kanun'un uygulanmasında ve gerekli tedbir kararlarının sunulmasında Kanun'un 1. maddesindeki ilkeler üzerinden hareket edilmelidir.⁵⁷⁷

- Tedbir kararlarının alınmasında temel insan haklarına dayalı, kadın erkek eşitliğine duyarlı, sosyal devlet ilkesine uygun, adil, etkili ve süratli bir usul izlenmesi ilkesi (Madde 1/2-b)
- Şiddete maruz kalan için alınan tedbir kararlarının *insan onuruna* yaraşır bir şekilde yerine getirilmesi ilkesi (Madde 1/2-c)
- Kadınların kadın olmaktan kaynaklı olarak maruz kaldıkları şiddeti önleyen ve şiddetten koruyan özel tedbirlerin ayrımcılık olarak değerlendirilemeyeceği ilkesi (Madde 1/2 -ç)

6284 sayılı Kanun'un amacı sadece 1. maddeyle sınırlı olarak yorumlanmamalıdır; 6284 sayılı Kanun bütün maddeleriyle kadınların şiddetten uzak yaşama haklarına erişebilmesi için bir güvence teşkil etmektedir. 6284 sayılı Kanun'un dayanağını aldığı en temel ilke ise başta

⁵⁷² 6284 sayılı Kanun Uygulamaları İzleme Raporu, s. 2.

⁵⁷³ Age., s. 2.

⁵⁷⁴ Canikoğlu, s. 370.

⁵⁷⁵ Age., s. 370.

⁵⁷⁶ Bölükbaşı, s. 24.

⁵⁷⁷ Age., s. 59.

İstanbul Sözleşmesi olmak üzere Türkiye'nin tarafı olduğu uluslararası insan hakları sözleşmelerinin hükümlerini esas alması gerektiği ilkesidir.⁵⁷⁸

Görüldüğü gibi, 6284 sayılı Kanun'un amacı, İstanbul Sözleşmesi'ne koşut bir şekilde fiili eşitliği esas alarak dezavantajlı grupların korunmasından hareket etmiştir. Kanunun koruma kapsamı, ev içerisinde, kadınlar ve çocuklar başta olmak üzere herkeştir. Kanun kapsamında, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına İlişkin Kanun'dan farklı olarak evli olmayan kadınlar da bulunmaktadır; bu konuda herhangi bir tereddüt yoktur.⁵⁷⁹ Yine 6284 sayılı Kanun, sadece gerçekleşmiş şiddetten söz etmemektir. Şiddete uğramamış olsa bile, şiddete uğrama tehdidi altında olan kişiler de 6284 sayılı Kanun'un koruması altındadırlar.⁵⁸⁰

6284 sayılı Kanunun 2. maddesinde, kadına yönelik şiddetin tanımı etraflıca yapılmıştır. Tanımlar başlıklı 2. maddenin b) bendi ev içi şiddet, c) bendi kadına yönelik şiddet, d) bendi şiddet, e) bendi şiddet mağduru, g) bendi ise şiddet uygulayanın tanımlarını yapmaktadır.⁵⁸¹ Kadına yönelik şiddetin tanımlamasında fiziksel şiddet dışında, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet türleri de kapsama alınmıştır. Bu şu anlama gelmektedir: Sayılan şiddet türlerinin hepsi tedbir gerektiren durumlar olarak ele alınmalıdır.⁵⁸² Yine İstanbul Sözleşmesi'ne koşut bir şekilde, şiddete tanıklık etmek de mağdur olarak nitelendirilmek için yeterli sayılmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi 6284 sayılı Kanun'un koruma kapsamından, şiddete uğrayan ya da şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadın, çocuk, aile bireyleri ve tek taraflı ısrarlı takip mağdurları faydalanmaktadır.⁵⁸³ Tek taraflı ısrarlı takip mağduru kavramı ilk kez 6284 sayılı Kanun ile yasal çerçeveye kavuşmuştur. Türkmen'e göre tek taraflı ısrarlı takip kavramına örnek olarak, maruz kalanı sürekli arayarak rahatsız etme, istenmeyen e-postalar gönderme, rahatsız olunduğu halde hediye, çiçek alma gibi davranışlar örnek gösterilebilir.⁵⁸⁴

⁵⁷⁸ Ebru Ceylan, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'a Göre Kanun Kapsamına Girenlerin Korunmasıyla İlgili Değerlendirmeler, İstanbul Barosu Dergisi, Ocak-Şubat 2017, Cilt:91-Sayı: 2017/1, ISSN 1304-737X, s. 17.

⁵⁷⁹ 6284 sayılı Kanun Uygulamaları İzleme Raporu, s. 4.

⁵⁸⁰ Fersu Ege Kandemir, *Kadına Karşı Şiddet ve Ailenin Korunması Sorununun Türk Hukuku Mevzuatı ve Uluslararası Sözleşmelerdeki Yeri*, Seçkin, Şubat 2019, Ankara, s. 104.

⁵⁸¹ Ebru Ceylan, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'a Göre Kanun Kapsamına Girenlerin Korunmasıyla İlgili Değerlendirmeler, s. 18.

⁵⁸² 6284 sayılı Kanun Uygulamaları İzleme Raporu, s. 5.

⁵⁸³ Bölükbaşı, s. 25.

⁵⁸⁴ Ahmet Türkmen, Yeni Bir Hukuki Olgu Olarak İsrarlı Takip ve Taciz (Stalking) ve Bunun Türk Medeni Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, Özel Sayı 2009, s. 1389.

3. Kanun'un öngördüğü koruyucu ve önleyici tedbirler

6284 sayılı Kanun, tedbir kararları açısından ikili bir ayrıma gitmiştir:

- Koruyucu tedbir, şiddete maruz kalan ya da şiddet görme tehlikesi altında olan kişiler hakkında koruyucu tedbirleri,
- Önleyici tedbir, şiddet uygulayan ya da uygulama ihtimali olan kişilere karşı önleyici tedbirleri kapsamaktadır.⁵⁸⁵

Aile mahkemesinin hem koruyucu hem de önleyici tedbire kararı verme yetkisi bulunmaktadır.⁵⁸⁶ Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ise, mülki amir ve kolluk tarafından koruyucu tedbir kararları verilebilmektedir.⁵⁸⁷

Mülki amir tarafından verilebilecek koruyucu tedbir kararları 6284 sayılı Kanun'un 3. maddesinde düzenlenmiştir; bu maddeye göre mülki amirin alabileceği koruyucu tedbir kararları şunlardır:⁵⁸⁸

- Barınma: Kendisine ve gerekiyorsa yanındaki çocuklara, bulunduğu yerde veya başka bir yerde uygun barınma yeri sağlanması, (Madde 3/1/a)
- Geçici Maddi Yardım: Diğer kanunlar kapsamında yapılacak yardımlar saklı kalmak üzere, geçici maddi yardım yapılması, (Madde 3/1/b)
- Danışmanlık Desteği: Psikolojik, mesleki, hukuki ve sosyal bakımdan rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilmesi, (Madde 3/1/c)
- Koruma: Hayati tehlikesinin bulunması halinde, ilgilinin talebi üzerine veya re' sen geçici koruma altına alınması, (Madde 3/1/ç)
- Kreş: Gerekli olması halinde, korunan kişinin çocukları varsa çalışma yaşamına katılımını desteklemek üzere dört ay, kişinin çalışması halinde ise iki aylık süre ile sınırlı kalmak üzere, on altı yaşından büyükler için her yıl belirlenen aylık net asgari ücretin yarısını geçmemek ve belgelendirilmek şartıyla Bakanlık bütçesinin ilgili tertibinden karşılanmak üzere kreş imkanının sağlanması. (Madde 3/1/d)

⁵⁸⁵ Bölükbaşı, s. 118.

⁵⁸⁶ Kandemir, s. 130.

⁵⁸⁷ Bölükbaşı, s. 127.

⁵⁸⁸ Age., s. 118.

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği'nin 6. maddesinde mülki amirler tarafından verilecek koruyucu tedbirlerde delil veya belge aranmayacağı düzenlenmiştir.⁵⁸⁹

Aile mahkemeleri tarafından verilen koruyucu tedbir kararları; 6284 sayılı Kanun'un 4. maddesinde, Yönetmeliğin ise 12. maddesinde düzenlenmiştir. Yönetmeliğin 12. maddesine göre aile mahkemesi hakimi kadının talebi, Bakanlık, kolluk personeli ya da savcının başvurusu üzerine veya re' sen koruyucu tedbir kararı verebilir. Tedbir kararı alırken şiddetin uygulandığı hususunda delil veya belge aranmayacağı da düzenleme altına alınmıştır.⁵⁹⁰

Aile mahkemesi hakimi tarafından alınabilecek koruyucu önlemler şunlardır:

- İş yerinin değiştirilmesi, (Madde 4/1/a)
- Kişinin evli olması halinde müşterek yerleşim yerinden ayrı yerleşim yeri belirlenmesi, (Madde 4/1/b)
- Medeni Kanun'daki şartların varlığı halinde ve korunan kişinin talebi üzerine tapu kütüğüne aile konutu şerhi konulması, (Madde 4/1/c)
- Korunan kişi açısından hayati bir tehlike varsa ve bu tehlikenin önlenmesi için diğer tedbirlerin yeterli olmayacağı anlaşılıyorsa, ilgilinin rızasına dayalı olarak 5726 sayılı Tanık Koruma Kanunu hükümlerine göre kimlik bilgileri başta olmak üzere diğer bilgi ve belgelerin değiştirilmesi. (Madde 4/1/ç)

Koruyucu tedbirlerden farklı olarak, önleyici tedbirleri alma yetkisi sadece aile mahkemesi hakimindedir.⁵⁹¹ Önleyici tedbirlerin üçüncü kişiler üzerinde etkili olan kararlar olduğu düşünüldüğünde, bu yetkinin sadece hakimlere verilmesi hukuk güvenliği açısından da isabetlidir.

Hakim tarafından alınacak önleyici tedbir kararları 6284 sayılı Kanun'un 5. maddesinde, Yönetmeliğin ise 17. maddesinde belirtilmiştir:

- Şiddet mağduruna yönelik olarak şiddet tehdidi, hakaret, aşağılama veya küçük düşürmeyi içeren söz ve davranışlarda bulunulmaması (Madde 5/1/a): Şiddet vakası

⁵⁸⁹ 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği, RG: 18.01.2013, Sayı: 28532.

⁵⁹⁰ Bölükbaşı, s. 129.

⁵⁹¹ Canikoğlu, s. 372.

ortaya çıkmadan önce uyarı mahiyetinde olan bir tedbirdir; 4320 sayılı Kanun'da da benzer bir hüküm mevcuttur.⁵⁹²

- Müşterek konuttan veya bulunduğu yerden derhal uzaklaştırılması ve müşterek konutun korunan kişiye tahsis edilmesi (Madde 5/1/b): Şiddetin türünün önemi bulunmamaktadır; psikolojik ya da ekonomik şiddetin varlığı halinde de bu tedbire başvurulabilir.⁵⁹³
- Korunan kişilere, bu kişilerin buldukları konuta, okula ve işyerine yaklaşmaması (Madde 5/1/c): Evli olmayan kişilerin geçici olarak kullandıkları evlerde tedbir konusu olabilir.⁵⁹⁴
- Çocuklarla ilgili daha önce verilmiş bir kişisel ilişki kurma kararı varsa, kişisel ilişkinin refakatçi eşliğinde kurulması, ilişkinin sınırlanması ya da tümüyle kaldırılması (Madde 5/1/ç): Boşanmış, ayrılmış ve hiç evlenmemiş olsalar dahi mevcut ilişkide taraflardan birinin şiddet uygulaması halinde, hakim, çocuğun üstün menfaati ilkesi kapsamında durumun özelliklerine göre kişisel ilişkiyi tamamen kaldırabilir.⁵⁹⁵
- Gerekli görülmesi halinde korunan kişinin, şiddete uğramamış olsa bile yakınlarına, tanıklarına ve kişisel ilişki kurulmasına ilişkin haller saklı kalmak üzere çocuklarına yaklaşmaması (Madde 5/1/d): Bu tedbirle amaçlanan, şiddete doğrudan ya da dolaylı olarak tanıklık eden kişilerin ikincil travmalara maruz kalmasını önlemektir.
- Korunan kişinin kişisel eşyalarına ve ev eşyalarına zarar vermemesi (Madde 5/1/e)
- Korunan kişiyi iletişim araçlarıyla veya sair surette rahatsız etmemesi (Madde 5/1/f)
- Bulundurulması veya taşınmasına kanunen izin verilen silahları kolluğa teslim etmesi (Madde 5/1/g): Silahın müsaderesine karar verilebilmesi için o zamana kadar gerçekleşmiş olan şiddet vakalarında silahın kullanılıp kullanılmamasının hiçbir önemi bulunmamaktadır.⁵⁹⁶
- Silah taşınması zorunlu bir kamu görevi ifa etse dahi zimmetinde bulunan silahı ilgili kuruma teslim etmesi (Madde 5/1/ğ): Silahın müsaderesine ilişkin hüküm 4320 sayılı Kanun'da da bulunmakla birlikte polis, asker, güvenlik görevlisi gibi zimmetinde silah

⁵⁹² İnci Biçkin, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'da Düzenlenen Geçici Hukuksal Koruma Önlemleri, İstanbul Barosu Dergisi, C. 80, S. 4, Yıl: 2006, s. 1452.

⁵⁹³ Mehmet Erdem, Aile İçi Şiddet ve 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 73, Ankara 2007, s. 62. Her ne kadar atıf yapılan çalışma 4320 sayılı Kanun dönemine tekabül etmiş olsa da 6284 sayılı Kanun'un pek çok açıdan daha iyi bir kanun olduğu ve İstanbul Sözleşmesi'ne koşut olarak hazırlandığı düşünüldüğünde aynı yorum 6284 sayılı Kanun için de geçerlidir.

⁵⁹⁴ Bölükbaşı, s. 139.

⁵⁹⁵ Age. s. 140.

⁵⁹⁶ Erdem, s. 64.

bulunduran personelin de silahını teslim etmesini düzenleyen bu hüküm 6284 sayılı Kanun ile yasal çerçeveye kavuşmuştur.⁵⁹⁷

- Korunan kişilerin buldukları yerlerde alkol ya da uyuşturucu kullanılmaması ya da bu maddelerin etkisindeyken korunan kişilere yaklaşılmaması, bağımlılık durumunun olması halinde, hastaneye yatmak dahil, muayene ve tedavisinin sağlanması (Madde 5/1/h): Şiddet uygulayanın, şiddete maruz kalan kişinin evine gelerek bağırması, rahatsız etmesi, tehdit etmesi vb. durumlar bu tedbire hükmedilmesi için yeterlidir.⁵⁹⁸
- Bir sağlık kuruluşuna muayene veya tedavi için başvurması ve tedavisinin sağlanması (Madde 5/1/ı)
- Şiddet uygulayan kişi aynı zamanda ailenin geçimini sağlayan ya da katkıda bulunan kişi ise, Medeni Kanun'a göre nafakaya hükmedilmemiş olması şartıyla, re' sen tedbir nafakasına hükmedilebilmesi (Madde 5/4).⁵⁹⁹

Koruyucu tedbir kararı alınırken, şiddetin uygulandığı hususunda delil veya belge aranmayacağı konusunda bir tereddüt bulunmamaktadır; Yönetmeliğin 12. maddesi çok açıktır. Ancak önleyici tedbir kararları için aynı şeyi söylemek mümkün görünmemektedir. Önleyici tedbir kararları için bu konuda kesin bir düzenleme yapılmamış, sadece ivedi bir şekilde önleyici kararların verileceği düzenlenmiştir.⁶⁰⁰

Hakimin verebileceği 12 tane önleyici tedbir kararı olduğu düşünülürse, Kanun'un aslında belirli durumları özellikle belirterek bu hallerde de delil veya belge aranmayacağını belirtmesi daha yerinde olurdu. Somut bir örnek verilmesi gerekirse; şiddet uygulayanın silah taşıdığı iddiası varsa, bu durum yaşam hakkını doğrudan tehdit ettiğinden, silahın müsaderesi konusunda taraftan delil veya belge istenmemesi gerekir.

6284 sayılı Kanun'un önemli hükümlerinden bir diğeri ise 3. maddede belirtilen, acil durumlarda kolluk kuvvetlerine bazı koruyucu ve önleyici tedbirleri, ilgili makamların tedbir kararları olmasa bile, geçici olarak uygulama yetkisi vermiş olmasıdır. İlgili hükümlere göre, mülki amir tarafından alınabilen barınma ve korumaya ilişkin tedbirleri kolluk amirleri de alabilir ancak kolluk amirinin ilgili evrakı en geç kararın alındığı tarihi takip eden ilk iş günü içerisinde mülki amirin onayına sunması gerekmektedir.

⁵⁹⁷ Bölükbaşı, s. 145.

⁵⁹⁸ Biçkin, s. 1455.

⁵⁹⁹ Bölükbaşı, s. 153.

⁶⁰⁰ Canikoğlu, s. 373.

Yine hakim tarafından alınabilen şiddet tehdidinde bulunmama kararı, müşterek konuttan uzaklaştırma, korunan kişilerin buldukları yerlere yaklaşmama ve çocukla kişisel ilişkinin sınırlandırılması tedbirlerini kolluk amirleri de alabilir. Ancak kolluk amiri 6284 sayılı Kanun'un 5. maddesi uyarınca ilgili evrakı en geç kararın alındığı tarihi takip eden ilk iş günü içinde hakim onayına sunmak zorundadır. Kolluk amirinin gerek koruyucu gerek önleyici tedbirlerden bazılarını alma yetkisinin, acil durumlarla sınırlı olduğunu belirtmek gerekir.

6284 sayılı Kanun'un getirmiş olduğu yeniliklerden bir diğeri ise 7 gün 24 saat esasına göre çalışacak Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri'nin kurulmuş olmasıdır.⁶⁰¹ Kısa adıyla ŞÖNİM olarak bilinen bu kurumlar Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde dirler.⁶⁰²

Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik'te ŞÖNİM'ler şiddetin önlenmesi, koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin bir biçimde uygulanmasına yönelik, güçlendirici ve destekleyici hizmetlerin verildiği merkezler olarak tanımlanmıştır. Kadına yönelik şiddetle mücadelede ŞÖNİM'lerin rolü oldukça büyüktür ancak maalesef uygulamada çok fazla sorunun olduğu kurumlardır. Bir sonraki bölümde bu sorunlara yer verilecektir.

6284 sayılı Kanun'un bir diğer önemli hükmü ise; ilköğretim ve ortaöğretim müfredatına kadının insan hakları ve kadın erkek eşitliğine ilişkin dersler konulacağına dair "kurumlararası koordinasyon ve eğitim" başlıklı 16. maddesidir. Yine 6284 sayılı Kanun'un 11. maddesine göre; kolluk kuvvetleri tarafından yapılacak uygulamaların, çocuk ve kadının insan hakları ile kadın erkek eşitliği konusunda eğitim almış personel tarafından yerine getirilmesi gerekmektedir.

Tedbir kararlarına aykırılık durumunda ise işlenen fiil bir suç teşkil etse dahi hakim kararına göre üç gün ile on gün arasında zorlama hapsine hükmolunacağı 13. maddede düzenlenmiştir. Yine aynı maddede; tedbir kararlarına süregelen aykırılık halinde ihlal edilen tedbirin niteliğine ve aykırılığın ağırlığına göre zorlama hapsinin süresinin on beş günden otuz güne kadar çıkabileceği ancak altı ayı geçemeyeceği de düzenlenmiştir.

Görüldüğü üzere, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ufak tefek eksikliklerine rağmen kadına yönelik şiddeti önleme ve koruma hususlarında

⁶⁰¹ Nazan Moroğlu, Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi: 6284 sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2012, s. 376.

⁶⁰² 17 Mart 2016 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik'te her ne kadar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ifadesi geçse de, 10 Temmuz 2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin, altıncı kısım ikinci bölümünde bakanlığın adı 'Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı' olarak değiştirilmiştir.

oldukça iyi düzenlenmiş bir kanundur. Türkiye'de kadına yönelik şiddete dair iyi bir kanun olmasına rağmen şiddetin bu kadar ayyuka çıkmasının sebebi ise maalesef kanunun uygulanması aşamasında çok fazla sorun ile karşılaşılmasıdır. Bir sonraki bölümde bu sorunlar GREVIO' nun Türkiye'ye Dair Değerlendirme Raporu ve sivil toplum örgütlerinin raporları ışığında ortaya konmaya çalışılacaktır.

4. 6284 sayılı Kanun'un uygulama açısından değerlendirilmesi

4.1. Önleme yükümlülüğünün uygulama açısından değerlendirilmesi

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un "amaç, kapsam ve temel ilkeler" başlıklı 1. Maddesinde, Kanun'un uygulanmasında Anayasa ile Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve İstanbul Sözleşmesi'nin esas alınacağı ifade edilmiştir.

Önleme yükümlülüğünün alt başlıklarını ise; genel yükümlülükler, farkındalığın artırılması, eğitim, önleyici müdahale programları ve medya gibi başlıklar oluşturmaktadır.

6284 sayılı Kanun, temel ilkeler kısmında İstanbul Sözleşmesi'nin esas alınacağını düzenlemiştir. Önleme yükümlülüğünün alt başlıkları da İstanbul Sözleşmesi'nin 3. bölümüne koşut olarak sıralanmıştır.

Önleme yükümlülüğünün en önemli kısmını, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden yapılan politikalar oluşturmaktadır. Hem CEDAW hem İstanbul Sözleşmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için, klişeleşmiş önyargıların, ataerkil geleneklerin terk edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak hükümetin politikalarına bakıldığında ise toplumsal cinsiyet eşitliği vurgusunu görmek mümkün değildir. Aksine eşitlik kavramının kullanılmasından bilhassa kaçınılmaktadır.

Kadın Örgütleri tarafından hazırlanan Eylül 2017 tarihli gölge raporda; öncelikli olarak siyasi iradenin söylem ve uygulamalarının toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden oldukça uzak olduğu belirtilmiştir.⁶⁰³

⁶⁰³ İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu, Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin Hükümlerini Yürürlüğe Koyan Yasal ve Diğer Tedbirler Hakkında Türkiye'nin İlk Raporuna İlişkin Sivil Toplum Örgütlerinin Gölge Raporu, Eylül 2017, Hazırlayanlar: Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Kadın Dayanışma Vakfı, Kadınlarla Dayanışma Vakfı, Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği, Eşitlik İzleme Kadın Raporu, Engelli Kadın Derneği, Kaos GL Derneği, Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği, İmzalayan: İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu.

2004 ve 2010 yıllarında Anayasa'nın "kanun önünde eşitlik" başlıklı 10. maddesinde yapılan önemli değişikliklere⁶⁰⁴ rağmen; hükümet tüm söylemlerinde açık bir şekilde kadın ve erkeğin eşit olmadığını, kadın ve erkeğin ancak birbirlerini "tamamlayıcı" olabileceğini, "fitrat"larının farklı olduğunu, eşitliğin değil adaletin önemli olduğunu vurgulamıştır.⁶⁰⁵ Fitrat vurgusu ile kadın ve erkeğin farklı "doğalarının" olduğuna gönderme yapılmakta, istense bile eşitliğin mümkün olamayacağı vurgulanmak istenmektedir.⁶⁰⁶

6284 sayılı Kanun pek çok hüküm açısından oldukça iyi düzenlemeler barındırsa da, Kanun'un hiçbir maddesinde "toplumsal cinsiyet eşitliği" ifadesi bulunmamaktadır. Kadın örgütlerinin tüm çabalarına rağmen, toplumsal cinsiyet kavramına her türlü atıf, son dakikada, kadın örgütlerinin bilgisi olmadan 6284 sayılı Kanun metninden çıkarılmıştır.⁶⁰⁷

Hükümet tarafından yürütülen politikalar kadının güçlendirilmesi merkezli değil, ailenin güçlendirilmesi merkezlidir. Bu politikaların somut bir göstergesini de, 2012 yılından beri eski adıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından uygulanan "Aile Eğitim Programı Uygulama ve Yaygınlaştırma Projesi" isimli programlar oluşturmaktadır.⁶⁰⁸

Önleme yükümlülüğünün alt başlıklarından birinin eğitim olduğu söylenmişti. Eğitimden kastedilen, ilgili profesyonelin eğitimidir. Eğitim ile amaçlanan ise, zihniyet değişikliğinin sağlanması ile toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesidir. İlgili profesyonellerin eğitimi, İstanbul Sözleşmesi'nin 15. maddesinde, 6284 Kanununun ise 16. maddesinde belirtilmiştir.

GREVIO'nun, Türkiye hakkındaki 2018 tarihli ilk değerlendirme raporunda bu durum hakkında detaylı bir şekilde bilgi verilmiştir.⁶⁰⁹ GREVIO, kadına yönelik şiddete dair herhangi bir

⁶⁰⁴ Anayasa 10. Maddesinde kadın erkek eşitliğine dair yapılan değişiklikler: "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür." (Ek fıkra: 07.05.2004-5170/1 md)

⁶⁰⁵ İstanbul Sözleşmesi Gölge Raporu, s. 11.

⁶⁰⁶ Kadın ve erkek üzerinden inşa edilmiş düalist düşüncenin tarihsel kökenleri Antik Yunan'a kadar gitmektedir. Tarih boyunca kadınlar belli kalıplarla tanımlanmış ve bu kalıplar erkeğe göre daha aşağı bir konum üzerinden tarif edilmiştir. Antik Yunan'da izlerinin ilk olarak Platon'da görüldüğü cinselleşmiş düalist düşünce yapısı tek tanrılı dinlerde özellikle İslamiyet'te de oldukça belirgindir. İslam anlayışında kadın sürekli olarak "kendiliğinden" himaye edilmesi gereken bir varlık olarak ifade edilmektedir. Dini hassasiyetleri olduğunu söyleyen bir partinin söylemlerini ise kadının ikincilliği üzerine inşa etmiş olması bu sebeple şaşırtıcı değildir. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Fatmagül Berktaş. *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın: Hıristiyanlıkta ve İslamiyette Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*, Metis Yayınları.

⁶⁰⁷ İstanbul Sözleşmesi Gölge Raporu, s. 14.

⁶⁰⁸ İstanbul Sözleşmesi Gölge Raporu, s. 32.

⁶⁰⁹ Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin Hükümlerinin Hayata Geçirilmesini Sağlayan Yasal ve Diğer Tedbirlere İlişkin GREVIO Değerlendirme Raporu Türkiye, Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi İzleme Mekanizması Sekretaryası, Yayın Tarihi: 15.10.2018, Fransa, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2018/11/13/grevio-rapor-turkce.pdf>, E.T. : 20.10.2019,

eğitimin etkililiğinin, ataerkil zihniyeti değiştirme ve davranışları farklılaştırma yeteneğine bağlı olduğunu belirtmiş ve tutum değişikliğinin sağlanmasının ise çok uzun bir süreç gerektirdiğini kabul etmiştir.⁶¹⁰

GREVIO'ya göre, Türkiye'de aile mahkemeleri, 6284 sayılı Kanun'u, ev içi şiddet mağdurlarının korunmasından ziyade aileleri bir arada tutmak için bir araç olarak yorumlamaktadır.⁶¹¹ Bu durumun ise iki sebebi bulunduğu düşünülmektedir. Birincisi, siyasi iktidarın yürüttüğü politikaların hukuka etki ettiği maalesef kaçınılmaz bir gerçektir. İkincisi ise, hukukçuların dahi toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları gibi konularda yeterince bilgi sahibi olmamasıdır. GREVIO da aile mahkemesi hakimlerinin bu tavrının değiştirilebilmesinin uygun bir eğitimden geçmesine bağlı olduğunu belirtmiştir.⁶¹²

2012-2015 yılları arasında Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı kapsamında, kamu personeline yönelik çok sayıda eğitim faaliyeti düzenlenmiştir.⁶¹³ Eğitimlerin yapılması önemli olmakla birlikte, yapılmasından daha önemli olan ise eğitimlerin içeriği ve eğitimi veren kişilerin yetkinliğidir. Bu konu hakkında sivil toplum kuruluşlarının hazırlamış olduğu raporlarda şu ifadeler geçmektedir:

"[...] bu eğitimlerin ve eğitim materyallerinin hazırlık aşamasında uzmanlaşmış ve deneyimli bağımsız kadın örgütlerinin fikirleri neredeyse hiç alınmamıştır. Profesyonellerin eğitimlerine katılan kişiler rastgele seçilmiştir. Polis ve jandarma personeline verilen eğitimlerde kadına yönelik şiddet alanında çalışmayan pek çok özel hareket, özel tim mensubu kişiler bulunmaktadır. 15 Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişimi sonrasında da; kadına yönelik şiddete dair eğitim alan görevli kolluk personellerinin çoğunun görev alanı değişmiş, bir kısmı ise görevden alınmıştır[...]"⁶¹⁴

6284 sayılı Kanun'un "kurumlararası koordinasyon ve eğitim" başlıklı 16. maddesinin 6. fıkrasında da ilköğretim ve ortaöğretim müfredatına, kadının insan hakları ve kadın erkek eşitliği konulu dersler konulacağı düzenlenmiştir. Ancak önce Yükseköğretim Kurulu, ardından Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi'ni, "toplumsal değerlerle

Gayriresmi çeviridir. Bilgi Üniversitesi'nin İnsan Hakları Merkezi sayfasından ulaşılmıştır, çevirmen ismine dair herhangi bir ibare bulunmamaktadır.

⁶¹⁰ GREVIO Değerlendirme Raporu Türkiye, 116. paragraf, s. 39.

⁶¹¹ GREVIO Değerlendirme Raporu, s. 39.

⁶¹² Age., s. 39.

⁶¹³ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015, Ankara 2012, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/ksgm/uploads/pages/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-planı/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-planı-2012-2015-icin-tiklayiniz.pdf>, E. T. : 28.11.2019.

⁶¹⁴ İstanbul Sözleşmesi Gölge Raporu, s. 33.

uyuşmadığı" gerekçesiyle müfredattan çıkarmıştır.⁶¹⁵ 6., 7. ve 8. sınıflarda "hukuk ve adalet" dersi müfredatta yer almaktadır. Ders programının içeriğine bakıldığında, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, pozitif ayrımcılık ve eşitlik başlıkları olsa da öğretmenlerin çoğu bu konular hakkında herhangi bir eğitimden geçmemişlerdir.⁶¹⁶

Önleyici müdahale ve tedavi programları da önleme yükümlülüğü kapsamında değerlendirilmektedir. Bu husus İstanbul Sözleşmesi'nin 16. maddesinde, 6284 sayılı Kanun'un ise 15. maddesinde düzenlenmiştir. Tedavi programları özellikle cinsel şiddet faileri hakkında düzenlenmiştir. Ancak çalışmanın başından beri yapılan vurgu; şiddetin güç ilişkilerinden kaynaklı bir tahakküm aracı olduğudur. Bu sebeple meseleye patolojik bir vaka olarak yaklaşılmasının doğru olmadığı düşünülmektedir.

Önleme yükümlülüğü başlığı altında bahsedilecek son konu ise medyanın kadına yönelik şiddeti ele alış şeklidir. İstanbul Sözleşmesi'nin 17. maddesine göre; Taraf Devletlerin, medyayı kadına yönelik şiddeti önlemeye ve kadın onuruna saygıyı arttırmaya dair politikalar oluşturması yönünde teşvik etmesi gerekmektedir. 6284 sayılı Kanun'un 16. maddesinde de başta Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu olmak üzere özel televizyon kuruluşları ve radyoların ayda en az 90 dakika kadınların istihdamı, kadına yönelik şiddet gibi konularda yayın yapması gerektiği düzenlenmiştir.

Kadına yönelik şiddeti önlemeye dair yayınlar yapılması elbette çok önemlidir. Ancak bu yayınların nasıl bir perspektiften sunulduğu da yayının yapılması kadar önemlidir. Medya gibi görsel ve işitsel kitle iletişim araçlarının tümünü kapsayan bir organın kadına yönelik şiddete dair sorumluluğu sadece bu durumla sınırlı olmamalıdır. Kadına yönelik şiddet haberlerinin sunumundaki söylemden, dizilerdeki kadın karakterlerin rollerine, şiddet sahnelerinin nasıl kurgulandığına kadar medyanın sorumluluğunu düzenleyen belirli temel etik ilkelerin sürekli olarak vurgulanması gerekmektedir.

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'un "yayın hizmetleri ilkeleri" başlıklı 8. maddesinin e) bendinde cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılamayacağı açık bir şekilde düzenlenmiştir. Ancak başta televizyon yayıncılığına bakıldığında; cinsiyetçilik,

⁶¹⁵ Eğitimin İçeriği: Eğitim İzleme Raporu 2019, Eğitim Reformu Girişimi: Eğitim Gözlemevi, <https://www.egitimreformugirisimi.org/>, E.T.:30.11.2019, s. 41.

⁶¹⁶ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı, Ankara 2017, <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2017111153856850HUKUK%20VE%20ADALET%20ÖĞRETİM%20PROGRAMI%201Kasım2017.pdf>. E. T.: 30.11.2019.

nesneleştirme, aşağılama ve kadına yönelik şiddetin normalleştirilmesi gibi çeşitli ayrımcılık pratikleriyle sıklıkla karşılaşmaktadır.⁶¹⁷

4.2. Koruma yükümlülüğünün uygulama açısından değerlendirilmesi

Devletin önleme yükümlülüğünü yerine getiremediği takdirde şiddet mağdurunu koruma yükümlülüğünün ortaya çıkacağı belirtilmiştir. İstanbul Sözleşmesi'nde koruma ve destek sağlamaya ilişkin yükümlülükler; bilgilendirmeden, sığınma evleri kurulmasına kadar geniş bir yelpazede 17. madde ile 29. madde arasında etraflıca düzenlenmiştir.

6284 sayılı Kanun'da da koruma ve destek sağlamaya ilişkin yükümlülükler İstanbul Sözleşmesi'nde düzenlendiği kadar ayrıntılıdır. Kanun'un uygulanmasına ilişkin yönetmelikler ile bu durum perçinlenmiştir.

Koruma ve destek sağlamaya ilişkin yükümlülüklerin çok fazla olması ve çalışmanın sınırlarının belirli olması sebebiyle bu başlık altında ağırlıklı olarak sığınma evleri ve ŞÖNİM'lerin işleyişindeki problemlere yer verilecektir.

6284 sayılı Kanun ile getirilen ve koruma yükümlülüğü açısından oldukça önem arz eden Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri ise uygulamada yığınla sorun içerisindedir. Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri'nin kadına yönelik şiddetle mücadeledeki yükümlülüğü sadece koruma olmamakla beraber, ağırlıklı olarak koruma yükümlülüğünün gerçekleştirilmesine hizmet edecek kurumlar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmeliğin 3. maddesinde ŞÖNİM'ler; şiddetin önlenmesi, koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin bir biçimde uygulanmasına yönelik, güçlendirici ve destekleyici hizmetlerin verildiği merkezler olarak tanımlanmıştır.

ŞÖNİM'ler ilk kez 2013 yılında açılmış, başlangıçta sadece 14 pilot ilde faaliyet göstermiştir.⁶¹⁸ Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Ekim 2019 verilerine göre her ilde bir adet ŞÖNİM hizmet veriyor görünmektedir.⁶¹⁹ İstanbul gibi nüfus yoğunluğu çok fazla olan şehirlerde sadece bir tane ŞÖNİM olması, sayının yetersiz olduğunun açık bir göstergesidir.

Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmeliğin "sunulan hizmetler" başlıklı 7. maddesinde, ŞÖNİM'lerin, psiko-sosyal destek, hukuki destek, eğitim ve mesleki destek, sağlık

⁶¹⁷ İstanbul Sözleşmesi Gölge Raporu, s. 36.

⁶¹⁸ İstanbul Sözleşmesi Gölge Raporu, s. 42.

⁶¹⁹ Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Listesi, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/iletisim/bakanlik-iletisim-bilgileri/bagli-ilgili-ve-ozel-kuruluslar1/sonim/>.

desteği, ekonomik destek, müdahale ve yönlendirme ve önleyici hizmet gibi çok geniş bir yelpazede hizmet vereceği düzenleme altına alınmıştır. Uygulamada buna "tek kapı sistemi" denilmektedir ancak şiddet mağduru kadınlar, şöNİM'lere gittiklerinde ihtiyaç duydukları destek için farklı birimlere yönlendirilmektedir.⁶²⁰ şöNİM'lerin varlık sebebi, kadınların yaşadığı şiddetin bertaraf edilmesi ve kadınların güçlendirilmesidir. Bütün hizmetlerin tek bir merkezde toplanmasının amacı da güçlendirme sürecinin hızlandırılması, kadınların daha fazla yıpratılmasının önüne geçilmesidir.

şöNİM Yönetmeliği'nin "Yapılacak İlk İşlemler" başlıklı 14. Maddesinde, başvuran hakkında ayrıntılı bir ihtiyaç analizinin yapılacağı düzenlemesine rağmen, Mor atı'nın ilgili raporunda, şöNİM deneyimi dinlenen kadınların hepsi, haklarında ayrıntılı ihtiyaç analizi yapılmadığını belirtmiştir.⁶²¹

şöNİM çalışanlarının tutum ve davranışları ise ayrı bir problem oluşturmaktadır. şöNİM deneyimi dinlenen kadınların hepsi, kendilerini kötü hissettiklerini ve baştan savıldıklarını düşündüklerini ifade etmişlerdir. şöNİM deneyimi olan iki kadın ilgili personelin kendileriyle sert ve azarlar tonda konuştuğunu ifade etmiştir. şöNİM deneyimi olan bir başka kadın ise yaşadıklarını "bana bir evrak gibi davrandılar" cümlesiyle ifade etmiştir.⁶²²

şöNİM Yönetmeliği'nin 3. maddesinde şöNİM'lerin tanımı yapılırken, çalışmalarının yedi gün yirmi dört saat esasına dayanacağı belirtilmiştir. Ancak şiddet mağduru kadınların, şöNİM'lerin bazılarında telefonla 24 saat ulaşabilmeleri mümkün olsa da, her zaman destek alabileceği bir uzman olmadığı için gerekli hizmetlerin 7/ 24 verilemediği görülmektedir.⁶²³

Kırsal kesimlerdeki kadınların yaşadığı en büyük problemlerden biri ise, şöNİM' de çalışan personelin şiddet uygulayan kişinin akrabası, arkadaşı olması durumudur. Kadınlar; bu bağlantı sebebiyle, gizliliklerinin sağlanamayacağı ya da şiddet uygulayana haber verileceği endişesiyle şöNİM'e başvuru yapmaktan vazgeçtiklerini ifade etmişlerdir.⁶²⁴

GREVIO da Türkiye'ye ısrarlı bir şekilde, şöNİM'lerin, şiddet mağdurlarının ilgili hizmetlere erişimini önceleyerek, bilgilendirilmiş rızaları temelinde, gerekli hizmetlere erişimini mümkün

⁶²⁰ İstanbul Sözleşmesi Gölge Raporu, s. 42.

⁶²¹ 6284 sayılı Kanun Uygulamaları İzleme Raporu, Mor atı Kadın Sığınağı Vakfı, morcati.org.tr. E.T: 17.10.2019

⁶²² 6284 sayılı Kanun Uygulamaları İzleme Raporu, s. 18.

⁶²³ İstanbul Sözleşmesi Gölge Raporu, s. 43.

⁶²⁴ Age., s. 43.

kılan "tek durak" istasyonları olarak faaliyet gösterme amacının yerine getirilmesinin altını çizmektedir.⁶²⁵

GREVIO ayrıca, ŞÖNİM'lerde tüm mağdurların koruma ve desteğe ayırım yapılmadan erişiminin sağlanması ve toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısıyla danışmanlık ve güçlendirme desteği için bu konuda uzmanlaşmış birimlere yönlendirilmesini tavsiye etmektedir.⁶²⁶

Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bakış açısından yoksunluk, kadına yönelik şiddeti önleme ve koruma yükümlülüğü olan bütün kurumlardaki personele dair çok önemli bir problemdir. Yakın bir tarihte, Bursa ŞÖNİM müdürü hakkında ortaya atılan iddia, bu bakış açısından fersah fersah geride olunduğunun kanıtıdır. İddiaya göre, Bursa ŞÖNİM müdürü, 11 kadın çalışanı taciz etmiştir.⁶²⁷

İlgili personelin toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısından yoksun olması sebebiyle 6284 sayılı Kanun'un uygulanmasında problem yaratan tek kurum - yukarıda da belirtildiği gibi- ŞÖNİM'ler değildir. ŞÖNİM'lerin yanı sıra sığınma evlerinde de aynı problemin yaşandığı, sığınma evi tecrübesi olan kadınlar tarafından sıklıkla dile getirilmektedir.⁶²⁸

Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik'in 1. maddesinde, bakanlığa, belediyelere, il özel idarelerine ve sivil toplum kuruluşlarına ait dört tür kadın konukeviden bahsedilmektedir. Kadın konukeviden kastedilen sığınma evleridir. Konukevi nitelendirilmesinin konunun önemi açısından yanlış olduğu düşünülmektedir. Çünkü asli sorun, kadınların barınma ihtiyacından ziyade kadınların maruz kaldığı şiddetin püskürtülerek ona güvenli bir alan tahsis edilmesidir. "Konukevi" nitelendirmesi meseleyi hafifletmektedir; feminist kadınlar içerisinde bu kurumları "sığınak" olarak adlandıranlar da vardır.

Kadın Konukevleri Yönetmeliği'nin 3. maddesinin i) bendinde, sığınma evlerinin tanımı yapılırken, şiddetin herhangi bir biçimine maruz kalan kadınların, şiddetten korunması, psiko-sosyal ve ekonomik sorunlarının çözülmesi, güçlendirilmesi ve çocukları da varsa her ikisinin de ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği belirtilmiştir. Tekrar edilmesi gerekir ki, ŞÖNİM'ler ve

⁶²⁵ GREVIO Değerlendirme Raporu Türkiye, 144. paragraf, c) bendi.

⁶²⁶ GREVIO Değerlendirme Raporu Türkiye, d) bendi, 144. paragraf.

⁶²⁷ Bursa'da Şönim Müdürü 11 Kadın Çalışanı Taciz Ettiği Gerekçesiyle Açığa Alındı, 29.11.2019, <https://www.evrensel.net/haber/392082/bursada-sonim-muduru-11-kadin-calisani-taciz-ettiği-gerekçesiyle-acığa-alındı>, E.T.: 02.12.2019.

⁶²⁸ İstanbul Sözleşmesi Gölge Raporu, s. 46.

sığınma evlerinin en önemli kuruluş amacı, şiddete maruz kalanların güçlendirilmesi ve yeni bir hayat inşa edebilmelerinin sağlanmasıdır.

Kadın Konukevleri Yönetmeliği'nde her ne kadar dört farklı sığınma evinden bahsedilse de uygulamada bakanlığa, belediyelere ve sivil toplum kuruluşlarına bağlı olmak üzere üç tür sığınma evi bulunmaktadır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün 2019 Temmuz ayı verilerine göre Türkiye genelindeki sığınma evi sayısı şu şekildedir:

*"30 Haziran 2019 tarihi itibarıyla Türkiye genelinde 81 ilde Bakanlığımıza bağlı 110 kadın konukevi 2.697 kapasite, 11 ilde belediyelere bağlı 32 kadın konukevi 725 kapasite, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne bağlı 1 kadın konukevi 12 kapasite, STK'lara bağlı 1 kadın konukevi 20 kapasite olmak üzere toplamda 144 kadın konukevi 3.454 kapasiteyle hizmet vermektedir."*⁶²⁹

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun "Belediyenin Görev ve Sorumlulukları" başlıklı 14. maddesine göre büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır.

Belediye Kanunu'nda böyle bir zorunluluk olmasına rağmen, 2019 Temmuz ayı itibarıyla Türkiye genelinde belediyelere bağlı toplamda sadece 32 tane sığınma evi bulunmaktadır. Her ne kadar yakın zamanda İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin iki yeni sığınma evi, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin bir yeni sığınma evi açacağı belirtilmişse de bu sayılar olması gereken standartların oldukça gerisindedir.⁶³⁰

Sığınma evlerine dair en önemli sorunlardan biri bunların sayıca yetersizliği ise diğeri çalışan personelin tavırlarıdır. Sığınma evi deneyimi olan kadınlar, şiddete maruz kalan kadınlarla çalışma donanımı olmayan personelin sığınma evlerinin işleyişinde söz sahibi olduklarını ve sıklıkla kötü muamele gördüklerini paylaşmışlardır.⁶³¹ Sığınma evi personelinin şiddet mağduru kadınların ihtiyaçlarını keyfi olarak karşıladıkları ve onlara hakaret ettikleri ifade edilmiş, bu sebeple psikolojik şiddet yaşadığını belirten kadınlar olmuştur.⁶³²

⁶²⁹ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'ndan 15 Kasım 2019 tarihli alınan e-postadaki verilere dayanılmıştır.

⁶³⁰ Dilek İmamoğlu Duyurdu: İBB, İstanbul'da İki Kadın Sığınma Evi Açıyor, 29.09.2019, <https://t24.com.tr/video/dilek-imamoglu-duyurdu-ibb-istanbul-da-iki-kadin-siginmaevi-aciyor.23906>.

Yavaş: ' 60 Yataklı Kadın Sığınma Evi Kuracağız', 02.12.2019, <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1705822/yavas-60-yatakli-kadin-siginma-evi-kuracagiz.html>.

⁶³¹ İstanbul Sözleşmesi Gölge Raporu, s. 47.

⁶³² 6284 sayılı Kanun Uygulamaları İzleme Raporu, s. 13.

Sığınma evlerinde kadınların cep telefonu ve internet kullanımında kısıtlamaların olması, giriş çıkış saatlerinin mesai saatleriyle uyumlu olmaması kadınların iş bulmalarını oldukça zorlaştırmaktadır.⁶³³

Kadın Konukevleri Yönetmeliği'nin "Konukevi Hizmetlerinden Yararlananlar" başlıklı 13. maddesine göre 60 yaşından büyük şiddet mağduru kadınlar, sığınma evine kabul edilmemekte, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne yönlendirilmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi sığınma evlerinin asli amacı kadınların güçlenmesine aracı olmaktır. Ancak Yönetmelik'te 60 yaşın üzerindeki kadınlar için yapılmış olan bu düzenleme sığınma evleri meselesinde, devletin bakış açısının güçlendirme merkezli olmadığını göstermektedir. Devlet, sığınma evleri konusunu salt barınma ihtiyacı gibi ele almaktadır.

Sığınma evlerine dair uygulamadaki başka bir problem ise, 12 yaşın üzerinde erkek çocuğu ya da engelli çocuğu olan kadınların yaşadıklarıdır. 12 yaşın üzerinde erkek çocuğu ya da engelli çocuğu olan kadınlara, çocuklarıyla sığınma evlerine kabul edilmeyecekleri söylenmektedir; çocuklarından ayrılmak istemeyen kadınlar çoğunlukla şiddet ortamına geri dönmektedir.⁶³⁴

Halbuki gerek İstanbul Sözleşmesi gerek 6284 sayılı Kanun, çocukların şiddetten ötürü doğrudan ve dolaylı mağduriyetini kabul eden ve bu mağduriyeti bertaraf etmek için pek çok tedbiri içerisinde barındıran metinlerdir. Kadın Konukevleri Yönetmeliği'nin 13. maddesine göre de; 12 yaşından büyük erkek çocuğu ya da engelli çocuğu olan kadınlar için bağımsız bir ev kiralanması gerekmektedir. Fakat Yönetmeliğin bu hükmü neredeyse hiç uygulanmamaktadır.⁶³⁵

GREVIO da, Türkiye ilişki değerlendirme raporunda bu problemlerin altını çizmiştir. GREVIO kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet mağdurlarının hepsi için, uygun, kolay erişilebilir ve uzman sığınma evleri sayısının ve kapasitesinin artırılmasını ısrarla tavsiye etmiştir.⁶³⁶ GREVIO ayrıca 60 yaş üstü kadınlar, zihinsel engelli kadınlar ve 12 yaşın üzerinde erkek çocuğu olan kadınlar gibi özel grupların sığınma evine erişimini engelleyen yasa ve yönetmeliklerin gözden geçirilmesini tavsiye etmiştir.⁶³⁷ GREVIO, sığınma evleriyle ilgili son

⁶³³ İstanbul Sözleşmesi Gölge Raporu, s. 47.

⁶³⁴ İstanbul Sözleşmesi Gölge Raporu, s. 45.

⁶³⁵ 6284 sayılı Kanun Uygulamaları İzleme Raporu, s. 15.

⁶³⁶ GREVIO Değerlendirme Raporu Türkiye, a) bendi, 180. paragraf.

⁶³⁷ GREVIO Değerlendirme Raporu Türkiye, b) bendi, 180. paragraf.

olarak, Türk yetkili makamlarından, mağdurları güçlendiren bir kültürü teşvik etmek için ek tedbirler alınmasını tavsiye etmiştir.⁶³⁸

Sığınma evine erişimde problemler yaşayan bir başka grup ise lezbiyen, biseksüel ve trans kadınlardır. LGBTİ+ kadınlar hayatın her alanında olduğu gibi şiddetten korunmaya çalışırken de ayrımcılığa maruz kalmaktadır. GREVIO da Türkiye'ye bu durumun bertaraf edilmesi için gerekli tedbirleri alması gerektiğini belirtmiştir.⁶³⁹

Sığınma evlerinin sayıca yetersiz olması kadar fiziki koşullarının da oldukça kötü olduğu sahada çalışanlar tarafından ifade edilmektedir. İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi üyesi avukatlardan alınan bilgilere göre sığınma evlerindeki nüfusa göre yatak sayısı oldukça yetersizdir. Kadınların kaldıkları odalar hijyenik değildir; çarşafların çoğunda idrar kalıntıları bulunmaktadır. Bu durum, GREVIO Raporunda belirtilen "çocuk dostu bir ortam oluşturma yükümlülüğü" ile de bağdaşmamaktadır.

Koruma yükümlülüğü başlığı altında son olarak; İstanbul Sözleşmesi'nin 25. maddesinde belirtilmiş olan cinsel şiddet mağdurları için kriz merkezlerinin hala hayata geçmediğinin belirtilmesi gerekmektedir.

4.3. Usul hukukunun ve tedbir kararlarının uygulama açısından değerlendirilmesi

6284 sayılı Kanun'un uygulanmasına dair başat sorunlardan bir diğeri ise; İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında da sıkça belirtildiği üzere adli pasifliktir. Adli pasifliğin pek çok görünümü olabilir. Örneğin; kolluk personelinin şiddet uygulayan ile şiddete maruz kalan arasında arabuluculuk yapması şeklinde ortaya çıkabilir. Bu başlık altında ağırlıklı olarak ceza usul hukukundan ve koruyucu tedbir kararlarının uygulanmasından kaynaklı problemlere çalışmanın sınırları elverdiğince yer verilmiştir.

Koruyucu tedbir kararlarının uygulanmasına dair en çok sorun yaşanan konulardan biri; gizlilik kararlarına ilişkindir. Kanun'un " Tedbir Kararının Verilmesi, Tebliği ve Gizlilik" başlıklı 8. maddesinin 6. fıkrasına göre; tedbir kararı ile talep üzerine veya re' sen, korunan kişi ve diğer aile bireylerinin kimlik bilgileri veya kimliğini ortaya çıkarabilecek bilgileri ve adresleri ile korumanın etkinliği bakımından önem taşıyan diğer bilgileri, tüm resmi kayıtlarda gizli tutulur. Gizliliğe ilişkin bu hüküm, şiddet mağdurları bakımından hayati bir öneme sahiptir.

⁶³⁸ GREVIO Değerlendirme Raporu Türkiye, d) bendi, 180. paragraf.

⁶³⁹ GREVIO Değerlendirme Raporu Türkiye, a) bendi, 23. paragraf.

Gizlilik kayıtları; pek çok kurumun senkronize hareket etmesi, iş birliği içerisinde olmasını gerektiren bir durumdur. Şiddet uygulayan erkeklerin sistemin açıklarını kullanıp mağdurların yerini tespit edebildiği görülmektedir.⁶⁴⁰ Çocuğun gittiği okulun ismi ve adresi gizli olsa da, kimlik numarasıyla e-okul sistemine girip, öğretmen bilgileri üzerinden okul bilgisine ulaşan babalar olmuştur.⁶⁴¹ Yeni ve adresi gizli tutulan okulun bilgilerine, çocuğun bir önceki okulunun idarecilerinden bilgi alarak ulaşabilenler de olmuştur.⁶⁴² Yine Milli Eğitim Bakanlığı'nın gizli kayıtla ilgili olarak hazırladığı butonun işlevinin çoğu idareci tarafından bilinmediği tespit edilmiştir.⁶⁴³

Gizli kayıt konusunda sorun yaşanan kurumlardan bir diğeri ise Sosyal Güvenlik Kurumu'dur. Aile mahkemeleri tarafından alınan koruma kararlarına rağmen; kadınlar herhangi bir yerde işe başladıklarında SGK tarafından kayıtları gizlenmediği için şiddet uygulayanlar tarafından kolayca bulunabilmişlerdir.⁶⁴⁴ Bazen de aile mahkemesinin gizlilik taleplerini reddetmesinden ya da kararın çok uzun bir süre sonra çıkmasından ötürü kadınlar güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır.⁶⁴⁵

Şiddet uygulayanların, gizlilik kararına rağmen ALO 182 Sağlık Bakanlığı hastane randevu sistemi üzerinden kadınların ve çocukların randevu aldığı hastane bilgilerini öğrenerek, mağdurların yerlerini tespit ettiği de görülmektedir.⁶⁴⁶ Sağlık Bakanlığı'nın randevu hattında çalışan personel, kendilerine bu bilgilerin üçüncü kişilerle paylaşılmaması konusunda herhangi bir açıklama yapılmadığı yanıtını vermişlerdir.⁶⁴⁷

İlgili personelin gizlilik kayıtlarına dair ihmalkar tutum ve davranışı, tedbir kararlarının da ihlal edilmesine sebep olacaktır. GREVIO koruma emirlerini uygularken özenli davranmayan yetkililerin sorumlu tutulması ve haklarında yaptırım uygulanması gerektiğinin altını ısrarla çizmiştir.⁶⁴⁸

Koruyucu tedbir kararları alınırken delil aranmayacağı ancak önleyici tedbir kararları alınırken delil aranıp aranmayacağı konusunda 6284 sayılı Kanun'da bir netlik olmadığı ifade edilmiştir. Uygulamada ise, hakimlerin, özellikle evden uzaklaştırma tedbiri verirken ağırlıklı olarak delil

⁶⁴⁰ 6284 sayılı Kanun Uygulamaları İzleme Raporu, s. 11.

⁶⁴¹ Age., s. 11.

⁶⁴² Age., s. 11.

⁶⁴³ Age., s. 11.

⁶⁴⁴ Age., s. 12.

⁶⁴⁵ Age., s. 12.

⁶⁴⁶ Age., s. 12.

⁶⁴⁷ Age., s. 12.

⁶⁴⁸ GREVIO Değerlendirme Raporu Türkiye, 305. paragraf, g) bendi.

arama eğiliminde olduğu görülmektedir.⁶⁴⁹ Evden uzaklaştırma talebinde bulunan bir kadına, hakimin verdiği yanıt, "kadınların kocalarını evden gönderip sevgililerini evlerine almadıklarını nereden bileceğiz" olmuştur.⁶⁵⁰

Tedbir kararlarının süresi ve karşı tarafa oldukça geç tebliğ edilmesi ise bir başka sorundur. Kanun'un yürürlüğe girdiği ilk dönemlerde hemen hemen bütün koruma kararları en üst süre olan 6 ay üzerinden verilirken, son 2 yıldır kararların süreleri kısaltılmaya başlamıştır.⁶⁵¹

Koruma kararları, adeta standart bir şekilde 1-2 ay en fazla 3 aylığına verilmeye başlamıştır.⁶⁵² Halbuki bu durum, İstanbul Sözleşmesi'nin risk değerlendirilmesini düzenleyen 51. maddesiyle de bağdaşmamaktadır. Sözleşme'nin 51. maddesinin 1. fıkrasına göre Taraf Devletin, durumun ciddiyeti, şiddetin tekrarlanma ve yaşam hakkının ihlali riskine göre hukuki ve diğer bütün tedbirleri alması gerekmektedir.

Hakim tarafından verilen önleyici ve koruyucu tedbir kararlarının karşı tarafa tebliğ süresi ise oldukça yavaştır.⁶⁵³ Karşı tarafa 15 gün sonra tebliğ edilen kararlar yüzünden, kararın verildiği ve tebliğ edildiği süre aralığında şiddet uygulayanın hiçbir kısıtlama olmadan şiddet uygulamaya devam ettiğine defalarca şahit olunmuştur.⁶⁵⁴

Tedbir kararlarının ihlali durumunda cezasızlık ise bir diğer sorundur. Tedbir kararlarının ihlali durumlarında Mahkeme'ye başvurulabileceği gibi kolluğa da ihbar yapılabilmektedir. Kolluk personelinin yapılan ihbarlara rağmen hiçbir işlem yapmadığı sıklıkla görülmektedir.⁶⁵⁵ Birçok kadın, tedbir kararının ihlal edildiğini birkaç kez bildirdikten sonra işlem yapılmadığı için ihlalleri bildirmekten vazgeçmiştir.⁶⁵⁶

Mahkeme'ye yapılan ihlal bildirimlerinde ise duruşma tarihleri 2-3 ay sonraya verilmektedir; duruşma sırasında şiddet uygulayan ile mağdurun karşı karşıya gelmesi ise onlarca sorundan biridir.⁶⁵⁷

⁶⁴⁹ İstanbul Sözleşmesi Gölge Raporu, s. 71.

⁶⁵⁰ Age., s. 71.

⁶⁵¹ Age., s. 71.

⁶⁵² Age., s. 72.

⁶⁵³ Age., s. 72.

⁶⁵⁴ Age., s. 72.

⁶⁵⁵ Age., s. 72.

⁶⁵⁶ Age., s. 72.

⁶⁵⁷ Age., s. 72.

GREVIO da konuya ilişkin olarak özellikle yüksek riskli durumlarda, özellikle önleyici tutuklama yaptırımını etkin bir şekilde uygulamak suretiyle, koruma kararlarının ihlal edilmesine özenle tepki verilmesini ısrarla tavsiye etmektedir.⁶⁵⁸

GREVIO ayrıca koruma tedbirlerinin özellikle hangi şiddet türleri için çıkarıldığını, re' sen verilmiş koruma tedbirlerinin ortalama süresini, aynı mağdur tarafından istenen koruma tedbirlerinin tekrarlanma sayısı, koruma tedbirlerinin ihlali ve bütün ihlallere karşılık uygun bir şekilde yaptırım uygulanıp uygulanmadığı gibi önemli bilgilerin verilerinin toplanmasını, dikkatli bir şekilde izlenmesini ve analiz edilmesini tavsiye etmektedir.⁶⁵⁹

Kadına yönelik şiddet vakalarında kolluk personelinin kadınları haklarından vazgeçmeye yönlendirip arabuluculuk yapmaya çalışması ise uygulamaya dair onlarca sorundan bir diğeridir. 6284 sayılı Kanun'un getirdiği değişikliklerden biri kolluk personeline acil durumlarda koruyucu ve önleyici tedbirlerden bazılarını alabilme yetkisi vermesidir. Ancak hem siyasi irade tarafından yürütülen politikaların uluslararası ve ulusal hukukla hiçbir ilgisinin olmaması, hem de kolluk personeline verilen yetersiz ve niteliksiz eğitimler, bu önemli yetkiyi şiddeti bertaraf etmek yerine şiddeti daha da körükleyen bir araç haline getirmektedir.

Kolluk personelinin, 6284 sayılı Kanun'dan doğan yetkilerini yerine getirmek yerine şiddet uygulayan ile şiddet mağduru arasında arabuluculuk yapmaya çalıştığı bilgisi pek çok İHAM Kararı ve sivil toplum örgütünün raporunda geçmektedir. Mor Çatı' nın konuya ilişkin bir raporunda; şiddete uğrayan bir kadının karakola gittiği ve karakoldaki kolluk personelinin kadına dava sürecinin çok uzun olacağını söylediği, bu durumun ise "iki tarafı da" mağdur edeceği gerekçesiyle, şiddet uygulayan ile barışmasını teklif ettiği ifade edilmiştir.⁶⁶⁰

Yine Mor Çatı tarafından hazırlanan bir başka raporda; kadınların, şiddet uygulayanı evden uzaklaştırma yönündeki taleplerinin kolluk tarafından uygulanmak istenmemesi yönündeki beyanları bulunmaktadır.⁶⁶¹ Kocasından sürekli olarak fiziksel şiddet gören bir kadın karakola gittiğinde ise; kolluk personeli, "ben de karımı dövüyorum abla ne olacak, bir şey olmaz" yanıtını vermiştir.⁶⁶²

⁶⁵⁸ GREVIO Değerlendirme Raporu Türkiye, f) bendi, 305. paragraf.

⁶⁵⁹ GREVIO Değerlendirme Raporu Türkiye, h) bendi, 305. paragraf.

⁶⁶⁰ Mor Çatı Deneyimi Kadına Yönelik Şiddete Dair Neler Anlatıyor? Kadına Yönelik Şiddet Değerlendirme Raporu, Yazarlar: Aslı Elif Sakallı, Duygu Doğan, Hazal Günel, Zuhale Güreli. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Mayıs 2017, İstanbul, s. 33.

⁶⁶¹ 6284 sayılı Kanun Uygulamaları İzleme Raporu, s. 10.

⁶⁶² Sığınmaevi Deneyimi Yaşayan Kadınlar Yaşadıklarını Anlattı, Hilal Tok, 04.02.2019, evrensel.net

Kolluk personelinin tutum ve davranışlarına dair bir diğer sorun ise, şiddete maruz kalan kadınları yanlış yönlendirmeleridir. Kolluk güçlerinin en sık yaptığı yanlış yönlendirme kadınların tedbir kararı alabilmeleri için şiddet vakasının gerçekleştiği en yakın karakola gitmeleri yönündeki- muhtemelen baştan savma amaçlı- bilgilendirme⁶⁶³ Yine Opuz v. Türkiye Kararı'nda da olduğu üzere, şiddet olaylarını "aile meselesi" olarak gören kolluk personeli hala mevcuttur.

Şiddete maruz kalan ile şiddet uygulayan arasında arabuluculuk yapmaya çalışan tek birim maalesef kolluk personeli değildir. İstanbul Sözleşmesi'nin her türlü şiddet biçimiyle ilgili arabuluculuk ve uzlaştırma dahil zorunlu alternatif çözüm yollarının tümünü yasaklayan 48. maddenin açık hükmü karşısında hukukçular dahi uzlaştırma ya da arabuluculuk yoluna gidebilmektedir. Bu çok ciddi bir problemdir.

Hukukçuların uluslararası insan hakları sözleşmesinin açık hükmü karşısında böyle bir hata yapmalarının iki sebebi olduğu düşünülmektedir. Birincisi, insan hakları hukuku eğitimi Türkiye'de genel olarak iyi bir seviyede değildir, hukuk fakültelerinin çoğunda insan hakları hukukuna dair ders bile bulunmamaktadır. Hakimler, savcılar ve avukatlar pozitif insan hakları hukukunun en temel bilgilerinden yoksun halde göreve başlamaktadır.

İkinci problem ise şudur: 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 253. maddesinde düzenlenen uzlaştırma genel olarak takibi şikayete bağlı suçlara dair düzenlenmiş olsa da "kasten yaralama", "taksirle yaralama", "tehdit" suçları için de öngörülmüş bir kurumdur. Bu suçların içerisinde fiziksel şiddet ve psikolojik şiddetin bulunduğu apaçıktır. Kaldı ki; uzlaştırmacı sıfatını alan kişilerin hepsi hukukçu da değildir. Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği'nin 48. maddesine göre; siyasi bilgiler, idari bilimler, ekonomi ya da maliye bölümü mezunları da hukuk dersleri almak kaydıyla uzlaştırmacı olabilmektedir. Hukukçuların almış olduğu hukuk eğitimi dahi nitelik açısından tartışmalıyken; ilgili bölümlerden mezun olanların bu görevi nasıl ifa ettiği ise ayrı bir soru işaretidir.

Uzlaştırmaya dair problemlerin ayyuka çıktığı ve felaket ile neticelendiği bir vaka ise çok yakın tarihte yaşanmıştır. Eski eşi hakkında 23 kez suç duyurusunda bulunan Ayşe Tuba Arslan sokak ortasında eski eşi tarafından katledilmiştir. Ayşe Tuba Arslan'ın yapmış olduğu suç

⁶⁶³ İstanbul Sözleşmesi Gölge Raporu, s. 69.

duyurularına rağmen; Eskişehir Cumhuriyet Başsavcılığı'nın, Ayşe Tuba Arslan ile faili uzlaştırmaya çalıştığı öğrenilmiştir.⁶⁶⁴

Alternatif çözüm yollarına ilişkin bir diğer problem ise, aile hukukuna arabuluculuğun sokulmaya çalışılmasıdır. Önce iş hukuku, ardından ise ticaret hukukuna dair uyuşmazlıklarda dava şartı haline getirilen arabuluculuğun, aile hukukunda da yer alacağı zaman zaman siyasi iktidar tarafından dile getirilmektedir. 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nun 2. maddesinin son cümlesinde, "aile içi şiddet" iddiaları müstesna sayılmıştır. Ancak sadece mal rejimleri açısından dahi aile hukukuna arabuluculuğun sokulması, kadınların kazanılmış haklarının sürekli hedefte olduğu Türkiye ikliminde doğru bir uygulama olmayacaktır.

Görüldüğü üzere, 6284 sayılı Kanun, İstanbul Sözleşmesi'ne koşut bir şekilde düzenlenmiştir. Kanun'a dayalı olarak yapılan Yönetmelikler ile kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddeti önleme konusunda kapsamlı bir yasal çerçeve oluşturulmuştur. Türkiye'de yasal çerçeve yönünden birkaç eksiklik dışında sorun olmamasına rağmen kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetin dehşet verici boyutlarda olmasının sebebi ise, tamamen uygulamadaki ataerkil dirence ilişkindir. Sonuç kısmında bu direnç daha detaylı açıklanmıştır.

⁶⁶⁴ 23 Kez Suç Duyurusunda Bulunmuştu: Savcılık, Ayşe Tuba Arslan ve Katilini Uzlaştırmaya Çalışmış, 01.12.2019, <https://www.abcgazetesi.com>. E.T.: 05.12.2019.

SONUÇ

Kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetin önlenmesi ve bertaraf edilmesine yönelik içtihat ve yasal çerçeve tarihsel seyri içerisinde başta uluslararası insan hakları hukuku olmak üzere ulusal hukukta da aşamalı olarak gelişmiştir. Bütün insanların "doğuştan" "insan" olmaktan kaynaklı haklara sahip olduğunu söyleyen liberal hak kuramının eleştirel bir perspektifle sınırları sorgulanmış, yüzyıllar boyunca "insan" öznesinin içerisinde kadınların yer almadığı gözler önüne serilmiştir.

Liberal hak kuramına yönelik çığır açıcı eleştirilerde 1970'lerde ortaya çıkan *eleştirel hukuk çalışmaları* (*critical legal studies*) alanın ortaya çıkıp gelişmesinin katkısı yadsınamaz.⁶⁶⁵ Ve elbette baştan beri ifade edildiği gibi hukuku eleştiren ve dönüştüren feminist teori de insan hakları hukukunun gelişimine büyük bir ivme kazandırmıştır. Hak kavramının önemini teslim etmekle beraber kavrama ilişkin tanımların sorgulanması şekli eşitlik anlayışı ve egemen tarih anlatımını adeta tersyüz etmiştir.

Eşitlik kavramının ne olduğuna dair hukuk felsefesi alanında çokça tartışma yapılmıştır. Hukuk fakültelerinde genellikle öğrenciler tarafından en az önemsenen hukuk felsefesi derslerinde ağırlıklı olarak eşitlik ve adalet kavramlarının ne olduğu anlatılmaktadır. Hukuk felsefesini önemsemeyen, eleştirel perspektiften yoksun hukuk alanında çalışan kişilerin ise hukukçu mu yoksa kanunları ifade etmekle yetinen birer teknisyen mi olduğu ise ayrıca tartışılabilir. Ancak şurası kesindir ki; eşitlik türlerini ve eşitliğin gerçek anlamını bilmeyen ve bunu önüne gelen somut olaya uygulamaktan yoksun kişilerin vereceği kararların adil olması beklenemez.

Aristoteles adalet kavramını tanımlarken birden fazla adalet türü ve tanımından bahsetmektedir.⁶⁶⁶ Aristoteles'in bilinen en ünlü adalet ayrımı paylaştırıcı adalet ve düzeltici adalet ayrımıdır.⁶⁶⁷ Paylaştırıcı adaletten kastedilen insanlar arasındaki zenginliğin dağıtımına ilişkin adalet iken düzeltici adalet ise mikro düzeyde insanlar arasındaki eşitlik ile ilgilidir.⁶⁶⁸ Aristoteles genel anlamda adalet kavramını ise şöyle tanımlamaktadır:

⁶⁶⁵ Fatmagül Berktaş, *Tarihin Cinsiyeti* içinde, s. 45.

⁶⁶⁶ Arslan Topakkaya, Aristoteles'te Adalet Kavramı, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 2/6, 2009, s. 629.

⁶⁶⁷ Age., s. 630.

⁶⁶⁸ Age., s. 632.

"[...] yasalara uymamak, onu kendi çıkarlarına göre kullanmak ve dolayısıyla bu şekilde bir eşitsizlik yaratmak adaletsizlik; yasalara uygun davranmak ve eşitliği bozmamak ise adalettir [...]"⁶⁶⁹

İlgili adalet tanımında da anlaşılacağı üzere Aristoteles'e göre genel anlamda adalet kavramının anlamı, yasalar önünde eşitlik ve kamusal alanın düzenini ilgilendiren bir durumdur. Bir diğer ifadeyle Aristoteles'in yapmış olduğu adalet tanımı aslında şekli eşitliğin tanımıdır. "Şekli eşitlik, maddi eşitlik ve pozitif ayrımcılık" bölümünde de ifade edildiği gibi şekli eşitlik anlayışında bir kuralın herkese aynı şekilde uygulanması halinde eşitliğin dolayısıyla da adaletin sağlanacağı düşünülür; muamele edilen öznelere soyut bir kategori gibi addedilmektedir.⁶⁷⁰

Adalet kavramının şekli eşitliğe karşılık gelen Aristocu tanımının verilmesinin sebebi şudur: Günümüzde siyasiler tarafından eşitlik kavramı yerine adalet kavramının bilinçli tercih edilmesinin sebeplerinden biri eşitliği şekli eşitlikten ibaret olarak algılamalarındaki ısrardır. Çoğunluk tarafından kabul edilmeyen fiili eşitlik, dönüştürücü eşitlik ve pozitif ayrımcılık kavramları kökten bir dönüşüm yaşanmasını gerektirir. Ancak ataerki sistem ve sistemin süregelen olması konusundaki direnç gerçek bir eşitlik anlayışına izin vermemektedir.

Eşitlik kavramı yerine adaletin tercih edilmesinin sebeplerinden biri de modern değerlerin kabul edilmemesi ile doğrudan ilişkilidir. Gauchet, modernitenin başlangıç anının sekülerleşme ile aynı anlamda kullandığı dinden çıkış sürecinin başladığı ana tekabül ettiğini ifade etmektedir.⁶⁷¹ Modernitenin bir parçası olan insan hakları kavramıyla da dini meşruiyet zemini terk edilmiştir; evrensel meşruiyet ilkesi hayata geçmiştir.⁶⁷² İstanbul Sözleşmesi'nin en çok saldırılan maddesinin Devletin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda dönüştürücü yükümlülüğünü olduğunu belirten 6. maddesi olması bir tesadüf değildir. Yine genel olarak toplumsal cinsiyet eşitliği kavramını hedef alan söylem Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin "önyargıların ve geleneklerin tasfiye edilmesi" başlıklı 5. maddesine saldırmaktadır.

Eşitlik yerine adaleti tercih eden söylem aslında evrensel değerleri kabul etmek istememektedir; kendi "kutsallarını" muhafaza etmek adına insan onurunu feda etmektedir. İstanbul

⁶⁶⁹ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Bütün Yapıtları 5, Say Yayınları, 1. Baskı, 2015, İstanbul, s. 117.

⁶⁷⁰ Kuyucu, s. 23.

⁶⁷¹ Marcel Gauchet, *Yurttaşını Arayan Demokrasi*, Derleyen ve Çeviren: Zeynep Savaşçın, İletişim Yayıncılık, 1. Baskı 2013, İstanbul, s. 162.

⁶⁷² Age., s. 163.

Sözleşmesi'ne ve ona koşut olarak düzenlenmiş olan 6284 sayılı Kanun'a saldıranlar aslında fiili eşitliğe ve uluslararası insan hakları hukukuna saldırmaktadır. Örneğin; Yeni Akit isimli gazetenin başlıklarından bazıları şunlardır: "İstanbul Sözleşmesi zehirli meyvedir", "Feministler teröristlerden daha tehlikeli", "Cinnete götüren yasa: 6284".⁶⁷³

Türkiye son yıllarda özellikle 21 Temmuz 2016'da ilan edilen olağanüstü hal ile başlayan süreç ile genel olarak uluslararası insan hakları hukukuna riayet etmemek konusunda ciddi bir direnç göstermektedir. İnsan hakları hukukçusu Molu'nun aktardığı 2019 yılı insan hakları istatistikleri genel iklimin nasıl olduğunu göstermesi açısından dikkate değerdir:

"[...] İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ni en çok ihlal eden ülkeler sıralamasında İHAS'ın en az bir maddesinin ihlal edildiği 186 karar ile Rusya birinci sırada. Rusya'yı 109 ihlal kararı ile Ukrayna, 97 ihlal kararı ile Türkiye ve 56 ihlal kararıyla Romanya takip ediyor. Mahkeme önünde bekleyen davaların %25.2'si (15050) Rusya'ya, %15.5'i (9250) Türkiye'ye, %14.8'i (8850) Ukrayna'ya, %13.2'si (7900) Romanya'ya ve %5.1'i (3050) İtalya'ya ait. [...]"⁶⁷⁴

Avrupa Konseyi önündeki bu utanç verici tablonun sebebi olan zihniyet ile İstanbul Sözleşmesi'nin yürürlükten kaldırılması için kampanyalar yapan zihniyetin motivasyonunun birebir aynı olduğunu söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Hukukçular arasında dahi İstanbul Sözleşmesi'ne saldıranların sayısı küçümsenecek gibi değildir. Örneğin, İstanbul Sözleşmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin "aileyi dinamitleyen proje" olduğu yönünde etkinlikler düzenleyen gruplar bulunmaktadır. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, art arda yaşanan kadın cinayetlerinin ardından resmi twitter hesabı üzerinden yaptığı açıklamada cinayetin kadını, erkeği olamayacağını ifade etmiştir. Bir diğer ifadeyle, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, fiili eşitlik kavramından bihaberdir.

Türkiye toplumunun ataerkil yapısı hakkında normatif düzlemdeki gelişmelere bakılarak dahi pek çok fikir edinilebilir. Mülga ceza kanunu hükümlerinin kadın/evli kadın/ kız ayrımı ve kadını "annelik" üzerinden koruyan ve anneliği "ailenin namusunun ve şerefine" taşıyıcı addeden zihniyet kanunların değişmesiyle yok olmamıştır. Annelik topluma mal edilmiştir, kadının bedeni hakkında konuşması ayıp olarak görülürken hamile bir kadının bedeni hakkında

⁶⁷³ Nefret Söylemleri ile Yayın Yapan Yeni Akit'e Kötü Haber: Kadınlar Mücadeleye Devam Ediyor Hala, Av. Selin Nakipoğlu, 13.11.2019, <https://qoshe.com/sendika-org/selin-nakipoglu/nefret-soylemleri-ile-yayin-yapan-yeni-akit-e-/55670986>.

⁶⁷⁴ Benan Molu, İHAM, 2019 yılı istatistiklerini yayımladı: Türkiye, ifade özgürlüğü ihlali şampiyonu.05.02.2020, <https://anayasagundemi.com/2020/02/05/iham-2019-yili-istatistiklerini-yayimladi-turkiye-ifade-ozgurlugu-ihlali-sampiyonu/>. E.T. 10.02.2020.

insanların gelişigüzel soru sorabilmesi dahi doğurganlık üzerinden mülk edinme pratiğinin ve kişisel sınırlara saygı gösterilmediğinin göstergesidir.

Türkiye'de kadınların -en azından ceza hukuku açısından- Cumhuriyet'in kuruluşundan 2004 yılında 5237 sayılı Ceza Kanunu'nun yürürlüğe girdiği tarihe kadar 83 yıl boyunca insan olmaktan kaynaklı onurları korunmamıştır.⁶⁷⁵ Kadınların üzerindeki mülk edinme pratiğinin en net biçimde görüldüğü durumlardan biri ise mülga ceza kanunu hükümlerince evlilik içi cinsel saldırının suç olarak düzenlenmemesidir. 5237 sayılı Ceza Kanunu'yla suç olarak düzenlenen nitelikli cinsel saldırının kural olarak re'sen soruşturma usulüne tabi olduğu halde, evlilik içinde gerçekleştiği takdirde soruşturma usulünün şikayete tabi olması ise ayrı bir eleştiri konusudur.⁶⁷⁶ Belirtilmesi gerekir ki evlilik içinde gerçekleşen cinsel saldırının suç olarak düzenlenmesi gerektiği konusu hukukçular arasında çok ciddi tartışmaları beraberinde getirmiştir. Özel hukukçular ev içi şiddetin türlerinden biri olan evlilik içi cinsel saldırının "hakkın" kötüye kullanımı olarak nitelendirmesi gerektiğini söylerken ceza hukukçularının bir kısmı "aile" düzenine karşı suçlar başlığı altında tasnif edilmesini önermiştir.⁶⁷⁷

5237 sayılı Ceza Kanunu kadına yönelik şiddet ile ilgili spesifik bir kanun olmamasına rağmen, bu bilgilerin paylaşılmasının sebebi süregelen bir şekilde bahsedilen *ataerkil direncin* ulusal normatif düzlemde de ne kadar köklü olduğunun gözler önüne serilmek istenmesindedir. Günümüzde hala yapılan "aile" ve "anne" vurgusu köklerini ataerkil kültür ve toplum yapısının direngen unsurlarından almaktadır.

1979 tarihli Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, kadınlara yönelik ayrımcılığın her türlü yasaklayarak insan hakları hukukunda çok önemli bir başlangıç yapmıştır. CEDAW, eşitlik ilkesi, ayrımcılık yasağı ve devletlerin pozitif yükümlülüğü ilkeleri üzerine inşa edilmiştir bir sözleşmedir. Kadına yönelik şiddete dair bir sözleşme olmamasına rağmen şiddetin sebebinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı olduğu düşünülürse aslında konunun kökenine inen bir metindir. "*Önyargıların ve geleneklerin tasfiye edilmesi*" başlıklı 5. madde kültür tarafından yaratılan toplumdaki ataerkil direncin yok edilmesini hedefleyen bir maddedir. Nitekim 1992 tarihli CEDAW Komitesi kararı da kadına

⁶⁷⁵ Fatmagül Bertay, *Tarihin Cinsiyeti*, s. 53.

⁶⁷⁶ Seher Kırbacı Çanikoğlu, Feminist Bir Perspektifle Türk Ceza Kanunu'nda Cinsel Saldırı Suçu, *Fe Dergi* 5, No. 1 2013, s. 65.

⁶⁷⁷ Yalçın Sancar, s. 123.

yönelik şiddetin sebebinin eşitsizlik olduğunu şu ifade ile kabul etmiştir: Kadına yönelik şiddet, ayrımcılığın bir türüdür ve ayrımcılık insan hakları ihlalidir.⁶⁷⁸

CEDAW Komitesi'nin 1992 tarihli bu tarihi kararı zaman içerisinde diğer insan hakları organlarının kararlarına da tesir etmiştir. Klasik insan hakları hukukunun devletleri sadece dikey ilişkilerden kaynaklı ihlallerden sorumluluğunu kabul eden görüş, zaman içerisinde üçüncü kişilerin yatay ilişki çerçevesinde gerçekleştirdiği insan hakları ihlallerinden de devletlerin sorumluluğunun doğacağını kabul etmiştir.⁶⁷⁹

Kadına yönelik şiddet konulu vakalarda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde, yatay ilişki çerçevesince gerçekleştirilen insan hakkı ihlallerinden Taraf Devletin sorumluluğunun sınırlarının açık bir şekilde belirtildiği ilk karar 2009 tarihli *Opuz v. Türkiye Kararı* olmuştur. *Opuz v. Türkiye Kararı*, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet konulu vakalarda bugün yerleşik hale gelen içtihadının başlangıç noktasıdır. İHAM da CEDAW Komitesi gibi kadına yönelik şiddeti ayrımcılık yasağı zemininde ele almış; özel alanın devlet müdahalesinden azade olmadığını belirtmiştir. *Opuz v. Türkiye Kararı*, kadına yönelik şiddetin ispatlanması açısından da Mahkeme'nin halen güncelliğini koruyan kriterlerinin belirlendiği ilk karar olmuştur. Belirtilmesi gerekir ki, *Opuz v. Türkiye Kararı* ile Avrupa Konseyi nezdinde İstanbul Sözleşmesi gibi spesifik olarak ev içi şiddeti düzenleyen bağlayıcı bir hukuki metnin oluşturulmasının elzem olduğu anlaşılmıştır.

2011 yılında imzaya açılan ve 2014 yılında yürürlüğe giren ve 81 maddesinin 7-65. maddelerinin çoğunluğunun kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddeti önleme, şiddete maruz kalan kişileri koruma, fail hakkında etkili bir cezai süreç işletilmesi konularında Taraf Devletlerin pozitif yükümlülüklerini en ince detayına kadar düzenleyen Sözleşme'ye rağmen Türkiye'nin kadına yönelik şiddet konusundaki utanç tablosu değişmemiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ve evrensel değerlere riayet etmemekte ısrarcı bir tavır sergilen Doğu Avrupa ülkeleri ve Türkiye, İHAM nezdinde kadına yönelik şiddet konulu ihlal kararlarında da başı çekmektedir. İHAM'ın *Opuz v. Türkiye Kararı*'ndan sonra konuya ilişkin vermiş olduğu ihlal kararlarına sadece isimlerine bakılarak dahi ne demek istendiği anlaşılabilir. İHAM'ın İstanbul Sözleşmesi'nin imzaya açılmasından sonra vermiş olduğu kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet

⁶⁷⁸ CEDAW Komitesi, 19'Nolu Tavsiye Kararı: Kadına Yönelik Şiddet, 11. Oturum, 1992, paragraf 1,7. Bu metnin İngilizceden Türkçeye çevirisi Sevinç Eryılmaz Dilek tarafından yapılmıştır. Bkz.: *Kadınların İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması, Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama*, Derleyenler: Bertil Emrah Oder, Gökçeçiçek Ayata, Sevinç Eryılmaz Dilek, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları, Temmuz 2010.

⁶⁷⁹ Boyar, s. 64.

kararları şunlardır: Eremia v. Moldova, T.M. ve C.M. v. Moldova, Durmaz v. Türkiye, Civek v. Türkiye, M.G. v. Türkiye, Halime Kılıç v. Türkiye, Volodina v. Rusya.

Türkiye'nin kadına yönelik şiddet konusunda geleneksel ve eşitlikten uzak çözüm arayışları normatif düzlemde yapılan onca değişikliğe rağmen şiddetin sona ermesine izin vermemektedir. Yaşanan onca kadın cinayetine rağmen 17.12.2019 tarihinde, Adalet Bakanlığı Ceza İşler Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un uygulanması konulu Genelge, 4320 sayılı Kanun'un genel gerekçesinde 20 kez vurgulanan "kutsal aile" önceliğinin değişmediğinin göstergesidir.⁶⁸⁰

6284 sayılı Kanun'un Uygulanması Konulu Genelge'de direkt Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın "Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları" başlıklı 41. maddesine atıf yapılmıştır ve beş sayfadan oluşan Genelge'nin neredeyse bir sayfasının tamamı "aile" vurgusuna ayrılmıştır.⁶⁸¹ Ancak "Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinin Türkiye Hukukundaki Yeri ve Etkisi" başlıklı bölümde belirtildiği gibi, Anayasa'nın 2. maddesinde *insan haklarına saygılı devlet*, temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması başlıklı 14. maddesinde ise *insan haklarına dayanan demokratik Cumhuriyet* ifadesi bulunmaktadır.⁶⁸² Anayasa'nın 15. maddesinde de *olağanüstü hallerde dahi uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerini ihlal etmeme* taahhüdünde bulunmuştur.⁶⁸³ Anayasa Tanör'ün belirttiği gibi iki perspektifle okunabilir: Devlet otoritesini pekiştirmek ya da *özgürlük ve demokrasiyi kurumsallaştırmak*.⁶⁸⁴

2004 yılında Anayasa'nın 90. maddesinin son hükmüne yapılan eklemeye uluslararası insan hakları sözleşmelerinin, ulusal normlar hiyerarşisindeki yerinin Anayasa'nın da üstünde olduğunu söyleyen Kabaoğlu, Gülmez ve Akbulut'un görüşleri doğrultusunda Anayasa *özgürlük ve demokrasiyi kurumsallaştırmak* perspektifinden değerlendirilmelidir.

Yine "Kadına yönelik şiddetin en sinsi hali: Ev içi şiddet" isimli başlıkta da ifade edildiği üzere, Birleşmiş Milletler tarafından kadın cinayetlerine dair yayınlanan rapora göre, 2017 yılında 87.000 kadın öldürülmüştür, 50.000 kadını öldüren ise kadınların eşleri, sevgilileri ya da aile

⁶⁸⁰ Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun Uygulanması Konulu 154/1 Numaralı Genelge, 17.12.2019, https://www.adalet.gov.tr/Genelgeler/genelge_pdf/154-1.pdf, E. T.: 12.02.2020.

⁶⁸¹ 154/1 Numaralı Adalet Bakanlığı Genelgesi, s. 1.

⁶⁸² Kabaoğlu, s. 392.

⁶⁸³ Age., s. 392.

⁶⁸⁴ Tanör, s. 378.

üyeleridir.⁶⁸⁵ Her gün 137 kadın ev içi şiddet sonucu katledilmiştir.⁶⁸⁶ Kutsallık zırhı giydirilen aile kadınlara adeta mezar olmuştur. Genelge'de 2009 tarihli Opuz v. Türkiye Kararı'na atıf yapılması iyi bir adım gibi görülse de yanlış ve eksik bilgi verilmiştir.⁶⁸⁷ İHAM tarafından Opuz v. Türkiye Kararı verildiğinde kadına yönelik şiddeti önlemeye dair problem sadece uygulamaya yönelik değildir. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi, Opuz v. Türkiye Kararı'nı verdiğinde İstanbul Sözleşmesi yürürlükte değildir. Haliyle 6284 sayılı Kanun'da yoktur. Türkiye'de o dönem kadına yönelik şiddeti önlemeye dair 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun bulunmaktaydı ve maalesef çok önemli eksikleri içerisinde barındırmaktadır.

Genelge'de kadına yönelik şiddet vakalarında uygulamada hayati öneme sahip kurumlardan bahsedilmiştir. Bu kurumlar tarafından yapılması gerekenler etraflıca açıklanmıştır. Ancak gerek tarafı olduğumuz uluslararası insan hakları sözleşmeleri gerek iç hukukumuzdaki kanun ve ilgili yönetmeliklerle yapılması gerekenler zaten açıklanmıştır. Başta İstanbul Sözleşmesi olmak üzere 6284 sayılı Kanun, 6284 Sayılı Kanun'a İlişkin Uygulama Yönetmeliği, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik ve Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik'te Genelge'de vurgulanan hususlar zaten belirtilmiş durumdadır. Bu noktada ortaya hukuken yeni bir şey konulmamıştır. Kadına yönelik şiddetin önlenmesine dair asıl sorun uygulama iken bu konunun üzerinde durulmamıştır. Kaldı ki uygulamadaki sorunun asıl sebebi toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik zihniyet değişikliğinin gerçekleştirilmek istenmemesidir; Genelge bu açıdan malumun ilamı mahiyetindedir.

Adalet Bakanlığı'nın 6284 sayılı Kanun'un uygulanması konulu Genelge'nin ardından 01.01.2020 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından da kadına yönelik şiddet ile ilgili bir belge yayınlanmıştır.⁶⁸⁸ Belirtilmesi gerekir ki İçişleri Bakanlığı'nın ilgili belgesi sorunun kabulü ve çözüm önerileri açısından Adalet Bakanlığı'nın Genelgesi'nden daha iyi düzenlenmiş bir metindir. Ancak kadına yönelik şiddetin bir insan hakları meselesi olduğu gerçeği karşısında konuya doğru yaklaşımın Adalet Bakanlığı yerine İçişleri Bakanlığı tarafından sergilenmesi

⁶⁸⁵ Global Study On Homicide: Gender-related killing of women and girls 2018, United Nations Office on Drugs and Crime, Vienna, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/GSH2018/GSH18_Gender-related_killing_of_women_and_girls.pdf
E.T.: 20.11.2019

⁶⁸⁶ Age., s. 10.

⁶⁸⁷ 154/1 Numaralı Adalet Bakanlığı Genelgesi, s. 2.

⁶⁸⁸ İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Konulu Bildiri, 01.01.2020, <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/icerikYonetimi/haberler/2020/01/ Kadina-Yonelik-Siddetle-Mucadele.pdf>, E.T.: 12.02.2020.

çok ilginçtir. Bu durumda devlet nezdinde kadına yönelik şiddetin insan hakları sorunundan ziyade güvenlik sorunu gibi ele alındığını göstermektedir.

İçişleri Bakanlığı'nın ilgili belgesi -Adalet Bakanlığı'nın Genelgesi'nde de olduğu gibi- her ne kadar ev içi şiddet ifadesini kullanmasa da, ev içi şiddetin diğer şiddet türlerinden farklı ve daha yıkıcı olduğunu ve bu bağlamda Devletin özen yükümlülüğünü gerçekleştirirken daha aktif olması gerektiğini belirtmiştir.⁶⁸⁹ İlgili belge, kadına yönelik şiddetin önlenememesine dair asıl sorunun hukukun uygulanamamasından kaynaklandığını kabul etmektedir. Kolluk personelinin adli personele kadına yönelik şiddet ile ilgili mevzuattan kaynaklı yükümlülüklerin hatırlatması olumlu bir durumdur.

İçişleri Bakanlığı'nın kadına yönelik şiddetle ilgili koordinasyon planlarında Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ve din görevlilerini sorumlu tutması ise anlaşılabilir gibi değildir. Belirtildiği gibi modernite ile dini meşruiyet ilkesi zemini terk edilmiş, evrensel meşruiyet ilkesine geçilmiştir. Anayasa'da da Cumhuriyet'in temel nitelikleri belirtilirken *laik bir hukuk Devleti* ifadesi bulunmaktadır. Anayasa'nın 136. maddesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın tanımı yapılırken laiklik ilkesi doğrultusunda görevlerini yerine getireceği vurgulanmıştır.

Türkiye'de laiklik ilkesi, teokratik ve çok uluslu bir imparatorluktan ulus devlete geçerken modernleşme sürecinde devlet yapısının dinsel öğelerden arındırılması ile gerçekleşmiş; Türkiye Anayasa tarihinde ise tedrici bir şekilde gelişerek varlığını göstermiştir.⁶⁹⁰ Bütün dini görüş ve mezheplere eşit mesafede olmayı gerektiren, düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün garantörü olan laiklik ilkesi Türkiye'de uygulamada pek çok sorunla karşılaşmıştır.⁶⁹¹ İslam dini açısından genel idarede görevli olan kurum Diyanet İşleri Başkanlığı'dır ve belirtildiği gibi Anayasa'nın 136. maddesi gereği laiklik ilkesi ile bağlıdır. Ancak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yapmış olduğu politikalar İslam dini içerisinde sadece Sünni İslam'a mensup kişilerin

⁶⁸⁹ Tam olarak şu ifade geçmektedir: "[...] aile içi şiddet eyleminin, mağdura yakın bir kişi tarafından işlenmesi, tekrar etmesi, hatta süreklilik içermesi ve kadın üzerinde ağır duygusal ve fiziksel etkilerinin olmasına rağmen çoğu zaman dışa aksettirilmemek istenmemesi gibi birçok nedenden dolayı diğer şiddet türlerinden farklılık arz etmektedir. Bu yönü itibariyle aile içi ve kadına yönelik şiddet konusunda devletlerin ayrı bir yükümlülüğü bulunmakta ve aktif bir rol üstlenmesi gerekmektedir [...]" İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Konulu Bildiri, 01.01.2020, s. 1.

⁶⁹⁰ Bihterin Dinçkol, Türkiye'de Anayasal Düzen ve Laiklik, 05.02.2002 tarihinde İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından düzenlenen Laikliğin Anayasal İlke Haline Gelişiminin 65. Yıldönümü Paneli'nde sunulan tebliğin yazılı hali, <http://acikerisim.ticaret.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11467/167/M00007.pdf?sequence=1> E.T: 06.03.2020, s. 129- 144.

⁶⁹¹ Konuyla ilgili kapsamlı bir çalışma için bkz.: İftar Gözaydın, *Diyanet: Türkiye Cumhuriyeti'nde Dinin Tanzimi*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2016, İstanbul.

sorunlarıyla ilgilenildiği bir devlet kurumu haline gelmiştir.⁶⁹² Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yapmış olduğu politikalar varlık sebebi olan Anayasa ile çelişmekte ve tarafsızlık ilkesine gölge düşürmektedir. Ürettiği politikaların ve yapmış olduğu faaliyetlerin Anayasa ile çeliştiği bir kurumun ise kadına yönelik şiddet konusunda ya da herhangi bir insan hakları meselesinde objektif bir tutum sergileyeceğini beklemek ise akıl dışı görünmektedir.

Adalet Bakanlığı da İçişleri Bakanlığı da ilgili belgelerde, soruşturmanın gizliliği ilkesi üzerinden özellikle sosyal medya üzerinden fotoğraf, görüntü, ifade gibi delillerin paylaşımını kastederek "gizliliğin ihlali" suçunun altını çizmişlerdir. Ancak Türkiye'de kadına yönelik şiddet vakalarında cezai süreç şeffaf değildir ve verilen yargı kararları tarafsızlık ilkesi açısından eleştirilir hale gelmiştir. Şule Çet cinayeti başta olmak üzere pek çok kadın cinayeti sosyal medya sayesinde ortaya çıkabilmiş; kamuoyunun kadına şiddet davalarında delillerin karartıldığından yine medya sayesinde haberi olmuştur. 5237 sayılı Ceza Kanunu'nun 281. maddesine göre suç delillerini yok etmek de bir suçtur.

Bakanlıklar tarafından vurgulanan "Aile İçi ve Kadına Karşı Şiddet Olay Kayıt Formu" isimli belge incelendiğinde ise şiddete maruz kalanı tekrar travmatize edecek soruları içerisinde barındırdığı görünmektedir. Örneğin sorulardan bazıları şunlardır: Sizi boğmaya çalıştı mı? Sizi öldürebileceğini düşünüyor musunuz?⁶⁹³

Türkiye'de kadına yönelik şiddet çok yüksek boyutlardadır. Bianet'in yerel ve ulusal gazetelerden, haber sitelerinden derlediği haberlere göre, Türkiye genelinde sadece 1 Ocak 2019- 20 Kasım 2019 tarihleri arasında, 324 günde en az 302 kadın öldürülmüştür.⁶⁹⁴ Öldürülen kadınların %64'ü kocaları/eski kocaları, sevgilileri/eski sevgilileri tarafından öldürülmüştür.⁶⁹⁵ Kadına yönelik şiddetin önlenememesinin sebebi ise yasal çerçevenin uygulanmak istenmemesi

⁶⁹² İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 14. maddesi temelinde "düşünce, vicdan ve din özgürlüğü" başlıklı 9. maddesinin Türkiye tarafından ihlal edildiği kararı için bkz.: İzzettin Doğan ve Diğerleri v. Türkiye, Başvuru No: 62649/10, 26.04.2016, [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:\[%22izzettin%20do%C4%9Fan%22\],\[%22languageisocode%22:\[%22TUR%22\],\[%22appno%22:\[%2262649/10%22\],\[%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22\],\[%22CHAMBER%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-164217%22\]}}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22izzettin%20do%C4%9Fan%22],[%22languageisocode%22:[%22TUR%22],[%22appno%22:[%2262649/10%22],[%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22],[%22CHAMBER%22],[%22itemid%22:[%22001-164217%22]}}), E.T. : 07.03.2020.

⁶⁹³ Aile İçi ve Kadına Karşı Şiddet Olay Kayıt Formu, s. 2. <https://dosyaism.saglik.gov.tr/Eklenti/16101.kadina-yonelik-aile-ici-siddet-kayit-formupdf.pdf>, E. T.: 13.02.2020.

⁶⁹⁴ Erkekler 324 Günde 302 Kadını Öldürdü, 532 Kadına Şiddet Uyguladı, Bağımsız İletişim Ağı, Evrim Kepenek, Ege Öztokat, 22.11.2019, <https://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/216047-erkekler-324-gunde-302-kadini-oldurdu-532-kadina-siddet-uyguladi>, E. T.: 13.02.2020.

⁶⁹⁵ Erkekler 324 Günde 302 Kadını Öldürdü, 532 Kadına Şiddet Uyguladı, Bağımsız İletişim Ağı, Evrim Kepenek, Ege Öztokat, 22.11.2019, <https://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/216047-erkekler-324-gunde-302-kadini-oldurdu-532-kadina-siddet-uyguladi>, E. T.: 13.02.2020.

ve siyasi iradenin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına dair dönüştürücü yükümlülüğünü ısrarla kabul etmemesi, yerine getirmemesidir.

İçişleri Bakanlığı'nın 01.01.2020 tarihli belgesinde, 6284 sayılı Kanun'a İlişkin Uygulama Yönetmeliği'nin "teknik yöntemlerle takip" başlıklı 37. maddesine istinaden "Elektronik Kelepçe Uygulaması Yönetmeliği" hazırlanacağı bildirilmiştir.⁶⁹⁶ Elektronik kelepçe uygulaması pratik açıdan olumlu görünmektedir ancak bir kadını öldürmeye karar vermiş erkek üzerinde ne kadar caydırıcı olacağı ise tartışmalı bir durumdur. Caydırıcılık etkisi ile ilgili 6284 sayılı Kanun'un 4320 sayılı Kanun'a göre eksik yanı ise, 4320 sayılı Kanun'da önleyici tedbir kararlarına aykırılık suç olarak düzenlenmişken 6284 sayılı Kanun'da önleyici tedbir kararlarına aykırılığın yaptırımını tazyik hapsi olarak düzenlenmiştir.⁶⁹⁷

En başından beri ifade edilmeye çalışılan şudur: Türkiye'de gerek tarafı olduğu İstanbul Sözleşmesi gerek 6284 sayılı Kanun ve ona koşut olarak düzenlenen yönetmelikler ile kadına yönelik şiddeti önlemeye dair mevzuat uluslararası standartlarla eşdeğer bir yerdedir. Örneğin, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin Ekim 2019 tarihinde vermiş olduğu J.D. ve A v. Birleşik Krallık Kararı'nda, engelli çocuğu olan bir kadın için ayrı bir ev kiralanmasının devletin pozitif yükümlülüklerinden biri olduğu belirtilmiştir. Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik'in 13. maddesinde ise ilgili İHAM kararında belirtilen husus doğrudan düzenlenmiştir.

6284 sayılı Kanun'un 4320 sayılı Kanun'a göre eleştiriye açık tek yönü yukarıda da belirtildiği gibi, tedbir kararlarına aykırılığın ceza yerine tazyik hapsine tabi tutulmasıdır. Şöyle ki; 6284 sayılı Kanun tedbir kararlarına aykırılık halini azami altı ay süre ile tazyik hapsi yaptırımına tabi tutmuştur.⁶⁹⁸ Bu husus süregelen bir şekilde şiddet uygulayan biri için caydırıcılık açısından oldukça yetersizdir. Azami 6 ayla sınırlı bir yaptırım, sürekli olarak şiddet uygulayan bir erkeğin sonraki şiddet vakalarında cezasızlık olgusunun ortaya çıkma tehlikesini içinde barındırabilir. Bölükbaşı'nın da belirttiği gibi, 6284 sayılı Kanun'un en azından tedbir kararlarına aykırılık halini "1 yıl içinde azami 6 ay" gibi bir sınırlandırmaya tabi tutması gerekirdi.⁶⁹⁹

⁶⁹⁶ İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Konulu Bildiri, 01.01.2020, s. 3.

⁶⁹⁷ Hüsamettin Uğur, Kadın ve Aile Bireylerine Yönelik Şiddete Karşı 6284 Sayılı Kanun'un Getirdikleri, Türkiye Barolar Birliği Dergisi 2012 (101), s. 342.

⁶⁹⁸ Bölükbaşı, s. 189.

⁶⁹⁹ Age, s. 189.

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesinde belediyelerin sığınma evi açma yükümlülüğünü 50.000 nüfuslu belediyeler yerine 100.000 nüfuslu belediyeler olarak değiştiren 14. madde a) bendi düzenlemesinin son hali de kadına yönelik şiddet ile mücadelede olumsuz bir adımdır.

İstanbul Sözleşmesi'nin 25. maddesinde belirtilen cinsel şiddete maruz kalanlar için kriz merkezleri kurma yükümlülüğünün 6284 sayılı Kanun'da doğrudan belirtilmemiş olması da bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.⁷⁰⁰ Kadına yönelik her şiddet türü başlı başına yıkıcı olmakla beraber cinsel şiddete maruz kalındığının ifade edilmesi dahi kadınlar açısından oldukça zor bir durumdur. Sadece cinsel şiddete maruz kalanlar için ilgili profesyonellerden oluşmuş kurumlar, cinsel şiddete maruz kalanların güvende hissetmesine yardımcı olacaktır ve bu durum oluşan travmaların atlatılabilmesi için oldukça önemlidir. Türkiye'de henüz İstanbul Sözleşmesi'nin bir yükümlülüğü olarak kurulması gereken cinsel şiddet kriz merkezleri hayata geçmemiştir. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu 12.12.2019 tarihinde resmi twitter hesabından yaptığı paylaşımda cinsel şiddet kriz merkezlerinin açılacağını belirtmiş ancak aradan geçen beş ayda bu konuya dair somut bir gelişmeye rastlanamamıştır.⁷⁰¹

6284 sayılı Kanun'un İstanbul Sözleşmesi'ne göre bir diğer eksiği ise, şiddete maruz kalan kişinin tazminat talebine dair düzenlenmenin 6284 sayılı Kanun'da yapılmamış olmasıdır.⁷⁰² İstanbul Sözleşmesi'nin 30. maddesine göre, şiddete maruz kalan kişinin bedensel bir zararın olması ya da sağlığının bozulması halinde şiddet uygulayana rücu etme hakkı saklı kalmak kaydıyla devletin tazminat ödeme yükümlülüğü bulunmaktadır.⁷⁰³ Ancak tüm bu sayılan birkaç eksikliğe rağmen 6284 sayılı Kanun, kadına yönelik şiddeti önleme ve bertaraf etme konusunda iyi bir yasal çerçeve sunmaktadır.

Çalışmanın en başından beri ifade edilmeye çalışılan ise kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetin sonlanamamasının uygulamadaki sorunlardan kaynaklı olduğudur. Uygulamadaki sorunların kaynağı ise zihniyet değişikliğinin gerçekleştirilmek istenmemesinden ötürüdür. Birinci bölümde hukuk ile politikanın temelde iki görünümü olduğu belirtilmiştir: hukuku yaratma işlevi açısından politika ve hukukun uygulanması konusunda politika. Feminist hareketin yapmış olduğu politikalar fiili eşitlik zemininde iyi bir yasal çerçevenin hazırlanmasına katkıda

⁷⁰⁰ Bölükbaşı, s. 190.

⁷⁰¹ https://twitter.com/ekrem_imamoglu/status/1103674599814979584, E. T.: 16.03.2020.

⁷⁰² Bölükbaşı, s. 191.

⁷⁰³ Age., s. 192.

bulunmuştur. Ancak muhafazakar ve evrensel değerleri kabul etmek istemeyen ataerkil politikalar ise iyi olan yasal çerçeveyi uygulatmamaktadır.

Türkiye'yi yöneten siyasi irade özellikle son 4 yıldır Avrupa toplumlarıyla bağıını hızla kesmek isteyen bir tavır sergilemektedir. Bu tavır sadece kadına yönelik şiddet vakalarını değil bütün insan hakları ihlallerini ilgilendirmektedir. Yine en başında beri belirtildiği gibi Türkiye son derece ataerkil bir toplumdur; toplumun cinsiyetçi yapısı hakkında sadece ulusal normatif düzlemdeki yasa değişikliklerine bakılarak dahi bir fikir edinilebilir. Hukuk ne kadar eşitlik ilkesi zemininde inşa edilmiş olursa olsun uygulayanların ve siyasi iradenin zihniyeti eşitlik ilkesinden uzaksa hukukun da etkisi sınırlı olacaktır. Bu durumu Berktaş kültür ve hukuk arasındaki gerilimli alan kavramsallaştırmasıyla şu şekilde ifade etmektedir:

"[...] yasa değiştikten sonra, bir de bu değişikliğin hayata geçirilebilmesi için belki daha çok çaba harcamak gerekiyor. Çünkü yasa, bir yandan toplumdaki belli ölçüde özerk olsa bile, özellikle derine kök salmış davranışları ve alışkanlıkları değiştirmeye yöneldiği zaman, başarı şansı pek az olabiliyor [...]"⁷⁰⁴

Kadına yönelik artan şiddet vakaları karşısında ise yapılacaklar açıktır. Var olan ve iyi düzenlenmiş yasal çerçeveye sahip çıkmak ve savunmak öncelikli olarak yapılması gerektir. Kadınların sahip olduğu insan haklarına dair hiçbir şekilde taviz vermemeleri gerekir; duvarda oluşacak bir deliğin onarılamaz bir boşluğa dönüşeceğini öngörmek hiç de zor değildir. Kadınların insan hakları açısından sürekli olarak geriye gitmeye çalışan bir zihniyetin panzehiri feminist bilinçten geçmektedir. Feminist bilinci yaygınlaştırıp haklarımıza sahip çıkarken kadına yönelik şiddetle mücadelede ittifakları sürekli olarak büyütme gereklidir.

⁷⁰⁴ Fatmagül Berktaş, *Tarihin Cinsiyeti*, s. 44.

KAYNAKÇA

Acar, Feride. **CEDAW'dan İstanbul Sözleşmesi'ne: Kadınların İnsan Hakları ve Kadınlara Karşı Şiddete İlişkin Uluslararası Standartların Evrimi**, Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-İçi Şiddet içerisinde, Editörler: Funda Kaya, Nadire Özdemir, Gülriz Uygur, Savaş Yayınevi, Ankara, 2014, s. 60-77.

Akal, Cemal Bali. **Siyasi İktidarın Cinsiyeti**, İmge Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Eylül 1994, Ankara.

Akbaş, Kasım. Şen, İlker Gökhan. **Türkiye'de Kadına Yönelik Pozitif Ayrımcılık: Kavram, Uygulama ve Toplumsal Algılar**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Hukuk Fakültesi 20. Yıl Özel Sayısı, 2013, s. 165-189.

Akbulut, Olgun. **Güncel Tartışmalar Işığında İnsan Hakları Sözleşmelerinin Türkiye Anayasal Sisteminde Normlar Hiyerarşisindeki Yeri**. Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Nisan 2014, Sayı: 115-116, s. 6- 46.

Akçabay, Fehmiye Ceren. **Feminist Hukuk Metodolojisi: Hukuk Uygulaması**, Feminizm ve Politika, Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları içerisinde, Editörler: Gülriz Uygur, Nadire Özdemir, Seçkin, Mayıs 2018, s. 16-57.

Altındal, Yonca. Gül, Songül. **Medyada Kadın Cinayeti Haberlerindeki Cinsiyetçi İzler: Radikal Gazetesi**, Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, s. 168-188, 2015.

Arendt, Hannah. **İnsanlık Durumu**, Çeviren: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Kasım 1994.

Arıkan, Ayşe Saadet. **İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması (Anayasa, md. 90/son)**, Ulusal Toplantı, Adliye Sarayı Ankara 5 Kasım 2004, Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi (TBB- İHAUM), İHAUM Yayını, 5. Baskı, 2005.

Aristoteles, **Nikomakhos'a Etik**, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Bütün Yapıtları 5, Say Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2015.

Aybay, Rona. **İnsan Hakları Hukuku**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, Eylül 2017, İstanbul.

Bahçeci Kıymaz, Şehnaz. **Evaluation of Istanbul Convention: Its Contributions and Constraints for Elimination of Violence Against Women in Turkey**, Prof. Dr. Fatma Yıldız Ecevit danışmanlığında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı kapsamında yayımlanmış yüksek lisans tezi, Eylül 2012, Ankara, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, E.T.: 12.03.2020.

Bakırcı, Kadriye. **Uluslararası Hukuk, AB ve ABD Hukuku ile Karşılaştırmalı Çalışma Yaşamında Kadın Erkek Eşitliği Arayışı: Cinsiyet Ayrımcılığı Yasağı ve Türkiye**, Seçkin, Ankara, Eylül 2012.

Bakırcı, Kadriye. **İstanbul Sözleşmesi**, Ankara Barosu Dergisi, 2015/4, s. 132- 205.

Bayraktar, Köksal. Eroğlu, Fulya. **Aile İçi Şiddete İlişkin Ceza Kanunu Çerçevesinde Genel Bir İnceleme**, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Erdal Adal'a Armağan Cilt: 8, Sayı:2, 2011.

Beauvoir de Simone, **Kadın, İkinci Cins: Bağımsızlığa Doğru**, Çevirmen: Bertan Onaran, Payel Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, Şubat 2010.

Beauvoir de Simone, **Kadın, İkinci Cins: Genç Kızlık Çağı**, Çevirmen: Bertan Onaran, Payel Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, Ocak 1993.

Berber, Nacide. **Kadına Yönelik Şiddet**, Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları içerisinde, Hazırlayan: Feryal Saygılıgil, Dipnot Yayınları, Ankara, 2016, s. 246-269.

Berktaş, Fatmagül. **Tarihin Cinsiyeti**, Metis Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, Eylül 2015.

Berktaş, Fatmagül. **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın: Hıristiyanlıkta ve İslamiyette Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım**, Metis Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, Nisan 2016.

Berktaş, Fatmagül. **Feminist Teorinin Önemli Bir Alanı: Cinsellik**, Cogito Feminizm sayısı içerisinde, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 58/ Bahar 2009, s. 57-73.

Berktaş, Fatmagül. **Liberalizm: Tek Bir Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji**, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler içerisinde, Derleyen: H. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, Mart 2013, s. 46- 115.

Biçkin, İnci. **4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'da Düzenlenen Geçici Hukuksal Koruma Önlemleri**, İstanbul Barosu Dergisi, C. 80, S. 4, Yıl: 2006, s. 1449-1460.

Bilir, Faruk. **Anayasanın 90. Maddesinde Yapılan Değişiklik Çerçevesinde Milletlerarası Andlaşmaların İç Hukuktaki Yeri**, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 13, Sayı 1, Yıl 2005, s.77- 107.

Bora, Aksu. **Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası**, İletişim Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 2016.

Boyar, Oya. **Devletin Pozitif Yükümlülükleri ve Dolaylı Yatay Etki**, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa içerisinde, Editör: Sibel İnceoğlu, Beta, 3. Baskı, İstanbul, Ekim 2013, s. 52- 81.

Bölükbaşı, Özge. **6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Kapsamında Kadının ve Aile Bireylerinin Korunması**, Yetkin Yayınları, 2015, Ankara.

Canikoğlu, Seher Kırbaş. **Kadınlara Yönelik Şiddetin ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesine Dair Ulusal ve Uluslararası Mevzuat (İstanbul Sözleşmesi ve 6284 sayılı Kanun)**, Ankara Barosu Dergisi, 2015/3, s. 355- 379.

Canikoğlu, Seher Kırbaş. **Feminist Bir Perspektifle Türk Ceza Kanunu'nda Cinsel Saldırı Suçu**, Fe Dergi 5, No. 1 2013, s. 61-73.

Centel, Nur. **Ceza Hukukunda Kadının Şiddete Karşı Korunması**, Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuka Genç Yaklaşımlar Konferans Serisi No.1 Ceza Hukuku, 12 Levha Yayınları, 2013 Mayıs, İstanbul.

Ceylan, Ebru. **Türk Hukukunda Aile İçi Şiddet ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesiyle İlgili Yeni Düzenlemeler**, 25 Mart 2013 tarihinde İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde düzenlenen "Aile İçi Şiddet ve Kadına Yönelik Şiddet" panelinde sunulan tebliğin genişletilmiş hali, TBB Dergisi 2013/ 109, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-109-1321>, E.T.: 06.03.2020, s. 13- 54.

Ceylan, Ebru. **6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'a Göre Kanun Kapsamına Girenlerin Korunmasıyla İlgili Değerlendirmeler**, İstanbul Barosu Dergisi, Ocak-Şubat 2017, Cilt:91- Sayı: 2017/1, ISSN 1304-737X, s. 15-30.

Çakır, Serpil. **Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi**, Derleyen Birsen Örs, 19.Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler içinde, Derleyen: Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, Mart 2013, s. 412-476.

Dericiler, Özge Yücel. **Sosyal Haklar ve İnsan Hakları Hukuku Çerçevesinde Devletin Yükümlülükleri: Refah Devletinin Krizi Ekseninde Bir İnceleme**, 12 Levha, 1.Baskı, İstanbul, 2014.

Dinçkol, Bihterin. **Türkiye'de Anayasal Düzen ve Laiklik**, 05.02.2002 tarihinde İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından düzenlenen Laikliğin Anayasal İlke Haline Gelişinin 65. Yıldönümü Paneli'nde sunulan tebliğin yazılı hali, <http://acikerisim.ticaret.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11467/167/M00007.pdf?sequence=1> E.T: 06.03.2020, s. 129- 144.

Direk, Zeynep. **Queer Kuram ve Cinsiyet Farklılığı**, Cinsellik Muamması: Türkiye'de Queer Kültür ve Muhalefet içinde, Hazırlayanlar: Cüneyt Çakırlar ve Serkan Delice, Metis Yayınları, 1. Baskı, Haziran 2012, İstanbul. s. 71- 93.

Doğru, Osman. **Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi**, İşkence ve Kötü Muamele Yasağı başlıklı bölüm içerisinde, Legal, Mart 2013, İstanbul.

Donovan, Josephine. **Feminist Teori: Entelektüel Gelenekler**, Çevirenler: Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan, İletişim Yayıncılık, 11. Baskı, 2016, İstanbul.

Duvan, Ayşe Özkan. **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında Eşitlik Hakkı ve Ayrımcılık Yasağı**, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2017/2, s. 17-80.

Engels, Friedrich. **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, Çeviren: Kenan Somer, Sol Yayınları, 18. Baskı, Şubat 2017, Ankara.

Erbaydar, Nükhet Paksoy. **Kadın Sığınmaevleri**, Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi, http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/.../siginmaevi_aylikyazi.doc, E.T.: 20.01.2020.

Erdem, Mehmet. **Aile İçi Şiddet ve 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun**, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 73, Ankara 2007, s. 46-79.

Ertürk, Yakın. **Sınır Tanımayan Şiddet: Paradigma, Politika ve Pratikteki Yönleriyle Kadına Şiddet Olgusu**, Metis Yayınları, 1. Baskı, Nisan 2015, İstanbul.

Firestone, Shulamith. **Cinselliğin Diyalektiği**, Çevirmen: Yurdanur Salman, Payel Yayınevi, 2. Baskı, Mart 1993, İstanbul.

Gauchet, Marcel, **Yurttaşını Arayan Demokrasi**, Derleyen ve Çeviren: Zeynep Savaşçın, İletişim Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2013.

Gözaydın, İhtar. **Diyanet: Türkiye Cumhuriyeti'nde Dinin Tanzimi**, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2016, İstanbul.

Gözler, Kemal. **Milletlerarası Andlaşmalara Kanun Üstü Bir Değer Tanınabilir Mi? (Anayasa Değişikliği Teklifi Hakkında Bir Eleştiri)**, www.anayasa.gen.tr/madde90.htm. E.T.: 06.03.2020.

Gülmez, Mesut. **Anayasa Değişikliği Sonrasında İnsan Hakları Sözleşmelerinin İç Hukuktaki Yeri ve Değeri**, TBB Dergisi, Sayı 54, 2004, s. 146- 163.

Herring, Jonathan. **Ev İçi Şiddetin Tanımlanması: Saldırıdan Cebri Denetime**, Çevirmen: Duygu Hatipoğlu Aydın, Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları: Kadına Yönelik Şiddet ve Ev- İçi Şiddet içerisinde, Editörler: Funda Kaya, Nadire Özdemir, Gülriz Uygur, Savaş Yayınevi, Ankara, 2014, s. 178- 197.

İnceoğlu, Sibel. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Anayasa**, Demokratik Anayasa içerisinde, Metis, 2012, İstanbul, s. 297-339.

Jellinek, Georg. **İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi Üzerine: Modern Anayasa Tarihine Bir Katkı**, Çevirmenler: Rezzan İtişgen Dülger, Muzaffer Dülger, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Kabaoğlu, İbrahim Özden. **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)**, Legal Yayıncılık, İstanbul, Kasım 2006.

Kandemir, Fersu Ege. **Kadına Karşı Şiddet ve Ailenin Korunması Sorununun Türk Hukuk Mevzuatı ve Uluslararası Sözleşmelerdeki Yeri**, Seçkin, Ankara, Şubat 2019.

Kayhan, Fatma. **İzm'ler Dizisi: Feminizm**, BDS Yayınları, Kasım 1999.

Karan, Ulaş. **Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Anayasa Hukuku Işığında Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı**, 12 Levha, 1. Baskı, İstanbul, Temmuz 2017.

Karınca, Eray. **Kadının Eş Şiddetinden Korunması İçin 4320 sayılı Kanunda Yapılabilecek İyileştirmeler**, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Cilt: 1, Yıl:1 1, Sayı:3, 20.10.2010, s. 325-348.

Köse, Elifhan. **Cinsiyet/Toplumsal Cinsiyet İkiciliği Üzerine Eleştirel Yaklaşımlar Ya Da Doğa "Doğal Mıdır?"**, Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Toplumsal Cinsiyet II, Sayı 64, Mayıs 2013, s. 37-52.

Kuyucu, Nisan. **AİHM İçtihadında Ayrımcılık Yasağı Çerçevesinde: Kadına Yönelik Şiddet**, Seçkin, Ankara, 2014.

Locke, John. **Political Essays: An Essay on the Poor Law**, Edited By: Mark Goldie, Cambridge Texts in the History of Political Thought, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.

Mackinnon, Catharine. **Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru**, Çevirmenler: Türkan Yöney, Sabir Yücesoy, Metis Yayınları, İstanbul, Eylül 2015.

Mızrak Dilan, Temiz Özgür. **Hukuk ve Politika: Türkiye'de Yaşanan Olağanüstü Dönemlerin Edebiyat Eserleri Işığında İncelenmesi**, Ankara Barosu Dergisi, Yıl: 67, Sayı: 2, Bahar 2009, s. 77-97.

Mill, John Stuart. **Özgürlük Üzerine**, Çeviren: Alime Ertan, Belge Yayınları, İstanbul, Mart 2000.

Millet, Kate. **Cinsel Politika**, Çevirmen: Seçkin Selvi, Payel Yayınevi, İstanbul, Mart 2018.

Moroğlu, Nazan. **Kadına Yönelik Şiddet ve Ailenin Korunmasına Dair Kanun**; TBB Yayını, 2009, Ankara.

Moroğlu, Nazan. **Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi: 6284 sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi**, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Ankara, 2012, s. 357-380.

Notz, Gisela. **Feminizm**, Çeviren: Sinem Derya Çetinkaya, Phoenix Yayınevi, Ankara, Ocak 2012.

Nuhoğlu, Ayşe. **Kadına Yönelik Şiddet**, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi, Yıl: 2012, Sayı: 97-98, Cilt: 8, s. 62-78.

Oder, Bertil Emrah. **Kadınların İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması, Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama**, Derleyenler: Gökçeçiçek Ayata, Sevinç Eryılmaz Dilek, Bertil Emrah Oder, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları, İstanbul, Temmuz 2010.

Oder, Bertil Emrah. **Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Anayasal Tutumlar: Normatif ve Yargısal Boyut**, Şiddet ve İnsan Hakları (Violence and Human Rights) içerisinde, Yayın Hazırlayan: İoanna Kuçuradi, Özge Yücel Dericiler, Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve UNESCO Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü Yayınları-4, İstanbul 2013, s. 100- 110.

Öcal, Mesut. **Yoksulluk Nafakasının Süresi**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Özel Hukuk Yüksek Lisans Tezleri Dizisi, 12 Levha Yayıncılık, 1. Baskı, Kasım 2019, İstanbul.

Öden, Merih. **Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi**, Yetkin, Ankara 2013.

Öden, Merih. **Türk Anayasa Hukukunda Devletin Kadınları Ev-İçi Şiddete Karşı Koruma Ödevi**, Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları: Kadına Yönelik Şiddet ve Ev- İçi Şiddet içinde, Editörler: Funda Kaya, Nadire Özdemir, Gülriz Uygur. Savaş Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, Kasım 2014, s. 75- 105.

Öncü, Arslan Gülay. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Sisteminde Kadına Karşı Aile İçi Şiddet Olgusu ve Bununla Mücadele Araçları**, MHB, Yıl 32, Sayı 2, 2012, s. 39-65.

Özcan, Begüm. **Kadına Yönelik Şiddet Konusunda Feminist Hareketin ve Devletin Karşılaştırmalı Yaklaşımı: İstanbul Sözleşmesi Örneği**, Prof. Dr. Nurhan Yentürk Danışmanlığında İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Projeler ve Sivil Toplum Kuruluşları Yönetimi Yüksek Lisans Programı altında yazılmış tez. <http://openaccess.bilgi.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11411/1602/Kadına%20yönelik%20şiddet%20konusunda%20feminist%20hareketin%20ve%20devletin%20karşılaştırmalı%20yaklaşımı%20İstanbul%20sözleşmesi%20örneği.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, E.T. .05.03.2020.

Özdamar, Demet. **CEDAW Sözleşmesi: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme ve Ek İhtiyari Protokol'ün, İç Hukukumuzda, Özellikle Yeni Aile Hukukumuzda Etkisi**, Seçkin, Ankara, 2009.

Özdek, Yasemin. **Evrensellik/ Kültürel Görecelik Geriliminde İnsan Hakları**, Birikim Dergisi, Sayı: 65, Eylül 1994.

Özkazanç, Alev. **Cinsellik, Şiddet ve Hukuk: Feminist Yazılar**, Dipnot Yayınları, 1. Baskı, 2013, Ankara.

Savran, Gülnur. **Feminist Teori ve Erkek Şiddeti**, Defter Dergisi içinde, Metis Yayınları, Sayı 21, İstanbul, s. 45-53.

Savran, Gülnur. **Feminizm Yazıları: Kuramdan Politikaya**, Dipnot Yayınları, 1.Baskı, 2018, Ankara.

Scales, Ann. **Hukuki Feminizm: Aktivizm, Savunma ve Hukuk Kuramı**, Çevirmen: Fehmiye Ceren Akçabay, Dost Kitabevi Yayınları, Kasım 2019, Ankara.

Scully, Diana. **Cinsel Şiddeti Anlamak: Tutuklu Tecavüzcü Erkekler Üzerine Bir İnceleme**, Çevirenler: Şirin Tekeli, Laleper Aytek, Metis Yayınları, 2017, İstanbul.

Sever, Çiğdem. **Kadına Karşı Evi İçi Şiddette Devletin Sorumluluğu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Opuz v. Türkiye Kararı**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 2, 2012, s. 19-46.

Sezer DüNDAR, Tijen. **İnsan Hakları Hukuku Açısından Kadınlara Yönelik Şiddet**, Turhan Kitabevi, Mayıs 2019, Ankara.

Steiner, Henry J. Alston, Philip. **International Human Rights in Context: Law Politics Morals**, Oxford University Press, 2000, Oxford.

Sur, Melda. **Uluslararası Hukukun Esasları**, Beta, 6. Baskı, 2013, İstanbul.

Şirin, Tolga. **Takdir Marjı Doktrini ve Türkiye Anayasa Mahkemesi Açısından Anlamı**, Anayasa Hukuku Dergisi, Cilt 2, Sayı 4, 2013, s. 359-401.

Tanör, Bülent. **Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, Yapı Kredi Yayınları-963, Mart 2016, İstanbul.

Tekçe, Samet Talha. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İstanbul Sözleşmesi'nde Kadına Karşı Şiddeti Önleme Mekanizmaları ve Türkiye**, Dr. Gülay Arslan Öncü danışmanlığında İstanbul Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı altında yazılmış yüksek lisans tezi, İstanbul, 2019, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> , E.T.: 06.03.2020.

Tezcan Durmuş, Erdem Mustafa, Sancakdar Oğuz, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında: Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, Seçkin Yayıncılık, Şubat 2004, Ankara.

Tong Putnam, Rosemarie. **Feminist Düşünce**, Çeviren: Zafer Cirhinlioğlu, Gündoğan Yayınları, Nisan 2006, İstanbul.

Topakkaya, Arslan. **Aristoteles'te Adalet Kavramı**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 2/6, 2009, s. 627-634.

Toprak, Zafer. **Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908- 1935)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ocak 2015, İstanbul.

Türkmen, Ahmet. **Yeni Bir Hukuki Olgu Olarak Israrlı Takip ve Taciz (Stalking) ve Bunun Türk Medeni Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, Özel Sayı 2009, s. 1387-1434.

Uğur, Hüsamettin. **Kadın ve Aile Bireylerine Yönelik Şiddete Karşı 6284 Sayılı Kanun'un Getirdikleri**, Türkiye Barolar Birliği Dergisi 2012 (101), s. 332- 367.

Uğur, Hüsamettin. **Aile Bireyleri ve Kadının Şiddete Karşı Korunması (Kadının Korunması)**, Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi, Cilt 8, Sayı 97-98, İstanbul 2012.

User, İnci. Kümbetoğlu, Belkıs. Kolankaya, Tolunay. **Şiddete İlişkin Bir Bilinç Yükseltme Çalışması, Yoksulluk**, Şiddet ve İnsan Hakları içerisinde, Editör: Yasemin Özdek, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Mayıs 2002, s. 157-174.

Uygun, Oktay. **İnsan Hakları Kuramı**, İnsan Hakları içinde, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2000, s. 13-44.

Uygun, Oktay. **Feminist Hukuk Teorisi ve Özen Ahlakı**, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: XIV, Sayı:1, Yıl: 2017, ISSN: 1303-4650, s. 127-149.

Uygun, Gülriz. Gürgey, F. İrem Çağlar. **Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları İhlali ve Bunun Bir Örneği Olarak Kadına Yönelik Şiddet**, Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-İçi Şiddet içinde, Derleyenler: Funda Kaya, Nadire Özdemir, Gülriz Uygun, Ankara 2014, Savaş Yayınevi, s. 8-61.

Uygun, Gülriz. **Toplumsal Cinsiyet ve Adalet: Hukuk Adaletsizdir**, Ankara Barosu Dergisi, 2015/4, s. 121-132.

Ünlü Demirkır, Müge. **Kadına Yönelik Şiddet ve Aile-İçi Şiddet: İstanbul Sözleşmesi'nin Ulusal Hukuk Açısından Değerlendirilmesi**, Legal, Mart 2013, İstanbul.

Wollstonecraft, Mary. **Kadın Haklarının Gerekçelenmesi**, İş Bankası Kültür Yayınları, 2018, İstanbul.

Yalçın Sancar, Türkan. **Şiddet Kültürü ve Ceza Hukuku Açısından Kadına Yönelik Şiddet**, Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları: Kadına Yönelik Şiddet ve Ev- İçi Şiddet içinde, Editörler: Funda Kaya, Nadire Özdemir, Gülriz Uygur. Savaş Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, Kasım 2014, s. 118- 137.

İNSAN HAKLARI AVRUPA MAHKEMESİ KARARLARI

A. v. Hırvatistan, Başvuru No: 55164/ 08, 14.10.2010,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-101152%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-101152%22]), E.T. : 22.07.2019.

Abdulaziz, Cabales ve Balkandali v. Birleşik Krallık, Başvuru No: 9214/80, 25.05.1985;
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22002-4152%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22002-4152%22]), E.T. : 20.06.2019.

Airey v. İrlanda, Başvuru No: 6289/ 73, 09.10.1979,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-57420%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-57420%22]), E.T. : 24.09.2019.

Bevacqua ve S. v. Bulgaristan, Başvuru No: 71127/ 01, 12.09.2008,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-86875%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-86875%22]), E.T. : 20.07.2019.

Burghartz v. İsviçre, Başvuru No: 16213/ 90, 22.02.1994,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22fulltext%22:\[%22burghartz%22\],%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-57865%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22fulltext%22:[%22burghartz%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57865%22]) , E.T.: 16.09.2019.

Civek v. Türkiye, Başvuru No: 55354/ 11, 23.02.2016,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-162680%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-162680%22]), E.T. 20.09.2019.

Durmaz v. Türkiye, Başvuru No: 3621/07, 13.11.2014,
[Turkish%20Translation]%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Justice.pdf,
E.T. : 20.09.2019.

Eremia v. Moldova, Başvuru No: 3564/11, 28.08.2013,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22fulltext%22:\[%22eremia%22\],%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-119968%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22fulltext%22:[%22eremia%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-119968%22]), E.T. :20.07.2019.

E.S. ve Diğerleri v. Slovakya, Başvuru No: 8227/04, 15.09.2009,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-93955%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-93955%22]), E.T.: 20.03.2020.

Halime Kılıç v. Türkiye, Başvuru No: 63034/ 11, 28.06.2016,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["halime kılıç"\],"display":\[2\],"languageisocode":\["TUR"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER"},"itemid":\["001-169944"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T. : 20.09.2019.

İzzettin Doğan ve Diğerleri v. Türkiye, Başvuru No: 62649/ 10, 26.04.2016,
[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"fulltext%22:\[%22izzettin%20do%C4%9Fan%22\],%22languageisocode%22:\[%22TUR%22\],%22appno%22:\[%2262649/10%22\],%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-164217%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{), E.T. : 07.03.2020.

Kolu v. Türkiye, Başvuru No: 35811/97,02.03.2005,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-121855"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T.: 13.03.2020.

M.G. v. Türkiye, Başvuru No: 646/10, K.T.:22.03.2016,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["002-4152"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T. : 21.06.2019.

Opuz v. Türkiye, Başvuru No:33401/02, 09.06.2009,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-102332"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T. : 10.04.2019.

Öcalan v. Türkiye, Başvuru No: 46221/99, 12.05.2005,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-124143"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T.: 13.03.2020.

Salduz v. Türkiye, Başvuru No: 36391/02, 27.11.2008,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-89893"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T.: 13.03.2020.

Savda v. Türkiye, Başvuru No: 4730/05, 12.06.2012,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-111414"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T. : 22.07.2019.

Talpis v. İtalya, Başvuru No: 41237/ 14, 02.03.2017
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["talpis"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER"},"itemid":\["001-171994"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T. : 24.07.2019.

T.M. ve C.M. v. Moldova, Başvuru No: 26608/11, 28.04.2014,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["t.m. And c.m."\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER"},"itemid":\["001-140240"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T. : 20.07.2019.

Ünal Tekeli v. Türkiye, Başvuru No: 29865/96, 16.11.2004,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["002-4152"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T. : 20.06.2019.

Valiuliene v. Litvanya, Başvuru No: 33234/07, 26.03.2013,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-170312"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T.: 20.03.2020.

Volodina v. Rusya, Başvuru No: 41261/17, 09.07.2019,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-194321"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T.: 22.07.2019.

Yoldaş v. Türkiye, Başvuru No: 27503/04, 23.02.2010,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-175879"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T.: 13.03.2020.

X ve Y v. Hollanda, Başvuru No: 8978/ 80, 26.03.1985, para.9,
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-57603"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), E.T. : 01.07.2019.

Diğer Kaynaklar

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, **Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015**, Ankara 2012, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/ksgm/uploads/pages/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-planı/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-planı-2012-2015-icin-tiklayiniz.pdf>, E. T.: 28.11.2019.

Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü, **Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun Uygulanması Konulu 154/1 Numaralı Genelge**, 17.12.2019. https://www.adalet.gov.tr/Genelgeler/genelge_pdf/154-1.pdf E.T.: 01.03.2020.

CEDAW Komitesi 12 No'lu Tavsiye Kararı, Kadına Yönelik Şiddet (8. Oturum, 1989), [https://www.tbmm.gov.tr/komiyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/tavsiye_kararlari/CEDAW%20Komitesi%20Tavsiye%20Kararlar%C4%B1_\(1-29\).pdf](https://www.tbmm.gov.tr/komiyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/tavsiye_kararlari/CEDAW%20Komitesi%20Tavsiye%20Kararlar%C4%B1_(1-29).pdf). E.T.: 22.06.2019.

CEDAW Nedir? Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Kadınların İnsan Hakları ve Önemi, (Federal Başbakanlık – Federal Kadın, Medya ve Kamu Hizmeti Bakanlığı, Redaksiyon, içerikten sorumlu: Sylvia Kölbl, Grafik Düzenleme: neuwirth+steinborn, www.nest.at, Baskı: Druckerei Friedrich VDV, Viyana 2007), s.11, <http://www.frauen.bka.gv.at.DocView.axdCobld.28274>, E.T.: 17.02.2019.

Communication No.: 2/2003, Ms. A.T. v. Hungary, <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/decisions-views/CEDAW%20Decision%20on%20AT%20vs%20Hungary%20English.pdf> E.T.: 08.03.2019.

Eğitimin İçeriği: Eğitim İzleme Raporu 2019, Eğitim Reformu Girişimi: Eğitim Gözlemevi, https://www.ekmekvegul.net/files/EİR_2019_Eğitimin_İçeriği.pdf, E.T. :01.03.2020.

Fatma Yıldırım v Austria (6 /2005), 6 August 2007, CEDAW/C/39/D/6/2005, CEDAW Committee, Views on Communication 6/2005. E.T.: 01.07.2019.

Global Study On Homicide: Gender-related killing of women and girls 2018, United Nations Office on Drugs and Crime, Vienna, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/GSH2018/GSH18_Gender-related_killing_of_women_and_girls.pdf

E.T.: 20.11.2019

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi, Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddete İlişkin 35 sayılı Genel Tavsiye, Çeviri: Nazan Moroğlu, <http://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2018/08/CEDAW-General-Recommendation-35-çeviri-Nazan-Moroğlu.pdf>, E.T. : 18.08.2019.

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Mekanizmaları İzleme Raporu, Hazırlayanlar: Nihan Damarlı, Nisan Kuyucu, Kadın Dayanışma Vakfı, 1 Ağustos 2016- 31 Temmuz 2017.

Sevim Akat Eşki Başvurusu, Başvuru Numarası: 2013/ 218g7, Karar Tarihi: 19/12/2013, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr>, E.T.: 20.06.2019.

6284 sayılı Kanun Uygulamaları İzleme Raporu, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, <https://morcati.org.tr/izleme-raporlari/255-6284-sayili-kanun-uygulamalari-izleme-raporu/>, E.T.: 01.03.2020.

İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, **Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Konulu Bildiri**, 01.01.2020, <https://www.icisleri.gov.tr/81-ile-kadina-yonelik-siddetle-mucadele-genelgesi>, E.T.: 01.03.2020.

İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu, Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin Hükümlerini Yürürlüğe Koyan Yasal ve Diğer Tedbirler Hakkında Türkiye'nin İlk Raporuna İlişkin Sivil Toplum Örgütlerinin Gölge Raporu, Eylül 2017, Hazırlayanlar: Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Kadın Dayanışma Vakfı, Kadınlarla Dayanışma Vakfı, Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği, Eşitlik İzleme Kadın Raporu, Engelli Kadın Derneği, Kaos GL Derneği, Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği, İmzalayan: İstanbul Sözleşmesi Türkiye İzleme Platformu. <http://www.stgm.org.tr/tr/icerik/detay/istanbul-sozlesmesi-2017-golge-raporu>, E.T.:01.03.2020.

Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin Hükümlerinin Hayata Geçirilmesini Sağlayan Yasal ve Diğer Tedbirlere İlişkin GREVIO Değerlendirme Raporu Türkiye, Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi İzleme

Mekanizması Sekretaryası, Yayın Tarihi: 15.10.2018, Fransa,
<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2018/11/13/grevio-rapor-turkce.pdf>,
E.T. : 20.10.2019.

Mor Çatı Deneyimi Kadına Yönelik Şiddete Dair Neler Anlatıyor? Kadına Yönelik Şiddet Değerlendirme Raporu, Yazarlar: Aslı Elif Sakallı, Duygu Doğan, Hazal Günel, Zuhal Güreli.
Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Mayıs 2017, İstanbul.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, **Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı**, Ankara 2017, <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2017111153856850-HUKUK%20VE%20ADALET%20ÖĞRETİM%20PROGRAMI%201Kasım2017.pdf>.

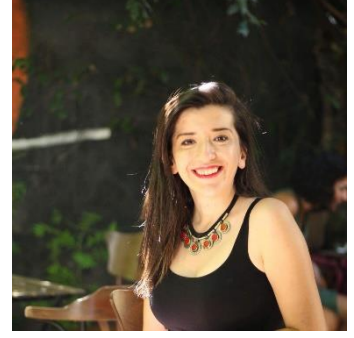
E. T.: 30.11.2019.

Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, Özet Rapor, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/ozetraporturkceweb.pdf>,

E.T.: 23.11.2019.

Yoksulluk Nafakası (Sosyo- Hukuki Bir İnceleme), Yazar: Fehmiye Ceren Akçabay, Araştırma Koordinatörü ve Yayına Hazırlayan: Huriye Karabacak, Şen Matbaa, Kasım 2019, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Rabia Gündoğmuş
Doğum Yeri ve Tarihi : İstanbul, 10.01.1992

Eğitim Durumu

Lise : Mümtaz Turhan Sosyal Bilimler Lisesi (2006-2011)
Lisans Öğrenimi : İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi (2011-2016)
ÖSYM Tam Burslu
Yüksek Lisans Öğrenimi : Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Yüksek Lisans Programı (2016-2019)
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce , Osmanlı Türkçesi

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar ve Tarihleri: BBS Hukuk ve Danışmanlık Bürosu (2016-2017)

İletişim

Telefon : 0543 805 95 57
E-posta Adresi : av.rabia.gundogms@gmail.com

